

AZ EGYHÁZI JOGI SZEMÉLY A RÉGI ÉS AZ ÚJ EGYHÁZÜGYI TÖRVÉNYBEN

Csiziné Dr. Schlosser Annamária

SAPIENTIA IURIS

SAPIENTIA

SZERZETESI
HITTUDOMÁNYI
FŐISKOLA

L'Harmattan

SAPIENTIA IURIS 3

A Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola
Egyházjog Tanszékének sorozata

Sorozatszerkesztő:

OROSZ ANDRÁS LÓRÁNT OFM

1. OROSZ ANDRÁS LÓRÁNT OFM (szerk.):
Emberi jogok a Katolikus Egyház életében és jogában
2. ANDRÁS LÓRÁNT OROSZ – LÓRÁND UJHÁZI (ed.):
Vita consacrata e diritti umani nella Chiesa Cattolica dell'Europa centro-orientale ed altri saggi de diritto canonico

Az egyházi jogi személy

a régi és az új egyházügyi törvényben

Csiziné Dr. Schlosser Annamária

L'Harmattan Kiadó
Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola

Budapest, 2012

© L'Harmattan Kiadó, 2012

© Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola, 2012

© Csiziné Dr. Schlosser Annamária, 2012

TARTALOM

ELŐSZÓ	11
RÖVIDÍTÉSEK	13
1.BEVEZETÉS	17
1.1. A tárgyról és a módszerekről	17
1.2. A jogalanyiség fogalma	19
1.3. Az egyházak az Alaptörvényben	20
1.4. A vallási közösségek jogalanyiségének funkciói és kategóriái	21
1.5. Fogalomtisztázás	25
1.5.1. Jogi fogalmak: Egyház, vallásfelekezet, vallási közösség, egyházi jogi személy	25
1.5.2. Egyéb fogalmak: történelmi egyház, kisegyház, történelmi kisegyház, szá- badegyház, szekta, kultusz, új vallási mozgalom („NRM” – „ÜVM”)	29
1.6. Egyház mint jogalany fogalmi összetevői a magyar jogban	33
1.6.1. Vallás	34
1.6.2. Község	38
1.6.3. Az egyházak autonómiája, önállósága, önkormányzata, önrendelkezési joga	39
1.6.4. Az elismertség	46
1.7. Az egyházi jogi személyek jogállása	47
1.7.1. Státuszjogok az egyházügyi törvényben	47
1.7.2. Egyházi intézmények	52
1.7.3. Intézményi vallásgyakorlás	53
1.7.4. Egyházfinanszírozás	54
1.7.5. Egyházi vagyon	55
1.7.6. Adókedvezmények	56
1.7.7. Foglalkoztatási jogviszonyok	57
1.7.8. Büntetőjog, büntető eljárásjog, közrend-, közérköls-, közegészségvédelem	58
1.7.9. Egyebek	59
1.7.10. A sajátos egyházi jogállás jellegzetességei	60

1.8. A jogterület további jellemzői	61
1.8.1. Alapjogi jelentősége	61
1.8.2. Történetisége?	63
1.8.3. A jogalanyiség jellege, az egyházak köz-, illetve magánjogi jogalanyiséga	64
1.8.4. Az Lvt. rendszere	69
1.8.5. Az Ehtv. rendszere	70
2. HAZAI TÖRTÉNET	71
3. EURÓPAI KITEKINTÉS, ÚJABB TENDENCIÁK	82
3.1. A vallási közösségek jogalanyiségének modelljei?	82
3.2. Egyes európai államok szabályozásának rövid áttekintése	83
3.3. Közös vonások	95
3.4. Az Európai Ember Jogi Egyezmény és az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjoga	97
3.5. Az Európai Unió joga	105
3.6. Fejlődési irányok, kihívások	110
4. A HAZAI SZABÁLYOZÁS: AZ „ÁLTALÁNOS RÉSZ”	112
4.1. Bevezetés	112
4.2. Az egyházi jogalanyiség elnyerése: az egyházak nyilvántartásba vétele és elismerése az Lvt.-ben	113
4.2.1. A Lvt. szerinti egyházi nyilvántartás kérdései – nyilvánosság, használhatóság, megbízhatóság, adatvédelem, tagnyilvántartás	114
4.2.2. Alapítási feltételek	119
4.2.3. Név és névvédelem	123
4.2.4. Eljárási kérdések	126
4.3. Az egyházak elismerése és nyilvántartásba vétele az Ehtv. szerint	128
4.3.1. Az egyházként való elismerésre irányuló eljárás	129
4.3.2. Az Ehtv. szerinti nyilvántartás	131
4.3.3. Az átmeneti rendelkezések	132
4.3.4. Névvédelem az Ehtv.-ben	134
4.4. Az egyházi jogi személy típusok az Lvt.-ben	135
4.4.1. Egyház önálló képviselői szervvel rendelkező szervezeti egységei	135

4.4.2. Egyház önálló szervezetei	137
4.4.3. Egyházak szövetségei	139
4.4.4. Elhatárolási kérdések	140
4.4.5. Az egyházi jogi személy jogképessége, cselekvőképessége, elkülönült jogalanyisága	143
4.5. Egyházi jogi személyek az Ehtv. szerint	147
4.6. Az egyházak megszűnése az Lvt.-ben	148
4.6.1. Általános kérdések	148
4.6.2. Megszűnés önkéntes elhatározásból	153
4.6.3. Törlés mint negatív jogkövetkezmény és a nem működő egyház törlése	156
4.7. Az egyházak megszűnése az Ehtv.-ben	158
5. A HAZAI SZABÁLYOZÁS: A „KÜLÖNÖS RÉSZ”	160
5.1. Bevezető megjegyzések	160
5.2. Magyar Katolikus Egyház	162
5.3. Magyarországi Református Egyház	165
5.4. Magyarországi Evangélikus Egyház	167
5.5. A keresztény ortodox egyházak	169
5.6. Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége	173
5.7. Magyarországi Baptista Egyház	176
5.8. Magyarországi Unitárius Egyház	177
5.9. Az iszlám	178
5.10. Az egyházi jogalanyiség történetisége, jogfolytonossága	179
5.11. A Lvt. és a belső egyházi szabályok összhangja	180
6. AZ EHTV. VONATKOZÓ SZABÁLYAINAK ÉRTÉKELÉSE ÉS DE LEGE FERENDA JAVASLATOK	183
FELHASZNÁLT IRODALOM	186

A címlapon látható „Mater Ecclesia” ábrázolás egy, a Vatikáni Apostoli Könyvtárban őrzött VI. századi bencés kódexből való. Az „Édesanyánkat, az Egyházat” szimbolizáló nőalak, jobbján a „Clerus”, vagyis a papság, balján a „Populus”, a nép.

Forrás: <http://medieval.library.nd.edu/facsimiles/exultet/barberini.html>

ELŐSZÓ

A Kedves Olvasó olyan könyvet tart a kezében, amelyet haszonnal forgathat jogász, egyházi személy vagy az egyháza felépítése és működése iránt érdeklődő „egyszerű” hívő ember egyaránt.

Tárgya az állami egyházjog nevű jogterület legfontosabb témája: az egyház mint állami jogi kategória. Vagyis hogy: „mi az egyház a jogban?” Elsősorban nem a szűkebb értelemben vett belső egyházjog – katolikus vonatkozásban a kánonjog –, vagyis az egyházak maguk által alkotta jog, hanem a magyar állami jog felől közelítem meg tehát a témát (foglalkozásomat tekintve magam is világi jogász, nem kánonjogász vagyok). Másrészt viszont az állami jognak éppen ez a területe az, amelynek tekintettel kell lenni, és széles körben tekintettel is van az egyházak belső szabályaira. Ezért a kötet végén áttekintem azokat egyházjogi szabályokat is, amelyek nélkül nem lehet az állami jogot alkalmazni.

A kötet egy, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karán 2011. őszén megvédett PhD értekezésnek a 2012. január 1. napján hatályba lépett új Alaptörvényre és a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. törvényre tekintettel jelentősen átdolgozott, aktualizált és bővített változata.

Ezúton mondok köszönetet mindennekelőtt doktori témavezetőmnek, Dr. Schanda Balázsnak mindazért a hathatós támogatásért, odafigyelésért és biztatásért, mellyel munkámat kísérte, a doktori eljárásban résztvevő kollégáknak hasznos észrevételeikért, a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola rektorának, Dr. Orosz András Lórántnak a könyv kiadásának támogatásáért, és családomnak, akik nélkül ez a munka nem jöhetett volna létre!

Jó olvasást kívánok!

CSIZINÉ DR. SCHLOSSER ANNAMÁRIA

RÖVIDÍTÉSEK

AB	Alkotmánybíróság
Alaptörvény	Magyarország Alaptörvénye
Alkotmány	A Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény
AnerkennungsG	Gesetz vom 20. Mai 1874, betreffend die gesetzliche Anerkennung von Religionsgesellschaften (Ausztria)
ÁEH	Állami Egyházügyi Hivatal
ÁSZ	Állami Számvevőszék
BDT	Bíróági Döntések Tára
BH	Bíróági Határozatok
BekGG	Bundesgesetz über die Rechtspersönlichkeit von religiösen Bekenntnisgemeinschaften Nr. 19/1998 (Ausztria)
BM	Belügyminisztérium
BverfGE	Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts (Németország)
Ctv.	a cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról szóló 2006. évi V. törvény
Civiltv.	a civil szervezetek bírósági nyilvántartásáról és az ezzel összefüggő eljárási szabályokról szóló 2011. évi CLXXXI. törvény
Cstv.	a csődről, a felszámolásról és a végelszámolásról szóló 1991. évi II. törvény
EBH	Elvi Bírósági Határozat
EEJB	Emberi Jogok Európai Bírósága
EEJE	az Európa Tanács 1950-ben Rómában elfogadott Egyezménye az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről
Ehtv. megsemmisített	a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi C. törvény
Ehtv.	a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. törvény
EU	Európai Unió
Ectv.	az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról szóló 2011. CLXXV. törvény
Etv.	az egyesülési jogról szóló 1989. évi II. törvény
f., ff.	és következő, és következők
Főv.B.	Fővárosi Bíróság
Ftv. régi	a felsőoktatásról szóló 2005. évi CXXXIX. törvény

Az egyházi jogi személy

Ftv. új	a nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvény
Főv. Kgy.	Fővárosi Közgyűlés
GM	Gazdasági Minisztérium
Gt.	a gazdasági társaságokról szóló 2006. évi IV. törvény
h., hat.	határozat
IM	Igazságügyi Minisztérium
ISM	Ifjúsági- és Sportminisztérium
JEH	jogegységi határozat
JK	Jogtudományi Közlöny
KGD	Közigazgatási-Gazdasági Döntvénytár
KIM	Közigazgatási- és Igazságügyi Minisztérium
KK	Legfelsőbb Bíróság Közigazgatási Kollégium
KPJE	közigazgatási polgári jogegységi határozat
kft.	korlátolt felelősségű társaság
kht.	közhasznú társaság
Korm.	kormány
Közoktv.	a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény
Köznevtv.	a köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény
LB	Legfelsőbb Bíróság
ld.	lásd
Lvt.	a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvény
MAZSIHISZ	Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége
MKPK	Magyar Katolikus Püspöki Konferencia
MT.	Minisztertanács
MTA	Magyar Tudományos Akadémia
MTI	Magyar Távirati Iroda
NAV	Nemzeti Adó- és Vámhivatal
NBH	Nemzetbiztonsági Hivatal
NEM	Nemzeti Erőforrás Minisztérium
NRM – ÚVM	new religious movement – új vallási mozgalom
OGY	Országgyűlés
OKM	Oktatási- és Kulturális Minisztérium
pjt.	polgári jogi társaság
PK	Legfelsőbb Bíróság Polgári Kollégium
Pp.	a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény
Ptk. régi	a Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvény
Ptk. tervezett új	a Polgári Törvénykönyvről szóló 2009. évi CXX. törvény

r.	rendelet
SZET.	Szabadegyházak Tanácsa
szja.	személyi jövedelemadó
tc.	törvénycikk
tv.	törvény
tvr.	törvényerejű rendelet
uo.	ugyanott
v.	versus
VKM	Vallási és Közoktatási Minisztérium

1. BEVEZETÉS

1.1. A tárgyról és a módszerekről

A kötet célja tisztázni az egyház mint jogalany fogalmát és a rokon jogi kategóriákat, bemutatni azok jellegét, elhelyezni azokat a hazai történeti tradíciókban és európai összefüggésben, elemezni az egyházi jogi személyiségre vonatkozó hatályos szabályokat, valamint értékelni azokat a jogfejlődés tendenciáira tekintettel, valamint gyakorlati szempontból. Mivel e témát átfogóan tárgyaló publikáció a hazai irodalomban még nem született,¹ szándékosan többféle nézőpont és módszer alkalmazására került sor, törekedve a lehető legteljesebb kép rajzolására. Részletesen tárgyal a kötet olyan, eddig csekély figyelmet kapott kérdéseket, mint például az egyházi jog alkalmazásának, illetve az állami és egyházi jog érintkezésének kérdései a belső szervezeti jogi személyiség körében, a vallási közösségek jogalanyiségének lehetséges megjelenési formái, az általános polgári személyi jogi szabályok egyházakra történő alkalmazása, az egyházak megszűnése, az 1990. előtt elismert felekezetek történeti jogfolytonossága.

Ahogy az állami egyházjogról állíthatjuk, hogy az alkotmányjog „szíve”,² úgy az egyházak jogalanyiságára vonatkozó normaanyagról is bátran kijelenthetjük, hogy ez az állami egyházjogban a „Herzstück”. Az állam és az egyházak kapcsolatrendszerének kulcsfontosságú tényezője, a lelkiismereti- és vallásszabadság meghatározó összetevője, hogy az állami jog alapján mi tekinthető egyháznak, vallási közösségnek, hogyan szerezhetnek a közösségek jogi személyiséget, és milyen jogokkal rendelkeznek ezek a jogalanyok.

Az is megjegyezhető, hogy hazánkban, Európában, valamint a világnak azon részein, ahol az alapvető emberi jogok érvényesülése biztosított, napjainkban nagyobb kihívást jelent a jogtudomány számára az egyéni

¹ Az állam és az egyház jogi viszonyát átfogóan tárgyaló művek vonatkozó részein kívül a kifejezetten e tárgyban született írások közül ki kell emelni Erdő Péter egyházakról mint jogi közösségekről szóló cikkét. Főként a jogalanyisággal kapcsolatos nyitott kérdésekre mutatott rá Ferenczy Rita, az egyházak magánjogi jogalanyiságát pedig elsősorban tevékenységeik tükrében tárgyalta Pánczél Áron OTDK dolgozata. Ld. ERDŐ 1999, FERENCZY 1999, PÁNCZÉL.

² SCHANDA 2003. 4.

vallásszabadságnál a vallásszabadság kollektív oldala, így az egyházak jogalanyiségével (valamint az egyházakkal általában) kapcsolatos kérdések.

Jelen kötetben a jogalanyiságot nagyrészt formális oldaláról közelítem meg, azt vizsgálva, hogy mi a vallási közösség, az egyház, mint jogi kategória, hogyan szerveződik és működik (jön létre, szűnik meg stb.). Már csak területi okokból sem foglalkozhatok a jogalanyiség „tartalmi” oldalával, az abból fakadó jogok és kötelezettségek összességével, vagyis az egyházi jogállással a maga teljességében – bár tartalmi kérdések érintése esetenként nem mellőzhető.

Az itt alkalmazott módszerek között van a jogi dogmatika (fogalom- és szövegelemzés), a jogtörténeti és összehasonlító vizsgálat. Utóbbi körébe tartozik nemcsak európai szabályozás (minél teljesebb körű) összevetése, hanem a hazai egyházak belső normáinak összehasonlítása is, mivel a kötet tárgykörében az állami jog fontos kérdésekben az egyházi jogra utal. A gyakorlati, jogalkalmazói nézőpont érvényesítésére törekedtem, vallva, hogy „a jog az élet szolgálóleánya”³ – a jogtudomány pedig a jogalkalmazóké. Ezért a hazai szabályozás elemzése során egyrészt figyelemmel voltam kapcsolódó bírósági gyakorlatra (mind az ítélezést, mind a nyilvántartási nem peres eljárást illetően), másrészt arra is, hogy maguk az érintett egyházak, illetve a velük jogviszonyba kerülő más jogalanyok számára megfelelően alkalmazható-e a joganyag. A jogalkalmazást segítő *de lege lata* megközelítéssel párhuzamosan, az így felmerült problémák megoldására törekedve, a kötet az értékelő szempontnak is teret enged.

Az egyházak jogalanyiségének, ahogy a jogalanyiség és a jogi személyiség problematikájának általában, a közjog és a magánjog körébe tartozó összefüggései is vannak. Az állami egyházjog is vegyes jogterület, tárgyában és az állami egyházjogi megközelítésben az alkotmányjogi-alapjogi szempont dominál,⁴ az egyházak jogalanyiségát is gyakrabban szokás a közjog felől szemlélni. Jelen kötet azonban legalább ugyanakkora jelentőséget tulajdonít a magánjogi nézőpontnak is, mivel az egyházi jogalanyiség elsődleges célja a magánjogi jogviszonyokban való részvételt biztosítani a vallási közösségek számára, ezért a vonatkozó szabályozásnak magánjogilag is „működőképesnek” kell lennie.

Az új állami egyházjog, a 2012. január 1. napján hatályba lépett Alaptörvény és az Ltv.-t felváltó Ehtv. tárgyunkat érintő szabályainak bemutatá-

³ Idézet Bognár Szabolcstól: http://www.fszek.hu/szociologia/szszda/eletr_bsz.html (2010. 07. 30.)

⁴ SCHANDA 2004. 3.

sa nem lehet teljes a korábbi rendelkezésekkel való összehasonlítás nélkül. Esetenként figyelemmel kellett lenni az AB által megsemmisített 2011. év C. törvényre is. Az új szabályozás mögött nyilvánvalóan nincs még megközelítően sem akkor jogalkalmazási gyakorlat, mint amely az Lvt. hatályának 20 éve alatt megszületett. Utóbbinak részletes elemzése azért is indokolt, mert jelentős tanulságokkal szolgálhat az új törvény alkalmazói számára. Az AB határozatai és a bírósági gyakorlat abban a részében, ahol változatlan szabályokra vonatkozott, az Ehtv. hatálya alatt is irányadó marad.⁵ Az Ehtv. újdonsága indokolja a törvényszöveg részletesebb idézését.

Itt szükséges megjegyezni, hogy a kötetben többször hivatkozom az „tervezett új Ptk.”-ra, vagyis a 2010. évi LXXIII. törvény rendelkezései nyomán hatályba nem lépő, a Polgári Törvénykönyvről szóló 2009. évi CXX. törvényre. A tervezett törvény személyi jogi része ugyanis számos olyan újdonságot hozott volna, amelyek érintették az egyházi jogi személyeket is, illetve amelyek elemzést igényeltek. Az ennek kapcsán felmerült megfontolások a majdani végleges új Ptk. előkészítése során is érdekesek lehetnek. Addig is pedig feltételezhető, hogy a hatályba nem lépett törvény hatással lesz a jogalkalmazásra, ezért szabályainak érintése teljesen nem mellőzhető.

Mivel a „legújabb Ptk” szakmai tervezete a kézirat lezárásáig nem volt még közzétéve, arra sajnos nem lehetett kötet figyelemmel.

1.2. A jogalanyiség fogalma

A jogalanyiség elméletét a jogtudományban általában magánjogi összefüggésben tárgyalják. Jobbágyi Gábor szerint a „jogalanyiség a személy elismerése”.⁶ A jogalany fogalmát a személy felől közelíti meg: személy a „jogképességgel és jogalanyiséggel felruházott emberi személy és jogi személy”, a „polgári jogban a 'személy' fogalom jelenti az 'objektumot', a jogalanyt.”⁷ Lenkovics Barnabás megfogalmazásában a jogalanyok a „jogilag szabályozott társadalmi viszonyok, azaz a jogviszonyok résztvevői”, a fogalmat a személy fogalmával azonos értelműnek tekinti.⁸ Jogalany, akire a jog „irányul”, az az emberi személy vagy szerveződés, szervezet, aki, vagy ami a jogviszonyokban félként szerepelhet, jogokkal és kötelezettségekkel

⁵ Hasonlóan vélekedik: KUKORELLI 27.

⁶ JOBBÁGYI 1998. 14.

⁷ Uo. 13.

⁸ LENKOVICS 14.

rendelkezhet. (Jogalany lehet az a szervezet is, amely jogi személyiséggel nem rendelkezik, pl. a jogi személyiség nélküli gazdasági társaság, a polgári jogi társaság.)

A jogalanyiség fogalmához kapcsolódnak mindazon jogok és kötelezettségek, amelyek a jogalanyt megilletik, illetve terhelik pusztán abból következően, hogy egy adott típusú jogalany. Ezek a jogok képezik együttesen az ún. jogállást vagy jogi státust (legal status, Rechtsstatus). Az egyházak jogalanyiságból fakadó (státus)jogai és -kötelezettségei teszik ki tehát az egyházak, egyházi jogi személyek jogállását (amely viszont – amint azt az 1.1. pontban jeleztem – itt nem kerül a maga teljességében bemutatásra).

1.3. Az egyházak az Alaptörvényben

Az új alkotmányos rendszer a magyar állami egyházjogot érintő változásokat hozott. Az Alaptörvény ezt részint a Nemzeti Hitvallás útján valósította meg, amely az invocatio Dei-vel, a kereszténységre, az országunk különböző vallási hagyományaira utalással, a kereszténység és a nemzeti identitás összekapcsolásával a „történelmi vallásoknak” kiemelt alkotmányos helyzetet biztosít, ami nyilvánvalóan hatással kell, hogy legyen az azokat valló egyházak pozíciójára is (még ha azokat az Alaptörvény nem is nevesíti). A Nemzeti Hitvallás nem csupán szimbolikus szabály, hanem az Alaptörvény R) cikk (3) bekezdése értelmében a törvény értelmezésének iránymutatója is.

Korábbi Alkotmányunk csupán az elválasztásról szóló rendelkezésben tett említést az egyházzal. (60. § (3) bekezdés: „A Magyar Köztársaságban az egyház az államtól elválasztva működik.”)

Az Alaptörvény alkotmányi szintre emelte az egyházak önállóságát, az állam és az egyházak együttműködésének elvét, illetve az állam és az egyházak kapcsolatában az elválasztás fogalmát a különvált működés fogalmával váltotta fel:

„VII. cikk (1) Mindenkinek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a vallás vagy más meggyőződés szabad megválasztását vagy megváltoztatását és azt a szabadságot, hogy vallását vagy más meggyőződését mindenki vallásos cselekmények, szertartások végzése útján vagy egyéb módon, akár egyénileg, akár másokkal együttesen, nyilvánosan vagy a magánéletben kinyilvánítsa vagy kinyilvánítását mellőzze, gyakorolja vagy tanítsa.

(2) Az állam és az egyházak különváltan működnek. Az egyházak önállóak. Az állam a közösségi célok érdekében együttműködik az egyházakkal.

(3) Az egyházakra vonatkozó részletes szabályokat sarkalatos törvény határozza meg.”

1.4. A vallási közösségek jogalanyiségének funkciói és kategóriái

Az egyházi jogi személyiségnek az Lvt. hatálya alatt három fő funkciója volt:

1. A jogi személyiséggel a vallási közösség jogképességet nyert, magánjogi jogviszonyok alanyává válhatott, céljai megvalósítása érdekében részt vehetett a vagyoni forgalomban.
2. Az egyházi jogi személyiséggel a vallási közösségek sajátos státuszjogokat szereztek.
3. Az egyházi jogi személy közjogi jogviszonyok alanya is, az állam őket tekinti partnernek.

Az Ehtv. módosította ezeket a funkciókat: a mellékletében felsorolt 14 egyházon túli többi közösség számára a az egyház kategória már nem elsődlegesen a jogalanyiség megszerzésének eszköze, hiszen az egyházként való elismerést megelőzi az egyesületi formában való létezés. A 2. számmal jelzett funkciót tekintve nincs változás. A 3.-ban viszont igen, mivel az Ehtv kimondja:

„A Kormány az e törvény alapján egyháznak nem minősülő – közfeladatot ellátó – szervezettel 2012. december 31-éig a közfeladat-ellátás költségvetési támogatásához kapcsolódó megállapodást köthet.” (38. § (2) bekezdés)

Az egyház mint közjogi jogalany és az egyház (mint állami jogi értelemben vett) jogi személy nem feltétlenül kell, hogy mindig egybeessen, hiszen pl. a katolikus egyház részéről jogalanyként jelenik meg a Szentszék is, illetve közjogi jellegű jogalanyiséga azokban a jogrendszerekben is lehet az egyházaknak, ahol az egyházi szervezet maga nem jogi személy (pl. Belgiumban⁹). De a hazai szabályozásban az egyházak köz- és magánjogi jellegű jogalanyiséga többnyire, illetve hagyományosan is egybeesik. A közjogi jellegű jogszabályok (pl. a médiatörvény) is a jogi személyiségű egyházakról rendelkeznek. (Ebből a szempontból legalábbis pontatlan a Táboryi Lelkészi Szolgálatról szóló 61/1994. sz. Korm. rendelet 2. § (2) bekezdése:

⁹ A törvénnyel elismert egyházak közjogi jogalanyok, bár magánjogi jogi személyiségük nincs. Ld. a 3.2. részt is.

„A Szolgálat négy egyház: a katolikus, a református, az evangélikus és a zsidó lelkészeiből áll.” Még az első három megjelölés egyértelműnek tekinthető, ám a negyedik már korántsem (ld. 5.5. pont). Felmerülhetne a kérdés, hogy létrehozott-e a MAZSIHISZ-ből a rendelet egy „zsidó egyház” nevű közjogi jogalanyt.)

Bár az egyházak az állami jog alapján nyernek jogalanyiságot, hiszen a jogi személyeket a jog „kreálja”, az állam az egyházak, mint jogokra igényt tartó (illetve saját joga alapján szerveződő) szervezetek létevel kész tényként szembesül.¹⁰ Ontológiailag az egyház(ak) a polgári állam előtti, a polgárosodás előtt az állammal szorosabb vagy lazább egységben, a szekularizáció óta attól függetlenül létező entitás(ok). Államtól független létezésükben a családi, nemzeti, etnikai, nyelvi közösségekhez, az egy településen együtt élők közösségéhez hasonlítanak, de azok közül kiemeli őket sajátos szervezettségük (pl. összetett szervezetrendszerük, joguk, normarendszerük stb.).

A vallási közösségek jogalanyisága a Lvt. alapján a következőképpen alakulhatott:

1. szerezhettek jogi személyiséget egyházként, egyházi jogi személyként vagy
2. más jogi személy formában: az egyesületi formáról még lesz szó (ld. 4.4. pontot). Esetleg korábban még a közhasznú társaság¹¹ forma (Ptk. volt 57–60. §§) jöhetett számításba. Ugyanis a közhasznú tevékenységet, mint a kht.-k célját a törvény nagyon széles értelemben határozta meg: „a társadalom közös szükségleteinek kielégítését nyereség-, és vagyonszerzési cél nélkül szolgáló” tevékenységként. Véleményem szerint ebbe a definícióba akár a vallási cél is beleférhetett. A kht.-kra nagyrészt a korlátozott felelősségű társaságokra vonatkozó szabályok vonatkoztak, tehát működhetek egyszemélyes társaságként is – egy egyszemélyes kht. nyilván semmiképpen sem lehetett volna vallási közösségnek tekinthető. A kht.-ket felváltó nonprofit gazdasági társaságok már nem létesülhetnek vallási célra, ezek a gazdasági társaságokról szóló 2006. évi IV. törvény 4. § alapján ugyanis „nem jövedelemszerzésre irányuló közös gazdasági tevékenység folytatására” alapíthatók.

¹⁰ Schanda Balázs az egyházat és a családot emeli ki, mint amelyek léte „az államiságot megelőzik, az állam számára adottság” SCHANDA 2010b. 57.

¹¹ Kht. 2007. július 1. óta nem alapítható, és a már létezőknek 2009. június 30-ig volt lehetőségük nonprofit gazdasági társasággá átalakulni.

3. Elképzelhető volt a vallási közösség jogi személyiség nélküli jogalany formájában, polgári jogi társaságként. A Ptk. 568. § (illetve a tervezett új Ptk. hasonló szabályai szerint: 5.464. §§) értelmében a pjt. gazdasági tevékenységet is igénylő közös célra jön létre, az ehhez szükséges vagyron rendelkezésre bocsátásával. Ilyen cél lehet pl. egy templom építéséhez szükséges pénzeszközök összegyűjtése. Esetleg szóba jöhetett még akár az építőközösség jogalanytípus (Ptk. 578/B-F. §§), és a társasház is, de csak akkor, ha a tagok is szereztek az érintett épületben (társasházban) tulajdont, és ezen túlmenően a vallási cél is fennállt – ez nem elképzelhetetlen pl. egy részben lakásokat, részben istentiszteleti helyet is magában foglaló épület esetén.
4. A vallási közösségek működhetnek továbbá természetesen nem jogképes (jogalanyiség nélküli) szervezatként is.

Az Ehtv. hatálybalépést követően a vallási közösségeknek a következő jogi formái lehetnek:

1. Elismert egyházak:

- a) A törvény erejénél fogva elismert egyházak, amelyeket a törvény melléklete felsorol:

- 1) Magyar Katolikus Egyház
- 2) Magyarországi Református Egyház
- 3) Magyarországi Evangélikus Egyház
- 4) Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége
- 5) Egységes Magyarországi Izraelita Hitközség (Statusquo Ante)
- 6) Magyarországi Autonóm Orthodox Izraelita Hitközség
- 7) Budai Szerb Orthodox Egyházmegye
- 8) Konstantinápolyi Egyetemes Patriarchátus – Magyarországi Otodox Exarchátus
- 9) Magyarországi Bolgár Orthodox Egyház
- 10) Magyarországi Román Orthodox Egyházmegye
- 11) Orosz Orthodox Egyház Magyar Egyházmegyéje (Moszkvai Patriarchátus)
- 12) Magyar Unitárius Egyház Magyarországi Egyházkerülete (Magyarországi Unitárius Egyház)
- 13) Magyarországi Baptista Egyház
- 14) HIT Gyülekezete, illetve

- b) a törvényben szabályozott elismerési eljárással egyházi jogállást megszerző egyesületek.

2. „Alapcélként vallási tevékenységet végző egyesületek” – ezek számára teszi lehetővé az Ehtv. meghatározott feltételek mellett az

egyházként történő elismerést. A Civiltv. 95. § ad) pontja értelmében az egyesületek nyilvántartásába be kell jegyezni ezt az alapcél.

3. „Vallási tevékenységet is végző egyesületek”. Az Ectv. nevesíti ezt a kategóriát, azzal az autonómia körébe eső (ld. 1.5.3. pont) többletjoggal ruházva fel őket, hogy a vallási tevékenységgel összefüggően meghozott határozatokra nézve a Ptk. módosított 62. § (6) bekezdésének rendelkezéseit, az egyesületi szervek jogellenes határozatainak megtámadására vonatkozó szabályt esetükben nem kell alkalmazni (Ptk. 62. § (7) bek).

Ennél szélesebb körű, az egyházakéval megegyező autonómiát biztosít a törvény továbbra is az Lvt. szerinti egyházak közül azoknak, amelyek egyesületként működnek tovább (ld. részletesebben az 1.6.3. pontot). Ezek nyilvánvalóan a 2. kategóriába tartoznak.

4. Továbbra sem zárja ki semmi, hogy egy vallási közösség a korábbiak szerinti 3. és 4. pontban ismertetett formákban működjön.

A vallási közösségeket jogi formájuktól függetlenül megilletik a vallásszabadságból fakadó jogok. A német jogtudományban ezek összességét „alkotmányos alapstátus”¹² vagy „közvetlen alkotmányos alapstátus”¹³ megnevezéssel illetik, amelybe az egyházak önrendelkezési jogát is beleértik. Felmerül a kérdés, hogy mi a vallási közösség legkisebb közös nevezője, vagyis milyen minimális kritériumokkal kell rendelkeznie egy közösségnek ahhoz, hogy a vallásszabadságból fakadó kollektív jogok alanya lehessen. A német szakirodalom e kérdésben is hasznos, akár hazai viszonylatban is hasznosítható válaszokat ad: Campenhausen szerint a vallási közösség legalább két személyből áll; hitvallása nem feltétlenül összefoglalt, még csak nem is mindenképpen sajátos, más közösségektől eltérő –feltételezve, hogy a közösség szervezetenként különül más közösségektől; rendelkezik egy minimális szervezettel és vallási célra irányul.¹⁴

Az egyházakat jogokkal lehet felruházni a jogalanyiség révén, de attól függetlenül is. Az eltérő társadalmi súlyú egyházakat oszthatja egy jogrendszer általános jelleggel eltérő státuszjogokat biztosító kategóriákba vagy rendelkezhetnek az egyedi jogszabályok tételesen egy vagy több egyházzal, illetve köthető az egyházakkal, illetve azok egy részével azonos vagy eltérő tartalmú megállapodás. A jogi technika megválasztása voltaképp mindegy, illetve állhatnak mögötte tradíciók, jogpolitikai szempontok stb., tartalmi

¹² „konstitutioneller Grundstatus” HOLLERBACH 88f, 126f.

¹³ „verfassungsunmittelbarer Grundstatus” CAMPENHAUSEN – WALL 119.

¹⁴ CAMPENHAUSEN – WALL 116.

lag lehet bármelyik rendszer jogállami. A kategorizálás áttekinthetőbb, kiszámíthatóbb, ugyanakkor merev, kevesebb teret enged az egyedi szempontok érvényesítésének és az „alacsonyabb osztályba” sorolt jogalanyok számára frusztráló lehet.

1.5. Fogalomtisztázás

1.5.1. Jogi fogalmak: Egyház, vallásfelekezet, vallási közösség, egyházi jogi személy

Az „egyház” kifejezés természetesen a keresztény valláshoz kötődik, általános értelemben történő használatának bevezetését ezért többen illették kritikával.¹⁵ A Lvt. indoklása szerint „a szöveg egyszerűsítése, könnyebb érthetősége érdekében – az általánosan alkalmazott jogtechnikai megoldással élve” vonták e fogalom alá a különféle elnevezésű közösségeket, azok saját megjelölését érintetlenül hagyva. Az Ehtv. megmaradt a korábbi szóhasználat mellett, törvény indoklása erről így szól: „az egyház, mint gyűjtőfogalom magában foglalja az eltérő teológiai alapon nyugvó egyházat, vallásfelekezetet és vallási közösséget. Ennek indoka a már ismertetett szempont, hogy teológiai kérdésekben az állam nem dönthet, másrészt pedig az, hogy az elmúlt 20 évben az egyház a köznyelv szempontjából gyűjtőfogalommá vált, és így az kiterjedt a nemkeresztény vallásfelekezetekre és vallási közösségekre is.”

Az európai jogrendszerekben gyakori a „vallási közösség”, „felekezet” vagy „kultusz” megfelelője mint általános jogi kategória (Religionsgemeinschaft, culte), de az is előfordul, hogy a történetileg a kereszténységhez kapcsolódó kifejezést alkalmazzák szélesebb vagy azonos értelemben. Ahol az államegyház tradíciója erős, ott gyakran megfigyelhető, hogy a meghatározó keresztény (vagy állam-) egyházra alkalmazott megnevezés mellett az egyéb közösségekre – a különbözőséget kiemelve – más jogi fogalmakat vagy fogalmat használnak.

¹⁵ Boleratzky Lórándot, Szathmáry Bélát idézi Schanda Balázs: SCHANDA 2003. 120. A kritikusok közül Sajó András megfogalmazásában az egyház egyenesen olyan, a „judeo-keresztény hagyományban ismert vallásgyakorlási szervezeti forma”, amely „hátrányos kényszerzubbony az ide nem tartozó hiteknek” SAJÓ 97.

A magyar jogban egészen 1990-ig a „vallásfelekezet” volt a vallási közösségek összefoglaló jogi megnevezése,¹⁶ a fogalom kiszorulása a használatból azonban sajnálatosan napjainkban is tart. Boleratzky Lóránd álláspontja szerint is e kifejezés használata lett volna indokolt a Lvt.-ben, amit egyfelől a magyar állami egyházjogi tradícióval támaszt alá, másfelől azzal, hogy „egyház” alatt hagyományosan a négy történelmi keresztény egyház értendő.¹⁷ (Egyébként ő a „vallásfelekezet” és az „egyház” kifejezéseket aktuális jogi összefüggésben is hagyománytisztelő módon szinonimaként használja).¹⁸ Ezzel maximálisan egyetértek, azzal egészíteném ki, hogy nem csupán jogtörténeti indokok szólnak emellett, hanem az is, hogy a „vallásfelekezet” – a „vallási közösséghez” hasonlóan – az egyes vallásoktól független, objektív kifejezés, azért alkalmasabb (lett volna) az általános értelemben vett használatra. Köznapi értelemben és szóhasználatban ma „felekezet” alatt gyakran értik a „történelmi egyházakat”.¹⁹ Rácz Lajos szerint a jogi nyelvben a „felekezet” és az „egyház” fogalom jelentése azonos.²⁰ Egyetértek Szathmáry Béla álláspontjával, miszerint a „vallásfelekezet” fogalomnak jelenleg nincs jelentősége, de hagyományosan továbbra is használható az egyes közösségek megjelölésére.²¹ Véleményem szerint mindazonáltal jogi kontextusban pontosabb volna nemcsak a keresztény, hanem általában a hazánkban a Lvt. hatálybalépése előtti időkben állami jog szerint státust nyert (ennyiben „történelmi”) egyházakra, a bevett és az 1990-ig elismert vallásfelekezetekre használni (ideértve a nem keresztény, pl. a zsidó, muszlim közösséget is) – hiszen történetileg is ezeket jelölte. A hazai irodalomban a „vallási közösség” fogalom körül meglehetősen nagy bizonytalanság mutatkozik. Ez is alkalmasabb lehet a semleges, keresztény és nem keresztény vallásokra is kiterjedő használatra, mint az „egyház”. Az összehasonlító (külföldi) szakirodalom lényegében szinonimaként használja a két kifejezést. Rácz Lajos szerint „az újkori német nyelvű egyházi irodalom terméke a 'Religionsgemeinschaft' kifejezés, amit

¹⁶ Az 1895. évi XLIII. törvény hatályának kérdéseiről, valamint a vallásfelekezetek elismerésének gyakorlatáról a Kádár-korszakban ld. KÖBEL 2001.

¹⁷ BOLERATZKY 1998. 379.

¹⁸ Ld. pl. BOLERATZKY 1999.

¹⁹ Ld. pl. A Felekezeti egyházjog c. kötetet. A keresztény egyházjogok mellett tárgyalja zsidó jogot is.

²⁰ RÁ CZ 14.

²¹ SZATHMÁRY 2004. 75.

magyarra rendszerint 'vallási közösség' elnevezéssel fordítanak."²² Ennek némileg ellentmondani látszik az a tény, hogy a „religious communities” kifejezés használata ennél általánosabban, az angol nyelvű (mind az európai, mind az amerikai, illetve nemzetközi) irodalomban is elterjedt. A megjelölés egyre inkább tekinthető az összehasonlítható állami egyházjog általános, közös tárgyjelölő terminusának.

Ami a magyar nyelvű irodalmat illeti, Jobbágyi Gábor szerint az állami egyházjogban a nem keresztény vallások követőinek szervezett csoportját értik „vallási közösség” alatt.²³ Hasonlóan vélekedik Szathmáry Béla is.²⁴ Nézetem szerint, ami a hazai köznapi nyelvhasználatot illeti, abban annyira egybemosódik az „egyház” és a „vallási közösség” kifejezés, hogy nincs értelme az ilyenfajta kategorikus megkülönböztetésnek. Egyház alatt egyre inkább értik valamennyi vallási csoportot,²⁵ a vallási közösség pedig elég semleges fogalom ahhoz, hogy keresztény és nem keresztény közösségekkel összefüggésben is használják. Sajó András a be nem jegyzett vallási csoportokat nevezi vallási közösségnek,²⁶ ez azonban ellentmond a törvény szövegének, ugyanis az Ltv.: „vallási közösséget, vallásfelekezetet, egyházat (a továbbiakban együtt: egyház)...” (8.§ (1) bekezdés) definiál, ezzel lényegében azonos az Ehtv.: „Az egyház, vallásfelekezet, vallási közösség (a továbbiakban együtt: egyház) ...” (7. § (1) bekezdés).

A „vallásfelekezet” kifejezés kapcsán kifejtett gondolatmenetet alapján hézagmentes akkor lehetne a fogalomrendszer, ha a vallási közösség alatt azokat a (történetileg újabb keletű) közösségeket értenénk, amelyekre a vallásfelekezet fogalom nem alkalmazható.

Jelen kötetben az egyértelműség érdekében – hazai és külföldi összefüggésben is – vallási közösség alatt értem valamennyi vallási célú csoportot, tekintet nélkül arra, hogy azokat nyilvántartásba vették-e, egyház alatt pedig az Ehtv. alapján bejegyzett – vagy külföldön államilag elismert vagy bejegyzett – közösségeket.

²² RÁCZ 14..

²³ JOBBÁGYI 167.

²⁴ SZATHMÁRY 2004. 75, 2006. 344.

²⁵ Az Lvt. fogalomhasználatának köznyelvre gyakorolt hatásáról ld. SCHANDA Balázs 2003. 120f

²⁶ Ilyen értelemben használja SAJÓ András 1999.

Az egyház mint társadalmi szervezet?

Az egyházakat egyes szerzők a társadalmi szervezet jogi kategóriába sorolták.²⁷ A társadalmi szervezet fogalom a szocialista jog terméke volt, egyfelől már az Alaptörvény hatályba lépése előtt is idejétmúltnak volt tekinthető, másfelől a fogalomrendszerbe, melynek része volt, az egyházi jogi személyek besorolása eleve problémát okozott.

Sem az Etv., amely a társadalmi szervezetek létrehozásának és működésének szabályait meghatározta, sem az annak végrehajtására született, a társadalmi szervezetek nyilvántartásának ügyviteli szabályairól szóló 6/1989. (VI. 8.) IM rendelet nem szólt az egyházakról, sem a vallási célú szervezetekről. A Lvt. egyetlenegyszer használta a fogalmat, amikor az egyházak gazdasági-vállalkozási tevékenységének folytatásával összefüggésben a társadalmi szervezetekre vonatkozó szabályokat (Ptk. 70–73. §) rendelte alkalmazni (18. § (2) bekezdés). A nyilvántartás tárgykörében egyébként az egyházakra külön jogszabály vonatkozott, az egyházak nyilvántartásának ügyviteli szabályairól szóló 11/1990. (VI. 13.) IM rendelet. Az egyéb jogszabályokban a társadalmi szervezet és az egyház általában vagylagosan szerepel.²⁸ Az egyházak mindezt sosem voltak a társadalmi szervezetek altípusának tekinthetők.²⁹ A társadalmi szervezetek alapítása az egyesülési jog, az egyházaké a lelkiismereti- és vallásszabadsághoz fűződő jog részjogosítványa volt. Helytelen volt ezért az a gyakorlat, miszerint a nem közhiteles, de nyilvános elektronikus bírósági nyilvántartás a társadalmi szervezetek között tüntetette fel az egyházakat.³⁰

Természetesen az egyházak ettől még „társadalmi szervezetek” a szó köznapi – nem jogi, az Etv. szerinti – értelmében, amennyiben személyek, „civil”, vagyis önkéntes, az államtól elkülönült, nem profitorientált szerveződései. A magyar jogban ezekre a szervezetekre összefoglaló fogalom az Ectv. előtt nem létezett.³¹

²⁷ Pl. SZATHMÁRY 2000. 53., 2004. 75, 2006. 347.

²⁸ 2005. évi LXXXVIII. törvény a közérdekű önkéntes tevékenységről 2. § (1) c), 2003. évi XCII. törvény az adózás rendjéről. Költségvetési törvényeink használják egyébként az „egyházak és társadalmi önszerveződések” fogalompart is, érteve utóbbiak alatt az alapítványok mellett egyes közalapítványokat, kisebbségi önkormányzatokat, közhasznú társaságokat stb is.

²⁹ Erre a következtetésre jut az állami szerv elismerő aktusának hiányának alapján Ferenczy Rita is. FERENCZY 1999. 519.

³⁰ <http://www.birosag.hu/engine.aspx?page=tarsszervsearch> (2010.10.10.) A keresőben csak a társadalmi szervezet és az alapítvány típusok között lehet választani, az egyházak előbbi csoportban jelennek meg. (De abszurd módon a „vallási” cél megjelölése mellett csak a céljaik között ezt megjelölő alapítványok, egyesületek szerepelnek, az egyházak nem!)

³¹ Persze az is gyakran előfordul, hogy a politikai és érdekvédelmi célú szervezeteket, vagyis pártokat és a szakszervezeteket elhagyva csak a szűkebben vett nonprofit szektor szerve-

Az Ectv. kiiktatta a „társadalmi szervezet” fogalmat, részint a „civil szervezet” kifejezéssel felváltva, részint az egyesülettel helyettesítve azt. Civil szervezet a törvény értelmében a civil társaság, illetve a Magyarországon nyilvántartásba vett egyesület – a párt kivételével –, valamint az alapítvány (Ectv. 2. § 6. pont), tehát az egyházak továbbra sem tartoznak ebbe a körbe.

Egyházi jogi személy

Egyházi jogi személy volt az Lvt. hatálya alatt szűkebb értelemben az egyház, az egyház jogi személyiségű szervezetei egysége és önálló szervezete, valamint az egyházak szövetsége. Az Ehtv. alapján ide az egyház és a belső egyházi jogi személy tartozik. Véleményem szerint nem voltak eddig sem ide sorolhatók az egyházak által alapított, más törvények alapján jogi személyiséget élvező szervezetek (egyesületek, alapítványok, közfeladatot ellátó intézmények, cégek stb.).³² Ebben a szűkebb, pontosabb értelemben használta a kifejezést a LB is,³³ és az Ehtv. is ezt az támogatja: „Nem minősül belső egyházi jogi személynek az egyház belső egyházi szabálya szerint egyházi jogi személyiséggel nem rendelkező, az egyház által létrehozott, jogszabály alapján jogalanyisággal rendelkező szervezet.” (11. § (2) bekezdés.) Az egyházi jogi személyeknek más típusú jogi személyekkel való esetleges egybeesésének kérdéséről később még lesz szó (4.4. pont).

1.5.2. Egyéb fogalmak: történelmi egyház, kisegyház, történelmi kisegyház, szabadegyház, szekta, kultusz, új vallási mozgalom („NRM” – „ÚVM”)

Az egyházaknak több olyan megjelölése is létezik, melyek jogi összefüggésben is használatosak, bár jogi tartalmuk nem egyértelmű, jog relevanciájuk kérdéses.

Ami a vallási kisebbségek megjelölését illeti, a „szekta” használata pejoratív tartalma miatt a jogirodalomban kiszorulóban van. 1993-ban még az

zeteit tárgyalják együttesen. Ilyen esetben nincs más pontos jogi megoldás, mint a kategorikus felsorolás, esetleg a „nonprofit szervezet” kifejezés alkalmazása. Ezt a fogalmat használja pl. Besenyei Lajos és Bíró György, de ők a „jogi személyiségű non-profit szervezetek” közé besorolják a költségvetési szerveket, pártokat stb. is. BESENYEI – BÍRÓ 78f.

³² Ezzel ellentétesen: PÁNCZÉL, FERENCZY 1999.

³³ Pl. KGD 1998.75. BH 2009.94.

egyházak támogatására szolgáló keret felhasználásáról szóló 14/1993. (III. 19.) OGY határozat indoklása is használta a „destruktív szekta” kifejezést, amivel szemben az ezt sérelmező egyházak aztán meg is próbáltak minden lehető módon jogorvoslatot keresni (BH 1997.276., 439/B/1993. AB végzés) A Nemzetbiztonsági Hivatal Évkönyve évről évre fejezetet szán a társadalomra veszélyes vallási jelenségeknek, a fogalom használatát mindazonáltal egyre inkább kerüli.³⁴ A fogalommal élt azonban az tervezett új Ptk. indoklása a szülői felügyelet gyakorlásával összefüggő vita körében (3:171. § – „szekta mint tartózkodási hely”).³⁵

Semlegesebb, legalábbis értékítélétől mentes kifejezés a „kisegyház”. Az e fogalom használatát bíráló Sajó András kritikája valójában a kisebb egyházakat bármiféle hátrányosan érintő megkülönböztetésre vonatkozik.³⁶ A megjelöléssel a tételes jogban nem találkozni, csupán tudományos (pl. történeti, esetleg jogtörténeti) vagy politikai szövegekörnyezetben.³⁷

A vallásszociológiában teret nyert „új vallási mozgalom” („ÚVM”) – „new religious movements”, „NRM” – fogalom is alkalmas lehet az értéksemleges használatra.

Az egyes külföldi jogokban fontos „kultusz” terminus vallási csoport, közösség értelemben való használata a hazai irodalomban kevésbé elterjedt, de megfigyelhető. E kifejezéshez is negatív jelentésárnyalat társult – talán mert gyakran szerepeltek együtt a „szekták és kultuszok”, ezért a társadalomtudományokban ehelyett is az „új vallási mozgalom” használatát ajánlják.³⁸ Másik, vallásgyakorlás, vallási cselekmények, rítusok összességét jelölő jelentésben gyakrabban használatos – így pl. az AB is él a jogirodalomban elterjedt kultusz-szabadság (vallásgyakorlás szabadsága) kifejezéssel.³⁹

A „kicsik” után a „nagyokról” szólva a „történelmi egyház” kifejezés megítélése nem is olyan egyszerű kérdés. Az Ehtv. hatálybalépése előtt

³⁴ A 2008-as kötet is csupán ún. „szektajegyeket” említ egyes vallási csoportokkal összefüggésben. Ld.: <http://www.nbh.hu/oldpage/evk2008/08-0055.htm#7> (2010.09.15.)

³⁵ A kifejezést használja még a 17/2004. OM rendelet a kerettantervek kiadásának és jóváhagyásának rendjéről, valamint az állami irányítás néhány más közoktatással kapcsolatos jogi eszköze is – úgy tűnik a jogalkotó fontosnak tartja, hogy az iskolai tanulók megismerjék a fogalom jelentését. A megnevezéssel találkozni lehet továbbá a menekültügyvel kapcsolatos joggyakorlatban (pl.: BH 2001. 249), ahol egyes külföldi vallási csoportokat jelölnek így.

³⁶ SAJÓ

³⁷ PI: RAJKI

³⁸ Ez a francia, román nyelvre nem vonatkozhat, mivel ott a fogalom más jogi tartalommal bír.

³⁹ 4/1993 (II.12.) AB hat., 39/2007. (VI. 20.) AB hat., stb.

is létező jogi fogalomról volt szó, amennyiben számos jogforrásunk rendelkezett róla. Az egyházak közül a „történelmiekkal” kiemelt kapcsolatot létesített az állam – pl. részt vehettek a Tábori Lelkeszi Szolgálatban,⁴⁰ illetve Börtönlelkeszi Szolgálatban⁴¹ (utóbbi esetben a vonatkozó jogszabály egyébként nem használta a „történelmi egyház” kifejezést), testületekbe tagokat delegálhatnak,⁴² döntéshozatal előtt konzultációt folytatott velük az állam,⁴³ szimbolikus jelleggel méltatták tevékenységüket,⁴⁴ egyes támogatásokat az egyházak közül csak ezek kaphattak⁴⁵ vagy egyes pályázatokon csak ezek vehettek részt.⁴⁶ Velük kötött az állam megállapodásokat – erre, mint tényre utalt az AB,⁴⁷ illetve a tábori lelkeszségről szóló kormányrendelet preambuluma. Az AB értelmezésében a „történelmi egyház” megjelölés „az egyházak létrejöttének valóságos hazai történetiségére utal”, és „önmagában nem diszkriminatív”.⁴⁸ Jellemző mindazonáltal, hogy törvény a fogalmat egyetlenegyszer sem használta és tisztázatlan volt, hogy pontosan mely egyházak tartoztak ebbe a körbe. Általános megállapodást kötött a magyar állam a katolikus, református, evangélikus, zsidó, baptista egyházakkal, valamint a Budai Szerb Ortodox Egyházmegyével. De arra nem volt semmilyen indok, hogy éppen ezeket az egyházakat tekintsük „történelminek”. Szokás ezek közül csupán az első négyet annak tekinteni – ahogy történt ez a Tábori Lelkeszi Szolgálat létrehozásakor –, de ha szélesebb, ténylegesen történelmi értelemben használjuk a fogalmat (márpedig ennek jogi akadálya nincs), akkor nem hagyható ki a fentiekben túlmenően pl. az unitárius vagy a román ortodox egyház sem. Amellett már sokkal több érv szól, hogy az egykori bevett vallásfelekezeteket

⁴⁰ 61/1994. (IV. 20.) Korm. rendelet a Tábori Lelkeszi Szolgálatról

⁴¹ 13/2000 IMr. a Börtönlelkeszi Szolgálatról

⁴² Pl. 21/1996. Korm. rendelet (II. 7.) a Zánkai Gyermekek és Ifjúsági Centrum, Oktatási és Üdültetési Közhatalnő Társaság Alapításáról 2. § (1), 2/1999. (IX. 24.) ISM rendelet a Gyermekek és Ifjúsági Alapprogram és a Regionális Ifjúsági Irodák működéséről 7. § (1) j)

⁴³ Pl. 1152/1998. (XII. 1.) Korm. határozat a Magyar Millennium megünneplésének irányelveiről, 1102/2006 (X. 30.) Korm. határozat az Új Magyarország Fejlesztési Terv elfogadásáról

⁴⁴ 126/2008. (XII.4.) OGY határozat a Nemzeti Tehetség Program elfogadásáról... 3.1.

⁴⁵ Pl.: 10/2001 (IV. 11.) GM utasítás – eljárási rend az Állami Támogatású Bérletprogram előirányzat működésére.

⁴⁶ Ld. pl. 2001. évi ISM pályázati felhívások.

⁴⁷ 2/2006. (I. 30.) AB hat.

⁴⁸ 970/B/1994. AB hat

tekintsük „történelminek”,⁴⁹ ezt az értelmezést tükrözte a 2011. évi C. törvény alapjául szolgáló T/3507. számú törvényjavaslat is, amely az elismert egyházak első csoportjába sorolt tizenhárom, a vallás szabad gyakorlásáról szóló 1895. évi XLIII. törvénycikk alapján bevett és elismert egyházat (1/A. melléklet). A 1895. évi XLIII. tc. (ld. részletesen a 2. részt) 6. § rendelkezése értelmében „a latin, a görög és az örmény szertartású katolikus, az evangélikus református, az ágostai hiv. evangélikus, a görög-keleti szerb és görög-keleti román, valamint az unitárius egyházakra és hívekre, – nemkülönben az izraelitákra vonatkozó törvények és jogszabályok változatlanul fenntartatnak”. Tehát a bevett felekezetekre vonatkozó joganyag 1947-ig, illetve esetenként feltehetően akár 1990-ig is hatályban maradt, évszázados, „történeti léptékkel” mérve tehát valóban a bevett felekezetek képezik azt a csoportot, amelyek jogállása a magyar történelem során tartósan hasonló módon alakult. Nehézséget okoz az hogy, bár a katolikus, református, evangélikus, szerb ortodox, román ortodox felekezetek azonosítása ma is létező egyházakkal nem okoz nehézséget, az izraelita, unitárius, és az esetleges egyéb ortodox keresztény felekezeteké már igen (ld. az 5. pontot). Ugyanakkor az 1947. évi XXXIII. törvény hatálybalépése után a bevett és az elismert felekezetek között különbséget tenni már nem lehet. Ezért amikor ma jogszabály „történelmi egyházakról” szól, aggályos volna azokat az egykori bevett felekezetekkel azonosítani.

A jogbizonytalanság kiküszöbölése érdekében törvényben kellett volna rögzíteni, hogy mely közösségek tartoznak a „történelmi” körbe, ennek hiányában a jogalkalmazó bizonytalanságban volt afelől, hogy melyik egyházakat kell értenie „történelmiektől” alatt.

Valószínűleg éppen a „történelmi egyház” fogalma körüli jogbizonytalanság hívta életre a „történelmi kisegyház” kifejezést. A kifejezés minden bizonnyal érintettől, pontosabban Almási Mihálytól, a Magyarországi Baptista Egyház volt elnökétől származik,⁵⁰ és nyilvánvalóan az az igény hívta életre, hogy a baptistákat több mint száz éves hazai működésük és elismertségük dacára általában nem sorolják a „történelmi egyházak közé.” Azóta a fogalmat a metodisták, adventisták és a Magyar Iszlám Közösség is előszeretettel alkalmazza önmagára, és teret kezd nyerni a történeti szakiroda-

⁴⁹ SCHANDA 2003 156.

⁵⁰ A sajtóban rendszerint Semjén Zsoltnak tulajdonítják a kifejezést, aki 2001-ben vetette fel a történelmi egyház – történelmi kisegyház – egyház – egyéb vallási közösség négyes kategorizálás gondolatát, ám Almási már 1998-ban használta. ALMÁSI 130.

lomban is.⁵¹ A terminus használata azonban nyilvánvalóan további besorolási kérdéseket vet fel.

Az Alaptörvény és az Ehtv. a „történelmi egyház” fogalmat nem használja. Az Ehtv. indokolása utal arra, hogy „A törvény kiemeli a jelentős társadalmi támogatottságú, történelmi és kulturális értékeket megőrző egyházakat”, ezek törvény által nevesített listája pedig a fent idézett T/3507. számú törvényjavaslat 1/A. mellékletéhez képest csupán a HIT Gyülekezéttel bővült.

Megemlíthető még a „szabadegyház” kifejezés is, amely 1990-ig az állammal szervezetenként együttműködő kisebb vallási közösségeket jelölte, mára azonban már csak jogtörténeti jelentőséggel bír.⁵²

1.6. Egyház mint jogalany fogalmi összetevői a magyar jogban

Lvt. 8. § (1) Az azonos hitelveket követők, vallásuk gyakorlása céljából, önkormányzattal rendelkező vallási közösséget, vallásfelekezetet, egyházat (a továbbiakban együtt: egyház) hozhatnak létre.

Ehtv. 7. § (1) Az egyház, vallásfelekezet, vallási közösség (a továbbiakban együtt: egyház) azonos hitelveket valló természetes személyekből álló, önkormányzattal rendelkező és az Országgyűlés által elismert autonóm szervezet, amely elsődlegesen vallási tevékenység gyakorlása céljából jön létre és működik.

Mi jogunkban az egyház és mitől az, ami? A Lvt., bár fogalommeghatározást nem adott, fenti szabályából mégis egyértelműen következett a definíció: *az egyház olyan önkormányzattal rendelkező jogi személy, melyet az azonos hitelveket követők, vallásuk gyakorlása céljából hoznak létre.* Az Ehtv. fenti rendelkezése ellenben már definiatív szabály, többletelemként vezet be az elismertség fogalmát, valamint utal a vallásgyakorlási cél elsődlegességére, ezen túlmenően csupán megfogalmazásában tér el az Lvt.-től.

⁵¹ Ld. pl. RAJKI 2002.

⁵² Nem összetévesztendő az egyes egyházak elnevezésében szereplő „szabadegyház” megjelöléssel.

1.6.1. Vallás

Egyház és vallás egymástól elválaszthatatlan fogalmak, az egyházak legelőször is vallásos emberek közösségei. A fogalom vallástudományi (szociológiai, pszichológiai stb.) meghatározásainak elemzése túlmutat jelen kötet keretein, itt csupán a vallás mint a hatályos magyar jog által nem definiált, ám jogi relevanciájú terminus szűken jogi értelemben vett aspektusait vizsgálom, tömör, a jogalkalmazást segítő használható definíció alkotására törekedve, nem is de lege ferenda, hanem a hatályos joggal összhangban.

A vallásosság a világnézeti meggyőződés meghatározó formája, de nem azonos a világnézettel. Az Alaptörvény (illetve az Alkotmány is) a „vallás vagy más lelkiismereti meggyőződés” szabad megválasztásának jogát garantálja, vagyis a nem vallásos személyek jogát is biztosítja világnézetük megválasztására és kinyilvánítására, az Ehtv. (és az Lvt. is) azonban egyértelműen csak a vallásos, hívő – „azonos hitelveket követő” személyek kifejezetten vallási célú szervezetét tekinti egyháznak. Az Ehtv. ezen felül egyértelművé tette: egyházak *elsődlegesen* vallási tevékenység gyakorlására szerveződnek.

Fogalmilag kizárt volt az Lvt. szerint is a nem vallási célra létrehozott szervezetek egyházként történő bejegyzése. A „nem vallási” jelenthet itt bármi más elsődleges célt (pl. profitszerzés,⁵³ politikai tevékenység, szabadidő eltöltése, sport stb.), de akár a vallás tagadását is. A hazai sajtóban pl. többször megjelentek hírek ateista szerveződésekről, melyek az egyház státus megszerzésére törekedtek.⁵⁴ A Facebook közösségi oldalon jelenleg is található pl. egy magát „Magyar Ateista Egyházként” megjelölő csoport, mely céljaként nevezi meg az egyházként történő bejegyzést.⁵⁵ Az ateizmus tekinthető világnézetnek, lelkiismereti meggyőződésnek, azonban valásnak nyilvánvalóan nem, lényege éppen a vallásos hit elvetésében van. Ezért magát ateistaként megjelölő szervezet bejegyzési kérelmét a bíróságnak el kellene utasítania. Természetesen nem kizárt, hogy ilyen céllal más, pl. egyesületi formában nyerjen jogi személyiséget egy csoport.⁵⁶

⁵³ KGD 1998.338.

⁵⁴ Pl. http://vallaskritika.virtus.hu/?id=detailed_article&aid=61490 (2010. 05.26.)

⁵⁵ <http://www.facebook.com/group.php?gid=44124222204> (2010. 05. 23.)

⁵⁶ Ahogy azt tette a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bíróságon 60099/2005.6 számon bejegyzett Magyar Humanisták és Ateisták Társasága is.

A Lvt. nem definiálta, hogy mi a vallás, a bejegyzési eljárás során a bíróság nem vizsgálta a szervezet vallási tanainak, a hitelveinek tartalmát.⁵⁷ Az irodalomban sokat vitatott kérdés, hogy az állam egyáltalán meghatározhatja-e, és ha igen mennyiben, hogy mi a vallás. Gyakorlati, jogalkalmazói nézőpontból eddig is világos volt, hogy szükséges erre valamilyen jogilag használható meghatározást adni, hiszen a nyilvántartásba vétel során döntést kell hozni arról, hogy fennáll-e a vallási cél vagy sem.⁵⁸ A vallás jogilag releváns fogalmi elemei az Lvt.-ből az alábbiak szerint voltak levezethetők:

A törvény csupán egyetlen irányból szabott korlátot a definíciónak: a 8. § (2) bekezdés értelmében a célul tűzött vallási tevékenység olyan lehetett, „amely az Alkotmánnyal nem ellentétes és amely törvénybe nem ütközik.”⁵⁹ A Lvt. szövegéből következett, hogy egyház nem volt alapítható olyan tevékenységek végzése céljából, amelyek bűncselekménynek vagy szabálysértésnek minősültek. Az állami jog által tiltott magatartások jelentős része persze egyben több meghatározó vallás által is tilalmazott és fordítva, hiszen a jogrendszer által kifejezett és védett értékrend és erkölcs kulturálisan meghatározott. Jelen kötet keretein túlmutat a jogi, illetve az erkölcsi és vallási értékek összefüggésének elemzése. Annyi azonban leszögezhető, hogy a jog erkölcsi meghatározottsága miatt egyház tevékenysége nem irányulhat pl. általában véve az erkölcsi rosszra, bűnre stb.⁶⁰

Az egyház a vallás gyakorlását szolgálja. Az Lvt. 8. § egyértelműen a cselekvő vallásosságra vonatkozott. „Vallás gyakorlása”, „vallási tevékenység végzése” céljából volt alapítható egyház, tehát valamilyen aktivitás mindeképpen annak fogalmi eleme volt. Vallási cselekmény a közösségben vagy egyénileg végezhető szertartás, rituálé, ima, elmélkedés, meditáció stb., sajátossága, hogy nem nyilvánul meg szükségképpen külsőleg is aktív

⁵⁷ Az Lvt. módosítását célzó törvényjavaslatok idevonatkozó részeiről, az AB vonatkozó álláspontjáról, ill. külföldi példákról ld. SCHANDA 2003. 104–119.

⁵⁸ Ezt az LB gyakorlata is megerősítette, amikor kimondta, hogy az „egyház nyilvántartásba vételekor a bíróságnak vizsgálnia kell a hitvallás lényegét, szertartásrendjét, valamint szervezeti rendjét.” KGD 1998.136.

⁵⁹ Illetve idetartozik még a vallásszabadsághoz való jog mint alapjog korlátozásának kérdésköre is. Ld. SCHANDA 2003 31–35.

⁶⁰ Hogy a felvetés nem pusztán elméleti, adott esetben ugyanis akár a sátánista csoportoknak is eszükbe juthat magukat egyházként nyilvántartásba vetetni. Megjegyezhető ugyanakkor, hogy mivel a törvény a vallási tevékenységnek szab korlátot, ezért egy a rosszat megtestesítő természetfelettire (pl. Sátán, Gonosz) stb. irányuló hit önmagában még nem biztos, hogy a tilalom alá esik (ha nem jár együtt a törvények, illetve mások alapjogai stb. sértő magatartással).

tevékenységként.⁶¹ Azonban a vallásos értelemben vett passzivitás nem lehet célja. A legtöbb vallás egyébként a hívei számára jellemzően magatartásszabályokat is meghatároz, előírja bizonyos vallási cselekmények végzését, illetve egyéb cselekvéseiket illetően normákat szab.

A hitelvek, a vallás „elvont, minden vallásra és egyházra és egyaránt alkalmazható”⁶² meghatározást kell adni, amely az alkotmányos követelményeknek megfelelően semleges, azonban alkalmas a vallás egyéb világnézetektől, meggyőződésektől való megkülönböztetésére, és elég tág ahhoz, hogy lehetőleg ne zárja ki köréből a sokszínű vallási jelenségek egyikét sem. A 2000–2001-es javaslatban is szereplő elemek⁶³ közül a hitelveknek azt a két jellegzetességét emelném ki, hogy azok a *természetfelettire* irányulnak és az *emberi személyiség egészét* átfogják. Ezt a két összetevőt elfogadva egy harmadik szükséges feltétellel egészíteném ki: önmagában ugyanis a természetfeletti, transzcendens erők létezésébe vetett hit véleményem szerint akkor sem feltétlenül elegendő ahhoz, hogy vallásról beszéljünk, ha az átfogja az emberi élet egészét sem. Minden vallásra igaz, hogy magyarázatot keres arra, hogy hogyan alakul az *emberi létezés a halál után*, az e kérdés megválaszolására irányuló alapvető emberi igény és a vallás egymástól elválaszthatatlanok. Álláspontom szerint nem tekinthető ennek hiányában vallásnak pl. a varázserőjű tárgyak, lények stb. pusztán létezésébe vetett hit, a mágia vagy a kizárólag az emberi élet jobbítását célzó nézetek. Nem tartható vallásnak az olyan eszmerendszer, mely szerint a létezés a halállal teljes mértékben véget ér, és csupán ennek a nézetnek az emberi életre ható a következményeit vonja le (materializmus, hedonizmus, stb.) Az újabb bírósági gyakorlat is ezt az értelmezést látszik alátámasztani.⁶⁴ A törvényjavaslatban szereplő „az erkölcsöt

⁶¹ Vagyis valaki végezhet vallásos tevékenységet, úgy mintha közben passzív maradna, vagy mintha külső megjelenésében éppen más tevékenységet folytatna – pl. néma ima vagy a rituális célú testmozgás, tisztálkodás, étkezés stb.

⁶² 4/1993 (II.12.) AB hat.

⁶³ „Vallásnak olyan világnézet minősül, amely természetfelettire irányuló, rendszerbe foglalt hitelvekkel rendelkezik, tanai a valóság egészére irányulnak, valamint az erkölcsöt és az emberi méltóságot nem sértő sajátos magatartáskövetelményekkel az emberi személyiség egészét átfogja.”

⁶⁴ A mágiával kapcsolatos cél kizárásáról: KGD 1999.211. Megjegyezném, hogy az LB érvelése itt talán túlságosan is megszorító, mikor azt mondja: „A vallás (...) valamilyen kapcsolatteremtést jelent egy vagy több felsőbb lény (...) és az ember között, amellyel kapcsolatban az ember elismeri alárendelt szerepét és közösségi formát öltő kultusz által kifejezi vallásos meggyőződését valamilyen szertartás rendje szerint.” Úgy tűnik a bíróság a vallásos cél megállapításának feltételei közé sorolta, hogy az adott nézet szerint az ember rendelje magát alá a transzcendensnek, és hogy a vallásnak legyen szertartás rendje.” Az LB elutasította egy a Dionüsziosz-kultuszt követni kívánó csoport egyházként történő bejegyzése tárgyá-

és az emberi méltóságot nem sértő sajátos magatartáskövetelmények” fogalmi elem kodifikálásával véleményem szerint a jogalkotó már ingoványos talajra lépne, túlságosan nehéz értéktételek meghozatalát róva a jogalkalmazókra. Ha a vallási magatartásszabályokat az erkölcs és az emberi méltóság európai keresztény-zsidó hagyományban gyökerező felfogásához kell mérni, kérdéses lehet, hogy pl. az iszlám tekinthető-e a definíció szerint egyáltalán vallásnak. Az állam szempontjából a vallási tanok ilyen jellegű értékelése helyett elegendőnek kellene lennie, hogy az egyházak tevékenysége a jognak van alárendelve. A vallási tevékenység végzése mint cél funkcionális megközelítésben az egyházak elsődleges megkülönböztető jegye. Így tekint rá pl. Ferenczy Rita és Szuromi Szabolcs Anzelm.⁶⁵ Valóban, ez minden más jogalanytól való különbözőségüknek differentia specificája (mivel bár más jogalany is létrejöhet vallásos célra, csupán az egyházi jogi személyek azok, amelyek elsődlegesen kizárólag vallásos célra jöhetnek létre), de nem az egyetlen sajátos vonásuk.

Az Ehtv. megalkotásakor a törvényhozó a vallási tevékenység definiálása mellett döntött. A törvényi meghatározás a „vallási tevékenység” és nem a „vallás” fogalmát rögzíti, de egyszerű nyelvtani következtetéssel levezethető belőle utóbbi is. A definíció egy pozitív és egy negatív részből áll, előbbi:

„6. § (1) A vallási tevékenység olyan világnézethez kapcsolódó tevékenység, amely természetfelettire irányul, rendszerbe foglalt hitelvekkel rendelkezik, tanai a valóság egészére irányulnak, valamint az erkölcsöt és az emberi méltóságot nem sértő sajátos magatartáskövetelményekkel az emberi személyiség egészét átfogja, utóbbi:

„(2) Önmagában nem tekinthető vallási tevékenységnek

- a) a politikai és érdekérvényesítő,
- b) a pszichikai vagy parapszichikai,
- c) a gyógyászati,
- d) a gazdasági-vállalkozási,
- e) a nevelési,
- f) az oktatási,
- g) a felsőoktatási,
- h) az egészségügyi,
- i) a karitatív,

ban benyújtott jogorvoslati kérelmét is a transzcendenciában való hit hiánya, valójában kulturális cél megjelölése miatt. KGD 2000.332.

⁶⁵ FERENCZY – SZUROMI 2006. Egyébként már az Lvt. indoklása is tartalmazta ezt a megközelítést: „A 8. §-hoz: A javaslat e rendelkezése a vallási közösség sajátosságát határozza meg más önkéntesen létrejött szervezetekhez képest. Ez a sajátosság: a vallás gyakorlása.”

- j) a család-, gyermek- és ifjúságvédelmi,
- k) a kulturális,
- l) a sport,
- m) az állat-, környezet- és természetvédelmi,
- n) a hitéleti tevékenységhez szükségesen túlmenő adatkezelési,
- o) a szociális

tevékenység.”

A rendelkezés a 2011. évi C. törvény megfelelő szabályával szemben nem tartalmazza az „e törvény alkalmazásában” kitéltet, azt a jogrendszer egészében alkalmazni kell.

A pozitív definíció a 2000–2001. évi javaslatban szereplővel megegyező, ezért azzal kapcsolatban elmondottak itt is érvényesek. A meghatározás biztosan rejt magában buktatókat. Például a törvény szerint a vallás az „erkölcsöt és az emberi méltóságot nem sértő” magatartáskövetelményeket állíthat, tehát a vallási előírásokat valószínűleg a világi erkölcs és a modern jogállam fogalmai szerinti emberi méltóság mércéje alapján kell megítélni – ami akár a már elismert egyházak esetében is eredményezhet konfliktusokat.

1.6.2. Közösség

A Lvt. preambuluma kiemelte az egyházak „közösségteremtő” vonatkozását. Az Ltv. és az Ehtv. is azonos értelműnek tekinti a „vallási közösséget”, „felekezetet” és egyházat. Az egyház személyek közössége, az Lvt. száz alapító tagot követelt meg, egyház már az Lvt. hatálya alatt is az egyesületeknél nagyobb létszámú, azoknál tartósabb vagy szélesebb körben, összetettebben szerveződő vagy nagyobb tömeget mozgató – közösség lehetett.⁶⁶

A 2011. évi C. törvény elfogadott, ellentmondásoktól nem mentes szövege az elismerési eljárásban „legalább ezer természetes személy tag nevét, magyarországi lakóhelyét, aláírását tartalmazó aláírási ív” benyújtását követelte meg. Az Ehtv. az elismerés feltételéül már nem meghatározott taglétszámot szab meg, hanem ezer fő aláírását a népi kezdeményezésre vonatkozó szabályok⁶⁷ alkalmazásával. Ez a szabályozási mód azért is helyeselhető, mert az egyházak önmaguk határozhatják meg, kit is tekintenek tagjuknak (ld. erről még a 4.2.1. pontot is.) Az elismerést kérő egyesület minimális taglétszáma az általános szabályok szerinti tíz fő, vagyis az egyhá-

⁶⁶ A vallás közösségi jellegéről ld. még: ERDŐ Péter: A vallási közösségek és jogi kezelésük. In: Jogtudományi Közlöny 1999, 127–131

⁶⁷ Vagyis jelenleg a 1997. évi C. törvény és az annak végrehajtását szolgáló jogszabályok alapján.

zakra vonatkozó taglétszámküszöb az Ehtv. hatálybalépésével voltaképp a tizedére csökkent! Ennek ellenére az elismerési eljárás szabályai alapján nyilvánvaló, hogy az egyházi jogállás elnyeréséhez nagyobb társadalmi támogatottság szükséges, mint korábban.

A tagok közötti kapcsolatot a törvény meg is határozza, ez az „azonos hitelvek követése”, vagyis a közös hit az, amely az egyház tagjait közösségbe rendezi. Jogunk alapján kizárt tehát a „magánvallás”, az egyéni, individuális hitek egyházba szervezése, nem lehet egyházat alapítani pl. arra az elvre, hogy „mindenki abban hisz, amiben akar”.⁶⁸

Jelentősége van annak, hogy az egyház nem „csoport” vagy „személyösszesség”, a „közösség” szó utal a tagok közötti összetartó erőre, melyet a közös hit előmozdít. A preambulum pedig ennek a kohéziós erőnek mint társadalmi értéknek az elismerését fejezi ki.

1.6.3. Az egyházak autonómiája, önállósága, önkormányzata, önrendelkezési joga

Lvt. „15. § (2) Az egyház belső törvényeinek, szabályainak érvényre juttatására állami kényszer nem alkalmazható.

16. § (1) Az állam az egyházak irányítására, felügyeletére szervet nem hozhat létre.

(2) Az egyházi jogi személy törvénysértése esetén az ügyész pert indít az egyházi jogi személy ellen.

20. § (2) A bíróság az ügyész keresete alapján törli a nyilvántartásból azt az egyházat, egyházi jogi személyt, amelynek tevékenysége a 8. § (2) bekezdésébe ütközik, ha e tevékenységet felhívása ellenére sem szünteti meg.”

Alaptörvény „VII. cikk (2) Az állam és az egyházak különváltan működnek. Az egyházak önállóak. Az állam a közösségi célok érdekében együttműködik az egyházakkal.”

Ehtv. „10. § (1) Az állam és az egyházak különváltan működnek. Az egyházak önállóak. Az állam a közösségi célok érdekében együttműködik az egyházakkal.

(2) Az állam az egyházak irányítására, felügyeletére szervet nem működtethet és nem hozhat létre.

⁶⁸ Hasonlóan vélekedik, vallástudományi érvek alapján, Ádám Antal. Ld. ÁDÁM 2007.277.

(3) Az egyház hitelvei, belső törvénye, szervezeti és működési szabályzata vagy azoknak megfelelő más szabályzata (a továbbiakban együtt: belső egyházi szabály) alapján hozott határozat érvényre juttatására állami kényszer nem alkalmazható, azt az állami hatóságok nem vizsgálhatják. Az egyház belső egyházi szabályon alapuló döntését állami szerv nem módosíthatja vagy bírálhatja felül, a jogszabályban nem szabályozott belső jogviszonyokból eredő jogviták elbírálására állami szervnek nincs hatásköre.”

Az egyházak önkormányzattal rendelkező szervezetek, a törvény szerinti speciális önkormányzati joguk minden más szervezettől megkülönbözteték őket.⁶⁹ E jogot eddig az Lvt. szabályozta csak, az Alaptörvény viszont már kimondja az egyházak önállóságát. Ez az egyházak egyetlen, új alkotmányban rögzített jellemzője, az Alaptörvény többi egyházzal kapcsolatos szabálya az egyház és az állam viszonyát érinti.

Az irodalomban az egyházi önkormányzatnál gyakrabban használt kifejezés az egyházi autonómia, ritkább az önrendelkezési jog.⁷⁰ Történetileg az egyházi önkormányzat és az egyházi autonómia fogalmak egyaránt a magyar közjogi nyelv tradicionális elemei⁷¹, a Lvt. előbbi, az Ehtv. mindkettőt használja. Az Alaptörvény viszont önállóságról rendelkezik, feltételezhető, hogy a jogalkotó a három kifejezést rokonértelemben használja – legalábbis semmi sem utal ennek ellenkezőjére.

Az önrendelkezési jog kifejezés, jogunkban a magánszemélyek privát-autonómiájával összefüggésben terjedt el inkább. Megjegyzendő azonban, hogy a nemzetközi és európai közösségi jogi irodalomban egyre gyakrabban találkozni az egyházi önrendelkezési jog terminussal, ez minden bizonnyal a német szaknyelv – itt erősebben vagy közvetlenebbül megmutatkozó – hatása. Önkormányzat alatt (jelen kötetben azt esetenként az autonómiával szinonim jelentésben használva) az egyházak államtól független önmeghatározására és működésére vonatkozó jogát – tulajdonképpen részjogosítványok csokrát – értjük.⁷²

⁶⁹ Az egyházak sajátos autonómiájáról ÁDÁM 2000.545, SCHANDA 2003. 89.

⁷⁰ Az autonómia fogalom kritikájáról, ill. az önrendelkezési jog fogalom eredetéről ld. SCHANDA 2003. 89.f A Magyar Katolikus Lexikon az önrendelkezési jog fogalmát javasolja használni.

⁷¹ Ld. pl. a SARNYAI Csaba Máté szerkesztette kötet cikkei a 19. századi katolikus autonómiáról.

⁷² Váltakozva használja a két fogalmat az AB: autonómia pl: 8/1993. (II. 27.) AB hat., önkormányzat pl: 32/2003. (VI. 4.) AB hat.

Jogunk egyébként az autonómiát még a felsőoktatási intézményekkel, valamint az autonóm államigazgatási intézményekkel⁷³ kapcsolatban nevesíti, garantálja a nemzeti és etnikai kisebbségek kulturális autonómiáját és a magánszemélyek privátautonómiáját (a tételes jogban ez a kifejezés elsősorban a betegjogok terén fordul elő). Önkormányzattal jogunk számos különböző, köz- és magánjogi jogi személy típust felruház: a helyi és a kisebbségi önkormányzatokat, a köztestületeket, a civil szervezeteket, a sportszövetségeket, a Munkavállalói Résztulajdonosi Program szervezettét, stb. Az egyházak önkormányzati jogát rendszerint az egyesületekével szokták összehasonlítani.⁷⁴

Ha az egyházi autonómiát megkülönböztető jegynek tekintjük, akkor azal kizárólag az egyházak rendelkezhetnének. Az AB sok fejtöresre okot adó érvelése szerint azonban „Az Ltv. – a nagyobb szervezeti autonómián kívül – nem biztosít az egyházak részére olyan többletjogokat, amelyekkel más vallási közösségek ne élhetnének.”⁷⁵ A jogirodalomban is egyetértés mutatkozott afelől, hogy autonómiával a nem egyházi formában szerveződő vallási közösségek is rendelkeznek (illetve hogy ezzel a tételes jog szerint is rendelkezniük kellene).⁷⁶ Pontosabb tehát úgy fogalmazni, hogy az egyházi autonómia – legalábbis elméletileg – a vallási célú szervezetek sajátossága, egyház az autonóm vallási szervezetek közül is csak a Lvt. szabályai alapján nyilvántartásba vett jogi személy volt.

Az Ectv. az AB által lefektetett elvet követi, amikor kimondja: a vallási tevékenységet is végző egyesületek esetében a vallási tevékenységgel összefüggően meghozott határozatokra nézve a Ptk módosított 62. § (6) bekezdésének rendelkezését, vagyis az egyesületi szervek jogellenes határozatainak

⁷³ A központi államigazgatási szervekről, valamint a Kormány tagjai és az államtitkárok jogállásáról szóló 2010. évi XLIII. törvény értelmében az autonóm államigazgatási szervek: a Közbiztonsági Hatóság, az Egyenlő Bánásmód Hatóság, a Gazdasági Versenyhivatal és Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság (1. § (3) bekezdés), de az irodalomban gyakran autonóm, kvázi-autonóm szervekként jellemzik a Magyar Nemzeti Bankot, a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletét, a köztestületeket stb., vagyis a kormánytól független állami vagy állami funkciót ellátó szervezeteket is.

⁷⁴ ÁDÁM 2000, 547, SCHANDA 2003, 89.

⁷⁵ 8/1993. (II. 27.) AB hat.

⁷⁶ Sajó András bírálta azt a felfogást, hogy „egyház formájában szervezett vallási közösségnek a szervezeti autonómiát illetően többletjoga” volna. SAJÓ 1999 90. Schanda Balázs kérdés-ként veti fel, hogy a gyakorlatban érvényesíthető-e ez az autonómia, illetve alkotmányellenes helyzetet eredményez, hogy a vallási célú egyéb szervezetek számára a jog nem biztosít autonómiát. SCHANDA 2003, 89. Szathmáry Béla is hasonló eredményre jut, kijelentve hogy „az egyházak nagyobb autonómiája állami törvényi szabályozás folytán alkotmányosan nem igazolható.” SZATHMÁRY 2007 95.

megtámadására vonatkozó szabályt nem kell alkalmazni (Ptk. 62. § (7) bek). Ezzel a kodifikált jog az autonómia egyik fontos részjogosítványával – ám csupán azt az egygyel – ruházta fel a vallási egyesületeket is. Bizonytalan azonban, hogy az egyházi autonómia egyéb részjogosítványaiával a vallási egyesületek a hatályos szabályok alapján rendelkeznek-e.

Az egyházakkal azonos módon illetik meg viszont az Ehtv. 10. § szerinti autonóm jogok az Lvt. szerint nyilvántartásba vett egyházakat és azok „valóságos célra létrejött önálló szervezeteiket”, illetve jogutódait.

A vallási közösségek autonómiája tehát két típusra vált szét:

1. egy kiterjedtebbre, amely az Ehtv. szerinti egyházakat és az Lvt. szerinti egyházak és vallásos célú önálló szervezetek jogutódait, és
2. egy szűkebbre, amely a fentiek közé nem tartozó (Ehtv. hatályba lépését követően egyházi jogelőd nélkül létrejövő) vallási egyesületeket illeti meg.

Ami a vallási egyesületeket illeti, e megkülönböztetésük alkotmányossága erősen megkérdőjelezhető.

A hazai irodalomban megfigyelhető, hogy az egyházi autonómiáról igen széles értelemben beszélnek. Általánosan az elválasztás elvéhez kapcsolják, mintegy annak egyik megnyilvánulásának tekintve – a törvény indokolása is erre utal⁷⁷. A speciális „nagyobb” egyházi autonómiát többen úgy közelítik meg, mint a bejegyzett egyházak előjogát, „pozitív diszkriminációt”⁷⁸. Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény megalkotásakor sokan az egyházi autonómiát féltették,⁷⁹ ezt jól jelzi, hogy négy történelmi egyház indítvánnyal támadta a törvényt meg az AB előtt (az ügyben máig még nem született döntés), míg mások úgy vélték, azt nem sérti a törvény⁸⁰. Általában tehát a diszkrimináció tilalma és az autonómia kérdései összekapcsolódnak. Az egyházak autonómiáját többen kiterjesztik az egyházi intézményekre is, ez utóbbiak sajátos autonómiájáról beszélve.⁸¹ Felmerült az is, hogy az autonómia nem érvényesülhet maradéktalanul, ha az egyházak pénzügyi függetlensége nem garantált,⁸² illetve az állami támogatást úgy közelítik meg, mint

⁷⁷ „...az állam és az egyházak elválasztásának elve alapján az egyházak autonóm szervezetként működnek...”

⁷⁸ Pl. SZATHMÁRY 2007. 91.

⁷⁹ Pl. SCHANDA 2005b, RUFF 2004.

⁸⁰ Pl. SCHWEITZER 2004, BITSKEY 2004, MÉSZÁROS 2004.

⁸¹ SCHWEITZER 2004, KÖBEL 2004

⁸² SCHWEITZER 2004.

a beavatkozás egy formáját, amely adott esetben konfliktusba kerülhet az autonómiával.⁸³

Álláspontom szerint az egyházi autonómia fogalmát nem kellene partalanná tágítani. Nem helyes az elválasztás („különvált működés”) elvével szinonim értelemben használni, az autonómia együttesen származtatható ugyanis az elválasztás elvéből és a vallásszabadsághoz való jogból.⁸⁴ Nem tehető egyenlőségjel az egyházi autonómia és az egyház speciális jogállása, megkülönböztetett helyzete közé sem, jogi értelemben a sajátos egyházi státusz egyik – bár kétségtelenül leglényegesebb eleme – az autonómia. Az autonómia érvényesülésének pénzügyi-gazdasági összefüggései már a jogszociológia, jogpolitika területére vezetnek át.⁸⁵

A szűkebb, jogi értelemben vett egyházi autonómia az egyházak következő jogait foglalja magában:

1. Szervezeti autonómia

Az egyház szabadon alakíthatja ki belső szervezetét, ezen belül:

- nem köti a demokrácia követelménye⁸⁶,
- széles körben hozhat létre származtatott belső jogi személyiségű szervezeteket, szervezeti egységeket.

2. Működési autonómia

- Az állam az egyházak irányítására, felügyeletére szervet nem hozhat létre, továbbá az Ehtv. értelmében ilyet nem is működtethet.
- Az egyház belső törvényeinek, és az új Ehtv. értelmében hitelveinek, szervezeti és működési szabályzatának vagy azoknak megfelelő más szabályzatának (belső egyházi szabályának) érvényre juttatására („egyházi ügyben”) állami kényszer nem alkalmazható.

Az Ehtv. további részjogosítványokat is nevesített, részben az alkotmánybírói és ítélkezési gyakorlatra támaszkodva:

- A belső egyházi szabályokat az állami hatóságok nem is vizsgálhatják.

⁸³ KÖBEL 2004.

⁸⁴ Az AB megfogalmazásában: „az állam és egyház elválasztásának elvében foglalt egyházi önkormányzati jog” 32/2003. (VI. 4.) AB hat. Ez némileg ellentmond azon korábbi megállapításának, hogy „az ’egyház’ nagyobb szervezeti autonómiája az állam és az egyház szétválasztásával van összhangban, jöllehet abból nem következik kényszerítően.” 8/1993. (II. 27.) AB hat.

⁸⁵ Bár nyilvánvaló, hogy a jogi keretek kiüresednek, ha jog alapján járó forrást az állam nem biztosítja. Az autonóm szervezetek közül nem csupán az egyházak esetében problematikus ez – gondoljunk csak a helyi önkormányzatok helyzetére.

⁸⁶ 8/1993. (II.27.) AB hat.

- Az egyház belső egyházi szabályon alapuló döntését állami szerv nem módosíthatja vagy bírálhatja felül.
- A jogszabályban nem szabályozott belső jogviszonyokból eredő jogviták elbírálására állami szervnek nincs hatásköre.

A tételes szabályokból következik, hogy az egyház belső ügyeiben önállóan dönt, igazgat, szabályoz. Továbbá az is, hogy az egyházi szervek döntésének végrehajtásában, kikényszerítésében az államhatalom nem működhet közre, kizárólag egyházi belső szabályból eredő igény nem peresíthető, belső egyházi határozat állami kényszerrel végre nem hajtható.

Az Ehtv. megszüntette az ügyészi perindítás – egyébként is csak papíron létező – intézményét, ezzel is az autonómiát szélesítve. (Az egyház megszüntetéséről ld. a 4.6.3. pontot.).

Az új szabályokkal kapcsolatban egy fontos kritikai észrevétel: álláspontom szerint az állami hatóságnak esetenként igenis muszáj vizsgálnia az egyházi belső szabályt, méghozzá akkor, amikor az állami jog rendelkezése alapján az egyházi belső szabályt kell alkalmaznia, például, amikor azt vizsgálja, van-e jogi személyisége a belső szabály alapján egy egyházi szervezetnek.

Egyházi autonómiával szűkebb értelemben az egyházak és az egyházi jogi személyek rendelkeznek. Az egyházi intézmények autonómiájáról annyiban beszélhetünk, amennyiben az adott intézménytípussal összefüggésben erről szó lehet – jellemzően a felsőoktatási és a köznevelési autonómiáról, a Köznevtv. és az Ftv. egyházi oktatási intézményekre vonatkozó speciális szabályai alapján. Az egyházi intézmények „többletautonómiája” az általános egyházi autonómiából fakad, annak egy speciális megnyilvánulása.

Az autonómiával kapcsolatban az egyik legfontosabb, az irodalomban is többször tárgyalt kérdés, hogy az meddig terjed, mik a korlátai, hol húzódik az autonómia és az állami hatalom közötti határ.⁸⁷ A válasz kulcsfontosságú, és egyúttal talán kielégítően még ki nem dolgozott eleme, hogy mi is tartozik a belső, egyházi ügyek körébe, amely az állami joghatóság alól ki van véve, az ún. „tisztán egyházjogi viszonyok”⁸⁸ (már amennyiben az adott egyház esetében *egyházjogról* beszélhetünk) – az AB megfogalmazásában „belső, egyházi jogviszonyok”⁸⁹ közé? Kik között és milyen tárgyban jöhetnek ilyen viszonyok létre? Van-e korlátja az egyházak szabadságának e viszonyok szabályozásában? E kérdések átvezethetnek az állami jog és

⁸⁷ Ld. pl. SZATHMÁRY 2007.

⁸⁸ SCHANDA 2003. 71.

⁸⁹ 32/2003. (VI. 4.) AB hat.

a belső egyházi jog kapcsolatrendszerének témájához, amelyben jelen kötet keretei között nincs mód elmélyedni, itt tehát csupán annyiban érintjük, amennyiben az az autonómia hatókörének meghatározásához szükséges.⁹⁰

Ami e viszonyok alanyát és tárgyát illeti, elméletileg nem bonyolult a válasz: a belső viszonyok alanyai lehetnek az egyházak, tagjaik, illetve az egyházak szervei, szervezetei. A viszonyok tárgyának pedig összefüggésben kell lennie a vallásgyakorlással, hiszen ez az autonóm szabályozás indoka.⁹¹ Konkrét esetben, ill. a gyakorlatban azonban nem egyszerű az elhatárolás, annak meghatározása, hogy mi minősül vallási tevékenységnek, a belső viszonyok pedig össze is fonódhatnak külső viszonyokkal.⁹²

Az egyházi viszonyok körében meglehetősen gyakran találkozhatunk olyan helyzetekkel, egyházi előírásokkal, melyek ellentmondani látszanak az állami jognak.⁹³ Az irodalomban ezt az ellentmondást általában a jogról való önkéntes lemondással oldják fel.⁹⁴ Szathmáry Béla ennek értelmében az autonómia határát az egyén élethez, az emberi méltósághoz és a jogalanyisághoz való jogában jelöli meg, melyekről önként sem lehet lemondani.⁹⁵ Magánjogi viszonyok esetében természetesen tágabb körben érvényesülhet az önkéntes lemondás. De akár egyébként büntetőjogi tényállások esetén is elképzelhető, hogy a sértett vallási okból vagy célból történő beleegyezése zárja ki a jogellenességet.

⁹⁰ Az egyes egyházak felfogása eltér a tekintetben, hogy hogyan tekintenek saját belső szabályaira és az állam jogának viszonyára. E különbségektől függetlenül jelen kötetben állami jog alatt értem alaki értelemben az állam és szervei által alkotott jogot, belső, egyházi jogon pedig az egyházak és szerveik által alkotott jogi normákat.

⁹¹ A „vallási ügyről”: SZATHMÁRY 2007. 96.

⁹² Pl. az egyház és lelkésze közötti munkavégzésre irányuló, az egyház és az azt elhagyó tagja közötti (jog)viszonyt, a jogorvoslathoz való jogot elemzi SCHANDA 2003 68–71. és SZATHMÁRY 2007. 96f. is.

⁹³ Pl. a szerzetesek szegénységi fogadalma v. tulajdonhoz való jog, egyházi személyek végrendelkezési kötelezettsége v. végrendelkezési szabadság, cölibátus és a lelkész házastársának felekezeti hovatartozására vonatkozó megkötés (a példát ld. SZATHMÁRY 2007. 99) v. házassághoz és családhoz való jog, rituális vágás, élőáldozat v. állatvédelmi előírások stb. Megjegyezném meg, hogy protestáns megközelítésben a probléma nem úgy jelentkezik, mint két normarendszer kollíziója, mivel ott el sem képzelhető az állami joggal ellentétes (és érvényes) egyházi jog. Az állami és az attól elkülönült egyházi normarendszer viszonyáról szól egyébként az AB is: 32/2003. (VI. 4.) AB hat. III. 2. Itt most abból a – nem csupán a katolikus egyház esetében előforduló – tényből indulok ki, hogy a vallási normák parancsa és az állami jog között gyakran ellentmondás van.

⁹⁴ SZATHMÁRY 2007 97f. és SZATHMÁRY 2010b 40ff

⁹⁵ Uo.

Az egyházak vallási tevékenysége a Lvt. 8. § (2) értelmében nem lehetett alkotmány- és törvényellenes, ellenkező esetben a 20.§ (2) szerinti törlés szankciója volt alkalmazható. Az Ehtv. 7. § (3) ennél pontosabban, a nemzetközi alapjogi normákkal összhangban úgy rendelkezik, hogy „Az egyház kizárólag olyan vallási tevékenységet gyakorolhat, amely az Alaptörvénnyel nem ellentétes, jogszabályba nem ütközik, nem sérti más közösségek jogait és szabadságát, valamint az emberi méltóságot.” A Lvt. nem fogalmazott meg kivételeket ez alól, úgy tűnt, a Lvt. 15. § (2) csupán eljárási akadályt teremtett, az állam nem avatkozhatott bele közvetlenül a belső egyházi viszonyokba (történjen azok keretében állami jogi szempontból akár jogsértés), de ez a korlát nem mentesítette az egyházakat az állami jognak megfelelő működés követelménye alól. Ha itt azonban valóban pusztán formális akadályról lett volna szó, az kiüresítette az autonómia fogalmát. Hiszen akkor bár az egyes, állami jog szempontjából jogellenes helyzetek esetén nem érvényesíthet az állam szankciót, egy törlésre irányuló perben viszont ugyanezeket a törvénysértéseket bizonyítékként lehetett volna értékelni.

Úgy vélem, a Lvt. fenti szabályai nem voltak elég pontosak és túlságosan korlátozó értelmezésre is lehetőséget adhattak. Helyénvalóbb az Ehtv. 26. § c) pontja, amelynek értelmében az egyház jogutód nélkül akkor szűnhet meg (ugyancsak az Országgyűlés döntése alapján) ha tevékenysége – az Alkotmánybíróság elvi véleménye alapján – az Alaptörvénybe ütközik.

1.6.4. Az elismertség

Az Lvt. hatálya alatt az egyházak a bírósági nyilvántartásba (kérelem alapján, illetve a törvény rendelkezése alapján) történő bejegyzéssel jöhettek létre. Az Ehtv. értelmében az egyház fogalmi elemévé vált az Országgyűlés általi elismertség, amellyel 14 egyház a törvény erejénél fogva rendelkezik, az alapcélként vallási tevékenységet végző egyesületek (illetve az átmenei időszakban a korábban bejegyzett egyházak) pedig megszerezhetik. Míg korábbi jogunkban az egyház kategória elsődleges jogi létforma volt, a hatályos jogban voltaképp többletminőség. Azok a korábbi egyházak, amelyek nem tudják vagy nem akarják megszerezni, továbbműködhetnek egyesületi formában, azoknak a közösségek, amelyek azt a továbbiakban meg kívánják szerezni, már létezniük kell vallási egyesület formájában. Utóbbit a következő képlettel lehet szemléltetni:

vallási egyesület + elismerés = egyház.

1.7. Az egyházi jogi személyek jogállása

1.7.1. Státuszjogok az egyházügyi törvényben

A továbbiakban a hatályos jogunk által az egyházak, egyházi jogi személyek számára biztosított legfontosabb többletjogokat vesszük számba, egyes szabályozási területek szerinti bontásban. „Többlet” alatt értve elsősorban mindazt, ami más szervezetekhez, méghozzá a velük többnyire összehasonlítható helyzetben lévő egyesületekhez képest megilleti az egyházi jogi személyeket.

„Egyházi státuszjogoknak” álláspontom szerint csak azok a jogosultságok tekinthetők, amelyek az egyházi jogi formából fakadnak, ezek a sajátos, csak az egyházakat, ám azok közül valamennyit megillető jogok képezik az egyházi jogállást, státust. (Az egyházi egyenjogúság problematikájának történő tárgyalása meghaladja jelen kötet tárgyát és kereteit.)

Az egyházi jogi személyek és a vallási közösségek legfontosabb többletjoga a fent (1.6.3.) tárgyalt sajátos önkormányzati jog. A Lvt. biztosította továbbá a jogot a fakultatív vallásoktatáshoz (17. § (2) bekezdés), az engedély nélküli adománygyűjtéshez (18. §), a az intézmények után járó, az állami intézményekkel azonos mértékű állami támogatáshoz való jogot (19. § (2) bekezdés, valamint az AB határozatai). Ezeket a jogokat egy sor további jogszabály részletezte és egészítette ki. Az egyházak az Lvt 15. § (3) bekezdése értelmében egyenjogúak voltak, a köztük meglévő tényleges társadalmi különbségek alapján tehető megkülönböztetés lehetőségét az AB jogértelmezése rögzítette.⁹⁶

Az Ehtv. a következő jogokat biztosítja az egyházak részére az 1.6.3. pontban részletesen elemzett autonómián (10. §) túlmenően:

- Megállapodások kötése az állammal:

„8. § A jelentős társadalmi támogatottsággal rendelkező, történelmi és kulturális értékeket megőrző, nevelési, oktatási, felsőoktatási, egészségügyi, karitatív, szociális, család-, gyermek- és ifjúságvédelmi, valamint kulturális, sportintézményeket fenntartó (a továbbiakban: közcélú tevékenység) egyházzal – működésük biztosítása érdekében – az állam megállapodást köthet.”

Ez az egyháznak valójában nem alanyi joga, hanem egy lehetőség az államhoz fűződő kapcsolatban.

⁹⁶ 4/1993 (II. 12.) ABH 1993, 53

- Az egyházak egyenjogúsága:
 - „9. § (1) Az egyházakat azonos jogok illetik és azonos kötelezettségek terhelik.
 - (2) Az egyházak tényleges társadalmi szerepét, az általuk ellátott közcélú tevékenységet az állam az egyházak társadalmi szerepéhez kapcsolódó további jogszabályok megalkotásánál és a velük való kapcsolattartás során figyelembe veheti.”
- Az államtól való különvált működés és együttműködés az állammal:
 - „10. § (1) Az állam és az egyházak különváltan működnek. (...). Az állam a közösségi célok érdekében együttműködik az egyházakkal.”
 - Az együttműködés a megállapodás kötéstől eltérően az állami oldalról kötelezettség.
- Intézményfenntartás:
 - „12. § (1) Az egyház, a belső egyházi jogi személy nevelési, oktatási, felsőoktatási, egészségügyi, karitatív, szociális, család-, gyermek- és ifjúságvédelmi, kulturális, valamint sporttevékenységet végző intézményt létesíthet és tarthat fenn. Az egyházi intézmény az egyház belső egyházi szabálya szerint rendelkezhet egyházi jogi személyiséggel.
 - (2) Az egyházi intézmény világnézeti szempontból elkötelezett, így a felvételnél és a foglalkoztatásra irányuló jogviszony létesítésénél, fenntartásánál és megszüntetésénél a sajátos identitás megőrzéséhez szükséges feltételek határozhatók meg.”
- Az egyházi személyek sajátos jogállása és fokozott védelme:
 - „13. § (1) Az egyházi személy az egyház belső egyházi szabályában meghatározott, az egyház, belső egyházi személy szolgálatában álló természetes személy.
 - (2) Az egyházi személy szolgálatát sajátos egyházi szolgálati viszonyban, munkaviszonyban vagy egyéb jogviszonyban látja el.
 - (3) Az egyházi személy a hitéleti szolgálata során tudomására jutott, személyiségi jogot érintő információkat nem köteles állami hatóság tudomására hozni.
 - (4) Az egyházi személyek fokozott szabálysértési és büntetőjogi védelemben részesülnek.”
- Közcélú és gazdasági-vállalkozási melléktevékenységek folytatásához való jog:
 - „19. § (1) Az egyház elsősorban vallási tevékenységet végez, saját hitelvi és szertartási rendje szerint működik.
 - (2) Az egyház részt vállalhat a társadalom értékteremtő szolgálatában, ennek érdekében közcélú tevékenységet végezhet.

(3) Az egyház céljai megvalósítása érdekében jogosult gazdasági-vállalkozási tevékenységnek nem minősülő tevékenységet, valamint alaptevékenysége mellett gazdasági-vállalkozási tevékenységet is folytatni. Jogosult továbbá vállalkozásokat, civil szervezeteket létrehozni, azokban részt venni.

20. § (2) Az egyház a polgári jogviszonyokban korlátozás nélkül részt vehet.

20. § (4) Az egyház vonatkozásában – ide nem értve a 6. § (2) bekezdését – nem minősül gazdasági-vállalkozási tevékenységnek

a) a hitéleti, nevelési, oktatási, felsőoktatási, egészségügyi, karitatív, szociális, család-, gyermek- és ifjúságvédelmi, kulturális intézmény vagy sportintézmény működtetése, valamint ezek és a környezetvédelmi tevékenység folytatása,

b) az üdülő hasznosítása egyházi személy részére történő szolgáltatásnyújtás révén,

c) a hitélethez szükséges kiadvány, kegytárgy előállítása, értékesítése,

d) az egyházi célra használt ingatlan részleges hasznosítása,

e) a temető fenntartása,

f) a kizárólag hitéleti, nevelési, oktatási, felsőoktatási, egészségügyi, karitatív, szociális, család-, gyermek- és ifjúságvédelmi, valamint kulturális, sport és környezetvédelmi tevékenységet szolgáló immateriális jószág, tárgyi eszköz és készlet értékesítése, ideértve a munkaruha megtérítését is,

g) a hitéleti, nevelési, oktatási, felsőoktatási, egészségügyi, karitatív, szociális, család-, gyermek- és ifjúságvédelmi, valamint kulturális, sport és környezetvédelmi tevékenységhez kapcsolódó kiegészítő szolgáltatásnyújtás, a tevékenységet szolgáló eszköz nem nyereségszerzési célú hasznosítása,

h) az államtól vagy önkormányzattól átvállalt közfeladat ellátása során létrehozott termék, jegyzet, tankönyv, kiadvány, tanulmány előállítása és értékesítése,

i) az egyházi személyek öngondoskodása céljára létrehozott nyugdíjintézet vagy nyugdíjalap működtetése.

(5) A (4) bekezdés szerinti tevékenység bevétele különösen

a) a szolgáltatás ellenértéke, díja, térítése,

b) a tevékenységhez kapcsolódó kártalanítás, kártérítés, kötbér, bánatpénz, bírság és adóvisszatérítés,

c) a tevékenységhez kapcsolódóan visszafizetési kötelezettség nélkül kapott – pénzügyileg rendezett – támogatás, juttatás, és

d) a szabad pénzeszközök betétbe, értékpapírba elhelyezése után a hitelintézettől, az értékpapír kibocsátójától kapott kamatnak, osztaléknak, illetve az értékpapír hozamának olyan része, amelyet a gazdasági-vállalkozási tevékenységnek nem minősülő tevékenység bevétele az összes bevételben képvisel.”

- Állami finanszírozáshoz való jog:

„19. § (4) Az egyház közcélú tevékenysége és intézménye a hasonló tevékenységet folytató állami vagy helyi önkormányzati intézményekkel azonos mértékű költségvetési támogatásra jogosult. Az ilyen intézményben a munkaviszony tartalma a munkabér, a munkaidő és a pihenőidő vonatkozásában a közalkalmazotti jogviszonyhoz igazodik.

(5) Az állami vagy önkormányzati intézmények foglalkoztatottaira vonatkozó központi bérpolitikai intézkedések az egyház (4) bekezdés szerinti intézményének foglalkoztatottaira is azonos feltételekkel terjednek ki.

(6) Az egyház jogszabályban meghatározottak szerint az államháztartás alrendszeréből, európai uniós forrásokból vagy nemzetközi megállapodás alapján finanszírozott programokból, pályázati úton vagy pályázati rendszeren kívül, egyedi döntés alapján támogatásban részesülhetnek.

20. § (6) Az egyház adókedvezményben és azzal egy tekintet alá eső más kedvezményben részesíthető.”

- Adománygyűjtéshez való jog:

„20. § (1) Az egyház bevételei elsősorban természetes személyek, jogi személyek, jogi személyiség nélküli szervezetek adományaiból és egyéb hozzájárulásaiból tevődnek össze.

(3) A belső egyházi jogi személy – az egyház belső egyházi szabályában meghatározott módon – adományokat gyűjthet.

21. § (1) Az egyház hitéleti célú bevételeit és azok felhasználását állami szerv nem ellenőrizheti. Hitéleti célú bevételnek minősül különösen a személyi jövedelemadó meghatározott részének egyház számára történő felajánlása, annak költségvetési kiegészítése, az ennek helyébe lépő juttatás, valamint az ingatlanjáradék és annak kiegészítése.”

- Részvétel a jogalkotásban:

„22. § Az állam lehetőséget biztosít az egyházaknak – jogszabályban meghatározott eljárás keretein belül – hogy részt vegyenek a jogalkotás során a jogszabálytervezetek és jogalkotási koncepciók véleményezésében.”

- A működés és a szent helyek fokozott védelme:

„23. § Az egyház – különösen az egyházi szertartások és az egyház-kormányzat zavartalan működése tekintetében, valamint a templomok, a temetők és más szent helyek fokozott szabálysértési és büntetőjogi védelemben részesülnek.”

- Hitéleti oktatás és nevelés:

„24. § (1) Az egyház az állam és a helyi önkormányzat által fenntartott nevelési és oktatási intézményben – a tanulók és a szülők igényei szerint – hit- és erkölcsstanoktatást tarthat, továbbá felsőoktatási intézményben hitéleti tevékenységet folytathat. A felsőoktatási intézmény köteles a dologi feltételeket, a közoktatási intézmény a dologi feltételeket és más, kötelező iskolai foglalkozásokkal nem ütköző időpontot, az egyház pedig a hitoktató, illetve hittanár személyét biztosítani. A hit- és erkölcsstanoktatás költségeit – törvény, illetve az egyházzal kötött megállapodás alapján – az állam biztosítja.”

- Intézményi pasztoráció:

„24. § (2) Az egyház jogszabályban meghatározott rendben végzett tábori lelkészi, valamint börtön- és kórházlelkészi szolgálatot vagy más szolgálatot végezhet.”

- Fokozott név- és jelképvédelem:

„25. § (1) Az egyház elnevezése, jelképrendszere, szertartásrendje, valamint köznyelvben meghonosodott neve fokozott jogvédelemben részesül. Más szervezet elnevezése és jelképei nem kelthetnek olyan benyomást, hogy a szervezet, illetve tevékenysége más, korábban nyilvántartásba vett egyház működéséhez kapcsolódik.

(2) Ha valamely egyházi személy nem egyháztag számára végez szolgálatot vagy szolgáltatást, és akár közvetlen, akár közvetett módon a tevékenysége egyházával kapcsolatba hozható, köteles az adott egyház nevét a szolgálat vagy szolgáltatás felajánlása előtt jól látható módon feltüntetni, nyilvánvalóvá tenni.

(3) Az egyház elnevezését, a hozzá közvetlenül köthető jelképrendszerét és a köznyelvben meghonosodott elnevezését – erre vonatkozó kifejezett írásbeli hozzájárulás nélkül – más szervezet nem használhatja.”

E jogok jelentős részét az Lvt. is biztosította, de az Eht. szabályai többnyire részletesebbek és nagyvonalúbbak. Más jogokat az Ehtv. alacsonyabb szintű jogszabályból emel sarkalatos törvényi szintre. Végül pedig vannak egészen új jogok is.

A továbbiakban az Ehtv.-n túli egyéb jogszabályokban biztosított jogokat tekintjük át.

Egyházi/vallási?

Nehézséget jelent a vizsgálat során, hogy a jogszabályok szövege gyakran nem az egyházi jogalanyt jogosítja fel, hanem jelzős szerkezetben rendelkezik „egyházi intézményről”, „személyről”, „képviselőről”, „egyházi fenntartásban” vagy „tulajdonban álló” intézményről, „egyházi célról” stb. A nyelvtani értelmezés elvét követve itt minden olyan előfordulást, ahol az „egyház” szót használja jogszabály az egyházi jogi személyekre vonatkoztatam. Azokat a jogszabályhelyeket, amelyek a „vallási”, „vallásos” stb. fogalmat használják, és az „egyház” vagy „egyházi” kifejezéseket nem, tágabban értelmezendőnek tartom, azokat a nyilvántartásba nem vett vallási közösségek vonatkozásában is alkalmazni kell. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a jogalkotó talán nem minden esetben ilyen következetes, akadhatnak esetek, amikor agályos eredményre vezet a mind a jogszabály pontatlan szóhasználata.

1.7.2. Egyházi intézmények

- Az egyházi jogi személy a hit- és vallásoktatást óvodában a szülők, iskolákban és kollégiumban a tanulók és a szülők igénye szerint szervezheti. Ennek, illetve a vallási, illetve világnézeti tekintetben elkötelezett intézmények sajátos jogait a Közoktv., ill a Köznevtv. szabályozza.
- A fakultatív hit- és vallásoktatásban alkalmazott tankönyvet, jóváhagyási eljárás lefolytatása nélkül fel kell venni a tankönyvjegyzékbe.⁹⁷
- Az egyházi felnőttképzési intézmények és képzési programjaik akkreditálása során a hittudományokra, illetve kizárólag a hitélet gyakorlására vonatkozó tárgyak, ismeretek tartalma nem vizsgálható.⁹⁸
- Egyházi jogi személy felsőoktatási intézményt alapíthat és tarthat fenn a régi, illetve az új Ftv. részletes szabályai alapján. Hitéleti képzést az egyházi felsőoktatási intézmények folytathatnak. Az egyházi felsőoktatási intézménybe jelentkezők között különbséget lehet tenni vallási, világnézeti meggyőződés alapján, amennyiben az a felsőoktatási intézmény szervezeti jellegét alapvetően meghatározó szellemiségből közvetlenül adódó, az adott oktatási tevékenység tartalma vagy természete miatt indokolt, arányos és valós követelményen alapul, a hitéleti képzés tartalmának meghatározása, a képzésben részt vevő oktatókkal, tanárokkal

⁹⁷ 23/2004. (VIII. 27.) OM rendelet a tankönyvvé nyilvánítás, a tankönyvtámogatás, valamint az iskolai tankönyvellátás rendjéről 21. §

⁹⁸ 2001. évi CI. törvény a felnőttképzésről 19. § (5)

kapcsolatos követelmények meghatározása az egyházi felsőoktatási intézmény joga.

- Az egyházak kérhetik a minisztertől könyvtáruk felvételét a nyilvános könyvtárak jegyzékébe. Az egyházak a tulajdonukban lévő kulturális örökség értékeinek megőrzéséhez, felújításához, gyarapításához, továbbá levéltáraik, könyvtáraik, múzeumaik és közművelődési intézményeik működéséhez az éves költségvetési törvényben meghatározott összegű támogatásban részesülnek.⁹⁹
- A illetékes egyházi levéltár gyűjtheti az egyház által fenntartott nevelési-oktatási intézmény köziratnak minősülő levéltári anyagát is. A kultúráért felelős miniszter engedélyezheti a káptalani vagy konventi hiteleshelyi levéltárak anyagának az illetékes hazai egyházi levéltárban, más köziratnak nyilvános magánlevéltárban történő elhelyezését, ha a levéltár fenntartója az anyag őrzését, kezelését és használatát illetően biztosítja a meghatározott feltételeket, és az anyag kutathatóságát a közlevéltárban őrzött levéltári anyagra vonatkozó szabályok szerint lehetővé teszi.¹⁰⁰
- Egyházi kérelemre a közgyűjteményekkel azonos elbírálás alá kerülhetnek az egyházi fenntartásban működő, állami nyilvántartásba vett gyűjtemények (könyvtár, levéltár, muzeális intézmény, kép- és hangarchívum).¹⁰¹
- Az egészségügyi ellátórendszerben ellátási terület tekintetében speciális ellátotti kör részére ellátást nyújtó egészségügyi szolgáltatónak minősülnek az egyházi fenntartásban, illetve tulajdonban álló egészségügyi szolgáltatók.¹⁰²

1.7.3. Intézményi vallásgyakorlás

- A beteget megilleti a vallási meggyőződésének megfelelő egyházi személlyel való kapcsolattartásnak és vallása szabad gyakorlásának joga.¹⁰³

⁹⁹ 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről 54. § (4) és 92. § (4)

¹⁰⁰ 1995. évi LXVI. törvény a köziratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről 31. § (1)–(2)

¹⁰¹ 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről 7.§3.

¹⁰² 337/2008. (XII. 30.) Korm. rendelet az egészségügyi ellátórendszer fejlesztéséről szóló 2006. évi CXXXII. törvény végrehajtásáról 5/A. § (2) f)

¹⁰³ 1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről 11. § (6)

- A Tábori Lelkeszi Szolgálatról szóló 61/1994. (IV. 20.) Korm. rendelet értelmében a szolgálat négy ágához tartozó tábori lelkeszek munkáját ökumenikus szellemben, a felekezeti önállóság tiszteletben tartásával végzik, és a Magyar Honvédség parancsnokai, valamint a Szolgálat tagjai kötelesek elősegíteni, hogy a bejegyzett egyházak vallásgyakorlási és lelkigondozási jogosultsága a katonák igényei szerint érvényesüljön. (2. § (3) és 3. §)
- Hasonlóan rendelkezik a Börtönlelkeszi Szolgálatról szóló 13/2000. (VII. 14.) IM rendelet 2. § (3) és 3. § is.
- Az elítélt jogosult vallási vagy lelkiismereti meggyőződésének szabad megválasztására, annak kinyilvánítására és gyakorlására; az egyház lelkesének, illetőleg más képviselőjének gondozásában részesülhet.¹⁰⁴
- Az elítélt az egyháza lelkesével, illetve más képviselőjével ellenőrzés nélkül tarthat kapcsolatot.¹⁰⁵
- A fogvatartott biztonsági felügyelet mellett, a fogvatartás alapjául szolgáló eljárást folytató szerv képviselőjével történt előzetes egyeztetés szerinti időpontban, ellenőrzés nélkül tarthat kapcsolatot vallásgyakorlás céljából az egyház képviselőjével.¹⁰⁶
- Az idegenrendészeti őrizetes vallásgyakorlás céljából biztonsági felügyelet mellett, ellenőrzés nélkül tarthat kapcsolatot az egyház képviselőjével.¹⁰⁷

1.7.4. Egyházfinanszírozás

- Az egyházak hitéleti és közcélú tevékenységének anyagi feltételeiről szóló 1997. évi CXXIV. törvény szerint az egyházfenntartói járulékról, gyűjtött adományokról az állami, önkormányzati és közigazgatási szervek adatokat nem kérhetnek, és nyilvántartást nem vezethetnek 2. § (1). Az egyházakra speciális számviteli szabályok vonatkoznak 2. § (2) Az egyházi jogi személy a társasági adóról és az osztalékadóról szóló 1996. évi LXXXI. törvény szerinti adomány, valamint a személyi jövedelem-

¹⁰⁴ 1979. évi 11. törvényerejű rendelet a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról 36. § (1) h), 36/A. § (1)

¹⁰⁵ 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól 93. § (2)

¹⁰⁶ 19/1995. (XII. 13.) BM rendelet a rendőrségi fogdák rendjéről 2/A. § (5)

¹⁰⁷ 27/2007. (V. 31.) IRM rendelet az idegenrendészeti eljárásban elrendelt őrizet végrehajtásának szabályairól 7. § (2)

adóról szóló 1995. évi CXVII. törvény szerinti közcélú adomány utáni kedvezmény igénybevételére jogosító igazolás kiállítására jogosult 2. § (3) Az egyház esetében meghatározott tevékenységek nem minősül gazdasági-vállalkozási tevékenységnek 2. § (7) A törvény rendelkezik volt egyházi ingatlanok után fizetendő járadékról 13. § (1), illetve a személyi jövedelemadó-hányad felajánlásáról 4.§. Az egyházi intézményfenn tartók által ellátott nevelési-oktatási, felsőoktatási, kulturális, szociális, egészségügyi, sport, illetőleg gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenységek központi költségvetési finanszírozása az állami és önkormányzati intézményekre vonatkozó általános szabályok alapján, azokkal azonos mértékben történik. 5. § (1) és az egyházak jogosultak a kiegészítő támogatásra 6. § Az egyház a tulajdonában lévő közcélú tevékenységet szolgáló és egyéb ingatlanjainak, a vallási, kulturális örökség értékeinek, a műemlékeknek és a művészi alkotásoknak a megőrzéséhez, felújításához, gyarapításához, továbbá levéltára, könyvtára, múzeuma működéséhez az éves költségvetési törvényben meghatározott összegű, az államiakhoz hasonló támogatásban részesül. 7. § (1)

- Az egyházi és nem állami fenntartású szociális, gyermekjóléti és gyermekvédelmi szolgáltatók normatív állami támogatásáról külön jogszabály szól.¹⁰⁸
- Állami támogatás vehető igénybe a központi költségvetésből az egyházak nyugdíjasházak vagy idősek otthona létesítésére, valamint a lakhatást szolgáló egyházi ingatlanok korszerűsítésére és felújítására.¹⁰⁹

1.7.5. Egyházi vagyon

- Az 1991. évi XXXII. törvény szól a volt egyházi ingatlanok tulajdoni helyzetének rendezéséről.
- Egyházi jogi személy a termőföldről szóló 1994. évi LV. törvény 6. § (2) értelmében végintézkedés, illetőleg ajándékozási, tartási vagy gondozási szerződés alapján termőföldre tulajdonjogot szerezhethet.
- Mentések a honvédelmi szolgáltatás alól az egyházak azon dolgok és jogok tekintetében, amelyek közvetlenül az egyházi, hitéleti feladatokat szolgálják.¹¹⁰

¹⁰⁸ 213/2009. (IX. 29.) Korm. rendelet

¹⁰⁹ 12/2001. (I. 31.) Korm. rendelet a lakáscélú állami támogatásokról 1. § (1)

¹¹⁰ 2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről 15. § (1) d)

- Egyház lehet temető tulajdonosa (a közhasznú szervezetek is). Az egyházi szertartás szerinti búcsúztatás e törvény értelmében nem minősül temetkezési szolgáltatásnak.¹¹¹
- Az 1998. január 1-je előtt hatályos jogszabályok alapján műemlék, műemlék jellegű, városképi jelentőségű kategóriában védett ingatlanok közül az egyházi közösség (pl. szerzetesrend) működését biztosító, illetve hitéleti, oktatási, nevelési, egészségügyi, szociális, gyermek- és ifjúságvédelmi, továbbá kulturális célú, az egyház használatában lévő műemlék épület esetében első helyen az államot, második helyen a települési önkormányzat helyett a használatot illeti meg elővásárlási jog.¹¹²
- A nem üzleti célú közösségi, szabadidős szálláshely-szolgáltatásról 173/2003. (X. 28.) Korm. rendelet szóló rendelet hatálya – a közegészségügyi előírások kivételével – nem terjed ki az egyházi jogi személy által nyújtott szálláshely-szolgáltatásra (2. § (2) e))

1.7.6. Adókedvezmények

- Teljes személyes illetékmentességben részesülnek (a társadalmi szervezetekhez hasonlóan): az egyház, egyházak szövetsége, egyházi intézmény.¹¹³
- Mentés az építményadó adó alól az egyház tulajdonában álló építmény.¹¹⁴
- A személyi jövedelemadóról szóló 1995. évi CXVII. törvény 1. sz. melléklete adómentes bevételnek minősít egy sor, kifejezetten egyházi tevékenységgel kapcsolatos juttatást (adományt, segélyt, ajándékot, ellátást stb.)¹¹⁵
- Az egyházak közhasznú szervezetekhez hasonlóan jogosultak a közcélú adomány kedvezményére az ÁFA rendszerében.¹¹⁶
- Speciális szabályok vannak az egyházak vállalkozási tevékenysége után fizetendő társasági adó és az osztalékadó megállapítására, a kedvezmények részben a közhasznú szervezetekkel analóg módon illetik az egyházakat.¹¹⁷
- Mentés a gépjárműadó alól az egyház tulajdonában lévő gépjármű, az a személygépkocsi amelyet egyház, egyházi karitatív szervezet kizáró-

¹¹¹ 1999. évi XLIII. törvény a temetőkről és a temetkezésről 4. § (1) és 25. § (3)

¹¹² 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről 86. § (4)

¹¹³ 1990. évi XCIII. törvény az illetékekről 5. § (1) e)

¹¹⁴ 1990. évi C. törvény a helyi adókról 13. § f)

¹¹⁵ 1., 4.6., 4.8., 4.13., 8.1., 8.20, 8.22. pontok

¹¹⁶ 2007. évi CXXVII. törvény az általános forgalmi adóról 257/A.§

¹¹⁷ 1996. évi LXXXI. törvény a társasági adóról és az osztalékadóról 5–9§

lag alapfeladata(i) ellátásához üzemeltet, illetve az egyházi segélyszállítmányt szállító jármű.¹¹⁸

- Speciális számviteli szabályokat állapít meg az egyházak számára 218/2000. (XII. 11.) Korm. rendelet az egyházi jogi személyek beszámolókészítési és könyvvezetési kötelezettségének sajátosságairól.

1.7.7. Foglalkoztatási jogviszonyok

- Az egyházi személyt munkaviszonyban állónak kell tekinteni.¹¹⁹
- Szolgálati időként kell figyelembe venni az egyházi szervek által kiállított igazolás alapján az egyházi szolgálatot teljesítő egyházi személyként és szerzetesrendi tagként ilyen minőségben eltöltött, az 1997. december 31-ét követően pedig azt az időtartamot, amelyre az előírt nyugdíjbiztosítási és nyugdíjjáradékot az egyházi szervek megfizették.¹²⁰
- A harmadik országbeli állampolgár Magyar Köztársaság területén foglalkoztatásra irányuló jogviszony keretében történő foglalkoztatásához nincs szükség engedélyre egyházban vagy annak intézményében munkát végző, az egyházi szolgálatot élethivatásszerűen folytató tevékenységéhez.¹²¹
- Biztosított az egyházi szolgálatot teljesítő egyházi személy, szerzetesrend tagja (a továbbiakban együtt: egyházi személy). Az egyházi személy után az egyház a minimálbér alapulvételével társadalombiztosítási járadékot, természetbeni egészségbiztosítási járadékot, nyugdíjjáradékot fizet.¹²² – A közérdekű önkéntes tevékenységről szóló 2005. évi LXXXVIII. törvény 3. § (1) e) szerint fogadó szervezet lehet a magyarországi székhelyű egyházi jogi személy a hitéleti, a közcélú és a működésével összefüggő tevékenysége körében;

¹¹⁸ 1991. évi LXXXII. törvény a gépjárműadóról 5. § d), 17/D. § b), 18. § 23.

¹¹⁹ 2007. évi CXVII. törvény a foglalkoztatói nyugdíjról és intézményeiről 23. §; 2003. évi XCII. törvény az adózás rendjéről 178. § 22.

¹²⁰ 1997. évi LXXXI. törvény a társadalombiztosítási nyugellátásról 38. § (1) b)

¹²¹ 355/2009. (XII. 30.) Korm. rendelet 2. § (1)

¹²² 1997. évi LXXX. törvény a társadalombiztosítás ellátásaira és a magánnyugdíjra jogosultakról 16. § (1) g, 26. § (3)

1.7.8. Büntetőjog, büntető eljárásjog, közrend-, közerkölcs-, közegészségvédelem

- A nyilvántartásba vett egyház lelkésze közfeladatot ellátó személy, s mint ilyen nagyobb büntetőjogi védelmet élvez.¹²³
- A lopás súlyosabban minősül, ha a vallási tisztelet tárgyára, illetőleg vallási szertartásra vagy más egyházi célra rendelt helyiségből a vallási szertartás végzésére szolgáló tárgyra követik el.¹²⁴
- Ha a büntetőeljárásban a terhelt olyan egyházi személy volt, aki azon egyház szabályai szerint, amelyhez életében tartozott, egyházi rend vagy fogadalom okából házasságot nem köthetett, halála után – hozzátartozó (örökös) hiányában – az egyenesági rokon jogai illetik meg a volt egyháza szerinti egyházi előljáróját.¹²⁵
- A vallásgyakorlás jogának megsértése megnevezésű szabálysértési tényállás: Aki nyilvántartásba vett egyház szertartásaira rendelt helyiségben nyilvánosan botrányt okoz, illetőleg a vallási tisztelet tárgyát vagy a szertartások végzésére szolgáló tárgyat a szertartásokra rendelt helyiségben vagy azon kívül meggyaláz, százezer forintig terjedő pénzbírsággal sújtható.¹²⁶
- A nemdohányzók védelméről és a dohánytermékek fogyasztásának, forgalmazásának egyes szabályairól szóló 1999. évi XLII. törvény alkalmazásában rendezvény az egyházi céllal, legalább három személy egyidejű jelenlétével létrejött szervezett összejövetel, illetve esemény is. (1.§ d))
- A büntetés-végrehajtási intézetekben dohányzóhelyiségnek nem lehet kijelölni az egyházi célra szolgáló helyiségeket.¹²⁷
- A prostitúció kezelése szempontjából védett övezet a nyilvántartásba vett egyházak szertartásaira szolgáló intézmények területe, illetve a közterületen azoktól számított 300 m távolságon belüli terület.¹²⁸

¹²³ 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről (Btk.) 137 §. 2. j),

¹²⁴ Btk. 316. § (4) b)

¹²⁵ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról 43. § (6)

¹²⁶ 1999. évi LXIX. törvény a szabálysértésekről 150. § (2)

¹²⁷ 17/1999. (XI. 18.) IM rendelet a nemdohányzók védelméről és a dohánytermékek fogyasztásának, forgalmazásának szabályairól a büntetés-végrehajtási szervezetnél 6. § f)

¹²⁸ 1999. évi LXXV. törvény a szervezett bűnözés, valamint az azzal összefüggő egyes jelenségek elleni fellépés szabályairól és az ehhez kapcsolódó törvénymódosításokról 7. § (1) d)

- Egyházi intézmény 200 méteres körzetében I. kategóriába tartozó játéktér és kártyaterem nem működhet.¹²⁹
- Vallás gyakorlására szolgáló egyházi létesítmény bármely bejáratától számított 200 méteres közúti (közterületi) távolságon belül szexuális termék nem forgalmazható.¹³⁰
- Játékos pirotechnikai, valamint kis és közepes tűzijáték termék egyházi intézményben csak pirotechnikus irányításával használható fel.¹³¹

1.7.9. Egyebek

- A gyülekezési jogról szóló 1989. évi III. törvény hatálya nem terjed ki a törvényesen elismert egyházak és vallásfelekezetek területén szervezett vallási szertartásokra, rendezvényekre és a körmenetekre. (3 § b))
E szabály különlegessége, hogy 1989. óta az akkori szóhasználattal „elis-mert” egyházakra vonatkozott, holott a fogalom 1990. óta csak most került vissza hatályos jogunkba.
- Nem vezet adatvédelmi nyilvántartást az adatvédelmi hatóság arról az adatkezelésről, amely egyház, vallásfelekezet, vallási közösség belső szabályai szerint történik.¹³²
- Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény hatálya nem terjed ki az egyházi jogi személyeknek az egyházak hitéleti tevékenységével közvetlenül összefüggő jogviszonyaira. (6. § c))
- Házassági tilalom alá eső egyházi személy esetén, ha élő jogosult nincs, a kárpótlásra – a kárpótlás összegének felével – az az egyházmegye, illetőleg szerzetesrend jogosult, ahol a sérelmet elszenvedő utoljára szolgálatot teljesített, illetőleg rendtag volt. Ha a szerzetesrend Magyarországon már nem működik, a kárpótlást a Magyar Katolikus Egyház részére kell kifizetni, amely gondoskodik a szerzetesrendi célokra történő felhasználásáról.¹³³

¹²⁹ 1991. évi XXXIV. törvény a szerencsejáték szervezéséről 26. §(12) és 29/B. §

¹³⁰ 210/2009. (IX. 29.) Korm. rendelet a kereskedelmi tevékenységek végzésének feltételeiről 20. § (1)

¹³¹ 155/2003. (X. 1.) Korm. rendelet a polgári célú pirotechnikai tevékenységek felügyeletéről 27. § (1), 31. § (1)

¹³² 2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról 65. § (3) b)

¹³³ 1992. évi XXXII. törvény az életüktől és szabadságuktól politikai okból jogtalanul megfosztott kárpótlásáról 2. § (5)

- A nemzetiséghez tartozó személyeknek joguk van a családra vonatkozó nemzetiségi hagyományok tiszteletben tartására, családi kapcsolataik ápolására, családi ünnepeiknek anyanyelven történő megtartására és az ezekhez kapcsolódó egyházi szertartások anyanyelven való lebonyolításának igénylésére. Az állam támogatja a nemzetiség családi eseményeihez kapcsolódó egyházi szertartások anyanyelven történő lebonyolítását, illetve az egyházaknak a nemzetiség anyanyelvén végzett vallási tevékenységét.¹³⁴
- „Magyar igazolvány”-ra jogosult az a személy is, akit a lakóhelye szerinti állam területén működő egyház nyilvántartásában magyar nemzetiségűként tartanak számon.¹³⁵
- Ha az előadás jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálja, és a közreműködők sem részesülnek díjazásban, a művek előadhatók egyházak vallási szertartásain és egyházi ünnepein.¹³⁶
- A nemesfém tárgyak közül mentes a fémjelzési kötelezettség alól az egyházi tulajdonban levő nemesfém tárgyak mindaddig, amíg forgalomba hozatal vagy értékesítés céljából nem kerülnek nemesfém tárgyak raktározásával, árusításával foglalkozó vállalkozáshoz, illetve nem kerülnek kényszerértékesítésre zálogtevékenység keretében.¹³⁷

1.7.10. A sajátos egyházi jogállás jellegzetességei

Bár az egyházak, egyházi jogi személyek jogállása számos ponton közelít az egyesületekéhez, és a jogalkotó többletjogokat gyakran az egyházak és egyesületek vagy a társadalmi szervezetek/civil szervezetek, sok esetben az egyházak és a közhasznúnak minősülő szervezetek vagy az egyházak, az egyesületek és alapítványok számára együttesen biztosít, a különleges egyházi jogok számottevő csoportja határozottan megkülönbözteti őket más jogalanyoktól. Az egyesületekhez képest az egyházi jogi személyek szinte kizárólag többletjogokkal rendelkeznek.

¹³⁴ 2011. évi CLXXIX. törvény a nemzetiségek jogairól 15. §, 42. §.

¹³⁵ 2001. évi LXII. törvény a szomszédos államokban élő magyarokról 19.§ (3) cc). A jogszabály ugyan külföldön nyilvántartásba vett egyházakra vonatkozik, érdekes azonban amiatt is, mivel ezek egyes esetekben az egyházak önértelmezése szerint a hazai egyháztestekkel egységet alkotnak, másrészt a jogszabályhely lényegében hatósági nyilvántartásként kezeli az egyházi nyilvántartást.

¹³⁶ 1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról 38. § (1)

¹³⁷ 74/2004. (IV. 29.) GKM rendelet a nemesfém tárgyak és termékek vizsgálatának, hitelesítésének és nemesfém tartalmuk tanúsításának részletes szabályairól 26. § f)

E jogok jelentős része az egyházi önrendelkezési joghoz kötődik, az egyházak államtól való független működését a szoros értelemben vett (s fentebb külön részletezett) autonómián kívül több más részjogosítvány is elősegíti (pl. az adatvédelmi mentesség). A közvetlenül és közvetett módon (pl. adómentességek és adóátírányítás útján) nyújtott állami egyházfinanszírozás az egyházak széleskörű közcélú feladatvállalásának elismerése mellett szintén az autonóm működés garanciája. Ahogy az egyházi intézményekre vonatkozó speciális szabályok zöme is (ld. az ún. „intézményi autonómiával” kapcsolatban mondottakat).

Másfelől a speciális szabályok egy része a civil szektor jogalanyaihoz képest „közjogiasabb” pozíció irányába tolja az egyházakat, más közjogi jogalanyokhoz hasonlóan jogosítva azokat. Ennek indoka az egyházak által ellátott jelentős mértékű közfeladat állami méltánylásában rejlik.

Közvetlenül az egyházak sajátos céljával függnek össze a hitoktatáshoz, intézményi lelkigondozáshoz, vallási szertartások lebonyolításához, vallásos célú gyülekezéshez kapcsolódó jogok. A gyakran sajátos „egyházi szolgáltatási jogviszonyban”, nem a megszokott foglalkoztatási jogviszonyok valamelyikében tevékenykedő, számos esetben cölibátusban élő lelkészek, szerzetesek, egyházi személyek helyzetének méltányos rendezése is speciális szabályokat igényel.

Elsősorban a „történelmi” egyházak rendkívül jelentős kulturális örökség gazdái, ez is külön szabályozási terület. A templomok, istentiszteleti helyek kiemelt védelme a vallásgyakorlás zavartalanságát is szolgálja, az egyházi ingó- és ingatlanvagyonnal kapcsolatos garanciák ezen túlmenően per se az autonómia szempontjából szintén fontosak, úgy is tekinthetjük, hogy a hatályos magyar jogban tovább élnek – ha nem is dologi jogi jelleggel – a *rei sacrae* szabályai.

1.8. A jogterület további jellemzői

1.8.1. Alapjogi jelentősége

A lelkiismereti- és vallásszabadsághoz fűződő jog kollektív részjogosítványa az egyház létrehozásához való jog.¹³⁸ Az idegen nyelvű irodalomban találkozni a „vallásos egyesülési joggal” is, mint az egyesülési jog speciális

¹³⁸ Az „egyházalapítás joga”: ÁDÁM 2000 121–122, PACZOLAY 547, SÁRI 148.

válfajával.¹³⁹ Ebben a körben fontos követelmény, hogy a vallási közösségek azon állam szabályai szerint, ahol működnek, jogalanyiságot, jogi személyiséget szerezhessenek – ennek hiányában az egyházalapítás joga kiüresedne.

Az Európai Emberi Jogi Bíróság az Európai Emberi Jogi Egyezmény 9. cikkében foglalt vallásszabadsághoz való jog sérelmének tekinti, ha az állam egy vallási csoporttól megtagadja a jogalanyiságot, pl. indokolatlan akadályokat gördít a jogi személyiség megszerzése elé. Többször elmarasztalta a bíróság emiatt Görögországot¹⁴⁰, újabban Oroszországot¹⁴¹, vagy a (egyéb indokok mellett) Ausztriát¹⁴² is. E követelményt az EEJB természetesen részben az egyesülési jogból vezeti le, de összefüggésbe hozza az ésszerű idő követelményével (6. cikk) és diszkrimináció tilalmával (14. cikk) is.¹⁴³

A hazai joggyakorlatban ilyen jellegű probléma a megengedő szabályozásból fakadóan kevésbé fordulhat elő. Az AB is inkább az állam döntési szabadságát húzta alá a vallási közösségeknek biztosított jogalanyiságot illetően.¹⁴⁴ Érvelése mégis az EEJB későbbi döntéseihez egészen hasonló elemeket is tartalmazott: pl. „Alkotmányossági kérdést csupán az vetne fel, ha összehasonlítható szervezetek közül a törvényhozó egyesek számára megadná a jogi személlyé válás, vagy egy adott szervezeti forma alapításának lehetőségét, míg másokat önkényesen kizárna ebből, vagy aránytalanul nehezzé tenné számukra e jogállás megszerzését.”

A hazai és a nemzetközi joggyakorlatban is egyértelmű, hogy az állam nem köteles az egyház kategória vagy más konkrét jogi személy típus biz-

¹³⁹ „Religiöse Vereinsfreiheit” Pl. MAGEN 253.

¹⁴⁰ Canea Catholic Church v. Greece Judgement of 16 December 1997, Sidiropoulos and Others v. Greece, Judgment of 10 July 1998 AZ EEJB határozatai letölthetők: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>

¹⁴¹ Moscow Branch of the Salvation Army v. Russia Judgement of 5 October 2006.

¹⁴² Religionsgemeinschaft der Zeugen Jehovas and Others v. Austria Judgement of 5 October 2006.

¹⁴³ „(...) valamennyi vallási csoport számára tisztességes lehetőséget kell adni e státus [a jogi személyiség] megszerzésére, ha azt kívánja, és az előírt feltételeket nem szabad diszkriminatív módon alkalmazni.” A vallási közösségek jogalanyiséga feltételül szabott várakozási időnek ésszerűnek kell lennie, „kivételes körülmények, mint például újonnan alapított és ismeretlen vallási csoportok esetében.” Ld. a Religionsgemeinschaft der Zeugen Jehovas and Others v. Austria fent hivatkozott sz. ügy.

¹⁴⁴ 8/1993. (II. 27.) AB hat. „az állam a vallási szervezetek számára nem köteles sajátos szervezeti formát létrehozni, de nincs megkötve abban sem, milyen sajátos formát vagy formákat hozhat létre”. (...) bármely vallási közösség vallásgyakorláshoz való joga sértetlen marad akkor is, ha az 'egyház' jogállást nem nyerheti el vagy nem kívánja elnyerni”

tosítására valamennyi vallásos csoport számára, hanem általában kell lehetővé tennie valamifajta jogalanyiség elnyerését.¹⁴⁵

1.8.2. Történetisége?

Az egyház „a civil társadalom történetileg legrégebbi intézménye”¹⁴⁶, az állami egyházjogot pedig általában jellemzi a „nagyfokú történelmi kötöttsége.”¹⁴⁷ Nyugat-Európa számos országában az egyházak jogalanyiséga ma is a 19. században lefektetett törvényi alapokon nyugszik.

A Lvt. elfogadásával a jogalkotó az egyházak jogalanyiségének szabályozása során számos hazai tradícióval szakított, ami a 20. századi magyar történelmi tapasztalatokkal indokolható, de talán nem volt feltétlenül szükségszerű. Az 1895. évi XLIII. törvény, illetve az annak a 1947. évi XXXIII. törvénnyel módosított szövege a Lvt. elfogadásakor hatályban volt, a törvény indoklása mégis csupán ennyiben utalt érdemben a régi jogra: „rendelkezéseit tekintve meghaladott és elavult”. A demokratikus jogállam követelményeinek megfelelő új szabályozás igényének több mint fél évszázadnyi szerves jogfejlődés elmaradását követően talán valóban nem lehetett volna törvénymódosítással eleget tenni. Az viszont egészen biztosan állítható, hogy a jogi tradíciók figyelembevétele, az 1895. évi XLIII. törvény több szabályának továbbvitele az új jog javára válhatott volna.¹⁴⁸ A terminológiai kérdést már említettem (ld.1.3.1.). De pl. az LB-re sem maradt volna – valójában jogalkotói szerepet pótolva – az olyan követelmények megfogalmazása mint a KGD 1998. 136. számon közzétett döntésében („Az egyház nyilvántartásba vételekor a bíróságnak vizsgálnia kell a hitvallás lényegét, szertartásrendjét, valamint szervezeti rendjét.”), ha a Lvt.-be bekerült volna az 1895. évi XLIII. törvény 7.§ 2. bekezdésében foglaltakhoz hasonló szabály.¹⁴⁹

¹⁴⁵ A német Szövetségi Alkotmánybíróság megfogalmazásában: „irgendwie geartete rechtliche Existenz” (bármilyen jellegű jogi egzisztencia). BverfGE 83, 341.

Itt szükséges utalni, arra a szempontra is, hogy a biztosított jogalanyiség, az adott státusz viszont nem lehet a vallásszabadsághoz kapcsolódó kollektív jogok feltétele. SCHANDA 2003. 111.

¹⁴⁶ SZAHMÁRY 2007. 87

¹⁴⁷ SCHANDA 4.

¹⁴⁸ Az Lvt. kidolgozása idején pl. Ádám Antal is részben az 1895. évi XLIII. törvény egyes szabályait alapul véve, azokat felülbírálvá vagy átvenni javaslva fogalmazta meg ajánlásait ÁDÁM 1989.

¹⁴⁹ „7. § Azok az állampolgárok, a kik törvényesen elismert vallásfelekezetté kívánnak alakulni: 1. (...)

Az új Alaptörvény és az Ehtv. megalkotásakor a törvényhozó vissza kívánt nyúlni a 2. világháború előtti hazai tradíciókhoz, felerősítve a hazai állami egyházjog történelmi meghatározottságát is, amit az elismerés jogintézményének újjáélesztése, és az 1945. előtt elismert és vallásfelekezetek ipso iure elismertsége jól jelez. A legnagyobb újdonságok éppen az egyházi státus megszerzésének szabályozásában vannak, ahol az Ehtv. az Lvt.-hez hasonlóan merészen és egyedülálló módon újít.¹⁵⁰

Összességében azt mondhatjuk, hogy a tárgyunkat szabályozó 1990. utáni jogban a reformálás, útkeresés és a hagyománykövetés szándéka egyaránt megmutatkozik, tárgyanként váltakozva és a jogalkotó politikai kultúrájától függően kerekedik felül az egyik, illetve a másik.

1.8.3. A jogalanyiség jellege, az egyházak köz-, illetve magánjogi jogalanyiséga

Szükséges itt kitérnünk arra, hogy a köz-, illetve magánjogi jogalanyiségről, jogi személyiségről szóló elméletek általában utalnak a jogági elhatárolás nehézségeire, annak relativitására, illetve a közjogi jogi személyek körének meghatározása körüli bizonytalanságra.¹⁵¹ A téma iránt a hazai jogtudományban fokozott volt az érdeklődés a Ptk. 1993-ban történt módosításakor, amikor beillesztették a közalapítványra és a köztestületre vonatkozó szabályokat, valamint a tervezett új Ptk. körüli szakmai eszmecserékben. A jogi személyt, a jogi személyiséget a szerzők többsége, köz- és magánjogászok egyaránt (Petrik Ferenc, Kilényi Géza, Fazekas Marianna és sokan mások) polgári jogi kategóriának tekinti azzal, hogy a jogi személyiségtől meg kell különböztetni az egyéb jogági jogalanyiséget (közjogi és magánjogi személyiséget). Sárközy Tamás az elhatárolási problémát a „komplex jogalanyiség” elméletével oldja fel, szerinte a jogi személyiség a polgári és közjogi jogképességet egyaránt magába fog-

2. tartoznak a hitéletre vonatkozó összes rendelkezéseket magában foglaló szervezeti szabályzatot jóváhagyás végett a vallás- és közoktatásügyi miniszternek bemutatni.

Ennek a szabályzatnak különösen tartalmaznia kell a hitelvi, az erkölcsi tanokra, az isteni tiszteletre, és egyéb vallási szertartásra, valamint a tisztviselők és más alkalmazottak felett gyakorolandó fegyelmi szabályokra vonatkozó rendelkezéseket.” Az 1990 előtt kibocsátott törvények felhasznált szövegforrása: CompLex Kiadó Kft. „1000 év törvényei” internetes adatbázis

¹⁵⁰ SCHANDA 2011. 520.

¹⁵¹ SÁRKÖZY 1985 168, LENKOVICS 62, LÁBADY 24–26., JOBBÁGYI 155–156., FICSOR

lalja.¹⁵² Fazekas Marianna véleménye szerint a „közjogi személy” történeti kategória, 1945 előtti dogmatikai alapokon nyugszik, és a hatályos jogi összefüggésben el is utasítja használatát, szerinte a közjogi alanyairól vagy a közjogi szervezetek jogalanyiságáról kellene beszélni.¹⁵³ Vadál Ildikó ellenben például azt javasolja, hogy a jogszabályok mondják ki az érintett szervek kapcsán kifejezetten, hogy közjogi jogi személyről van-e szó.¹⁵⁴

A közjogi, illetve magánjogi jogi személyek elhatárolási kritériumai is vitásak, a legjellemzőbbek ezek közül: hogy az alapítás magánjogi jogügyletből vagy közjogi aktussal történik-e; közhatalom gyakorlása, más elméletek szerint közfunkció, közfeladat ellátása, közérdek érvényesítés-e a cél; van-e az illető személynek az állammal szemben feladatteljesítési kötelezettsége; behatárolt-e a feladat- és hatásköre (korlátozott-e a jogképessége); közhatalmi kényszer érvényesül-e a működés során; van-e szoros állami felügyelet.

Jelen kötet kereteit meghaladja annak vizsgálata, hogy helyes-e általában hatályos jogunkban a közjogi személy vagy közjogi jogi személy kategóriák használata, illetve, hogy ha igen, akkor mik azok megkülönböztető jegyei. A hazai jogtudományban uralkodó többségi álláspontot tekintjük tehát e tekintetben kiindulópontnak.

Az egyházak jogalanyiságának jellegére vonatkozóan a hazai állami egyházjogi irodalomban jelentős önálló elméletek születtek. A Lvt. egy a magyar jogban teljesen új jogalany-típust hozott létre, emiatt megalkotását követően nyilvánvalóan felmerült a rendszertani elhelyezés, besorolás igénye. Anélkül, hogy itt az egyes nézetek részletes ismertetésébe bocsátkoznánk¹⁵⁵, szükséges ezekre röviden utalni.

Boleratzky Lóránd szerint a történelmi egyházaknak a tradícióknak megfelelően közjogi jogállással kellett volna rendelkezniük, közjogi testületként (de lege ferenda – ezt kellett volna biztosítani a Lvt. megalkotása idején is).¹⁵⁶ Ez a forma mindazonáltal nyilvánvalóan nem azonos a Ptk. szerinti köztestületi formával.

Ádám Antal felfogásában az egyházak ún. alkotmányi jogalanyisággal rendelkeztek, mivel azon alkotmányi alapintézmények közé tartoznak,

¹⁵² SÁRKÖZY 1985. 447.

¹⁵³ FAZEKAS Marianna 18ff.

¹⁵⁴ VADÁL 257.

¹⁵⁵ Ismerteti ezen elméleteket SCHANDA 2003. 99–103,

¹⁵⁶ BOLERATZKY 1999. 83,

melyeket maga az Alkotmány nevesített.¹⁵⁷ Ebből fakadt sajátos autonómiájuk és az államhoz fűződő partneri viszonyuk.

Schanda Balázs álláspontja alapján az egyházi jogi személyiség *sui generis*, minden más jogi személy típustól eltérő jellegű volt, elsősorban rendeltetéséből és sajátos autonómiájából következően.¹⁵⁸ Az egyházak eltértek az egyesület jellegű szervezetektől, de nem is voltak közjogi testületek.¹⁵⁹ (Schanda Balázs és Ádám Antal felfogásában lényeges és elvi következményekkel járó különbség mutatkozik az állam és az egyházak közötti megállapodások normatív ereje kérdésében, mely kérdést úgy tűnik, a kormányhatározattal kihirdetett megállapodások tekintetében az AB 647/B/2008. számú határozatával eldöntötte.¹⁶⁰) A közjogi jogállás biztosítását de lege ferenda is ellenezte, mivel az nem összeegyeztethető az elválasztás hazai rendszerével.¹⁶¹

Szathmáry Béla a magán- és a közjogi jelleg mellett egyaránt hozott fel érveket¹⁶², de arra figyelmeztetett: „amíg a történelmi egyházak működésének anyagi-pénzügyi feltételeit döntő részben az állami támogatás biztosítja, a magánjogi jellegre hivatkozhatunk ugyan, de ez a pénzügyi függőség mindenkor kiszolgáltatottá tesz az egyházakat...” Az egyházat a társadalmi szervezetek közé sorolja (ld. 1.3.1), mely azonban „élesen különbözik az egyéb ismert társadalmi szervezetektől”.¹⁶³

Ferenczy Rita kérdésként vetette fel, hogy „az egyházak közjogi vagy magánjogi személyiséggel rendelkeznek-e, esetleg egy ezektől különböző harmadik fajtával”,¹⁶⁴ egyértelműen nem foglalt állást.

A jogi személyekkel általában foglalkozó magánjogi szerzők többsége nem kerülte az egyházak besorolásának kérdését.¹⁶⁵ (Figyelemre méltó azon-

¹⁵⁷ ÁDÁM 2000.b 18, 24, 2007 305–308.

¹⁵⁸ SCHANDA 2003 101.

¹⁵⁹ Uo. 103.

¹⁶⁰ Normatív tartalmuk nincs. SCHANDA 2010a. 10.

¹⁶¹ SCHANDA 2000. 13.

¹⁶² „... a teljes elválasztásra épülő rendszerekben az egyházak magánjogi testületek” és „a hazai szabályozás ebbe az irányba mutat”, de mivel „szoros együttműködés alakult ki az állam és az egyházak között, teljes elválasztásról nem beszélhetünk”. „Az egyházak által ellátott közszolgálati feladatok, az állam vallásszabadság jogának gyakorlása érdekében fennálló pozitív kötelezettségei azonban az egyházak közjogi testületi jellegét erősítik. SZATHMÁRY 2000. 65–66.

¹⁶³ SZATHMÁRY 2006. 347.

¹⁶⁴ FERENCZY 1999. 518.

¹⁶⁵ Kivétel ez alól Kecskés László kötete, mely még csak említést se tesz az egyházakról – de pl. részletesen szól a hegyközségekről, a koncessziós társaságról, vagyis több más Ptk.-n kívüli jogi személyekről. KECSKÉS.

ban, hogy a közjogi jogi személyek vagy jogalanyok elméletével foglalkozó közjogi (közigazgatási jogi) irodalomban alig találni utalást az egyházakra.)

Már Szladits szerint is az egyházak (egyházi jogi személyek) csak tágabb értelemben tartoztak a közjogi jogi személyek közé, mivel az „államhatalomtól függetlenül keletkeznek”, de az „állammal való szoros kapcsolatuk” mégis ezt indokolta.¹⁶⁶ Így közjogi jogi személynek tekintette a bevett egyházakat, azok önálló személyiséggel felruházott szervezeteit, az elismert felekezetek egyházközségeit és „netaláni egységes egyházszervezeit” is.¹⁶⁷

Sárközy Tamás szerint az egyházak a magán- és a közszféra határterületén elhelyezkedő „közösségi” szféra körébe tartoztak.¹⁶⁸

Lenkovics Barnabás a közhatalom gyakorlását tekinti a közjogi személyek megkülönböztető sajátosságának, az egyházak nyilván nem tartozhattak ebbe a körbe.¹⁶⁹ Szerinte a „polgári jog szempontjából legfontosabb” jogi személy fajták között külön csoportot alkottak az „egyházak és az ezen belüli jogi személyek”.¹⁷⁰

Jobbágyi Gábor az egyházakat a közjogi jogi személyek közé sorolta, mint egyet azok közül, amelyekről álláspontja szerint a Ptk.-nak rendelkeznie kellene,¹⁷¹ más helyütt azt írta, hogy a „régí jogirodalom sorolta” az egyházakat a közjogi jogi személyek közé,¹⁷² azokat mégsem könyve közjogi jogi személyekről szóló részében, hanem a „Polgári Törvénykönyvön kívüli jogi személyek” között tárgyalta részletesen.

Az tervezett új Ptk. témánk szempontjából semmi újat nem hozott volna, egyes javaslatoktól eltérően az egyházak nem kerültek be a szabályozás körébe. A kodifikáció körüli eszmecserek során az egyházakat leginkább származtatott belső jogi személyiségű szerveik és szervezeteik kapcsán érintették, a belső jogi személyiséget az új törvény a jogi személyekre vonatkozó általános előírások között szabályozza. A törvény indoklása szerint: „A Javaslat nem vállalkozik arra, hogy az új Polgári Törvénykönyvben létrehozza a valamennyi jogi személy típusra irányadó közös, részletező és jellemzően kötelező szabályokat. Ez a megoldás ugyanis egyfajta 'jogi

¹⁶⁶ SZLADITS 578.

¹⁶⁷ Uo. 623.

¹⁶⁸ SÁRKÖZY 1993

¹⁶⁹ LENKOVICS 63.

¹⁷⁰ Uo. 66f.

¹⁷¹ JOBBÁGYI 156.

¹⁷² Uo. 114.

prokrusztész ágyként' ésszerűtlen korlátok közé kényszerítené a tagsággal rendelkező jogi személyeket (pl. gazdasági társaság, szövetkezet) a tagsággal nem rendelkező jogi személyekkel (alapítvány), közös szabályok alkalmazását írnia elő a magánjogi célból alapított jogi személyekre (pl. egyesület) és a törvényben meghatározott közjogi funkciók betöltésére létrehozott jogi személyekre (egyház, párt, köztestület)." Véleményem szerint ez utóbbi besorolás szokatlan és nem helyénvaló, az egyházak semmiképpen sem hasonlíthatók funkciójukban a pártokhoz, de a köztestületekhez sem, az is igen csak megkérdőjelezhető, hogy „törvényben meghatározott közjogi funkciók betöltésére” létesülnek-e. Ezután viszont az is meglepő, hogy a normaszöveg 2:42. § (2) bekezdése a jogi személy alaptípusai között miért nem sorolta fel az egyházat, ha a pártot, köztestületet, valamint a jogi személy gazdasági társaságokat, a szövetkezetet, az egyesülést, az egyesületet, a szakszervezetet, az alapítványt, a költségvetési szervet és a helyi önkormányzatot igen.

A magánjogban ma az egyházak ennek ellenére fontos jogalanyok, a magánjogi jogviszonyok gyakori résztvevői. Ezt jelzi Lenkovics Barnabás és Jobbágyi Gábor fenti megközelítése is, de a joggyakorlat is ezt tükrözi. Például amikor az LB 2/2008. KPJE sz. határozatában a jogi személy megszűnése körüli kérdéseket rendezzi, felsorolja az egyházakat és a „polgári jogág körébe tartozó egyéb jogszabályok” között a Lvt. szabályait is. Egyes magánjogi jogviszonyokban a magánszemélyek mellett az egyház (egyházi jogi személy) a gyakorlatban jelentős szerepet játszó néhány jogi személy típus egyike – pl. az öröklési viszonyokban, örökösi minőségben (az állam mellett). Kistelepüléseken, ahol alig maradtak működő jogi személyek, nincsenek gazdálkodó szervezetek, közintézmények, gyakran az egyház, pl. a plébánia vagy az egyházközség az, amely még vagyoni viszonyok alanya lehet (a helyi önkormányzat mellett). Figyelemreméltó, hogy az irodalomban a szerzők közül – talán Jobbágyi Gábor kivételével – senki sem sorolta az egyházakat *de lege lata* egyértelműen a közjogi jogi személyek közé. Az Ádám Antal megfogalmazása szerint „alkotmányi jogalanyok” közös jegye, hogy az Alkotmány nevesíti őket, ebbe a kategóriába sorolt be a szerző az egyházon kívül több általában magánjogi, közjogi, illetve köztes jogi személynek tekintett jogalanytípust is (az államhatalmat gyakorló szervek, pártok, szakszervezetek, egyesületek, felsőoktatási intézmények, iskolák), ez a kategória tehát a hagyományos köz- és magánjogi felosztáson túlmutat.

Vizsgáljuk meg most, hogy a közjogi jogi személyek elméleteiben megkülönböztető jegynek tekintett sajátosságok jellemzők voltak-e az egyházakra az Lvt. és jellemzők-e rájuk az Ehtv. alapján.

1.8.4. Az Lvt. rendszere

Az egyházakat létrehozó aktus az egyesületeket és egyes többszemélyes gazdasági társaságokat létesítőhöz volt hasonló: a tagok alapították, az alapszabály elfogadásával, az ügyintéző és képviseleti szervezek megválasztásával, és a bíróság konstitutív hatállyal nyilvántartásba vette (Lvt. 9. §). Úgy tűnik, egyértelműen magánjogi aktusról volt szó. A létrehozás nem közfunkció gyakorlásának céljából történt, hanem egy az államétól elkülönült („civil”) érdek, az azonos hitet valló személyek közös vallásgyakorlására céljából. Az egyházak közhatalmat a hazai szigorú elválasztási rendszerből eredően semmiféleképpen sem gyakorolhattak. Az egyházak felügyeletére állami szerv kimondottan nem volt létrehozható, állami kényszer döntéseik végrehajtására nem volt alkalmazható. Az egyetlen kritérium, ami egyes (a közjogi jogi személyeket általában széles értelemben vevő) szerzők szerint a közjogi jogi személyeket és az egyházakat egyaránt jellemezte, az a közfeladatok ellátása, az egyházak nagyon gyakran hoznak létre közcélú intézményeket, vállalnak át közfeladatokat. Ez azonban az egyházak saját, szabad döntésének eredménye, az egyház olyan, és annyi közérdekű feladatot vállal fel, amilyet, és amennyit akar és tud, és ami céljaival összefér. A közfeladatot nem önmagáért, nem is az állam tehermentesítése érdekében, nem közérdekből, hanem sajátos, vallásos céljai megvalósítása érdekében látja el. Ezeket vagy ehhez hasonló a feladatok a történelmi egyházak többnyire már akkor ellátták, amikor az állam még nem is vett ezek ellátásában részt, a sorrend valójában nem az, hogy az egyházak átvállaltak állami feladatokat, hanem hogy az egyházak ellátnak olyan közösségi célú feladatokat, amelyek a szekularizáció során nagyrészt az államhoz kerültek. Nem is szükségszerű, hogy az egyház közfeladatot lásson el, ha egyes egyházak úgy tekintik vagy tekintenék, hogy nem feladatuk a szociális munka, az iskola-, kórházfenntartás, a kulturális, művészeti tevékenység stb., hanem vallási céljaikat más módon kívánják elérni, szabadon megtehetik. Az egyházak által ellátott közfeladatok tényleges mértéke és társadalmi szerepe, valamint az egyházak ilyen tevékenysége iránti jelentős társadalmi igény teszi szükségessé, hogy az állam ehhez támogatást nyújtson.

Fentiekből véleményem szerint az következett, hogy az egyházak a hagyományos jogági felosztás szerint semmiképp sem voltak közjogi személyeknek tekinthetők. Önmagában az, hogy egy alkotmányos alapjog érvényesülésének intézményei, még nem tette őket közjogi jellegű jogalanyokká – ahogyan az egyesületeket sem. Az egyházak pedig még az egyesületeknél is nagyobb mértékben voltak függetlenek az államtól, „civilebbek” a

többi „civilnél”. Tehát vagy magánjogi jogi személynek vagy a jogalanyok egy teljesen önálló, jogágakon kívül álló típusának lehetett őket tekinteni. Véleményem szerint, speciális vonásaik sem indokolták, hogy a köz- és magánjog határán önmagában álló jogi személy típusnak tekintsük az egyházakat, 1990. és 2011. közötti jogunkban egyértelműen közelebb állnak a magánjoghoz, mint a közjoghoz.

Ha a besorolási nehézségek dacára kategóriát kellett alkotni, az egyházak és az egyesületek lettek volna egy közös csoportba sorolhatók, mint alapjog érvényesülése céljából létrejövő olyan szervezetek, amelyek jogalanyiságában a magánjogi elemek dominálnak. (Ez ugyanakkor nem jelentette azt, hogy az egyházak sajátos egyesületek lennének, a két típus viszonya mellérendelt volt.)

1.8.5. Az Ehtv. rendszere

Az új Alaptörvény és az Ehtv. álláspontom szerint az egyházakat mint jogalanyokat teljesen új elméleti alapra helyezte. A vallási egyesületek magánjogi jogalanyok a fentiekben részletezett megközelítés értelmében. Ám az egyesület az országgyűlés általi elismeréssel, illetve az Ehtv. mellékletében szereplő 14 egyház az Ehtv. hatálybalépésével áthajózik a magánjogból a közjog vizeire.

Az egyházakat létrehozó magánjogi aktus helyett, illetve azt követően az egyházi elismerés ezután közjogi aktussal, a legfontosabb államhatalmi szerv döntésével történhet. Az egyházak, bár államhatalmi funkciókat továbbra sem gyakorolhatnak, az Ehtv. alapján közjogi jellegű jogok sokrát szerzik meg, melyek a korábbi jogban csak részben, illetve alacsonyabb szinten szabályozott módon léteztek: a törvény kimondja az egyházi személyek, szertartások és szent helyek fokozott büntetőjogi védelmét, megerősíti az egyenlő finanszírozás elvét, sarkalatos szabállyá teszi a közcélú egyházi intézményekben foglalkoztatottak közalkalmazottakéhoz igazodó bérhez és pihenőidőhöz való jogát, szerepet biztosít az egyházaknak a jogalkotásban, fokozott jogvédelmet biztosít az egyházi neveknek, jelképeknek és szertartásrendnek stb.

Ezzel az egyházak jogalanyiségának a korábbi, sokkal összetettebb elméleti jellege egy csapásra vitathatatlanul egyértelművé vált: az egyházak az Ehtv. alapján a közjogi jogalanyok új, sajátos, külön kategóriáját alkotják.

2. HAZAI TÖRTÉNET

Az egyházak és állam viszonyának hazai alakulását általában, a magyar (vagy a magyar és európai) „állami egyházjog történetét” áttekintette Boleratzky Lóránd¹⁷³, Ádám Antal,¹⁷⁴ Rácz Lajos.¹⁷⁵ Az összefoglaló magyar alkotmány- és jogtörténeti munkák rendre nagy figyelmet szentelnek a kérdésnek: Eckhart Ferenc¹⁷⁶, Csizmadia Andor és szerzőtársai¹⁷⁷, Mezey Barna és szerzőtársai is.¹⁷⁸ Ami az állam és az egyházak kapcsolatának új- és modern kori történetéről szóló monografikus munkákat illeti, a Horthy-korszakot Csizmadia Andor dolgozta fel legkimerítőbben, 1966-ban megjelent művében.¹⁷⁹ A két világháború közötti időszakot tárgyalja László T. László kötete.¹⁸⁰ A Kádár-korszakból az állam és az egyházak politikai, jogi és igazgatási kapcsolatait dolgozza fel Köbel Szilvia könyve.¹⁸¹ A témával foglalkozó történészek közül kiemelendő Balogh Margit, Fazekas Csaba, Gergely Jenő, Szabó Csaba, a katolikus egyházzal foglalkozó szerzők közül Adriányi Gábor, Salacz Gábor, Sarnyai Csaba Máté, Szántó Konrád, az evangélikus egyháztörténészek közül id. Fabiny Tibor munkássága.

Tárgyunk szempontjából a történeti kitekintésnek a polgári kortól kezdve van helye, az állam és az egyház elválasztásától, a vallásszabadság megvalósulásától, ezen belül is elsősorban az egyházalapítás jogának biztosításától fogva. Ekkor válik az „egyház” (vallásfelekezet) az állami jogban olyan önálló jogi kategóriává, melynek listája többé már nem zárt, és a törvény meg is határozza a jogalanyiség megszerzésének kritériumait, az egyházalapítás feltételeit. Szoros értelemben véve tehát történetünk a vallás szabad gyakorlásáról szóló 1895. évi XLIII. törvénycikkkel kezdődik. Ami annak előzményeit illeti, a római katolikus államegyháztól az egyházalapítás szabadságáig vezető úton a legfontosabb hatóerő a reformáció volt,

¹⁷³ BOLERATZKY 1998 371–373.

¹⁷⁴ ÁDÁM 2007. 292–302.

¹⁷⁵ RÁ CZ 14–25.

¹⁷⁶ ECKHART 35–37, 134–140, 245–259.

¹⁷⁷ CSIZMADIA 2003. 50–55, 111–113, 174–177., 302, 325–326., 340.,

¹⁷⁸ MEZEY 180–194, 216, 237–238, 406

¹⁷⁹ CSIZMADIA 1966.

¹⁸⁰ LÁ SZLÓ

¹⁸¹ KÖBEL 2005

melynek nyomán kialakult a bevett vallások csoportja. A protestáns egyházak mellett hazánkban a keresztény-ortodox és a nem-keresztény vallási közösségek is nagyrészt az államiság kezdetei óta jelen voltak. Erdélyben az unitáriussal együtt a négy bevett vallás (*recepta religio*) rendszere már az 1568-as tordai országgyűlést követően kialakult. A Magyar Királyságban a Habsburg uralkodók alatt a protestánsok a XVI–XVII. század folyamán lassanként nyerték csak el a vallásszabadságot¹⁸², az evangélikusok és reformátusok az 1791. évi XXVI. törvénycikkkel vívták ki a felekezeti jogegyenlőséget. A görög-keletiek pedig az ugyanezen évi XXVII. törvény alapján gyakorolhatták szabadon hitüket (a királyi Magyarországon bevett felekezetté váltak, Erdélyben ekkor még nem).

A felekezetek jogi személyiségét a régi magyar jog elismerte. Frank Ignác pl. a jogi személyek között felsorolja az egyházakat és testületeiket (káptalanok, konventek) és a kánonjogi „jámbor intézeteket”.¹⁸³

Az 1848. évi XX. törvénycikk 2. § kimondta: „E hazában törvényesen bevett minden vallásfelekezetekre nézve különbség nélkül tökéletes egyenlőség és viszonyosság állapittatik meg.” – bevettnek minősítve már mind az őt fent említett felekezetet. Erdélyben az 1848. évi IX. törvénycikkkel vált a görög-keleti felekezet bevetté. Az 1849. évi IX. törvénycikk mondta ki a zsidók jogegyenlőségét (akiknek jogait korábban már a 1840. évi XXIX. törvénycikk kiszélesítette), de a szabadságharc bukása után az izraeliták nem kerültek a bevett felekezetek közé, és az udvar a protestánsok jogainak korlátozására törekedett. Rácz Lajos a felekezeti egyenjogúsítás folyamatában három nagy reformhullámot említ, 1848-at, 1867-et és 1895-t¹⁸⁴ – véleményem szerint azonban a kiegyezés, bár a vallásszabadság kérdéseiben is fordulatot, a szabadságharcot megelőző időkhöz képest jelentős előrelépést nem jelentett.

Az 1868. évi IX. törvénycikk a görög-keleti vallásúak ügyében elismerte az önálló szerb és román metropóliát, és garantálta a görög-keleti vallás „se nem szerb, se nem román ajku hiveinek” autonóm jogait.

A törvényesen bevett keresztyén vallásfelekezetek viszonyosságáról szóló 1868. évi LIII. törvénycikk nagyrészt csak a vegyes házasságok, az abból származó gyermekek vallási hovatartozása, illetve az áttérések körüli vitás kérdésekről rendelkezett. A törvény preambuluma is az általános jogi szabályozás szükségességére utalt („Addig, míg a vallásfelekezetek egyenjogúsága törvény útján általánosan szabályoztatnék,...”).

¹⁸² Ennek főbb állomásait ld. uo.

¹⁸³ Idézi: CSIZMADIA 1966. 118.

¹⁸⁴ RÁCZ 24.

Az állam és az egyház viszonyának újkori történetében külön fejezet a katolikus egyház autonómia iránti küzdelme, amely az államegyházi státus elvesztésével párhuzamosan bontakozott ki.

A hazai modern, polgári állami egyházjog története az 1894–95. évi egyházpolitikai törvényekkel kezdődik. Az 1895. évi XLIII. törvénycikk a felekezetek hármass felosztását teremtette meg az állami elismerés jogintézményének bevezetésével. A bevettek köre az izraelita felekezettel bővült. Az el nem ismert vallásokra a „túrt felekezet” vagy a „szekta” megjelölést alkalmazták, vallásgyakorlásuk az általános egyesületi és gyülekezési jog körébe tartozott, rendőrhatalósági ellenőrzés alatt álltak. A törvény kimondta a vallás és a vallásgyakorlás szabadságát, annak korlátját a törvényekben és a közérkölsben jelölve meg. A bevett felekezetek jogállását kevésbé érintette, zömében a „jövőben törvényesen elismerendő” közösségekre állapított meg szabályokat. Általánosságban rendelkezett az állam és az egyház bizonyos fokú elválasztásáról (2–4. §). A felekezetalapítás feltétele legalább egy egyházközség felállítása és fenntartása, az iskolai hitoktatás biztosítása és szervezeti szabályzat miniszteri jóváhagyása volt. Utóbbinak részét kellett képeznie a „hitelvi, az erkölcsi tanokra, az isteni tiszteletre, és egyéb vallási szertartásra, valamint a tisztviselők és más alkalmazottak felett gyakorolandó fegyelmi szabályokra vonatkozó rendelkezéseknek.” A jóváhagyás csak a törvényben felsorolt esetekben volt megtagadható, vagyis állam-, nemzetellenes cél, törvényekkel vagy közérkölsiséggel ellentétes, illetve a már létező felekezetekkel azonos vagy csak nyelviileg különböző jelleg esetén, valamint ha az elismerendő felekezet neve a névkizárólagosságot sértette, faji vagy nemzetiiségi jellegű volt. Az elismert felekezetet megillette a nyilvános istentisztelet joga, az önkormányzati jog vallási és egyházi ügyekben, különösen a céljaikat szolgáló vagyon kezelésére, gyűjtése körében, adókivetés joga (melyet a törvény rendes útján, nem közigazgatási úton érvényesíthetett), hívei felett egyházfegyelmi joghatóság (az „elzárás, testi büntetés vagy birság” alkalmazását kivéve). Ingatlanszerzési képességük korlátozott volt (hitéleti, oktatási, jótékony célra és szolgálati lakás céljára), a szerzéshez állami jóváhagyás kellett. Temetőt tarthattak fent, községi temetőbe szabadon temetkezhettek. A lelkész és egyházközségi elöljáró személyére és az egyházi közgyűlésekre a törvény korlátozásokat és bejelentési kötelezettséget állapított meg. Az összetettebb szervezetű felekezetek számára előírta a „felsőbb elöljáróság” létesítését. A miniszter felügyeleti joggal rendelkezett a felekezetek vagyona és önkormányzata tekintetében. A törvény továbbá részletesen szabályozta a felekezetekből történő kilépés jogát. A gyermek vallásának meghatározása körében több jogot biztosított a bevett vagy elismert felekezethez

tartozó szülőnek, mint az ilyen felekezethez nem tartozónak, a gyermekeket a bevett vagy elismert vallások egyikében kellett nevelni.

A törvény alapján azonban több mint ötven évig csupán kétszer került sor elismerésre, 1905-ben a baptista vallásfelekezet¹⁸⁵, 1916-ban az „iszlám vallás”¹⁸⁶ esetében (bár más közösségek is törekedtek az elismertetésre¹⁸⁷). Ami tehát a gyakorlati következményeket illeti, Gergely Jenőt idézve: „az egyházpolitikai törvények két felekezet: a katolikus és az izraelita életében hoztak lényeges változásokat, míg a többiek – a protestánsok, az ortodoxok és a szekták – működését alig érintették.”¹⁸⁸

A bevett felekezetek az államhoz fűződő szorosabb kapcsolatuk révén anyagi támogatásban részesültek, nem esett korlátozás alá ingatlanszerzési képességük, fegyelmi ügyben hozott határozataik végrehajtásához állami kényszert vehettek igénybe, az egyházi adó behajtásához a közigazgatást is, képviseltethették magukat a főrendiházban. A katolikus egyház többletjogokat élvezett, önállóságát továbbra is korlátozta a főkegyúri jog.

1919 után a magyar állam a nagy keresztény egyházakkal, elsősorban a katolikusokkal szoros kapcsolatra törekedett. Az 1920. évi 1. tc. 13. § értelmében a kormányzó a főkegyúri jogot nem gyakorolhatta. Klebelsberg Kunó még 1923-ban javasolta a „vallás egyesület” intézményesítését, amely elérhető szervezeti forma lehetett volna a kisebb vallási közösségek számára.¹⁸⁹ 1939-ben a belügyminiszter a „honvédelem érdekeit veszélyeztető” szekták működését rendelettel tiltotta meg, ez alól csak a metodisták képeztek kivételt.¹⁹⁰ A zsidók 1942-ben elveszítették bevett jogállásukat.¹⁹¹ A kisegyházak érdekeik védelmére eleinte illegális, majd 1945 után államilag engedélyezett önszerveződést hoztak létre.¹⁹² Fazekas Csaba utal arra is,

¹⁸⁵ 1905. évi 77.092 számú VKM körrendelet

¹⁸⁶ 1916. évi XVII. tc.

¹⁸⁷ RAJKI 88.

¹⁸⁸ GERGELY 1996.

¹⁸⁹ FAZEKAS Csaba 2001. 16.

¹⁹⁰ 1939. évi 363.500. sz. BM. rendelet

¹⁹¹ 1942. évi. VIII. tc.

¹⁹² 1944-ben jött létre a kisegyházak önszerveződése alapján a Szabadegyházak Szövetsége a baptisták, metodisták, adventisták, ókatolikusok, az Údvhadsereg és a krisztushívő zsidók felekezetei, valamint a Keresztény Testvérgyülekezetek részvételével, 1945-ben legálissá vált működésük, más közösségek is csatlakoztak. 1950-ben Magyarországi Szabadegyházak Tanácsa néven szervezték át, amely 1989-ig működött és a tagegyházak számára az abban való részvétel nem egyszer mintegy pótolta az állami elismerést. KÖBEL 2005. 28.

hogy a politikai rendszer ellenséges viszonyulása a kisegyházakhoz a Horthy-korszakban és a kommunizmus idején is hasonló töről fakadt.¹⁹³

A két világháború közötti időszak jogtudománya dolgozta ki az egyházak közjogi jogi személyiségének, köztestületi jellegének elméletét, melynek megalapozója Ereky István volt.¹⁹⁴ Csizmadia Andor szerint ebbe a kategóriába csak a bevett felekezetekre vonatkoztak, ennek ellentmondani látszik azonban, hogy Szladits Károly az elismertek felekezeteket is közjogi személynek tekintette (ld. 1.5.3.). A köztestületi jelleg az irodalomban az egyházak által megvalósított közcéllal és az államhoz fűződő kapcsolattal támasztották alá. Az állami jog elismerte a protestáns egyházak belső jogának jogforrási jellegét, a kánoni jogét csak korlátozottan. A felekezetek belső szervei, szervezetei jogi személyiségére vonatkozóan az állami jogban nem volt általános szabály, a gyakorlat és az irodalom azonban természetesen a kánonjogra, illetve az egyéb egyházi belső jogokra támaszkodott.

A katolikus államegyházi rendszer utolsó elemei (pl. a királyi főkegyúri jog, az esztergomi primás különleges közjogi funkciója) teljes egészében a köztársaság kikiáltásával (1946. évi I. törvény) szűntek meg. Ugyanebben az évben hatálytalanították a vallásos gyülekezetek felosztatására vonatkozó 1939-es rendeletet.¹⁹⁵ Az 1947. évi XXXIII. törvény megszüntette mindazokat a különbségeket, amelyek a bevett és az elismert vallásfelekezetek jogállása között utóbbiak hátrányára fennálltak. A márciusi törvények után tehát második ízben mondta ki a magyar jog, hogy a vallásfelekezetek egyenjogúak. Az 1895. évi XLIII. törvénycikknek a törvényesen elismert vallásfelekezetté alakulás feltételeire vonatkozó 7., 8. és 18. §-a hatályban tartása folytán a továbbiakban a vallási közösségek két jogi kategóriája maradt: az elismert és az el nem ismert felekezet. A már említett felekezeteken kívül a törvény hatálya még a metodistákra terjedt ki, akik ugyanebben az évben szereztek elismerést.¹⁹⁶

A bevett kategória megszűnésével, és az állam és az egyház nyomatékos és „ellenséges”¹⁹⁷ elválasztásával az egyházak közjogi jogállása is megszűnt. A szovjet jog nem biztosított az egyházak számára jogi személyiséget¹⁹⁸,

¹⁹³ FAZEKAS Csaba 1996. 36.

¹⁹⁴ CSIZMADIA 113.

¹⁹⁵ 6260/1946. ME sz. Korm. rendelet

¹⁹⁶ 120.000/1947. II. VKM. sz. rendelet

¹⁹⁷ KÖBEL 2005. 157.

¹⁹⁸ Csizmadia Andor idézi az 1929. évi vallásügyi törvényt, CSIZMADIA 115. .

a hazai modell igen,¹⁹⁹ de erről jogszabály nem rendelkezett. Annak igazolását, hogy az egyházak jogi személyiségét az állam elismerte, Köbel Szilvia a történelmi egyházakkal kötött megállapodásokban, illetve ami a polgári jogi személyiséget illeti, a joggyakorlatban látja.²⁰⁰

Ekkor azonban már folyamatban volt az egyházi vagyon kisajátítása, a katolikus egyesületek feloszlata is, amit a kiteljesedő egyházüldözés követett. A Kádár-korszakban az állam és az egyház viszonyát a jog helyett az állampárt politikája diktálta, a szabályozást a jogbizonytalanság, a szabályozás átláthatatlansága, hiányossága és kuszasága jellemezte.²⁰¹ Az állam egyfelől erőteljesen korlátozta a vallásszabadságot, másfelől az 1951-ben felállított Állami Egyházügyi Hivatalon, valamint további igazgatási szervrendszeren keresztül is ellenőrizte, irányította az egyházakat, és fenntartotta magának beleszólás jogát az egyházi tisztségek betöltésébe, mintegy „főkegyúri jogot” gyakorolva.

A rendszer a hetvenes években az egyházpolitikát tekintve is fokozatosan enyhülni kezdett, az 1976-ban kihirdetett Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya a vallásszabadság garantálásával kapcsolatban is kötelezettségeket rótt a magyar államra. Köbel Szilvia cikkében mutatja be,²⁰² hogy az 1957-ben elismert adventista²⁰³, majd a nazarénus (1977)²⁰⁴, mormon (1988)²⁰⁵ felekezetek és egy elszakadt metodista közösség (Magyarországi Evangéliumi Testvérközösség – 1981)²⁰⁶ esetében milyen politikai jellegű elismerési döntésekről volt szó. 1986-ban engedélyezték a Magyarok Nagyasszonya Társaság katolikus női szerzetesrendet.²⁰⁷ 1988-ban elismerték a Magyar Iszlám Közösséget.²⁰⁸ 1989-ben került sor a Hit Gyülekezete, a Krisna-hívők, a Jehova Tanúi, a buddhisták és nyolc to-

¹⁹⁹ SÁRI 131.

²⁰⁰ KÖBEL 2005. 27.

²⁰¹ KÖBEL 2005. 21.

²⁰² KÖBEL 2001.

²⁰³ 157-166-1/ÁEH eln. sz. határozat

²⁰⁴ 1/1977. (III. 18.) ÁEH sz. határozat

²⁰⁵ 1/1988. (VI. 10.) ÁEH sz. határozat.

²⁰⁶ 1/1981. (IX. 29.) ÁEH sz. határozat

²⁰⁷ 1/1986. (XII.3.) ÁEH. eln. sz. határozat

²⁰⁸ 1988. augusztus 15. ÁEH határozat. KÖBEL 198.

vábki kisegyház²⁰⁹ elismerésére (részben az ÁEH-ban, részben már a művelődési minisztériumban). Ezzel a Lvt. hatályba lépésének idejére 25-re emelkedett az elismert felekezetek száma.

A rendszerváltás során az egyházi jogalanyiságot általában érintő első jogalkotási lépés az a szerzetesrendek működéséről szóló 1989. évi 17. tvr. volt, amellyel a szerzetesrendek visszanyerték jogi személyiségüket²¹⁰. A Lvt.-t még a pártállam idején megválasztott országgyűlés fogadta el 304 igen szavazattal, 11 tartózkodással és egy ellenszavazattal. 1990. január 24-én, február 12-én jelent meg a Közlönyben. A törvénnyel, illetve az újrafo-galmazott Alkotmánnyal – a magyar történelem folyamán első ízben – ér-vényesülhetett az egyházalapítás joga és teljes körűvé vált a felekezetek egyenjogúsága. A törvény előkészítése az ÁEH-ban kezdődött²¹¹, majd annak 1989. június 30-i megszűnését követően²¹² a Művelődési és Közoktatási Minisztériumon belül a 1989. augusztus 1-jén felállt, Platthy Iván vezette az Egyházi Kapcsolatok Főosztályán folytatódott,²¹³ a négy legnagyobb egyház részéről egy-egy, a többi kisebb részéről összesen egy képviselő vett benne részt. Másfelől 1989. október 20-ától 1990. június 13-ig működött az Országos Vallásügyi Tanács²¹⁴, melyben a Jehova Tanúi és a nazarénusok kivételével valamennyi „abban részt venni kívánó” hazai felekezet képviseltette magát, itt vitatták meg a törvény tervezetét.²¹⁵ Azt, hogy az egyházak

²⁰⁹ Magyarországi Új Apostoli Egyház, Teljes Evangéliumi Keresztyén Közösség Mahanaim Gyülekezet, Magyarországi Karma-kagyüpa Közösség, Evangéliumi Szabad Eklézsia, Meg-újulás Imacsoport, Krisztus követői, Magyarországi Késői Eső Gyülekezet, Magyarországi Arany Rózsakereszt Vallásközössége Szellemi Iskolája. Az elismerő határozatok számát ld. KÖBEL 2005. 198–199.

²¹⁰ Ez ekkor engedélyezett és hivatalból nyilvántartásba vett katolikus rendek voltak: a Magyar Bencés Kongregáció, a Kegyes Tanítórend Magyar Tartománya, Szent Ferenc Rendjének Magyar Tartománya, a Miaszsonyunkról Nevezett Szegény Iskolanövérök és a Magyar Nagyasszonya Társaság.

²¹¹ Ennek részleteiről ld. KÖBEL 2005. 58f.

²¹² 1989. évi 14. törvényerejű rendelet az egyes egyházi állások betöltéséhez szükséges állami hozzájárulásról és az Állami Egyházügyi Hivatal megszüntetéséről.

²¹³ Interjú Platthy Ivánnal: <http://www.reflap.hu/index.php/ujsag/olvas/i/676/> (2010.08.01.)

²¹⁴ 1092/1989. (VI. 30) MT határozat az Országos Vallásügyi Tanácsról.

²¹⁵ AZ ÁEH megszűnése után az egyházpolitika szervezetiileg széttagolódott. 1989 júniusában az egyházakkal kapcsolatos hatáskörök jelentős része a művelődési miniszterhez került (66/1989. MT. rendelet). Ugyanakkor létrejött a Minisztertanács Egyházpolitikai Titkársága, Sarkadi Nagy Barna miniszterhelyettes az ÁEH volt elnökhelyettese vezetésével. Antall József Miniszterelnöki Hivatalában 1990. májusában létrehozták az Egyházügyi Államtitkárságát, Pálos Miklós államtitkár vezetésével, majd nem sokkal később annak feladatait megosztásával létrejött egy további államtitkárság, amelynek élén Lukács Miklós állt.

mennyire tudtak ekkor szabadon önálló álláspontot alkotni és képviselni, többen megkérdőjelezték.²¹⁶ A kérdés kielégítő megválaszolására a törvény megszületésének húsz éves jubileuma kapcsán sem került sor, ehhez további kutatások lennének szükségesek. A törvényjavaslat sürgősségi eljárásban folyó parlamenti vitájában felszólaló képviselők közül Bíró Imre kanonok, a papi békemozgalom meghatározó alakja Paskai László bíboros egyetértéséről biztosította a Házat. Roszik Gábor evangélikus lelkész, aki 1989-ben a Magyar Demokrata Fórum színeiben lett a parlament tagja, ellenezte a törvény gyors elfogadását, utalva a lehetséges politikai befolyásra, illetve javasolta, hogy a törvény elfogadása esetén is csak ideiglenesen maradjon hatályban. Kulcsár Kálmán igazságügy-miniszter elutasította annak megkérdőjelezését, hogy valódi egyeztetés áll-e a javaslat mögött, és hangsúlyozta, hogy az az egyházak és a pártok kompromisszumának eredménye. Pregun István, a Görög Katolikus Hittudományi Főiskola későbbi rektora és a Hajdúdorogi Egyházmegye főhelynöke módosító indítványában a hasonló egyházi és állami intézmények azonos mértékű támogatását javasolta. Tóth Károly református püspök egyik módosító indítványára emelték az alapítói létszámot az eredeti tervezetben szereplő tízről száz főre.²¹⁷

A Lvt. módosítását célzó önálló képviselői indítványokat 1990 és 2000 között, illetve a kormány 2000-ben benyújtott egy, a törvény átfogó módosítására irányuló javaslatot Schanda Balázs kimerítően ismerteti.²¹⁸ Ezt követően 2001-ben az MDF soraiból érkezett módosító javaslat,²¹⁹ amely nem került tárgysorozatba. Majd 2005-ban Szili Katalin házelnök és Tóbiás József MSZP-s képviselő nyújtottak be módosító indítványt²²⁰, mely csupán egy a

Előbbihez kerültek a katolikus és a zsidó egyház, utóbbihoz a protestáns egyházak ügyei. Interjú Lukács Miklóssal: <http://www.lutheran.hu/z/ujzagok/evelet/archivum/2009/41/2>. (2010.06.05.)

²¹⁶ Pl. Balog Zoltán szerint a törvény „társadalmi vita és konszenzuskeresés nélkül született meg”, mert az egyházak nem tudtak ekkor még szabadon nyilatkozni, példaként a református egyház zsinata politikai függőségére utal. http://reformatus.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=24598%3Aegyhazak-szabadlabon-husz-ev-telt-el-az-1990-evi-iv-toerverny-elfogadasa-ota&catid=133%3Ahatarok&Itemid=508&lang=hu (2010.08.31.)

²¹⁷ Érdekeség, hogy a vitában erre csak az utolsó pillanatban, már a zárószavazásra történő felhívás után került sor, mert a jogi bizottság Tóth Károly távollétében tárgyalva a módosító indítványról nem hozott erről egyértelmű döntést, ezért a képviselő kifogására még a zárószavazás előtt újratárgyalta és végül támogatta azt.

²¹⁸ SCHANDA 2003. 103–122.

²¹⁹ Szászfalvi László, Balogh László, T/5440., 2001. november 14.

²²⁰ T/18679. (2005. november 29.)

párbeszéd fenntartására vonatkozó mondatot iktatott volna a törvénybe, a javaslat nem került a plénum elé. Ezekkel együtt érdemben összesen tizenegy alkalommal kezdeményezték a Lvt. módosítását, ezek közül két kormányzati indítványt fogadott el a parlament, ezek közül is csak egyszer lényegi kérdésben, azt lehet tehát mondani, hogy a törvény húsz év alatt szinte változatlan maradt.²²¹ Az elutasított javaslatok többsége érintette az egyházalapítás kérdéskörét. Az irodalomban a szabályozás szigorításának kérdése a Lvt. elfogadása óta változó intenzitással, de napirenden volt.

Az 1895. évi XLIII. törvénycikk majdnem száz éven keresztül határozta meg a felekezetalapítás jogi kereteit. A gyakorlatban azonban a törvényt időbeli hatályának döntő részében egyáltalán nem vagy csak részlegesen érvényesítették. Figyelemre méltó, hogy a formális jogi keretek és a politikai döntések közötti viszonyról mennyire hasonló a következtetésre jut a Horthy-rendszer kapcsán Fazekas Csaba²²², illetve a Kádár-korszakkal összefüggésben Köbel Szilvia.²²³ A törvény születésekor korszerűnek számított és szerencsésebb történelmi körülmények között, nyugati társaihoz hasonlóan a szerves jogfejlődés során akár napjainkban is a felekezetek jogalanyiságának egyik meghatározó szabályozási kerete lehetett volna. Ennél szomorúbb sors jutott neki, az hogy a különféle rendszerek egyházpolitikai döntései mögött árválkodjon pusztá díszletként.

Ha az egyházak jogalanyiságát érintő történeti tradíciókat keressük, a következőket lehet kiemelni. A reformáció erős és korai térnyeréséből fakadóan Magyarországon a katolikus egyház korán elveszítette államegyház pozícióját. Ezután a felekezeti sokszínűség akceptálása (amely még a

²²¹ Kisebb érdemi módosítások történtek az 1993. évi LXXXIII. törvény 1. § és az 1997. évi CXXIII. törvény 1–2. §§ útján, ezek a kötet tárgya szempontjából nem bírnak jelentőséggel. Előbbi a 7. §-t érintette és katonai szervezetben történő vallásgyakorlással kapcsolatban kimondta: a szolgálatot teljesítő a vallását szabadon, és nem csupán egyénileg szabadon gyakorolhatja. (Az eredeti szöveggel kapcsolatban egyébként már a törvény parlamenti vitájában is kifogások merültek fel.) Utóbbi a 19.§ (2)-t és a 21. § (3)-t módosította, az egyházi jogi személyek állami támogatása körében a hitéleti és közcélú tevékenységének anyagi feltételeiről időközben megalkotott, alkotott külön törvényre utalt, illetve a megszűnt egyház vagyonának felhasználása vonatkozó döntést kivette a művelődési miniszter hatásköréből (a módosítás folytán az állami tulajdonnal kapcsolatban általános hatáskörrel rendelkező pénzügyminiszterhez került).

²²² „...a felekezetalapítás és elismertetés kérdését *pontosan ugyanolyan mértékig* határozzák meg a fennálló jogszabályok, mint az állam – tételes jogban le nem rögzített – egyházpolitikai irányvonala, ideológiai meghatározottsága.” FAZEKAS Csaba 2001. 42.

²²³ „A jogi feltételek teljesítése – politikai érdek hiányában – nem adott elegendő alapot az elismeréshez, viszont megfelelő egyházpolitikai háttér esetén a jogi kritériumokat nem vették olyan szigorúan.” KÖBEL 2001 297.

nem-keresztény vallásokra is kiterjedt), a vallási türelem és tolerancia a közjogi tradíció részévé vált, melyeket csak a szélsőséges ideológiákra építő politikai rendszerek írtak felül. A felekezetek egyenjogúsítása többször megtörtént, azonban a Lvt. megszületése óta eltelt húsz év történelmünkben a leghosszabb olyan időtartam, amely alatt érvényesült is. Az állam és az egyház viszonylag erős elválasztása is az egyházpolitikai törvények óta közjogi hagyományunk részének tekinthető, még ha a két világháború közötti időszakban (egyébként az európai államok többségéhez hasonlóan) kevésbé, illetve a szocializmus idején ellentmondásosan (formálisan, az egyházak feletti erős állami gyámkodás által felülírva) érvényesült. Ami tehát a vallásszabadság és felekezetek egyenjogúsága irányába mutató történeti hagyományokat illeti, a Lvt. az 1848–1895–1947. évi törvényekkel jelzett sorba illeszkedett. Ám ami, az egyházi jogalanyiség szabályozását illeti, az Ltv. szakított a tradíciókkal.²²⁴

Az új Alaptörvény és az Ehtv. új alapokra helyezte az állam és az egyházak viszonyát. Előbbi VII. cikk (3) bekezdése szerint „Az egyházakra vonatkozó részletes szabályokat sarkalatos törvény határozza meg”, a Záró rendelkezések 4. értelmében „A Kormány köteles az Alaptörvény végrehajtásához szükséges törvényjavaslatokat az Országgyűlés elé terjeszteni.” Az új törvény világra jövele villámgyors, ámde – illetve éppen ezért – komplikációktól nem mentes szülés volt. A törvényjavaslatot 4 KDNP-s országgyűlési képviselő²²⁵ 2011. június 14. napján nyújtotta be, a parlament a sarkalatos törvények közül viszonylag hamar, július 12. napján el is fogadta A lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi C. törvényt. A törvényjavaslat szövegén még a zárószavazás napján is végeztek koncepcionális módosításokat, ami rögtön ki is váltotta az alkotmányjogászok bírálatait.²²⁶ Az AB 1279/B/2011 számon, december 19. napján, dr. Bragyova András, dr. Holló András alkotmánybíró párhuzamos indokolásával, dr. Dienes-Oehm Egon, dr. Paczolay Péter, dr. Pokol Béla, dr. Szalay Péter és dr. Szívós Mária alkotmánybírók különvéleményével hozott határozatával megállapította a törvény közjogi érvénytelenségét, és megsemmisítette azt. Határozatában arra hívta fel a törvényhozás figyelmét, hogy „mivel nem az Ehtv. rendelkezett volna a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az

²²⁴ Csupán az 1947. évi XXXIII. törvény tekinthető az előzményének, amennyiben ott is egy egyszintű rendszer létrehozására került sor.

²²⁵ Dr. Lukács Tamás, Dr. Vejkey Imre, Varga László, Harrach Péter

²²⁶ SCHANDA 2011. 515.

egyházakról szóló 1990. évi IV. törvény (a továbbiakban: Lvt.) hatályon kívül helyezéséről, így az Ehtv. megsemmisítése önmagában nem érinti az Lvt. hatályban maradását. Ezért az Országgyűlés felelőssége, hogy – az Alaptörvény VII. cikkének megfelelő – új törvény elfogadásáig az Lvt. hatályon kívül helyezésének kiküszöbölésével a lelkiismereti és vallásszabadsággal, valamint az egyházakkal kapcsolatos életviszonyok megfelelő szabályozottságának fenntartásáról gondoskodjon.”

A parlament a még az év utolsó előtt napján, rendkívüli ülésnapon elfogadott²²⁷, sürgősségi eljárásban tárgyalta, és másnap ki is hirdetett új Ehtv-vel tett eleget e felelősségének. Az új Ehtv. rendelkezéseinek többsége így az Alaptörvénnyel együtt az újev első napján lépett hatályba, 54. §-a pedig ugyanezzel a nappal hatályon kívül helyezte az Lvt.-t. A megsemmisített Ehtv.-t a nemzetiségek jogairól szóló 2011. évi CLXXIX. törvény 24. §-a 2011. december 20. napjával helyezte hatályon kívül. (Az átmeneti szabályokról a 4.3.3. pontban még szó lesz.)

²²⁷ Ezúttal 24 kormánypárti képviselő nyújtotta be a törvényjavaslatot.

3. EURÓPAI KITEKINTÉS, ÚJABB TENDENCIÁK

3.1. A vallási közösségek jogalanyiségének modelljei?

Az állami egyházjogban az egyes államok és az egyházak kapcsolatrendszerének összehasonlításával különféle modelleket lehet felállítani. Schanda Balázs megközelítésében ezek: államegyház, radikális elválasztás, kapcsolódó modell és együttműködő elválasztás.²²⁸ Ádám Antal a koordinációs, jogállami és szeparációs modellekről (illetve ezek kombinációjáról) beszél.²²⁹ Szathmáry Béla típusai: egyházállamiság, államegyházság, egyház feletti állami fennhatóság, koordinációs rendszerek, teljes elválasztásra épülő rendszerek.²³⁰ Axel v. Campenhausen az állam- (ill. népegyházi) és elválasztási modellektől különbözteti meg a német rendszert.²³¹ Stefan Mückl összehasonlító állami egyházjogi monográfiájában az államegyházi, az elválasztási és a kooperációs modellekről, mint az állami egyházjogi rendszerek „klasszikus” felosztásáról szól²³², ugyanezeket nevezi meg Gerhard Robbers is.²³³ E modellalkotási törekvésekben közös, hogy a csoportosítás alapja az állam és az egyház kapcsolatának szorossága, az elválasztás mértéke, amelynek értelmében a skála egyik végén az államegyházak, másikat pedig szigorú elválasztási rendszerek vannak.

Az egyházi jogalanyiség szabályozásának mikéntje nyilvánvalóan összefügg a fenti modellekkel, de az egyes típusokon belül nagyon eltérő is lehet. Még a modellek ideáltípusaihoz legközelebb álló jogrendszerekben sem feltétlenül hasonlóak a jogalany-kategóriák. A szabályozási megoldások sokfélesége ezen a területen ellenállni látszik a modellalkotási törekvésnek, így az egyházi jogalanyiságok típusai valószínűleg nemigen sorolhatók közös kategóriákba.

²²⁸ SCHANDA 2003. 257–269.

²²⁹ ÁDÁM 2007 289–292.

²³⁰ SZATHMÁRY 2004 92–98.

²³¹ CAMPENHAUSEN – WALL 338–357.

²³² MÜCKL 2005 59–61.

²³³ ROBBERS 630f.

Az egyes államoknak egyházak jogalanyiságára vonatkozó szabályait a következő szempontok alapján lehetne összehasonlítani:

- van-e államegyház,
- van-e az egyháznak közjogi jogalanyisága, létezik-e az állami elismerésnek valamilyen formája, vagy azok pusztán magántársulások,
- létezik-e az állami jogban sui generis egyházi jogalany,
- vizsgálják-e a státusz biztosítása során, hogy fennáll-e a vallásos jelleg (definiálja-e a jog a vallást),
- vannak-e a jogalanyiságnak eltérő „szintjei”, vagyis az egyháznak különböző jogi kategóriái, kevésbé, illetve jobban kedvezményezett csoportja (pl.: bevett, tradicionális, történelmi stb. egyházak); ha igen, a kedvezményezettebb kategória nyitott-e – esetleg csak de iure nyitott-e, de facto nem,
- mik az egyes jogi kategóriák kritériumai, ezek mennyire szigorúak (létszámküszöb, működési idő, egyéb feltételek),
- milyen szerv vezeti az egyházak nyilvántartását,
- milyenek az eljárási szabályok?

Az alábbiakban tekintsük át az európai országok jogát a fenti szempontok lehető legtöbbjének figyelembevételével.²³⁴ Az összehasonlító nézőpont alapján levont következtetések a hazai szabályozás nemzetközi összefüggésben való elhelyezése és értékelése során lesznek hasznosak. (ld. 5.11.)

3.2. Egyes európai államok szabályozásának rövid áttekintése

A továbbiakban lássuk az európai országok jogának lényeges szabályait. Az államok kiválasztásánál a minél teljesebb kép alkotásának szándéka és a terjedelmi korlátok vegyes szempontok alkalmazását tették szükségessé: bemutatásra kerülnek itt az Európai Unió tagállamai, Norvégia és Svájc, a tagjelölt és az ezzel a pozícióval nem rendelkező országok közül pedig a fontosabb régióinkbeli állam, valamint Törökország jogának lényeges szabályai.

1. Ausztriában²³⁵ 1998 óta két, 2002 óta három különböző jogi formában működhetnek az egyházak: 1. Az egyházak és vallási közösségek állami

²³⁴ A teljeskörű elemzésnek akadályát képezi, hogy még a legteljesebb nemzetközi adatbázisokban (melyek egyébként növekvő számban állnak rendelkezésre) sem áll rendelkezésre naprakészen, valamelyik világnyelvre fordítva az egyes országok vonatkozó joga.

²³⁵ POTZ, Richard: Staat und Kirche in Österreich. In: ROBBERS 425–454.; KALB – POTZ – SCHINKELE; FEDOR

elismerésben részesülhetnek az 1874. évi AnerkennungsG alapján.²³⁶ Az elismert egyházak közjogi jogállással rendelkeznek, mint a közttestületek (*Körperschaft*) sui generis kategóriája. 1998-ig az AnerkennungsG szerinti elismerési feltételek a következők voltak: 1. az egyház szabályzata és tanítása nem lehet jogellenes vagy erkölcstelen, 2. egy kultuszközösség létrehozása. Az elismerés formája rendelet, a nagy "történelmileg elismert" egyházakra azonban a Szentszékkal kötött megállapodás, illetve a külön törvények az irányadók.²³⁷ 2. Az 1998-as BekGG²³⁸ az el nem ismert egyházak új kategóriáját vezette be: a felekezeti (vagy vallási) közösséget (*Bekennntnisgemeinschaft*), amely magánjogi jogi személyiséggel rendelkezik, és a minisztériumnál vezetett nyilvántartásba történő bejegyzésére akkor van mód, ha 300 osztrák lakos a tagja. A törvény ezen túlmenően új feltételekkel egészítette ki az AnerkennungsG elismerési szabályait, ezek: a) a népesség 2 %-nek megfelelő számú hívő, b) 20 éves fennállás, ebből legalább 10 év bejegyzett felekezeti közösségként, c) az anyagi források vallási célra történő felhasználása, d) pozitív hozzáállás az államhoz és a társadalomhoz, e) a többi egyházhoz fűződő "békés" viszony, amelyet az elismerést kérő nem zavarhat meg törvénybe ütköző módon. A két első feltétel a gyakorlatban áthidalhatatlan akadályt jelentett a még el nem ismert közösségek számára (de a már elismert egyházak némelyike sem tudná jelenleg azokat teljesíteni). 3. 2002 óta a vallási közösségek magánjogi egyesület formájában is működhetnek. Az elismert egyházak külön törvényekben szabályozott többletjogokkal rendelkeznek. A többszintű rendszert, különösképpen a BekGG által beiktatott új elismerési feltételeket, számos kritika érte. Leginkább azok visszaható hatálya volt vitatott: a törvény hatályba lépése előtt indult elismerési eljárásokra is alkalmazni kellett azokat.²³⁹ Korábban nehézséget jelentett az elismerést kérők számára, hogy az elismerés jogszabályi formája miatt nem volt hatékony jogorvoslat az elismerés megtagadása (vagy a hatóság hallgatása) esetén, a felsőbíráskodás csak 1997-ben talált erre meg-

²³⁶ Gesetz vom 20. Mai 1874, betreffend die gesetzliche Anerkennung von Religionsgesellschaften (Törvény a vallási közösségek törvényes elismeréséről)

²³⁷ A legfontosabb történelmi egyházak állami elismerése a jozefinista elvekre vezethető vissza. Vö: KALB 42.

²³⁸ Bundesgesetz über die Rechtspersönlichkeit von religiösen Bekenntnisgemeinschaften Nr. 19/1998 (Felekezeti közösségekről szóló törvény)

²³⁹ Herbert Kalb lakonikusan csak „botrányosnak” nevezi a szabályt. Ld. KALB 54.

oldást.²⁴⁰ A kisegyházak számára az elismerés megszerzése a gyakorlatban nem könnyű, a Jehova Tanúi esetében például húsz év után, számos jogvitát és az EEJB döntését követően történt meg. Az Alkotmánybíróság 2010. szeptember 25-i határozatával a b) pont szerinti feltételt 2011. szeptember 30-i hatállyal megsemmisítette.²⁴¹

2. **Belgiumban**²⁴² a katolikus egyház, öt további közösség valamint a humanista szövetség rendelkezik törvényileg elismert státussal, ezek közül a katolikus egyház a gyakorlatban – inkább szimbolikusnak mondható – elsőbbséget élvez. Az elismerés állami támogatással és néhány további előnnyel jár. Jogi személyisége mindazonáltal maguknak az egyházaknak és szervezeti egységeiknek nincs, csupán az egyházi jószágkormányzóságoknak (*kerkfabrieken, fabriques d'églises*). Az el nem ismert egyházak jogi személyiséget magánjogi személyként, közhasznú egyesületként nyerhetnek, egyébként a joggyakorlatban esetről esetre kell megítélni, hogy fennáll-e egy adott közösség vallásos jellege.
3. **Bosznia-Hercegovinában** a vallásszabadságról szóló, 2004-ben hatályba lépett törvény biztosítja az egyházak és vallási közösségek számára a jogi személyiséget a civil szervezetekhez hasonló jelleggel, nyilvántartásukat minisztérium vezeti. A megkövetelt alapítói létszám 300 fő. A törvény elismerte a „tradicionális” egyházak, vagyis az iszlám, a szerb ortodox, római katolikus és zsidó közösségek jogi személyiségének folytonosságát, de valamennyi felekezet formális egyenjogúságát is.
4. **Bulgáriában** 2002-ben szabályozták új törvénnyel a vallási közösségek jogállását. Ennek értelmében a keleti ortodoxia az ország tradicionális vallása, melyet az autokefál bolgár ortodox egyház képvisel, s melynek jogi személyiségét a törvény külön garantálja, de kimondja azt, is hogy mindez nem lehet privilégiumok vagy előjogok alapja. A korábban bejegyzett közösségeket hivatalból vették nyilvántartásba. Más közösségek a szófiai városi bíróságon kérhetik bejegyzésüket, szabályzatukban hitelveiket és istentiszteleti gyakorlatukat is be kell mutatniuk, minimális alapítói létszám nincs.
5. **Dániában**²⁴³ az evangélikus „népegyház” (az államegyház) mellett a jog a vallási közösségek három típusát ismeri: 1. elismert közösségek, 2. a házasságkötés jogával bíró közösségek, 3. elismerés nélküli közösségek.

²⁴⁰ KALB – POTZ – SCHINKELE 102–107.

²⁴¹ VfGH G 58/10 G 59/10 25.09.2010

²⁴² TORFS, Rik: Staat und Kirche in Belgien. In: ROBBERS 9–36.

²⁴³ TORFS, Rik: Staat und Kirche in Belgien. In: ROBBERS 9–36.

- 1.-be tartoznak a királyi rendelettel elismert egyházak. A 2. szerinti elismerésről az egyházügyi miniszter dönt, feltétele, hogy a közösség világos szervezeti struktúrával, képviselővel és megfelelő létszámú tagsággal rendelkezzen, továbbá vallásos tanai és rítusai legyenek. A bejegyzett közösségek adókedvezményben részesülnek. A népegyház tagjai létrehozhatnak független közösségeket is, melyek a többi vallási közösségekhez képest néhány speciális joggal bírnak.
6. **Cipruson**²⁴⁴ államegyház nincs. Az alkotmány elismeri az autokefál görög-ortodox egyház jogát belső ügyei szabályozására és igazgatására a szent kánonoknak és az egyházi alkotmánynak megfelelően. Nevesíti a török részen működő muszlim szervezetet (Vakf) és három további „vallási csoportot” (örmény ortodox, maronita és római katolikus közösségek). Ez az öt felekezet speciális autonómiával rendelkezik, adókedvezményekben és állami támogatásban részesül, és képviselőjüket bevásztják a parlamentbe, jogállásuk közjogi jellegű. A vallási csoport kategória zárt, a jog nem biztosítja megszerzésének lehetőségét más közösségek számára. Utóbbiak civil szervezetként történő nyilvántartásba vétellel szerezhetnek jogi személyiséget.
7. **Csehországban**²⁴⁵ 2002-ben újraszabályozták az egyházak minisztériumi bejegyzésének rendszerét. Az egyházak és vallási közösségek célja eszerint a vallás terjesztése és az istentiszteletek tartása. Az egyházi jogi személyeknek egy éves jogvesztő határidőn belül kellett a jegyzékbe felvetetniük magukat. A minimális alapítói létszámot 10.000-ről 300-ra csökkentették, kialakítva egyidejűleg az egyházi jogalanyiság két szintjét. A jogok zömét, melyekkel a bejegyzett egyházak korábban rendelkeztek a „különös jogok” kategóriájába foglalták össze. Ezeket a bejegyzést követő 10 év elteltével szerezhetik meg az egyházak akkor, ha tagjaik száma a lakosságszám 0,1 %-át (több, mint 10.000) meghaladja. A „különös jogok” közé tartozik az iskolai hitoktatás, állami támogatás, lelki gondozás a börtönökben és a hadseregben, polgári jogi hatással bíró házasságkötés, gyónási titok védelme (utóbbi akkor, ha azt az egyház több, mint ötven éve gyakorolja). Hogy van-e az egyházaknak közjogi jogállása az irodalom szerint kérdéses.
8. **Észtországban**²⁴⁶ a vallási közösségek magánjogi jogi személyek, a 2002-ben elfogadott, idevonatkozó (az 1993-as szabályozás helyébe lépő) tör-

²⁴⁴ EMILIANIDES, Achilles: Staat und Kirche in Zypern. In: ROBBERS 255–278.

²⁴⁵ TRETERA, Jiri Rajmund: Staat und Kirche in der Tschechischen Republik. In: ROBBERS 37–59.

²⁴⁶ KIVIÖRG, Merilin: Staat und Kirche in Estland. In: ROBBERS 103–124.

vény szerint a közhasznú szervezetek speciális formái. Öt különböző típusuk létezik: 1. az egyház legalább három egyesült egyházközségből áll, püspökségbe szerveződik és tanaiban három ökumenikus vallási irányzathoz kapcsolódik, vagy három egyházközségből áll, melyeknek közös irányító testülete van. 2. a vallásos egyesület, amely irányító testülettel rendelkezik, 3. a vallásos egyesületek szövetsége, 4. a szerzetesrend, 5. a vallásos társulás, mely természetes vagy jogi személyekből is állhat, tevékenysége hitbéli vagy ökumenikus jellegű, de a hagyományos vallásos rítusokon túlmegy, és nem egy konkrét egyházhoz, egyházközséghez vagy -szövetséghez kapcsolódik. 1–4. a törvény alapján vehető nyilvántartásba, 5. létesítése a közhasznú szervezetekről szóló törvény szerint történhet. A nyilvántartást a korábbi törvény szerint a belügyminisztérium, a jelenlegi alapján a bíróságok vezetik, a minimális alapító létszám 12 fő. A bejegyzett vallási közösségek adókedvezményekben és más előnyökben részesülnek.

9. **Finnországban**²⁴⁷ az elmúlt bő egy évtizedben az állami egyházjog az államegyházi rendszertől a felekezetek egyenjogúsága irányába mozgott el, bár továbbra is két államegyház létezik, ezek és az állam kapcsolata lazult. Finnország Evangélikus-Lutheránus Egyháza és az Ortodox Egyház közjogi személy, a többi egyház jogalanyisága magánjogi természetű. A 2003-ban elfogadott vallásügyi törvény értelmében utóbbiakat a nemzeti szabadalmi- és nyilvántartó hatóság veszi nyilvántartásba (korábban az oktatási minisztérium). Jogképességük egyes korlátait megszüntették, pl. az ingatlanszerzés terén. Céljuk nem lehet elsősorban gazdasági jellegű. A minimális alapító létszám 20 fő. A vallásos közösségek egyesületi formában is működhetnek, de az egyházi jogalanyiság előnyökkel jár (iskolai hitoktatás, polgári joghatású esketés).
10. **Franciaországban**²⁴⁸ az 1905-ös szeparációs törvény kimondja, hogy az állam nem ismer el, és nem finanszíroz felekezeteket. A vallási egyesületek (kultuszok – *associations cultuelles*) a magánjog talaján állnak, az egyesületeknek megfelelően hozhatók létre. A katolikus egyház a Szentszék és az állam megállapodása nyomán ún. egyházmegyei egyesületek (*associations diocésaines*) formájában kapott jogi személyiséget. Az elismert szerzetesrendek jogállása a közhasznú egyesületekéhez hasonló. Az egyházak alapvetően önfenntartóak, az állam közvetve ad csupán némi támogatást,

²⁴⁷ HEIKKILÄ, Markku – KNUUTILA, Jyrki – SCHEININ, Martin: Staat und Kirche in Finland. In: ROBBERS 565–585.

²⁴⁸ BASDEVANT-GAUDEMET, Brigitte: Staat und Kirche in Frankreich. In: ROBBERS 171–204.

és a vallási és egyházmegyei egyesületek adókedvezményekben részesülnek. Az új vallási mozgalmak (szekták) a vallási egyesület jogállást alig-alig tudják megszerezni. 2001-ben törvényt fogadtak el a szekták ellen. Elzászban a négy elismert vallási közösség (katolikus, evangélikus, református, zsidó) közjogi, a többi magánjogi jogállással rendelkezik.

11. **Görögországban**²⁴⁹ az ortodox egyház az államegyház, az ortodoxia az uralkodó vallás. A többi közösség magánjogi egyesületként működhet, ezen túlmenően a jogállásukra vonatkozó szabályozás partikuláris, szétszórta, gyakorlati nehézségeket okoz alkalmazásuk pl. a katolikus és az evangélikus egyház esetében. Számos külön törvény vonatkozik a muzulmán és zsidó közösségekre. Az alkotmány értelmében a kultuszszabadság az „ismert” vallások számára garantált, a tanok, rítusok nem lehetnek titkosak. Az istentiszteleti helyeket a miniszter engedélyezi, tiltott a prozelitizmus. Az EEJB többször elmarasztalta Görögországot a vallásszabadságból fakadó kollektív jogok megsértése miatt (a döntésekről ld. 1.5.1. alatt).
12. **Hollandiában**²⁵⁰ az egyházak jogalanyiságáról a polgári törvénykönyv személyekről szóló könyve rendelkezik. Az egyház a jogi személyek sui generis típusa, szervezetét messzemenően autonóm módon alakíthatja. A holland jogszabályok nem határozzák meg az egyház kritériumait, de a joggyakorlat megköveteli a strukturált szervezetet és a vallási jelleget. A vallási közösségek egyesületi vagy alapítványi formában is működhetnek.
13. **Horvátországban** vallási közösségként a 2002-ben elfogadott törvény alapján az a szervezet jegyezhető be a minisztériumi nyilvántartásba, melynek legalább 500 tagja van, bemutatja hittételeit és istentiszteleti rendjét, és már öt éve működik bejegyzett egyesületként. A bejegyzett felekezetek adó- és más kedvezményekre jogosultak. A Szentszékkal és tizenöt további egyházzal kötött megállapodás garantál bizonyos további előnyöket az azokban résztvevő közösségek számára.
14. **Írországból**²⁵¹ az alkotmány hivatkozik a Szentháromságra, és kimondja, hogy az állam tisztelettel adózik Istennek és a vallásnak, államegyház azonban nincs, 1972-ben népszavazás útján törölték a katolikus egyházra vonatkozó rendelkezéseket. Az alkotmány garantálja a vallásfelekezetek önrendelkezési jogát. Az egyházak és vallási közösségek jogalanyiséga itt is a common law szerint alakul, azok önkéntes egyesületként működ-

²⁴⁹ PAPASTHATIS, Charalambos: Staat und Kirche in Griechenland. In: ROBBERS 125–150.

²⁵⁰ VAN BIJSTERFELD, Sophie C.: Staat und Kirche in den Niederlanden. In: ROBBERS 399–424.

²⁵¹ CASEY, James: Staat und Kirche in Irland. In: ROBBERS 205–228.

- hetnek, az egyházi vagyon fölött többnyire alapok rendelkeznek, a katolikus egyházról külön jogszabály rendelkezik. Az állam anyagilag a keresztény egyházak iskola, kórházfenntartó stb. tevékenységét támogatja.
15. **Lengyelországban**²⁵² tizenöt egyház (zömmel a régebbi keletű és nagyobb egyházak) és az állam kapcsolata a konkordátummal, illetve külön törvényekben szabályozott, a többi az 1989-es vallásszabadságról szóló törvény alapján működik. 1998-ban az eredetileg 15 fős alapító létszámot a visszaélésekre hivatkozással 100-ra emelték, a jegyzéket a belügyminiszter vezeti, a bejegyzési kérelemnek tartalmaznia kell a közösség hitelveinek, rituális szokásainak leírását.
16. **Lettországban**²⁵³ 25 azonos felekezethez tartozó állampolgár alapíthat jogi személyiségű vallásos szervezetet az idevonatkozó külön törvény alapján. Tíz vagy több bejegyzett közösség hozhat létre vallásos egyesülést. A bejegyzett egyházak tarthatnak fent teológiai iskolát vagy kolostort. 2000 óta az igazságügyminisztérium felügyelete alatt álló Vallásügyi Tanács dönt a bejegyzésről. A tevékenységüket az országban megkezdő, még be nem jegyzett közösségeknek évente újra nyilvántartásba kell vetetniük magukat, a tizedik alkalom után elnyerik a tartósan bejegyzett jogállást. Egy valláshoz csak egy bejegyzett vallási közösség tartozhat. Tradicionális egyháznak nevezik külön törvény alapján a közösségek azon csoportját, amelyek polgári joghatással bíró esketést végezhetnek (evangélikus, katolikus, ortodox, óhitű ortodox, metodista, baptista, adventista és zsidó).
17. **Litvániában**²⁵⁴ az egyházaknak három jogi kategóriája van: 1. a tradicionális vallási közösségek és egyesülések (utóbbiak legalább két vallási közösségből állnak), melyek Litvánia történelmi, szellemi és társadalmi örökségének részei: a római katolikus, görög katolikus, evangélikus, református, orosz ortodox, óhitű ortodox, muszlim (szunnita ág) és karaita (zsidó irányzat). 2. az államilag elismert vallási közösségek. Az elismerés feltétele, hogy a közösség tartozzon a társadalom történelmi, szellemi és társadalmi örökségéhez, és 25 éve rendelkezzen bejegyzett státussal. Az elismerést az Igazságügy Minisztérium véleményének kikérése után a parlament adja meg. Elutasítás esetén legkorábban 10 év elteltével lehet újabb kérelmet benyújtani. 3. az egyéb (nem tradicionális) vallási közösségek. Az elismert egyházak az alkotmány alapján jogi

²⁵² RYNKOWSKI, Mark: Staat und Kirche in Polen. In: ROBBERS 455–476.

²⁵³ BALODIS, Ringolds: Staat und Kirche in Lettland. In: ROBBERS 279–310.

²⁵⁴ KUZNECOVIENE, Jolanta: Staat und Kirche in Litauen. In: ROBBERS 311–332.

személyek. A tradicionális (újjaalapított) közösségek az Igazságügy Minisztériumnak tett bejelentés alapján kapnak jogi személyiséget, a nem tradicionális közösségek pedig a jogi személyek jegyzékébe történő bejegyzéssel, a Polgári Törvénykönyv szabályai szerint. Utóbbiak esetében 15 fő a minimális alapítói létszám. A minisztérium vizsgálja a közösségek hitvallását is. Az első két csoportba tartozó közösségek szélesebb körben részesülnek állami támogatásban. Állami iskolában csak a tradicionális egyházak jogosultak hitoktatásra.

18. **Luxemburgban**²⁵⁵ a Szentszékkal kötött megállapodás és az államnak az evangélikusokkal, reformátusokkal, zsidókkal, anglikánokkal, görög, szerb és román ortodoxokkal kötött megállapodásai képezik a szabályozás alapját. Ezek az egyházak rendelkeznek elismert köztisztületi státusszal és állami támogatásban. Egyéb közösségek a magánjog szabályai szerinti, főként alapítványi formában szerezhetnek jogi személyiséget. Több éve húzódik az iszlám közösséggel kötendő megállapodás kérdése.
19. **Macedóniában** az alkotmány nevesíti a Macedón Ortodox Egyházat, az iszlámot, a katolikus, evangélikus-metodista és zsidó közösséget, mint amelyek az államtól el vannak választva, és a többi egyházzal egyenjogúak. (Az elsőt egyébként a többi ortodox egyház szerb és görög befolyásra nem ismeri el.) 2008-ban lépett hatályba a tárgyban új törvény, mely az Alkotmánybíróság által számos rendelkezésében megsemmisített 1997-es jogszabályt váltotta fel, liberalizálva a szabályozást. Megkülönbözteti az egyházat, vallási közösséget és vallási csoportot, de ezekre nem ad kellően pontos definíciót. A jogi személyiség elnyeréséhez az egységes bírósági nyilvántartásba történő bejegyzés szükséges. Emberi jogi jelentések szerint a bejegyzés gyakorlata ellentmondásos és nem érvényesül megfelelően a vallásgyakorláshoz való jog. A törvény értelmében az új templomok építési engedélyezési eljárásában a már működő egyházaknak véleményezési joga van.
20. **Máltán**²⁵⁶ római katolikus az államvallás, az egyház és az állam kapcsolata szoros. Az alkotmány garantálja a lelkiismeret és a vallásgyakorlás szabadságát, az egyéb vallási közösségeknek sem engedélyeztetni, sem nyilvántartásba vetetni nem kell magukat, a magánjogi jogképeség biztosítva van számukra, de speciális sui generis jogi kategória nincs.

²⁵⁵ PAULY, Alexis: Staat und Kirche in Luxemburg. In: ROBBERS 333–350.

²⁵⁶ BONNICI, Ugo Mifsud: Staat und Kirche in Malta. In: ROBBERS 377–398.

Több felekezet (anglikán, zsidó, hindu, kopt, Jehova Tanúi) is tart fent istentiszteleti helyet²⁵⁷, és néhány intézményt²⁵⁸.

21. **Nagy-Britanniában**²⁵⁹ az angol és a skót államegyházakon kívüli többi vallási közösségre a közhasznú szervezetek általános szabályai vonatkoznak, többnyire önkéntes egyesületi formában működnek és a vagyontuk *trust*-ok kezelik. Az angolszász jogban a közjogi, köztestületi státus általában sem értelmezhető. A bíróságok konkrét ügyekben, pl az istentiszteleti helyek regisztrációja kapcsán vizsgálják, hogy fennáll-e a vallásos jelleg. Az államegyházak is csak nagyon korlátozott mértékben részesülnek állami támogatásban (elsősorban a műemléképületek fenntartásához).
22. **Németországban**²⁶⁰ az egyházaknak két jogi kategóriája létezik: 1. a köztestületi („közjogi testületi” – *Körperschaften des öffentlichen Rechts*) jogállású egyházak. Ez a köztestületek sui generis típusa, amely eltér az államszervezethez tartozó más köztestületektől. A jogállást tartományonként szerezhetik meg a közösségek. Feltétele, hogy alkotmányuk és taglétszámuk a tartósságot biztosítsa, és hogy a közösség nem helyezkedhet általában szembe az állami renddel. A tartományok általában saját lakosságszámuk egy ezrelékét követelik meg létszámminimumként, az elismerés formája is esetenként eltér (törvény, egyéb jogszabály vagy közigazgatási aktus). A köztestületi státussal számos különjog és privilégium jár együtt: pl. alkalmazottakkal közszolgálati jogviszony létesítése, egyházi adó, melyet az állam szed be, autonómia, adókedvezmények stb. 2. az egyéb, magánjogi jogi személyiségű egyházak, melyek többnyire egyesületi formában működnek. Ezeket a német jog megkülönbözteti a csupán részleges vallási célokra szerveződő vallásos egyesületektől (*religiöse Vereine*).
23. **Norvégiában** a norvég evangélikus-lutheránus egyház az államegyház. A többi vallási közösség külön törvény alapján szerezhethet jogalanyiságot. A nyilvántartásba vétel nem kötelező, néhány külön jog jár vele (pl. temetőfenntartás). A közösségek szabadon eldönthetik, hogy országos szinten egységesen regisztráltatják magukat, vagy tagközösségeiket külön-külön. A hitelvek bemutatása szükséges a bejegyzéshez.

²⁵⁷ GRECH 203.

²⁵⁸ CACHIA

²⁵⁹ McCLEAN, David: Staat und Kirche im Vereinigten Königreich In: ROBBERS 603–628.

²⁶⁰ ROBBERS, Gerhard: Staat und Kirche in der Bundesrepublik Deutschland. In: ROBBERS 83–102.

A nyilvántartást a megyei kormányzó vezeti. Az állam anyagi támogatást valamennyi egyház számára egyenlő formában, a hívők regisztrált létszámának arányában biztosít. Az állami egyházjog reformja az utóbbi években napirenden van.

24. **Olaszországban**²⁶¹ a vallási közösségek működhetnek az általános polgári jogi szabályok szerint 1. el nem ismert egyesületként, 2. elismert egyesületként, vagy külön törvény alapján 3. vallásos szervezetként. A vallásos jelleget a jogszabályok nem definiálják, tudományos törekvések vannak erre. Az állammal megállapodást kötött hat egyház jogállása a megállapodás szerint alakul (az utóbbi törvényen alapuló jogi személyiségük fennmaradásával), számos többletjogot csupán megállapodás útján lehet megszerezni. Több más közösséggel megkötött megállapodás parlamenti ratifikációra vár. A katolikus egyház közjogi jogalanyiséggel rendelkezik, státusát megállapodások és külön jogszabályok rendezik.
25. **Portugáliában**²⁶² a vallásszabadságról szóló 2001-es törvény számos olyan jogot biztosított a közösségeknek, melyek korábban csak a katolikus egyházat illették. Utóbbi helyzetét továbbra is a konkordátum és a külön törvények határozzák meg. A többi egyház egy 2003-ban született törvény alapján történő nyilvántartásba vétellel szerezhet jogi személyiséget. A be nem jegyzett vallási közösségeket is számos jog illeti meg, a bejegyzéssel pedig továbbiakat lehet megszerezni (hitoktatás, műsoridő a közszolgálati médiában, adókedvezmények stb). A bejegyzettek közül bevett vagy „meggyökeresedett” az az egyház, amely legalább 30 éve működik szervezett formában (vagy külföldön 60 éve), és amelyről feltehető, hogy tartósan fennmarad. Ezek jogosultak polgári joghatású esketésre, részesülhetnek a hívek jövedelemadójának 0,5%-ából és további előnyökből.
26. **Romániában**²⁶³ a 2006-ban elfogadott törvény megkülönbözteti a 1. jogi személyiséggel nem rendelkező vallási csoportokat, valamint a jogi személyiséggel bíró 2. elismert vallási kultuszokat és 3. vallási egyesületeket. A román ortodox egyház a 2. típusba tartozók egyike. A kultuszok elismerése kormányzati hatáskörben van, feltétele, hogy a kérelmező vallási egyesület 12 éve jogilag rendezett módon működjön és rendelkezzen a lakosság egy ezrelékét kitevő tagsággal. A kultuszok jogai

²⁶¹ FERRARI, Silvio: Staat und Kirche in Italien. In: ROBBERS 229–254.

²⁶² CANAS, Vitalino: Staat und Kirche in Portugal. In: ROBBERS 477–508.

²⁶³ SCHANDA 2007.

közé tartozik a tulajdonuk szent dologként való védettsége, állami támogatás, hitoktatás, államilag elismert teológusképzés stb. A bíróságokon bejegyzett, 3. csoportba tartozó közösség minimális alapítói létszáma 300 fő. A bejegyzéshez hitvallásukat a kultuszoknak és az egyesületeknek is be kell mutatniuk.

27. **Spanyolországban**²⁶⁴ a vallási közösségek az igazságügyminisztériumi jegyzékbe történő bejegyzéssel szerezhetik jogi személyiséget, az egyházak nem közjogi szervezetek. A kérelemben be kell mutatniuk hitelveiket vagy „identitásuk más sajátosságait”. A katolikus egyház nem szerepel a nyilvántartásban, jogállását megállapodások rendezik. Az egyházak jelentősebb többletjogokat az állammal kötött egyezmények útján szerezhetik, illet az állam eddig a protestáns, zsidó közösségek szövetségével és az iszlám tanáccsal kötött. További közösségek mindaddig csak az ezekben résztvevő egyházszövetséghez történő csatlakozás útján tudtak szerződéses kapcsolatot létesíteni (pl. az ortodoxok a protestánsokhoz csatlakozva).
28. **Svájcban** az egyházak és az állam kapcsolatának szabályozása kantonális hatáskörben van, ezért az országban 26 különböző államegyházi rendszer létezik. Az egyes kantonok joga igen eltérő: a skála két végén Genf és Neuenburg, valamint Vaud áll, előbbieken szigorú elválasztás érvényesül, utóbbi kantonban pedig a református és a katolikus egyházak közjogilag elismert testületek, a zsidó közösség ún. közérdekű intézmény, egyéb egyházak pedig szintén kérhetik elismerésüket. A legtöbb kantonban legalább a református, római katolikus és ókatolikus (*christkatholisch*) történelmi egyház egyike közjogi jogállással bír, mely kiterjedhet adóztatási jogra, adókedvezményekre, iskolai hitoktatásra, intézményi lelki gondozásra. A kantonok joga a vallási közösségek nagyobb számban történő elismerése irányába fejlődik.
29. **Svédországban**²⁶⁵ 2000-ben új alapokra helyezték az állam és az egyházak kapcsolatát, az államegyházi rendszer helyébe egy, a felekezettek nagyobb egyenjogúságára alapuló szabályozás lépett. A vallási közösségek számára megnyílt a lehetőség, külön nyilvántartásba történő bejegyzéssel jogi személyiséget szerezni, a jegyzéket állami ügynökség vezeti. A bejegyzés feltétele a vallási célra vonatkozó nyilatkozat és a számbeli súly, amelyet igazolni lehet tagjegyzékkel, vagy azzal, hogy a közösség nemzetközi szinten is működik. A Svéd Egyház (a volt

²⁶⁴ IBÁN C., Iván: Staat und Kirche in Spanien. In: ROBBERS 151–170.

²⁶⁵ FRIEDNER, Lars Staat und Kirche in Schweden. In: ROBBERS 585–602.

evangélikus államegyház) ex lege nyerte el ezt a státust, és jogállását külön törvény szabályozza. A bejegyzett státus szükséges ahhoz, hogy a vallási közösség a tagdíjak szedéséhez állami kényszerrel vegyen igénybe, állami támogatásban részesüljön, házasságkötést végezhesen stb.

30. Szerbiában a 2006-os törvény az egyházak három csoportját különíti el, a jogalanyiség keletkezésének ideje és módja alapján: 1. hagyományos egyházak és vallási közösségek, 2. felekezeti közösségek és 3. egyéb vallási szervezetek. A jogi személyiség elnyerését minisztériumi nyilvántartásba vételhez köti. Az 1. csoportba tartozik a szerb ortodox, a római katolikus, a szlovák evangélikus, a református és az evangélikus egyház; 2. szerint hagyományos vallási közösség az iszlám és a zsidó felekezet. Ezek „több évszázados történeti folytonossággal rendelkeznek Szerbiában”, jogi személyiségük a második világháborút megelőzően hozott törvényekre vezethető vissza, nyilvántartásba vételükhöz elég volt a bejelentés. A 2. csoportba tartozó egyházakat a törvény nem nevesíti, ide azok tartoznak, amelyeket a kommunizmus idején hozott jogszabály alapján ismertek el. A 3. szerinti közösség bejegyzéséhez szükséges a lakosság 0,001 %-át kitevő nagyságú tagság, ezenkívül a vallási tanításokat, szertartásokat és az állandó bevételi forrásaira vonatkozó adatokat is be kell mutatniuk.
31. Szlovákiában²⁶⁶ az egyházak és vallási közösségek nyilvántartását a kultuszminisztérium vezeti, a bejegyzés – egyúttal állami elismerés – feltétele, hogy a kérelmező taglétszáma a 20.000 főt meghaladja, a közösség a törvényesség mellett tiszteletben tartsa a többi közösséget és a felekezeten kívülieket is. A bejegyzett egyházak részesülhetnek állami támogatásban, folytathatnak hitoktatást, stb. A korábbi jog alapján bejegyzetteken túl eddig a Jehova Tanúi és a mormonok bejegyzési kérelme volt sikeres, további közösségek számára a létszámküszöb elérhetetlen. Egyébként a törvény hatálybalépésekor már működő, hivatalból bejegyzett egyházak zöme sem érné el azt.
32. Szlovéniában²⁶⁷ az egyházakat és vallási közösségeket kormányhivatal veszi nyilvántartásba. A nyilvántartásba vétel nem jelent állami elismerést, pusztán magánjogi jogalanyiságot biztosít. 2007-ben új törvényvel szabályozták a vallásszabadság kérdéskörét. Eszerint az alapítói létszámminimum 100 fő és a várakozási idő 10 év (amit kiválthat 100

²⁶⁶ MORAVCIKOVA, Michaela: Staat und Kirche in der Slowakischen Republik. In: ROBBERS 533–564..

²⁶⁷ STURM, Lovro: Staat und Kirche in Slowenien. In: ROBBERS 509–532.

év külföldi működés). A bejegyzéshez csatolni kell a hitelvek, vallási küldetés, istentisztelet, rítusok leírását és az esetleges vallási ünnepnapokat, illetve az alapvető vallásos szövegeket is. A törvény részletesen szabályozza a közösségek jogait, a nekik nyújtható támogatásokat és azok feltételeit. A katolikus egyház és több más felekezet esetében megállapodás is rendelkezik ezekről a kérdésekről.

33. **Törökországban** az alkotmány értelmében az állam szekuláris, az állam és a szunnita iszlám kapcsolata azonban szoros. A görög és örmény ortodoxoknak és a zsidóknak nemzeti kisebbségként vannak külön jogaik, pl. a muszlimokon kívül ezek az egyházak tarthatnak fenn iskolákat. Az alevi, protestáns és katolikus közösségek ilyen státussal nem rendelkeznek. A vallási közösségek nyilvántartásba vétele nem kötelező, a jogalanyiség elnyeréséhez azonban szükséges. Ingatlantulajdont a közösségek csak alapítványi formában szerezhetnek.
34. **Ukrajnában** a vallási szervezetek kötelesek regisztráltatni magukat (típustól és székhelytől függően) helyi vagy országos szinten. A jogi személyiség megszerzéséhez 10 fő alapító szükséges. Az idevonatkozó szabályozás ellentmondásossága és hiányosságai miatt évek óta napirenden van az új törvény alkotása, amelynek elfogadása folyamatban van.²⁶⁸ A tervezet szerint az egyházak nyilvántartásba vételét is újraszabályoznák.

3.3. Közös vonások

Ha típusokat vagy modelleket nem is, közös sajátosságokat fel lehet fedezni az európai jogrendszerekben, azzal, hogy kivétel szinte mindegyik esetben akad.

Az európai országok nagyobb részének joga ismeri az egyházak, vallási közösségek sui generis jogi kategóriáját, a nyilvántartásba vétel valamilyen külön rendszerével. A bejegyzésnél többnyire vizsgálják a közösségek hitelveit, azt, hogy valóban fennáll-e a vallásos jelleg. A sajátos jogalanyiség (vagy legalábbis annak egy szintje) a vallási kisebbségek számára is elérhető (kivétel pl. Szlovákia), mindazonáltal a bejegyzési feltételek szigorúsága országonként igen jelentősen eltér. A létszámküszöb meghatározása gyakori, de nagyon széles értékek között ingadozó, a várakozási idő ritkábban előforduló kritérium.²⁶⁹

²⁶⁸ http://risu.org.ua/en/index/all_news/state/legislation/40247/ (2011. február 19.)

²⁶⁹ W. Cole Durham és szerzőtársai ezt a két kritériumot már önmagában problematikusnak, diszkriminatívnak tartják. DURHAM – FERRARI. XXIV–XXVI.

A sui generis kategóriát megszerezni nem képes vagy nem kívánó közösségek általában az egyéb szervezetek számára is nyitva álló magánjogi formákban működhetnek. Egyes államokban a közösségek választhatnak az általános szabályok szerinti magánjogi szervezeti formák vagy a speciális egyházi státus között, míg máshol pl. egyesületi formában nem működhetnek egyházak (utóbbi természetesen problematikus lehet, ha a vallási kisebbségek számára a sui generis státus nehezen elérhető).

A nyilvántartás többnyire centralizált és minisztérium vezeti (zömmel a kultusz-, az igazságügyi, esetleg a belügyi tárca) vagy más kormányzati szerv (kormányhivatal, ügynökség, vallási tanács), ritkán bíróság.

Az államok többsége a hazai viszonyok között történelmileg és társadalmilag jelentősebb egyházak jogalanyiségát is megkülönbözteti a többiétől. A megkülönböztetés jogi formája eltérő lehet, állhat abban, hogy az általában az alkotmányban nevesített egyház vagy egyházak mellett (melyekre pl. külön törvények vagy megállapodások vonatkoznak, nem kell az általános szabályok szerint nyilvántartásba vetetni magukat, stb.) a többi vallási közösségekre külön szabályok vonatkoznak.²⁷⁰ Vagy pedig különféle, eltérő jogokat biztosító sui generis egyházi jogalany kategóriák vannak. Az is előfordul, hogy nem a kategóriát, hanem a megszerezhető külön(leges) jogok csokrát nevesítik (pl. Csehországban).

Ahol államegyház van, ott sui generis jogi kategória a többi közösség számára gyakran nincs (így a brit, görög, máltai jogban), és csupán az egyéb jogalanyok számára is elérhető (pl. egyesületi vagy alapítvány) magánjogi szervezeti formát választhatják. Olyan államokban is megfigyelhető ez, ahol az államegyházi tradícióval a közelmúltban (vagy a nem túl távoli múltban – ld. Írország) szakítottak illetve a szakítás több országban együtt járt a sui generis kategória intézményezésével (Finnország, Svédország). A radikális elválasztás is eredményezheti azt, hogy az állami jog nem ismeri az egyházakra külön kategóriát (Franciaország). Úgy tűnik, a sajátos egyházi jogalany megkülönböztetése az állami jogban már önmagában valamilyen középutat jelez az elválasztási skálán, hiszen ez nem értelmezhető sem olyan rendszerekben, ahol az állam mintegy azonosítja magát az egyházzal, sem ott ahol az állam elszigeteli magát a vallási szférától, nem tekintve magát kompetensnek arra, hogy ilyen definíciót alkosson.

Az államok kisebb része ismeri kifejezetten az egyházak közjogi, köztestületi jogalanyiségát (eltekintve az angolszász jogú országoktól is, ahol ez a

²⁷⁰ Egyébként Isten, vallás vagy egyház nevesítése az alkotmányban nem jár szükségszerűen együtt az államegyházzal, de még az érintett egyház különleges jogalanyiségával sem.

kérdés eleve nem jelentkezik). Erdő Péter utal arra, hogy az EU új tagállamai közül a katolikus egyháznak a katolikus tradícióval rendelkező országok biztosítanak inkább közjogi státust.²⁷¹ Ez a megállapítás akár ki is terjeszthető: ott, ahol egy meghatározó vallás dominanciája hagyományosan erős, gyakrabban rendelkezik az illető egyház közjogi státussal, míg ahol a szekularizáció nagyobb fokú, illetve a társadalomra a vallási sokféleség jellemzőbb, ott inkább csak a magánjogi jogalanyiságot ismeri a jog. Több országban nem egyértelmű, hogy a vallási közösség speciális jogalanyiségében a köz- vagy a magánjogi elemek túlnyomóak-e.

Az egyházakat eltérő történelmi-társadalmi súlyuk alapján a legtöbb jogrendszer megkülönbözteti, többletjogokkal ruházva fel egy vagy néhány jelentősebb egyházat. Az irodalomban ezért gyakran az egyházi jogállás „szintjeit”, illetve „többszintű” rendszereket (*tiers, two-, double-, multi-, multiple tier systems*) különböztetik meg. A szintek mindazonáltal megjelenhetnek jogalany-kategóriák formájában, de kevésbé szembetűnően is, elválva a jogalanyiságtól, a szabályozás más területein vagy akár csupán de facto módon is. (Megjegyezhető, hogy mivel a vallási közösségek – méretükben, társadalmi jelentőségükben, stb. – ténylegesen nagyon különbözőek, ezért valószínűleg valamilyen módon és mértékben valamennyi jogrendszer többszintű.) Egy államban tehát létezhet de iure vagy de facto „többszintű” rendszer akkor is, ha az egyházak jogalanyiségára egyféle kategória van csupán.

3.4. Az Európai Ember Jogi Egyezmény és az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjoga

Az emberi jogok nemzetközi védelme terén a vallási közösségekkel összefüggésben legfontosabb forrás az Európai Ember Jogi Egyezmény 9. cikke és az Emberi Jogok Európai Bíróságának ehhez kapcsolódó esetjoga. (Az egyéb nemzetközi jogi dokumentumok közül kiemelendő még az Európai Biztonsági és Együttműködés 1989-as Bécsi Záróokmánya, amely részletesen szól a vallási közösségek jogairól – egyebek közt státusuknak a résztvevő államok által történő elismeréséhez).²⁷²

²⁷¹ ERDŐ 2002. 23.

²⁷² 16. alapelv. www.osce.org (2010.04.13.)

Az Bíróságnak, az utóbbi másfél évtizedben mindinkább gazdagodó esetjoga tárgyban egyre több követelményt határozott meg. A következőkben a legfontosabb döntések lényegét ismertetem.

Canea Catholic Church v. Greece Judgment of 16. December 1997

Az ügyet ismerteti Schanda Balázs.²⁷³ Az államnak lehetővé kell tennie a vallási közösségek jogi személyiséghez jutását. Görögország megsértette a panaszos Egyezményben 6. és 14. cikkében rögzített jogait azáltal, hogy nem biztosított jogképességet a vallási szervezetnek, így az nem tudta vagyoni természetű jogait érvényesíteni. A 9. cikk sérelmét a Bíróság ekkor még nem állapította meg.

Serif v. Greece Judgment of 14. December 1999

és az ehhez hasonló *Agga v. Greece Judgment of 17. October 2002*

Az ügyek tényállását részletesen ismerteti Kovács Péter²⁷⁴, Schanda Balázs²⁷⁵ és Galambos Gábor²⁷⁶ is. A bíróság a döntésben az állam semlegességével és a vallási közösségek autonómiájával kapcsolatban mondott ki lényeges követelményeket és megállapította a 9. cikk sérelmét. Az állam eszerint nem léphet fel a büntetőjog eszközével egy funkcióját ellátó vallási vezetővel szemben, nem támogathat helyette egy az állam által kijelölt vezetőt, annak érdekében, hogy a vallási közösség egységét biztosítsa.

Hasan and Chaush v. Bulgaria Judgment of 26. October 2000

és az ehhez hasonló *Supreme Holy Council of the Muslim Community v. Bulgaria, Judgment of 16. December 2004*

A közelebbi tényállást szintén ismerteti Schanda Balázs²⁷⁷ és Galambos Gábor.²⁷⁸ A bíróság a vallási közösségek jogait a vallásszabadsághoz való jogból az egyesülési joggal összefüggésben vezette le, megkövetelve a vallási közösségek autonómiáját a demokratikus társadalomban. Az állam nem mozdíthatja elő kényszerrel a vallási közösségek egységét. A bíróság a val-

²⁷³ SCHANDA 2000b 89.

²⁷⁴ KOVÁCS 66–72.

²⁷⁵ SCHANDA 2001b 127f.

²⁷⁶ GALAMBOS 4–6.

²⁷⁷ SCHANDA 2001b 128f.

²⁷⁸ GALAMBOS 6–8.

lasi közösségek belső ügyeinek önkényes állami beavatkozástól mentes vi-tele mellett foglalt állást, azok önrendelkezési jogát erősítve.

Metropolitan Church of Bessarabia and Others v. Moldova Judgment of 13. December 2001

Az ügy tényállását ld. Galambos Gábornál.²⁷⁹ Az érintett egyház állami elismerésének megtagadása a 9. cikkbe ütközött. A vallásszabadsághoz való jog részjogosítványa a vallásos egyesülési jog. Az elismerési eljárásnak meg kell felelnie a 6. cikk szerinti hatékony jogorvoslat követelményeinek. Emellett itt is utalt a bíróság az állami semlegesség elvére.

The Moscow Branch of the Salvation Army v. Russia Judgment of 5. October 2006

Oroszországban az 1997-ben hatályba lépett új törvény értelmében 1999. december 31-ig újra nyilvántartásba kellett vetetniük magukat a korábban már bejegyzett vallásos egyesületeknek. Az Üdvhadsereg moszkvai ágának („branch”) bejegyzését a hatóságok megtagadták, a szervezetet külföldi volta, „paramilitáris” jellege, a vallásos tanok megfelelő kifejtésének hiánya miatt. Az EEJB a 9. cikk sérelmét állapította meg, tekintettel arra is, hogy a szervezet korábban már éveken keresztül jogilag létezett és működött, valamint az Üdvhadsereg további szervezeteit Oroszországban más részein újra nyilvántartásba vették.

Leela Förderkreis e.V. and Others v. Germany, Judgment of 6. November 2008

A kérelmezők az Osho vallási mozgalmakhoz tartozó vallási és meditációs egyesületek voltak. A német kormány a 70-es években információs kampányt folytatott a szektákról az „ifjúsági” és „pszicho-szekták” „káros”, illetve „ál-vallásos” („pseudo-religiös”) tevékenységére figyelmeztetve. 1984-től 2002-ig folytak bírósági eljárások az ügyben. A német Alkotmánybíróság az állam alkotmányból eredő jogának tekintette az állampolgárok felvilágosítását a társadalmi konfliktusokról, ám a fogalomhasználat arányosságát és semlegességét követelte meg, s a „káros”, illetve „ál-vallásos” jelzőket alkotmányellenesnek tekintette. Az EEJB álláspontja szerint a német állam nem sértette meg a 9. cikket, a jogkorlátozás nem haladta meg túl a közérdek védelmében elfogadható mértéket. Utalt arra is, hogy a „szekta” kifejezés használata az érintett időben alig számított diszkriminatívnak.

²⁷⁹ GALAMBOS 2–4.

Case of Religionsgemeinschaft der Zeugen Jehovas and Others v. Austria
Judgment of 31. July 2008

A strasbourgi testület ezzel az ítéletével egy tív éve húzódó eljárás végére tett pontot. Az ügyben a Jehova Tanúi ausztriai vallási közössége, valamint négy magánszemély perelte az osztrák államot. A kereset szerint azáltal, hogy „az osztrák hatóságok megtagadták a vallási közösségtől a jogi személyiséget”, később pedig „más vallási közösségekhez képest korlátozottabb érvényű jogi személyiséget” biztosítottak számukra, sérült a felpereseknek az Emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény 9. és 14. cikkelye szerinti vallásszabadsághoz való joga, valamint „a jogi személyiség elnyerésére irányuló eljárások indokolatlanul hosszú ideig húzódtak és [a vallási közösség] nem részesült hatékony jogvédelemben annak érdekében, hogy döntés szülessen az elismerés iránti kérelemről”.²⁸⁰ A bíróság úgy ítélte, hogy sérült az egyezmény 6., 9. és 14. cikkelye és az osztrák államot a felperesek nem-vagyoni kárának megtérítésére kötelezte.

Az ítéletet nagy várakozás előzte meg. – természetesen elsősorban az érintett közösség részéről.²⁸¹ Ausztrián kívül az egyházi státus megszerzése a Jehova Tanúi számára több európai államban is csak hosszas és nehéz jogi bonyodalmakat követően volt lehetséges.²⁸² Másfelől a szakma is érdeklődéssel várta döntést, mivel az egyházak és vallási közösségek jogállása (különösen az egyházak állami elismerése) az újabb osztrák jogfejlődés nyomán...

Valóban az osztrák állami egyházjogi rendszer alapjait kérdőjelezi meg az ítélet? Ez bizonyára túlzás.

Az osztrák többszintű rendszert, különösképpen a BekGG (ld. fent 3.2. 1.) által beiktatott új elismerési feltételeket, számos kritika érte. Leginkább

²⁸⁰ Az idézetek a szerző fordításai.

²⁸¹ Reinhard KOHLHOFER, a közösséget képviselő ügyvéd, ismert vallásjogi szakértő nyilatkozta pl.: „Néhány hónapon belül várható EEJB ítélete az ügyben, amely meg fogja kérdőjelezni az osztrák rendszert, különösen pedig az 1998-as törvény egyes vallási közösségekkel szembeni nyílt diszkriminációját.” (A szerző fordítása). KOHLHOFER

²⁸² Németországban például az elismerés (és az azzal járó közjogi jogállás) iránti kérelmet a Szövetségi Közigazgatási Bíróság elutasította azzal az indoklással, hogy a közösség nem tanúsítja a szükséges lojalitást a demokratikus állam irányába (elsősorban azzal hogy híveit a választásoktól való távolmaradásra buzdítja). A Szövetségi Alkotmánybíróság 2000-ben megsemmisítette a döntést „Jehova Tanúi-ítélet” néven elhíresült határozatával, azzal az érveléssel, hogy a közösség magatartását összességében kell értékelni és az állam nem veheti figyelembe a vallási tanításokat. A testület visszautalta a döntést a Szövetségi Közigazgatási Bírósághoz, utóbbi pedig megállapította a Berlini Közigazgatási Tartományi Bíróság hatáskörét. Utóbbi hozta meg a Jehova Tanúi számára kedvező, végleges döntését 2006-ban (OVG 2 B 12.01.). POTZ – KOHLHOFER 137–138.

azok visszaható hatálya vitatott: a törvény hatályba lépése előtt indult elismerési eljárásokra is alkalmazni kellett azokat.²⁸³ Amint azt látni, fogjuk ez az egyik olyan szabály, ami az EEBJ által megállapított sérelmet okozta.

Korábban nehézséget jelentett az elismerést kérők számára, hogy az elismerés jogszabályi formája miatt nem volt hatékony jogorvoslat az elismerés megtagadása (vagy a hatóság hallgatása) esetén. A felsőbíráskodás csak 1997-ben talált erre megoldást.²⁸⁴

Az ügy előzményei röviden a következők: a Jehova Tanúi 1978-ban kérték elismerésüket az AnerkennungsG alapján. A minisztérium először nem válaszolt a kérelemre, majd az ombudsman elítélő nyilatkozatát és egy megismételt kérelmet követően megtagadta az elismerést, arról értesítve a kérelmezőt, hogy nincs joga formális határozat meghozatalát követelni. Az osztrák Alkotmánybírósághoz (Verfassungsgerichtshof) és Közigazgatási Bírósághoz (Verwaltungsgerichtshof) intézett számos sikertelen beadványt követően előbbi 1995-ben úgy határozott, hogy utóbbinak hatásköre van a kérelmező ügyében való döntésre. 1997-ben a miniszter – miután a Közigazgatási Bíróság kötelezte határozathozatalra – elutasította a kérelmet. Megállapította, hogy nincs helye a Jehova Tanúinak vallási közösségként történő elismerésére, mivel tisztázatlan belső szervezete és negatív a hozzáállása az államhoz és annak intézményeihez. 1998-ban az Alkotmánybíróság megsemmisítette a miniszter határozatát. Időközben hatályba lépett a BekGG, a fent említett visszaható hatállyal, melynek alapján a Jehova Tanúit felekezeti közösségként regisztrálták. Ám az elismerés iránti újabb kérelmüket megint csak elutasították – ezúttal a tíz éves várakozási időre való hivatkozással. A kérelmezők ismételt panaszait mindkét felsőbb bíróság elutasította.

Ami a 9. cikkely (vallásszabadsághoz való jog) sérelmét illeti, az EEJB korábbi ítéleteire utalva (*Gorzelik and Others v. Poland, Sidiropoulos and Others v. Greece*) megerősíti: „a jogalany alapítására irányuló képesség a közös érdekek érdekében való kollektív cselekvés érdekében az egyesülési szabadság egyik legfontosabb aspektusa, melynek hiányában a jog értelmét veszítené (...) ha a hazai hatóságok megtagadják a jogi személyiséget az egyének társulásától az érinti a kérelmező egyesülési szabadságához fűződő jogának gyakorlását (...) Ahol a vallási közösség szervezete volt a kérdés, ott az elismerésének megtagadását úgy értékelték, mint ami érinti a kérelmező 9. cikk szerinti vallásszabadsághoz fűződő jogát...”

²⁸³ Herbert KALB lakonikusan csak „botrányosnak” nevezi a szabályt. POTZ – KOHLHOFER 54

²⁸⁴ KALB és mások 102–107.

A bíróság megállapította, hogy volt egy olyan időszak, mely alatt a Jehova Tanúi nem rendelkeztek jogi személyiséggel „a státus e hiányának minden következményével.”

Ami a 14. cikkelyt illeti (diszkrimináció tilalma), a 6. és 11. cikkellyel összefüggésben, a bíróság a *Petrovic v. Austria* ügyben kimondottakat idézte: „az eltérő elbánás akkor diszkriminatív, ha nincs objektív és ésszerű indoka, azaz nem irányul törvényes célra vagy nincs ésszerűen arányos viszony az alkalmazott eszközök és az elérni kívánt cél között”. Az ítélet kimondja „(...) valamennyi vallási csoport számára tisztességes lehetőséget kell adni e státus [a jogi személyiség Cs. Sch. A.] megszerzésére, ha azt kívánja, és az előírt feltételeket nem szabad diszkriminatív módon alkalmazni.”

A bíróság diszkriminációt állapított meg amiatt, hogy az Ausztriában csupán 1976 óta létező Kopt Ortodox Egyházat 1998-ban vallási közösségként nyilvántartásba vették, 2003-ban pedig külön törvénnyel elismerték (OrientKG)²⁸⁵, míg a Jehova Tanúi sokkal hosszabb ideje működtek az országban.

A 6. cikkely (ésszerű idő) kapcsán az EEBJ a korábbi eljárásokat két szakaszra osztotta: az 1978. szeptember 25-i elismerési kérelem vonatkozásában nem állapította meg az ésszerű eljárási idő követelményének sérelmét. Azonban az 1998. július 22-i kérelem elbírálására irányuló eljárások tekintetében úgy találta, hogy azok nem feleltek meg a 6. cikknek.

A bíróság összességében nem bírálta felül az osztrák jog által az elismert és el nem ismert egyházak tett különbséget, vagy általában a vallási közösségek csoportjainak eltérő jogokkal történő felruházását. A *Case relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium* és a *Thlimmenos v. Greece* ügyekre utalva megismételte, hogy az egyezmény „nem tiltja, hogy a tagállamok egyes csoportokat eltérően kezeljenek annak érdekében, hogy a köztük fennálló ‘tényleges egyenlőtlenségeket’ ellensúlyozzák; sőt, bizonyos körülmények között az egyenlőtlenség eltérő bánásmód által történő ellensúlyozásának elmulasztása is önmagában megalapozhatja a [14.] cikkely sérelmét.

A vallási közösségek jogalanyisága feltételül szabott várakozási idő is ésszerű lehet, „kivételes körülmények, mint például újonnan alapított és ismeretlen vallási csoportok esetében. De ez aligha lehet indokolt az olyan, nagy nemzetközi múlttal rendelkező, az adott államban régóta fennálló és így a kompetens hatóságok előtt ismert vallási közösségek esetében, mint a

²⁸⁵ Bundesgesetz über äußere Rechtsverhältnisse der orientalisch-orthodoxen Kirchen in Österreich (OrientKG, Keleti-ortodox egyházi törvény) BGBl. I Nr. 20/2003

Jehova Tanúi.” Ami e tekintetben döntő az az, hogy az „állam köteles semleges és pártatlan maradni miközben szabályozási hatalmát gyakorolja a vallásszabadság és a különféle vallásokhoz, felekezetekhez és hitekhez fűződő viszonya terén (ld. a *Metropolitan Church of Bessarabia and Others* ügyet is.)

A testület az említetteken kívül vizsgálta a 13. cikk (hatékony jogvédelem) esetleges sérelmét is, ám azt nem találta megállapíthatónak

Nincs arról szó tehát, hogy az EEJB az osztrák kétszintű állami egyházjogi rendszer alapjait kérdőjelezte volna meg. Bizton állíthatjuk, hogy Ausztria elmarasztalására nem került volna sor, hogyha a Jehova Tanúinak módja lett volna megfelelő időn belül (valamilyen) jogi személyiséggel járó státust szerezni, illetve, ha az állami elismerésük tárgyában hozott döntés nem húzódik 1978 óta. Abban a kérdésben, hogy a vallási közösséget részesíteni kell-e állami elismerésben, az ítélet nem ad támpontot, mivel az elismerés egyéb feltételei nem képezték az ügy tárgyát. A határozat alapján csupán az tűnik egyértelműnek, hogy a várakozási idő elteltének hiányára történő hivatkozással nem lehet a kérelmet elutasítani – de időközben ez probléma egyébként is okafogyottá vált.

A közösség mindenesetre még 2007. márciusában ismételten benyújtotta kérelmét a kultuszminiszterhez, amely a (közösség 1998. július 11-i bejegyzésétől számított) 10 éves várakozási idő leteltéig az érdemi eljárás lefolytatását, mint idő előtti elutasította.²⁸⁶ 2009. május 7-én a Jehova Tanúi számára kedvező határozat született. Az EEJB határozatát követően a BekGG szerinti várakozási idő az ausztriai alkotmányossági vizsgálaton is fennakadt (ld. fent 3.2. 1.).

²⁸⁶ <http://www.jehovas-zeugen.at/Chronologie-der-Verfahren.18.0.html>

Releváns, kisebb jelentőségű ügyek még:

Biserica Adevarat Ortodoxa din Moldova and others v. Moldova Judgment of 27 February 2007

Svyato-Mykhaylivska Parafiya v. Ukraine Judgment of 14 June 2007

Lajda and Others v. Czech Republic Decision of March 3 2009

AZ EEJB gyakorlatának jellemzői

Az EEJB előtt tárgyunkban elsősorban a vallási kisebbségek jogalanyiség-hoz jutásának állami szervek részéről történő indokolatlan akadályozása, illetve az államnak a vallási közösségek működésébe való túlzott beavatkozása képezi a jogviták tárgyát.

A legtöbb esetben a Jehova Tanúi, a keresztény ortodox egyházak szervezetei és a muszlim közösségek jogalanyiséga volt vitatott. Megfigyelhető hogy bár a panaszos fél gyakran vallási kisebbség, melyet a jogalanyiség megszerzése kapcsán ér sérelem, jelentős tradicionális egyházak is vannak az eljárást kezdeményezők között, melyek úgy tűnik leginkább a szervezeti átalakulások, önállósodások alkalmával kerülnek jogi konfliktusba az állammal. Míg korábban főleg Görögország volt a bepanaszolt állam, az újabb ügyekben egyre több más ország is félként szerepel, s ezek már nem csak az emberi jogok érvényesülése terén általában lemaradásokat mutató egyezményi tagállamok.

A jogalanyiséghez jutásról fentebb kifejtetteken (1.7.1.) túlmenően fontos kiemelni, hogy az EEJB gyakorlata elismeri (a vallásszabadságból levezeti) az egyházak autonómiáját²⁸⁷, elsősorban szervezetük és hivatalaik betöltése tekintetében.

Tárgyunkban a bíróság által kimondott legalapvetőbb és legkorábbi, már a 9. cikktől függetlenül is megállapított elv az, hogy az állam köteles a vallási közösségek számára biztosítani a jogalanyiséghez jutás lehetőségét.

²⁸⁷ „Indeed, the autonomous existence of religious communities is indispensable for pluralism in a democratic society and is thus an issue at the very heart of the protection which Article 9 affords. (...) The Court finds, therefore, that the leadership of the faction led by Mr Hasan were unable to mount an effective challenge to the unlawful State interference in the internal affairs of the religious community and to assert their right to organisational autonomy, as protected by Article 9 of the Convention.” Hasan és Chaush kontra Bulgária (2000. okt. 26.)

A jogalanyiságot biztosító eljárás vizsgálata során a bíróság a diszkrimináció tilalmára is ügyel, más, hasonló helyzetben lévő közösségekkel összehasonlítva a panaszos esetét. Az eljárás meg kell felelnie az általános feltételeknek, az ésszerű idő követelménye gyakran kerül elő ezekben az ügyekben.

A bíróság gyakorlatában az egyes államok joga által meghatározott különböző státus-kategóriák, szintek értékelésére eddig nemigen került sor. Úgy tűnik, a bíróság esetjoga elismeri az államok jogát arra nézve, hogy eltérő társadalmi szerepű vallási közösségek számára különböző jogi kategóriákat hozzanak létre. A lényeg az alapvető követelmény érvényesülése, vagyis, hogy a közösségek számára a jogalanyiság *valamilyen formája* indokolatlan akadályok nélkül elérhető legyen.

A jogalanyiság feltételeinek értékeléséhez a bíróság esetjoga túlságosan sok szempontot még nem adott. A Jehova Tanúi v. Ausztria ügyből kitűnt: a várakozási időt a bíróság csak kivételes körülmények (ld. fent) fennállása esetén tartja elfogadhatónak, annak ésszerűnek kell lennie, annak visszaható hatályú bevezetése során különösképpen ügyelni kell a már működő közösségek jogaira és az eltelt idő szempontjából nem lehet teljes mértékben figyelmen kívül hagyni azt az időszakot, amikor egy vallási közösség de facto létezett, de iure azonban még nem (vagy legalábbis a jogi forma megszerzése a közösségen kívül álló ok miatt volt lehetetlen).

Az alapítási feltételek körében aggályos lehet a külföldi alapítók kizárása, valamint az is, ha a jogalanyiság megszerzését a vallásos tanok részletes kifejtéséhez kötik.

Az egyházak autonómiához való jogát a bíróság az állami semlegesség követelményével összefüggésben határozta meg. Az államnak semlegesnek kell maradnia a különböző vallási közösségekkel szemben, és nem avatkozhat be azok belső ügyeibe belső vagy egyes közösségek közötti konfliktusok esetén sem.

3.5. Az Európai Unió joga

Az Európai Unióban az egyházak jogalanyiségének szabályozása a tagállamok hatáskörében van. Az erre vonatkozóan az Amszterdami Szerződéshez (1997/1999) csatolt 11. nyilatkozatban²⁸⁸ foglaltakat az Unió Alkotmányáról

²⁸⁸ Király Miklós hívja fel a figyelmet arra, hogy az illető jogforrás típusa nyilatkozat, nem az annál magasabb szintű jegyzőkönyv. KIRÁLY 129.

szóló, hatályba nem lépett szerződés I-52. cikke azonos módon szabályozta²⁸⁹, kiegészítve azt az egyházakkal folytatott párbeszédre vonatkozó harmadik bekezdéssel (amely egyébként egybevág a civil szervezetekre vonatkozó azonos értelmű szabállyal²⁹⁰). Az Európai Unió Alapjogi Chartáját (Nizza, 2000) a Lisszaboni Szerződés (2007/2009)²⁹¹ beemelte az elsődleges közösségi jogba, a 10. cikk (1) egyébként az Európai Ember Jogi Egyezményrel azonos módon határozza meg a gondolat, lelkiismeret és vallás szabadságához való jogot.²⁹² Ugyancsak a Lisszaboni Szerződés illesztette be az Európai Unió működéséről szóló szerződésbe az alkotmányszerződéssel egybevágó szöveget:

„17. cikk

(1) Az Unió tiszteletben tartja és nem sérti az egyházak és vallási szervezetek vagy közösségek nemzeti jog szerinti jogállását a tagállamokban.

(2) Az Unió ugyanígy tiszteletben tartja a világnézeti szervezetek nemzeti jog szerinti jogállását.

(3) Elismerve identitásukat és különleges hozzájárulásukat, az Unió nyílt, átlátható és rendszeres párbeszédet tart fenn ezekkel az egyházakkal és szervezetekkel.”

Az egyházakkal fenntartott párbeszéd jelentősége a fentieknek megfelelően egyre fontosabb az EU számára. A 2007-ben létrehozott uniós Alapjogi Ügynökség együttműködési hálózatában (alapjogi platform) pl. az egyházak és vallási közösségek is részt vesznek.²⁹³ A kapcsolatok erősítésére az egyházak is törekszenek, pl. európai szervezeteik és uniós képviselőik útján.²⁹⁴

Nincs tehát az uniós jogban az egyházra, vallási közösségre vonatkozó közös meghatározás. Az irodalomban, úgy tűnik, a többségi véleménye

²⁸⁹ A magyar szövegváltozat szóhasználatában némileg eltér, ennek oka azonban csupán a fordításban van.

²⁹⁰ Jelenleg: Európai Unióról szóló szerződés 11. cikk (2).

²⁹¹ Kihirdette a 2007. évi CLXVIII. törvény.

²⁹² A két szöveg között különbség abban van, hogy az Egyezmény (2) bekezdése a vallásszabadság korlátozásának lehetséges okait sorolja fel, a Charta (2) pedig a fegyveres szolgálat lelkiismereti okból történő megtagadásához fűződő jogot garantálja.

²⁹³ A Tanács 168/2007/EK rendelete (2007. február 15.) az Európai Unió Alapjogi Ügynökségének létrehozásáról 10. cikk.

²⁹⁴ Pl: Európai Püspöki Konferenciák Tanácsa, Európa Közösség Püspöki Karainak Bizottsága, Európai Egyházak Konferenciája, Egyházi és Társadalmi Bizottság, a német evangélikusok, egyes ortodox egyházak képviselői, stb. Ld.: BERTEN

amellett van, hogy a jövőre nézve nem is volna helyes az EU kompetenciáját ettől eltérően bővíteni.²⁹⁵ De egyre gyakrabban találkozni olyan hangokkal is, amelyek az egységes jogi definíció, vagy egységes elismerési szabályok szükségességét vetik fel.²⁹⁶ Az alkotmánytervezet megvitatása során egyházi részről is felmerült, hogy az alkotmányban egyházi státusra vonatkozó minimumszabályt kellene rögzíteni, különös tekintettel az egyházi önrendelkezési jogra – közös nevező azonban nem született.²⁹⁷

A csatlakozási folyamat során azonban az EU figyelemmel van az egyházi jogalanyiség alapjogi vonatkozásaira a tagjelölt államban. A Törökország csatlakozási partnerségről szóló határozat²⁹⁸ például a prioritások körében kezeli a vallásszabadságot, ezen belül is az alapítványokra vonatkozó jogszabályok felülvizsgálatát és végrehajtását, és annak biztosítását, hogy a nem muszlim vallási közösségek jogi személyiséget szerezhessenek és gyakorolhassák jogaikat.²⁹⁹

Az egyház meghatározásának hiányától meg kell különböztetni a vallás egységes közösségi definíciójának hiányát, amelynek megalkotását újabban egyesek szintén sürgetik.³⁰⁰ A szcientológia eltérő tagállami megítéléséből már többször adódott jogvita.³⁰¹ Egyelőre úgy tűnik, nincs kielégítő válasz arra a kérdésre, hogy egy tagállam egy külföldi vallásos szervezet tevékenységével szemben mennyiben hivatkozhat eredményesen saját közrendjére. A vallási közösségek státusával ellentétben a vallásra vonatkozóan valószínűleg levezethető az uniós kompetencia az alapszerződésekből. Mióta a Charta az elsődleges jog részét képezi, az unió szerveinek hatáskörrel kell rendelkeznie annak megállapítására, hogy a 10. cikk (1) bekezdésében garantált jogoknak (köztük a „vallás ... megváltoztatásának szabadsága”, „kifejezésre juttatása”) mi a tárgya – vagyis a vallás definiálására. Ugyanakkor nehezen képzelhető el, hogy e tárgyban uniós jogszabály szülessen, tekintettel egyebek mellett arra, hogy

²⁹⁵ SCHANDA 2003. 42., MÜCKL 2005 479.

²⁹⁶ Pl: WENINGER 1., VACHEK: 431–432.

²⁹⁷ RÜFNER 6. Megjegyezhető, hogy az alkotmánytervezet preambuluma körüli viták háttérbe szorították a vallással, vallási közösségek helyzetével összefüggő egyéb kérdéseket.

²⁹⁸ 2008/157/EK: A Tanács határozata (2008. február 18.) a Török Köztársasággal létrejött csatlakozási partnerség elveiről, prioritásairól, feltételeiről, valamint a 2006/35/EK határozat hatályon kívül helyezéséről

²⁹⁹ A görög csatlakozással kapcsolatos sajátos kérdésről (Athos-hegy státusa) ld.: SCHANDA 2003. Állami egyházjog a bővülő Európai Unióban. 90.

³⁰⁰ GOZDECKA 107

³⁰¹ Ld. KIRÁLY 130–131, GOZDECKA 108.

a tagállamok zömében is csak a jogalkalmazói gyakorlat alakította ki a meghatározást. Az EEBJ-nek az Európa Unió Bíróság döntéseivel a jövőben feltehetően kiegészülő esetjoga elegendő iránymutatás lehet.

A vallási szervezetekre vonatkozó közösségi jogi szabályozás hiánya miatt az irodalomban kialakult az EU egyházakkal (és vallással) szembeni érzéketlenségének, „vakságának” („Kirchenblindheit” – „church blindness”) paradigmája. Másfelől természetesen az Unió nem kerülheti meg a bővülő hatáskörébe tartozó tárgyak vallással összefüggő vonatkozásainak rendezését, ezeknek a szabályoknak az összességére gyakran már úgy tekintenek, mint az „európai vallásjog” első elemeire,³⁰² illetve többen beszélnek a nemzeti állami egyházjogok „európaizálódásáról”.³⁰³ Vallásszabadsággal kapcsolatos közösségi szabályok születtek elsősorban a munkajog, a hátrányos megkülönböztetés tilalma, adatvédelmi jog terén³⁰⁴, az egyházakkal kapcsolatban kérdések merültek fel a közösségi versenyjog (állami támogatások) és a közbeszerzések körében.

Az egyházakra visszatérve felmerül a kérdés, hogy ha a közösségi jog nem is ismer rájuk vonatkozó jogi kategóriát, hogyan kezeli azokat mint jogalanyokat. Mennyiben alanyai az egyházak, vallási közösségek egyáltalán az európai jognak? Az elsődleges jogforrások főszabály szerint a tagállamokat kötelezik, mégpedig tág értelemben, ideértve az államhatalmat gyakorló teljes intézményrendszert. Az egyházak ebben az értelemben általában akkor sem tekinthetők az állam részeinek, ha közjogi jogállással rendelkeznek, mivel nem állami hatalmat gyakorolnak, állami feladatot látnak el, hanem sajátos, vallási funkciót töltenek be. Így tehát a közösségi jogban a magánjogi szervezetekkel és a magánszemélyekkel esnek egy tekintet alá. Az elsődleges jog meghatározott feltételek mellett horizontális közvetlen hatállyal bírhat a magánszemélyekre és szervezetekre (utóbbiakra ld. Bosman-ügy³⁰⁵), elméletileg tehát akár az egyházakra is. A másodlagos jogforrások közül az irányelvek nem bírnak (kivételesen sem) közvetlen hatállyal a vallási közösségekre.

A közösségi közbeszerzési jog jól példázza, hogy akár kereskedelmi, gazdasági, versenyjogi tárgyak szabályozásakor is felmerülhetnek az egyházak

³⁰² *Europäisches Religionsrecht, European ecclesiastical law* vagy *law of religion* stb. Sorra születnek az ilyen tárgyú monográfiák, egyes külföldi egyetemeken már külön tárgyként oktatják.

³⁰³ Ld. pl. TORF 29, MÜCKL 2005.

³⁰⁴ Ezekről és néhány további területről ld. SCHANDA 2003. 40–49.

³⁰⁵ A jogeset egyházakra történő alkalmazhatóságát igenli Alex Fr. Campenhausen – ld. CAMPENHAUSEN – WALL 358., és tagadja Stefan Mückl – ld. MÜCKL 485.

státusával kapcsolatban megkerülhetetlen kérdések, még ha az EU nem is rendelkezik utóbbiakra kifejezett hatáskörrel. Felmerült a kérdés ugyanis, hogy a közbeszerzésekben az ajánlatkérők körébe, a „közjogi intézmények” közé tartoznak-e az egyházak. Ide sorolja az uniós jog az állami szervezeteket kiterjesztő értelemben, vagyis azokat, amelyek célja közfeladat, jogi személyiségük van, és amelyeket az állami irányít vagy többségében finanszíroz.³⁰⁶ Uniós bizottsági körből érkezett már olyan állásfoglalás is, hogy az első két kritérium az egyházak esetében általában fennáll, a harmadikat pedig mindig esetről-esetre vizsgálni kell, és ennek alapján dönteni.³⁰⁷ Mindez leginkább a hivatali túlbuzgóság jelének tűnik, és azzal a véleménnyel kell egyetérteni, hogy még a tagállami jog szerint közjogi, köztestületi jogállású közösségeket vagy államegyházakat sem lehet általában ide sorolni.³⁰⁸ Ugyanis az irányadó kritériumok alapján ezek nem tekinthetők az állam részének, feladataik, küldetésük, nem állami jellegű – a vallás ugyanis nem „közfeladat”. Kivételesnek tekinthető az az eset, amikor a közjogi státusú egyházak állami (közigazgatási) feladatot látnak el (pl. Dániában) és ebben a körben közjogi intézménynek minősülhetnek. Természetesen a többségében költségvetési vagy uniós forrásból megvalósuló közbeszerzések tekintetében az egyházak más (magánjogi) jogalanyokhoz hasonlóan minősülnek ajánlatkérőnek.

Válhatnak-e az egyházak az Európai Unió partnereivé, létesíthet-e velük az EU szerződéses kapcsolatot? (A probléma nem pusztán elméleti, Erdő Péter utal például a Szentszék és az EU közötti megállapodás szükségességére.³⁰⁹) A katolikus egyház esetében tűnik a kérdés megválaszolása a legegyszerűbbnek, mivel az EU hatáskörében rendelkezik nemzetközi szerződéskötési kompetenciával, a Szentszék pedig jogalanyisággal. Más

³⁰⁶ A számos uniós jogforrás közül pl. Tanács 93/37/EGK irányelve (1993. június 14.) az építési beruházásra irányuló közbeszerzési szerződések odaítélési eljárásainak összehangolásáról 1. cikk b) szerint ilyen intézmény:

„- amely kifejezetten közfeladat ellátására jött létre, és amely nem ipari vagy kereskedelmi jellegű, továbbá

- amely jogi személyiséggel rendelkezik, valamint

- amelyet többségi részben az állam, vagy a területi vagy a települési önkormányzat, vagy egyéb közjogi intézmény finanszíroz; vagy amelynek irányítása ezen intézmények felügyelete alatt áll; vagy amelynek olyan ügyviteli testülete, igazgatósága vagy felügyelőbizottsága van, amely tagjainak több mint a felét az állam, a területi vagy a települési önkormányzat, vagy egyéb közjogi intézmény nevezi ki.”

A hazai jogban irányadó elsősorban a közbeszerzésekről szóló 2003. évi CXXIX. törvény 22. §

³⁰⁷ KOMAN

³⁰⁸ Ld. MÜCKL 2005. 485–496.

³⁰⁹ ERDŐ 2004. 10.

közösségek esetén mind a szerződéskötési képességgel bíró partner kiválasztása a számos határon átnyúló egyházi és ökumenikus szervezet közül, mind a megállapodás jogi jellege számos problémát vetne fel.

3.6. Fejlődési irányok, kihívások

Többen szóltak már arról, hogy Európában az állami egyházjog európai fejlődését az utóbbi évtizedekben a szélsőségek közeledése jellemzi.³¹⁰ Az államegyházi rendszerű és a szigorú(bb) elválasztás elvét követő országok is a középút irányába haladnak.

A jогalanyiságra vonatkozó jog úgy tűnik, határozottan mozgásban van: a 2000-es években az EU régi tagállamai közül több reformálta meg lényegesen jogát, de több volt szocialista országban is a rendszerváltást közvetlenül követő jogállami szabályozást újjal váltották fel, vagy legalábbis lényegesen módosították. Az új tagállamok és a még csatlakozni kívánó országok esetében gyakran az uniós csatlakozás is megkövetelte, megköveteli az (újra)szabályozás.

Egyre több olyan államban létesítenek az egyházak számára sui generis jogi kategóriát, ahol korábban nem volt. Tovább billentik ebbe az irányba a mérleget az EU új tagállamai, ahol szintén ez az általános.³¹¹

Az államegyháztól való eltávolodással (amely a legtöbb ilyen rendszerű államban a közelmúltban lezajlott, több országban pedig napirenden van) párhuzamosan megfigyelhető, hogy olyan az országokban, ahol az egyházak (vagy azok egy része) közjogi jogállással bírnak, egyre többször kérdőjelezzik meg ennek létjogosultságát, vagy próbálják legalábbis alapvetően újraértelmezni azt, például Németországban³¹², Ausztriában³¹³ és Svájcban³¹⁴. Úgy tűnik, a jog általában az államegyháztól a köz- és magánjogi jogállású egyházakat megkülönböztető rendszer felé, az utóbbi modellben pedig a közjogi jelleg leépítésével a magánjogi jogalanyiség irányába fejlődik tovább.

Az EU joga is az „egyházak magánjogiasítása” irányába hat. Bár közvetlenül nem rendelkezhet a közösségek tagállami jog szerinti jogállásáról, az érintkező területeken mégis értelmezni kell, hogy az unió jog szempontjára

³¹⁰ SCHANDA 2003. 269., ROBBERS 631.

³¹¹ Ld. ERDŐ 2002. 23.

³¹² Vö. FLECK, MAGEN, SPIELBAUER

³¹³ Vö. POTZ – KOHLHOFER

³¹⁴ Vö. MORTANGES

ból mik is az egyházak, és hogyan kezelendők. A közösségi jog pedig általában a magánszervezeteknek tekinti és a civil szerveződésekhez hasonló elbírásban részesíti őket.

Ami a jogállás különböző „szintjeit” illeti, már nem olyan egyszerű tendenciákat megállapítani, de annyi bizonyosnak tűnik az újabb jogszabályok inkább a szintek többszörözése, mint azok számának csökkentése irányába mozdulnak el. E tekintetben többen az 1998-as osztrák BekGG kelet-európai hatására utalnak.³¹⁵ Úgy tűnik Európa felében inkább a liberalizáció, míg Közép- és Kelet-Európában a restriktívebb³¹⁶ szabályozás irányába halad a jogfejlődés. Az EU-hoz legutóbb csatlakozott és a csatlakozni kívánó államok új, jogállami követelményeknek megfelelő jogszabályai többnyire inkább korlátozóbbak (akkor is, ha a szoros értelemben vett államegyház már nincs). Ebben bizonyára nagy szerepet játszanak a szociológiai körülmények, vagyis hogy a társadalmak többségében a nyugatiaknál lényegesen erősebb a valláosság, mely és gyakran a helyi ortodox egyház nemzeti identitással is összekapcsolódó dominanciája.³¹⁷

Európában tárgyunk kapcsán kihívás elsősorban a vallási kisebbségek és az új vallási mozgalmak irányából jelentkezik, illetve a tekintetben, hogy hogyan lehet egyszerre megkülönböztetés nélkül biztosítani számukra a jogalanyiságot, és összeegyeztetni az egyenjogúságot az egyes egyházak közötti tényleges társadalmi különbségekkel. A jog legalábbis többnyire a már működő, illetve jelentősebb társadalmi súlyú vallási közösségek érdekeinek felel meg inkább, ezért mondja Rik Torfs, hogy az egyházjogi szemlélet általában „defenzív”.³¹⁸ Az EU a diszkrimináció-tilalom területén gyakorolt intenzív jogalkotási tevékenysége útján a vallási szempontú egyenlő bánásmódot, közvetve pedig az egyházak egyenjogúságát erősíti.

³¹⁵ SCHANDA 2003b 50 (Csehország), KOHLHOFER (Szerbia)

³¹⁶ SCHANDA 2007. 281.

³¹⁷ TOMKA – ZULEHNER

³¹⁸ TORFS 25–30. Kivételek persze vannak, hiszen például a rendszerváltást követő két évtized hazai szabályozásáról ez nem mondható el.

4. A HAZAI SZABÁLYOZÁS: AZ „ÁLTALÁNOS RÉSZ”

4.1. Bevezetés

A következőkben lássuk az egyházi jogalanyiságra vonatkozó magyar szabályozást, mivel pedig az egyház hatályos jog szerinti fogalmát fentebb már tisztáztuk (ld. 1.3.), most a jogalanyiség megszerzését, illetve elvesztését.

Ezt a joganyagot nevezhetjük az egyházak jogalanyiságát szabályozó jog „általános részének”, értve „általános” alatt, hogy az a valamennyi egyházra egyformán vonatkozó, állami jogszabály. Ezen a területen ezenkívül az egyházak belső joga is fontos szerephez jut, elsősorban a belső szervezeti jogi személyiség körében.³¹⁹ A Lvt. idevonatkozó szabályai az 13. § (2) bekezdés egyházi alapszabályra történő utalásán túl is többször hivatkoztak az egyházi szabályozásra: amikor pl. „illetékes egyházi szervről” (13.§ (3), 20. §(1) bekezdés) vagy „az egyház magyarországi legfelsőbb szervéről” (20. §(1), (4) bekezdések) vagy az „egyház szabályai szerinti megalakulásról” (13.§ (3) bekezdés) volt szó. Az új Ehtv. a 10. § (3) bekezdésében bevezeti, egyszersmind meghatározza az egyértelműbb „belső egyházi szabály” fogalmát: „Az egyház hitelvei, belső törvénye, szervezeti és működési szabályzata vagy azoknak megfelelő más szabályzata (a továbbiakban együtt: belső egyházi szabály...” . Az egyes egyházak sokszínű, a gyakorlatban is rendkívül nagy jelentőséggel bíró, ám éppen sokféleségük miatt számos jogalkalmazási problémát rejtő szabályai képezhetik a joganyag „különös részét” (ld. 5. rész).

Felmerülhet a kérdés, hogy kell-e, s ha igen hogyan mögöttes jogként alkalmazni a Ptk. jogi személyekről szóló általános szabályait. A Ptk. 1. § és a 28. § (3) alapján az első kérdésre egyértelműen igen a válasz. Más jogszabálynak eltérést enged a Ptk. 29. § (1) a jogi személy *létrejöttének és megszűntetésének feltételei* tekintetében (valamint a 29. § (3) a tekintetben, hogy két személy aláírása szükséges-e a jogi személy írásbeli képviseléséhez, ha azt nem a képviselő látja el, a 30. § (1)–(2) a szervezeti egységek jogi személyisége tekintetében, illetve a szervezeti egység vezetője képviselői minősége tekintetében) – e körben az Ehtv. mint speciális szabály irányadó.

³¹⁹ Ez az „egyházi jog állami alkalmazásának legfontosabb példája”. SCHANDA 2003. 72.

Az tervezett új Ptk.-nak a jogi személyekre vonatkozó általános szabályai a korábbiaknál lényegesen részletesebbek és pontosabbak, ám viszonyuk a Lvt.-hez nem volt megfelelően tisztázva. A 2:42. § (1) a jogi személy típusára irányadó törvénynek eltérést enged *általában*, vagyis a jogi személy típus létesítésére, szervezetére, működésére és megszüntetésére vonatkozóan is. Sajátos helyzetet teremtett volna az, hogy az új Ptk. nem rendelkezett az egyházakról a jogi személyek alaptípusai között (2:42. § (1) bekezdés – ld. fent az 1.5.3. részt is), ugyanis ezek közül néhányat (a helyi önkormányzatot, közttestületet, egyesületet és a költségvetési szervet) kiemelt az általános szabályok közül azzal, hogy rájuk a jogi személyek általános szabályai csak akkor alkalmazhatók, ha törvény kifejezetten így rendelkezik. Nem valószínű, hogy lehet racionális indokot találni arra, hogy miért vonatkozik a Ptk. az egyesületekre csekélyebb mértékben, mint az egyházakra.

4.2. Az egyházi jogalanyiség elnyerése: az egyházak nyilvántartásba vétele és elismerése az Lvt.-ben

Tárgyunk legtöbbet vitatott részéhez érkeztünk, melyre a Lvt. módosítását célzó javaslatok és elképzelések rendre irányultak. A bírói gyakorlat is jogfejlesztő és hégzagpótló módon nyilvánult meg ezen a téren, melyet az utóbbi évtizedben egyre nagyobb számban közzétett LB határozatok száma jelez. Az ítélkezési gyakorlat úgy tűnik, több elemet hasznosított is a 2000–2001-es törvénymódosító javaslatból, illetve az annak kapcsán megjelent irodalomból. A gyakorlat sokat meríthetett a társadalmi szervezetek nyilvántartásba vételére vonatkozó, bőségesebb joganyagból is. Ennek egy kisebb része az utaló szabályok következtében az egyházi jogi személyekre is alkalmazandó, más részük analógia alapján alkalmazható volt. Az analóg jogértelmezésnél ugyanakkor tekintettel kellett lenni az egyházak sajátosságaira, ezért minden szabályról csak külön elemzés alapján dönthető el, hogy vonatkoztatható-e azokra.

A legtöbb jogalkalmazási probléma a bejegyzést kérő szervezetek vallásos jellege (ld. 1.4.1.), a Lvt. 13. § (2) szerinti belső jogi személyek jogalanyiséga körül, valamint a 22. § szerinti hivatalból történt nyilvántartásba vétel (ld. az 5. részt is) következtében adódott. Gyakran okozott fejtörést a bíróságok számára az is, hogy az egyházi szabályok figyelembe vétele során hol húzódik számukra a határ, amin belül még nem sértik az egyházi autonómiát.

4.2.1. A Lvt. szerinti egyházi nyilvántartás kérdései – nyilvánosság, használhatóság, megbízhatóság, adatvédelem, tagnyilvántartás

Az egyházak, illetve egyházi jogi személyek nyilvántartásával, és annak hozzáférhetőségével kapcsolatban számos félreértés volt. A megyei bíróságokon vezetett jegyzékek nyilvánosságára, illetve a nyilvántartás egyéb technikai kérdéseire az egyházak nyilvántartásának ügyviteli szabályairól szóló 11/1990. (VI. 13.) IM rendelet 4. §-át folytán alkalmazandó, a társadalmi szervezetek nyilvántartásának ügyviteli szabályairól szóló 6/1989. (VI. 8.) IM rendelet, illetve utóbbi utalásai alapján közvetve az Etv. volt az irányadó. Szükséges leszögezni azonban, hogy az Etv. (és végrehajtási rendelete) csupán ebben az ügyviteli körben volt mögöttes szabálya a Lvt.-nek. Az ügyviteli szabályok összekapcsolása is okozta azonban az egyházaknak a társadalmi szervezetekkel való összekeverését (ld. 1.3.1. pont), amire jól példázott az egységes bírósági online adatbázis (ld. 22. lábjegyzet).

Gyakran felmerült, hogy a nyilvántartásból csak igen nehezen lehetett megállapítani az országosan bejegyzett egyházak számát.³²⁰ (Bár megjegyzem, a nyilvántartás elsősorban nyilván nem statisztikai célokat szolgált.) A megyei nyilvántartások az egyházakat, azok Lvt. 13. § (3) szerinti önálló szervezeteit és az egyházak szövetségeit is azonos módon, külön sorszám alatt tartalmazták. A Legfelsőbb Bíróság Közigazgatási Kollégiuma vezetett egy országosan összesített jegyzéket, amely a megyei nyilvántartásokon alapult, és a három jogi személy típust szintén összesítve tartalmazta.³²¹ Nyilvánvalóan csak hozzávetőleges lehetett az a szám, amit az Apológia Kutatóközpont az OKM 2007-es kiadványa és a NAV 1%-os felajánlások igénybevételéhez szükséges technikai számai alapján megállapított.³²² Az on-line bírósági nyilvántartásban egyház vagy egyházi jogi személy típusra keresni nem lehetett. Tehát csupán a megyei nyilvántartások tételes áttekintésével lehetett az egyházak számát pontosan és hitelesen megállapítani (esetleg még az LB jegyzékének áttekintéséből, amely azonban se nem közhiteles, se nem nyilvános nem volt, bár felvilágosítást adtak róla.)

³²⁰ Ld. a szerzőtől még: Egyházak és egyházi szervezetek képvisellete 2005.

³²¹ Tévedés ezért, amit a HETEK szerzője állít, hogy az LB jegyzékébe felvett szervezetek száma azonos lett volna a Magyarországon nyilvántartásba vett egyházakéval. Ld. SZOBOTA 23.

³²² www.apologia.hu (2010.09.14.) A Kutatóközpont elemzésének hitelét egyébként nagyban rontották a honlap olyan téves állításai, mi szerint a bejegyeztetés „a helyi önkormányzatoknál folyik”, illetve, hogy az egyházak „a hatóságok felé még az elérhetőségek megváltozását sem kötelesek jelezni” (ld. Lvt. 12. § (2) bekezdés).

A jogbiztonságot nagyban szolgálja, ha a cégjegyzékhez hasonlóan a társadalmi/civil szervezetek, valamint az egyházak nyilvántartásából is országosan központosított módon és elektronikusan is beszerezhető hiteles kivonat (A szervezeti egységek adatai megismerhetőségének problematikájáról még az 5. részben szólunk.) Ezt egyébként a tervezett új Ptk.-nak a jogi személyek nyilvántartásáról általában szóló szabályai meg is követelték volna (2:45. § (2) „A nyilvántartásba – elektronikus úton is – bárki ingyenesen betekinthez, a nyilvántartott adatokról feljegyzést készíthet.”) Az alapítványok esetében a 2011. január 1-től hatályos, az alapítványok elektronikus nyilvántartásáról, valamint a nyilvántartásból történő adatszolgáltatásról szóló 2010. évi XVI. törvény már megfelelt ennek a követelménynek, a civil szervezetek elektronikus nyilvántartását az Ectv. 13. § szabályozza. Az egyházi jogi személyek esetében az Ehtv. 31. § (2) bekezdése felhatalmazta a minisztert a nyilvántartás részletes szabályozására, ideértve az elektronikus adatszolgáltatást is.

Mivel a vallási meggyőződésre vonatkozó adat különleges adat, adatvédelmi szempontból fontos kérdés az egyház alapításában résztvevők és az egyháztagek személyes adatainak kezelésének módja. Az adatvédelmi biztos is foglalkozott már a kérdéssel, rámutatva arra, hogy a társadalmi szervezetekre vonatkozó szabályok, mint mögöttes jog alkalmazása folytán az alakuló ülés jelenléti íve, valamint a tagnyilvántartás nem nyilvános, azokat zártan kell kezelni, a társadalmi szervezetekével azonos módon (emelt álláspontja alapján a nyilvántartás és a csatolt okiratok egyebekben közérdekű, avagy közérdekből nyilvános adatnak tekinthetők).³²³

A nyilvántartási kérdések tárgyalásánál nem mellőzhető a tagnyilvántartás, illetve ehhez kapcsolódóan a tagság kérdése. Lássuk először is, mi a helyzet de lege lata, elsőként, ami az egyháztagság fogalmát illeti. Az egyháztól a jog más személyegyesítő jogi személyekkel szemben nem követeli meg, hogy nyilvántartott tagsággal rendelkezzen. A Lvt. csupán alapítókról szólt, a „tag” vagy „tagság” szavakat nem is használta, a kapcsolatos kérdéseket tehát teljes egészében az egyházi autonómiájára bízta.³²⁴ Az Ehtv. nem

³²³ 2316/K/2007-3. ügyszám, www.obh.hu (2010.04.23.). Megjegyezném, hogy az ombudsman érvelése, miszerint az egyházakra azért vonatkoznak a közérdekű adatok nyilvánosságára vonatkozó rendelkezések, mivel közfeladatokat is ellátnak, megkérdőjelezhető, vagy legalábbis az egyházak sajátos vallási célján túlmenő közfeladatok körére szűkítendő. (ld. az egyházi feladat, mint közfeladat kapcsán az. 1.5.3. és 3.5. pontnál írtakat is).

³²⁴ Ennek megfelelően más jogszabályok kizárják az egyház és tagja közötti jogviszonyt a hatályukból. Pl. a közérdekű önkéntes tevékenységről szóló 2005. évi LXXXVIII. törvény 2. § (1) c) pontja értelmében nem terjed ki a törvény hatálya az egyház tagjaként vagy egyházi személyként végzett munkára.

is rendelkezik az alapítókról, egyetlenegyszer használja az „egyháztag” fogalmát, akkor is csupán névvédelemmel összefüggésben.³²⁵ Az egyházak belső szabályrendszere igen nagy változatosságot mutat a tekintetben, hogy kit tekintenek a közösség tagjának.³²⁶ A második szempont a tagok nyilvántartása. A Lvt. (végrehajtási rendelete) nem írta elő, hogy az egyház köteles lenne nyilvántartani tagjait, a nyilvántartást közölni a bírósággal, ahogy azt sem hogy egyáltalán rendelkezzen szoros értelemben vett „tagsággal”, illetve belső szabályaiban a tagság fogalmáról, pl. annak feltételeiről, az azzal járó jogokról vagy kötelezettségekről. Ilyen jellegű előírást a jogi személyekre általában egyébként a tervezett új Ptk. sem tartalmazott. Nem érték ezért egyet Szathmáry Bélával abban, hogy „amikor az állam a szervezetet egyházként nyilvántartásba veszi, az egyház belső szabályzatának tartalmaznia kell a tagság nyilvántartására vonatkozó előírásait”, erre az akkor hatályos szabályozásból semmi sem utalt.³²⁷ Harmadik kérdés, hogy az alapítói létszám az alapítást követően is minimális taglétszámnak volt-e tekintendő, az egyház törlésére vezető ok volt-e, ha az alá süllyed a tagok száma? Az Etv. a társadalmi szervezetekre vonatkozóan kifejezetten kimondta ezt.³²⁸ A Lvt.-ben ilyen szabály nem volt, ebből a contrario arra is lehetett következtetni, hogy egyházak esetében a jogalkotó nem is kívánt ilyen törlési okot megállapítani. Negyedik szempont, amit ezzel kapcsolatban Ferenczy Rita vetett fel, hogy az alapítók aláírásának valódisága nem volt ellenőrizhető, nem volt kizárható, hogy egy személy több egyház alapításában is részt vegyen, szükségesnek tartva, hogy „valamilyen ellenőrzöttebb forma szülessen”, „egy szigorúan bizalmasan kezelt, lakcímmel vagy személyigazolvány számmal kiegészített névsor esetleg alkalmas megoldás lenne.”³²⁹ Ez a javaslat egyfelől nyitott kapukat döngetett, mivel a társadalmi szervezetek nyilvántartá-

³²⁵ Ehtv. 25. § (2) „Ha valamely egyházi személy nem egyháztag számára végez szolgálatot vagy szolgáltatást, és akár közvetlen, akár közvetett módon a tevékenysége egyházával kapcsolatba hozható, köteles az adott egyház nevét a szolgálat vagy szolgáltatás felajánlása előtt jól látható módon feltüntetni, nyilvánvalóvá tenni.”

³²⁶ A katolikus, protestáns (evangélikus és református), valamint zsidó felfogásról ld. SZATHMÁRY 2001. Az egyházakon az egyesületekkel ellentétben még az önkéntesség elve sem kérhető számon (vö. LOMNICI 65–70), az egyháztagság nem feltétlenül jogcselekményen, pl. önkéntes csatlakozáson alapul, hanem gyakran tényen pl. születésen, vagy kiskorú gyermek esetén a szülők jogcselekményein stb.

³²⁷ SZATHMÁRY 2001 44.

³²⁸ Etv. 16. § (2) bekezdés e) pont: A bíróság az ügyész keresete alapján megállapítja a társadalmi szervezet megszűnését, ha legalább egy éve nem működik vagy tagjainak száma tartósan az e törvény által megkívánt létszám alatt van.

³²⁹ FERENCZY 1999, 521.

sának egyházakra is alkalmazandó, fent hivatkozott ügyviteli szabályai egyértelműen kimondták: a bejegyzési kérelemhez csatolni kell az alakuló ülés jegyzőkönyvét, és annak jelenléti ívét a tagok nevével, lakóhelyével és aláírásával.³³⁰ (Az utaló szabály folytán a társadalmi szervezeteknél megkövetelt kötelező mellékleteket az egyházak bejegyzési kérelmeihez is csatolni kell.) Az alapítók személyazonossága a bíróság által tehát véleményem szerint korábban is ellenőrizhető volna.³³¹ A névsor szigorúan bizalmas, zárt kezelése a már említett adatvédelmi szabály értelmében biztosított volt. Mivel az egyházak mindazonáltal jogi formába szerveződő személyösszességek (személyegyesítő jogi személyek), az is elvárható volt, hogy rendelkezzenek valamiféle szabállyal, definícióval, fogalommal arra nézve, hogy kit tekintenek „tagjuknak”, adott esetben adott személyről meg kell tudniuk állapítani, hogy hozzájuk „tartozik”-e. De az állami jog sem hiteles (közhiteles) vagy egyéb nyilvántartási, sem szabályozási kötelezettséget nem rótt rájuk.

Az is világos, hogy az egyház létszámának jelentősége lehetett akkor, amikor a bíróságnak döntenie kellett a megszűnés megállapításáról, ha az felhagyott a tevékenységével (Lvt. 20. § (3)), még ha a létszám el nem érése önmagában nem is volt törlési ok. E tekintetben az alapítói száz fős létszám iránymutató lehetett, ám véleményem szerint idevonatkozó jogszabály hiányában ekkor már elegendő volt az is, ha az egyház önértelmezése szerinti tagok létszáma elérte ezt a küszöböt, és ide lehetett számítani pl. a kiskorú tagokat is.

De lege ferenda tisztább jogi helyzetet eredményezett volna, ha a Lvt. tartalmazott volna az Etv.-ben foglalthoz hasonló törlési okot. Az egyháztagság fogalmának egységesítése az állami jogban nem lehetséges, ebben egyetértek Szathmáry Bélával.³³² Nem tartom a jövőben sem szükségesnek azonban megkövetelni azt, hogy az egyházak tagjaikról hiteles (közhiteles) nyilvántartást vezessenek. Véleményem szerint ezt egyes egyházak esetében nem is lehet kötelezővé tenni, nem is annyira a létszám nagyságrendje, hanem az egyháztagság fogalma miatt.³³³ Állami egyházjogi szempontból

³³⁰ 6/1989. (VI. 8.) IM rendelet a társadalmi szervezetek nyilvántartásának ügyviteli szabályairól 2. sz. melléklet

³³¹ Ahogy azt az alapítványok esetében az alapítványok elektronikus nyilvántartásáról, valamint a nyilvántartásból történő adatszolgáltatásról szóló 2010. évi XVI. törvény 3. § (6) elő is írja: „A bíróság a beérkezett kérelemben feltüntetett adatokat a személyi adat- és lakcím-nyilvántartás adataival összevetve ellenőrzi.”

³³² SZATHMÁRY 2001. 44.

³³³ Olyan lenne ez például, mint a Magyar Államtól megkövetelni, hogy tartsa hitelesen nyilván a ius sanguinis elv alapján magyar állampolgárnak tekinthető személyeket.

elegendő lehet pl. annyit előírni, hogy az egyháznak fennállása alatt tagja kell, hogy legyen (akár csak a sajátos egyházi felfogás szerinti értelemben) legalább az alapításkor megkövetelt számú és jellemzőkkel (ld. következő pont) rendelkező személy. E követelmény teljesítésének ellenőrzése pedig amúgy sem pusztán nyilvántartás kérdése.

Annak a felvetésnek a megítéléséhez, hogy „nem készítene felméréseket arról, hogy egy ember hány ilyen alapító okiratot, alakuló ülési jelenléti ívet látott el kézjeggyel”³³⁴ először azt a kérdést kellett megválaszolni, hogy egy személy szükségszerűen csupán egy egyház alapítója lehet-e. Ilyen jogszabályi megkötés nem volt, ezért ez nem is lett volna számon kérhető, azonban elméletileg nyilvánvalóan ez lett volna a helyes. A vallási-egyházi hovatartozás ugyanis jellegéből fakadóan választást, elköteleződést is jelent, történelmileg, szociológiailag, az egyházak többségének önértelmezése szerint sincs helye a „többes vallású” minőségnek. Ennek kizárására esetén azonban vizsgálni kellett volna azt is, hogy létezett pl. olyan egyház, amelynek a tagszervezete maga is nyilvántartásba vett egyház,³³⁵ vagyis tagsági, alapítói összetételükben jelenleg átfedés lehet.

A társadalombiztosítási jogszabályok használják a „szerzetesrend tagja” kifejezést.³³⁶ Ezalatt a Lvt. 13. § (3) bekezdési szerinti önálló szervezetekhez tartozó egyházi szolgálati viszonyban álló egyházi személyek voltak értendők. A tekintetben, hogy melyek minősülnek a szervezetek közül „szerzetesrendnek”, és arra nézve, hogy ki tekinthető tagjának, az egyház önértelmezése irányadó.

A gyakorlatban gyakran előfordult, hogy a képviseleti jog igazolásánál (pl. bankszámlanyitás, stb.) az egyházi jogi személyektől (és a társadalmi szervezetektől) a cégekhez hasonlóan hiteles aláírási nyilatkozat (a közjegyzői aláírás-hitelesítéssel ellátott címpéldány) vagy ügyvéd által ellenjegyzett aláírásminta csatolását kérték. A 6/1989. IMr. – a cégtörvénnyel ellentétben – nem követelte meg a nyilvántartásba vétel során aláírási címpéldány vagy – minta mellékletként történő csatolását, ez a közhiteles nyilvántartásnak nem volt része, a képviselő nem volt köteles általában a bejelentett módon jegyezni a szervezetet. Ezért, bár akadálya nem annak, hogy közjegyző vagy ügyvéd az egyházi jogi személy számára ilyet készítsen – és a gyakorlatban erre gyakran sor is került – ahhoz ilyen többletjoghatás nem fűződik, ezért ilyen okirat csatolását nincs értelme megkövetelni. Csupán a közjegyzői alá-

³³⁴ FERENCZY 1999. 521.

³³⁵ Pl. MAZSIHISZ – Magyarországi Autonóm Orthodox Izraelita Hitközség

³³⁶ 1997. LXXXI. 38. § (1) b), 1997. LXXX. 5. § (1) h)

írás-hitelesítés jelent annyival többet, hogy a közjegyző közhitelesen tanúsítja, hogy előtte a képviselő a szervezet nevében aláírt (Az aláírás módjára tett képviselői nyilatkozat ettől még nem válik kötelező erejűvé).³³⁷

4.2.2. Alapítási feltételek

4.2.2.1. Alapítók

Egyházat legalább száz természetes személy alapíthatott (Lvt. 9. § (1) a) pont), a törvény nem állapított meg korlátot sem a nagykorúság, sem az állampolgárság tekintetében.

Egyháztag csak magánszemély lehetett, tehát a társadalmi szervezetekkel ellentétben jogi személy nem, hiszen itt az egyházalapításhoz való egyéni alapjog érvényesüléséről van szó. A jogi személyiséggel bíró vallási közösségek számára megfelelő közös szervezeti forma az egyházak szövetsége lehetett, illetve lehetett ilyen maga az egyház is, amennyiben az önálló képviseleti szervvel rendelkező szervezeti egységekből állt. Az alapítóknak egyidejűleg, együttesen és egybehangzóan kellett döntenie az alapításról (BH 1994.696).

Ami a kiskorúak egyházakban és egyházalapításban történő részvételét illeti, csábítónak tűnhetett a társadalmi szervezetekre vonatkozó, KGD 1994.141 számon közzétett döntés analóg módon történő alkalmazása, melynek értelmében törvényi tilalom hiányában, illetve a nemzetközi gyermekjogi szabályok értelmében a korlátozottan cselekvőképes fiatakorúak is alapíthatnak egyesületet, ha az Etv. 8. § (1) bekezdésében meghatározott feltételeknek megfelelő ügyintéző és képviseleti szervet választottak tagjaik közül. Azonban az LB érvelése „az életkori sajátosságaiknak megfelelő egyesületekre”, illetve „életkori sajátosságoknak megfelelő célokra” vonatkozott. Az egyházak esetében, kivált, ha elfogadjuk, hogy a vallás az emberi személyiség egészét átformálja (ld. 1.4.1. pont), nehezen lett volna

³³⁷ Megjegyzem a pénzforgalmi szolgáltatásról nyújtásáról szóló 2009. évi LXXXV. törvénynek (a 3. § (3) bekezdés értelmében kógens rendelkezései) alapján a képviseletre jogosult bejelentési, illetve rendelkezési jogosultságát abban az esetben gyakorolhatja, ha a megválasztását (kinevezését), valamint aláírását – a szervezet jogi formájára vonatkozó sajátosságok figyelembevételével – hitelt érdemlő módon (pl. illetékes cégbíróság által érkeztetett bejegyzési vagy változásbejegyzési kérelemmel és aláírási címpéldánnyal) igazolja (20. § (2) bekezdés) Véleményem szerint ebből nem következik, hogy egyházi jogi személy esetében is kötelező lenne aláírási címpéldányt csatolni – az annak jogi formájára vonatkozó sajátosságok miatt.

elképzelhető ilyen részleges, életkori szempontból korlátozó cél.³³⁸ Ezért – számos külföldi példához hasonlóan – célszerű lett volna a nagykorúságot az alapítói minőség feltételül szabni. Más kérdés, hogy a kiskorúak számára is biztosítani kell a vallási közösségekben való részvétel lehetőségét, tekintettel a vallásszabadságból fakadó jogaikra.³³⁹

4.2.2.2. Szervezet

A Lvt. nem tartalmazott az Etv. 8. § (1) bekezdésében foglaltakhoz hasonló, az ügyintéző és képviseleti szervek tagjára vonatkozó állampolgársági vagy közbizalmi korlátozásokat sem, a szervezeti autonómiát (az indoklás alapján) tudatosan nagyon széleskörűen biztosítva. A közügyek gyakorlásától eltiltottak kizárásának mellőzése az egyházak esetében szintén abba az irányba mutatott, hogy a jogalkotó az egyházak szervezetét és működését az állami szférától minél inkább el kívánta választani, azzal, hogy azok alapítását nem tekintette „közügynek”. Az egyébként számos európai jogrendszerből ismert állampolgársági korlátozás hiányában (akár teljes egészében) külföldi állampolgárok által alapított, pl. külföldiek (külföldi származásúak) vallásgyakorlásának keretet adó egyház is nyilvántartásba vehető lett volna hazánkban³⁴⁰ – függetlenül attól, hogy az a belső egyházi szabályok értelmében egy nemzetek feletti (világ-) egyház részének, tagegyházának tekintemagát vagy sem.

A Lvt. hiányosságának volt tekinthető, hogy nem tartalmazott arra nézve előírást, hogy több képviselő esetén az egyházi jogi személy képviselet módját – vagyis hogy a képviseleti jog együttes vagy önálló-e – az alapsza-

³³⁸ Esetleg talán csak akkor, ha az a vallási tartalomból fakad, bár véleményem szerint kérdéses, hogy pl. a „fiatalok vallása” – esetleg a felnőttekre, idősekre, netalán csupán a szegényekre, gazdagokra, fehérekre, feketékre, vagy más társadalmi csoportokra korlátozódó tanok tekinthetők-e vallásnak. A vallás és a társadalmi (pl. faji, nemzetiségi) identitás összefüggésének elemzése mindazonáltal meghaladja e kötet kereteit.

³³⁹ A család világnézeti integritásának és a gyermekek vallásszabadsággal kapcsolatos jogainak kérdéséről ld. SCHANDA 2003. 34–35. a

³⁴⁰ Vannak is ilyenek pl. a Koreaiak Magyarországi és Közép-Európai Keresztény Gyülekezete, Magyarországi Kínai Chanbuddhista Egyház, Magyarországi Keresztény Kínai-nyelvű Egyház, Magyarországi Kopt Ortodox Egyház,, Szent Margit Anglikán/Episzkopális Egyház. Sajátosak ilyen szempontból a határon túli (vagy onnan származó magyarok közösségei: pl. Erdélyi Gyülekezet. A külföldi állampolgároknak a magyar állam ellenőrzése alól messzemenően kivont hazai szerveződéseit nyilvánvalóan jelenthetnek bizonyos, az Lvt. elfogadása idején még bizonyára kevésbé fenyegetőnek tűnő nemzetbiztonsági kockázatot. Az NBH évkönyvei erre jelenleg nem utalnak, egy esetleges törvénymódosítás előkészítése során a kérdést mindazonáltal vizsgálni kellene.

bályban/belső szabályban meg kell-e határozni, illetve nem követelte meg annak a nyilvántartásban való bejegyzését.

Sajátos különbséget tett a Lvt. hatálybalépésekor hivatalból bejegyzett és az azt követően benyújtott kérelmek alapján nyilvántartásba vett egyházak között a 9. § (1) b)–c) pontja – a különbségtételt az AB határozatában elemezte, de nem kifogásolta.³⁴¹ Utóbbiaknak ugyanis alapszabályt kellett elfogadniuk és csatolniuk a bejegyzési kérelemhez. Előbbiek esetében a jogalkalmazónak meg kellett ítélnie, hogy adott esetben pl. a 13. § (2) alkalmazása során mit tekint „alapszabálynak” (pontosabban a 9. § (2) bekezdés megfelelően „alapszabályának vagy belső törvényének, szabályának”). Erre vonatkozóan nyilvánvalóan csak az egyház önértelmezése lehetett az irányadó, vagyis magának a közösségnek kell megjelölni, hogy saját belső szabályai, törvényei, joga stb. közül minek a figyelembevételét kéri. Sajátos problémát vethetett fel, ha adott kérdésre az egyháznak nem is volt írott szabálya, esetleg szokásrendje vagy gyakorlata sem, az állami jogalkalmazó³⁴² mindenesetre ilyenkor is csupán az egyházi képviselő nyilatkozatára támaszkodhatott. A kérelemre nyilvántartásba vett egyházak esetében továbbá a törvény az alapszabály „elfogadásáról”, illetve az „ügyintéző és képviseleti szervek megválasztásáról” szólt. Vagyis dacára annak, hogy a demokrácia követelménye nem köti az egyházakat, az alapítás a törvény értelmében mégsem történhetett másként, mint többségi választás, szavazás útján. Úgy tűnik, hogy a jogalkotó az alapítás körében az egyházaknál is megkövetelt egy bizonyos demokratikus eljárási „minimumot”. Az sem elhanyagolható szempont, hogy a Lvt. „ügyintéző és képviseleti szervek”-ről szólt, az Etv.-vel azonos módon. A társadalmi szervezetekkel szemben az egyházak esetében célszerű volt ezeket a szabályokat rugalmasabban értelmezni, mind a választás, szavazás mikéntjét, mind az egyház szerveit tekintve. Előbbire vonatkozóan véleményem szerint elegendőnek kellett tekinteni bármiféle olyan eljárást, amelynek során az alapítók többségének akaratára megnyilvánult, utóbbi esetben pedig az egyházat az állammal szemben képviselő szerv vagy tisztviselő(k), és egy ügyintéző szerv megjelölését

A hivatalból és a kérelemre nyilvántartásba vett egyházak közötti megkülönböztetés legalábbis részben mégis látszólagos volt, mivel az 1990. előtt elismert vallásfelekezeteknek is kellett a 1895. évi XLIII. törvénycikk értelmében szervezeti szabályzatot alkotniuk, és korábbi jogunk sokkal több megkötést tartalmazott a szervezetalakítást illetően. Az egykori bevett

³⁴¹ 8/1993. (II. 27.) AB határozat; SCHANDA 2003. 88f.

³⁴² Ez nem csupán a nyilvántartásba vevő bíróság, hanem minden olyan jogalkalmazó is, amelynek a 13. § (2) szerinti belső jogalanyiság kérdésében állást kell foglalnia.

felekezeteknek pedig történelmileg kialakult szabály- és szervezetrendszerre van. Az már nehezebb kérdés, hogy mivel támasztható alá, hogy a kérelemre bejegyzett egyházak létesítésénél választási eljárást követelt meg a törvény. Véleményem szerint a jogalkotó nem is szabályozhat másképp, mivel az egyházalapítás közösségi ügy, nem például alapítói döntés kérdése (mint az alapítványok, vagy az egyszemélyes társaságok esetében). A közösségi akaratképzéssel összefüggésben egy jogállamban pedig csak demokratikus eljárások írhatók elő. A hivatalból bejegyzett egyházak jogalanyisága történeti jellegű, illetve a jogállamot megelőző időkre vezethető vissza, ezért elfogadható, hogy velük szemben ilyen követelmény nem volt.

Ami az egyházak szervezetalakítását illeti, a Lvt. néhány megkötést tartalmazott: az egyháznak rendelkeznie kellett szervezeti felépítéssel (9. § (2) a) pont). Ez álláspontom szerint azt jelentette, hogy a törvény megkövetelte a szervezetség, strukturáltság bizonyos minimumát. A 9. § (1) c) pontra („ügyintéző és képviseleti szervek”) is figyelemmel úgy tűnik, az egyháznak a képviselő(kö)n és az alapítók összességén túlmenően legalább egy további ügyintéző, döntéshozó, irányító stb. szervvel rendelkezni kellett. A 9. § (2) b) pont szerint a 13. § (2) bekezdéssel összhangban az alapszabályban fel kellett tüntetni, ha „valamely szervezeti egysége jogi személy, ennek megnevezését.” A Lvt. nem volt egyértelmű abból a szempontból, hogy ezeket a szervezeti egységeket tételesen fel kellett-e sorolni, vagy elegendő volt típus szerint megnevezni. A törvény szó szerinti értelmezése előbbi irányba mutat („valamely ... ennek”), a gyakorlatban mindkét megoldást alkalmazták,³⁴³ anélkül, hogy kialakult szempontrendszer lett volna arra, hogy mikor, melyiket.

Az ügyintéző és képviseleti szerv megbízatásának szabályozásában az egyházak teljes szabadságot élveztek, az egyesületekkel szemben nem kellett az alapszabályban meghatározni a megbízatás időtartamát (az szólhat akár élethosszig), sem hatás- és feladatköröket a részletezni. Annak megjelölése azonban a törvény értelmében szükséges volt, hogy az ügyintéző és képviseleti szervnek mi az összetétele, bár az alapszabálynak ez nem volt kötelező eleme.³⁴⁴

³⁴³ SCHANDA 2003. 87.

³⁴⁴ Újabb jogunk az egyházi ügyintéző és képviseleti szervben való részvételnek jelentőséget tulajdonít a közpénzek felhasználása körében (mint bizonyos eljárásokból való kizáró ok). Az ugyanitt használt egyházi „vezető tisztségviselő” kifejezés tartalma viszont teljesen bizonytalan. 2007. CLXXXI. 6. § (1) e), 8. § (1) e), 2009. CLXIII 10. § (8).

4.2.3. Név és névvédelem

Az egyházak számára a névvédelmet a Lvt. 9. § (3) névkizárólagosságra vonatkozó bekezdése: „Az egyház elnevezése már nyilvántartásba vett egyház elnevezésével nem lehet azonos vagy összetéveszthető”, valamint a Ptk. biztosította. A bírósági jogértelmezés ebben a körben általában kiterjesztő volt. A névvalódiságnak elvének megfelelően megkövetelte az egyházi hozzájárulást a társadalmi szervezetek egyházra utaló névválasztásához.³⁴⁵ Az LB által kidolgozott elvek nyilvánvalóan nemcsak az egyesületek, hanem egyéb más jogi személy típusok (pl. alapítványok) esetében is irányadók voltak.³⁴⁶ Az ítélkezési gyakorlat ugyanakkor nem követelte meg a hozzájárulást akkor, ha a másik jogi személy célja nem az egyház hiteléleti körébe tartozó tevékenység végzésére, hanem pl. egyházi tulajdonú épület fenntartására, állagmegóvására irányult.³⁴⁷

A Lvt. fenti rendelkezése szó szerint csupán a nyilvántartásba vett egyházakra vonatkozott, a többi egyházi jogi személy típus közül pedig csak az egyházak szövetségére. Ugyanis a 13. § (2)–(3) bekezdések szerinti jogi személyekkel összefüggésben a törvény a nyilvántartásba vételre egyebekben (csak) a 12. § (1)–(2) bekezdésében foglaltakat rendelte megfelelően alkalmazni, az egyházak szövetségére azonban az egyházakra vonatkozó szabályokat általában. Nyilvánvalóan helyesebb lett volna a törvényben az egyházak jogi személyiségű szervezeti egységeire és önálló szerveire is kiterjeszteni a névvédelmi szabályt. Ennek szükségessége különösen akkor mutatkozott meg, amikor egyházszakadás (akár jogi értelemben vett szétválással, akár új egyház alapításával) történik. Az Fővárosi Ítéltábla gyakorlata a törvénynek ilyen szempontból való kiterjesztő értelmezése irányába mutatott, egy lépéssel azonban talán már túl is lépett a Lvt. szabályain. A bíróság 2.Pf.21.128/2009/4. sz. részítéletével megállapította, hogy az egyházként nyilvántartásba vett Budapesti Unitárius Egyházközség megsértette a Magyar Unitárius Egyház névhasználat védelméhez fűződő jogait, és eltiltotta

³⁴⁵ BH 1993.258. Ld. SCHANDA 2003. 86., SCHANDA 2005. 86.

³⁴⁶ Katolikus vonatkozásban a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia 1991. december 18-i határozata az alapítványokra is vonatkozik, miszerint mindazok az alapítványok, amelyeket a katolikus egyházi szervezetek vagy az egyházi személyek hoznak létre és azok, amelyek bármely formában katolikus egyházi célokat szolgálnak, még ha világi személyek hozzák is létre azt, csak a területileg illetékes egyházi főhatóság jóváhagyásával nyújthatók be bírósági bejegyzésre.

³⁴⁷ KGD2002. 121 A katolikus templom és kápolna fenntartására, karbantartására létrehozott alapítványhoz nem szükséges egyházi hozzájárulás („Gy. Katolikus Templom és Kápolna Alapítvány”)

a további jogsértéstől.³⁴⁸ Az előbbi egyház neve ugyanis megegyezett Magyar Unitárius Egyház legnagyobb, budapesti szervezeti egységének (egyházközségének) nevével. A határozat kapcsán problematikus azonban, hogy a Magyar Unitárius Egyház érintett egyházközsége nem rendelkezik jogi személyiséggel az egyház belső joga alapján. Vagyis az ítélet az egyházat megillető névvédelmet kiterjesztette a jogi személyiséggel nem rendelkező szervezeti egységekre is, amely értelmezés nyilvánvalóan parttalanná tágítaná a szabályozást. Véleményem szerint, ha egy egyház valamely szervezeti egysége számára biztosítani kívánta a Lvt. és a polgári jog szerinti névvédelmet, akkor fel kellett ruháznia azt jogi személyiséggel.

A névvédelem körében felmerült a kérdés, hogy melyek azok szavak, kifejezések, amelyek „védettek”. A névvalódiság elvéből fakadóan a névnek a megjelölt szervezet jellegét kell tükröznie. A magyar jogban azonban nincs olyan, egyes külföldi jogokban ismert korlátozás, hogy egy adott hitvallásra csak egy egyház alapítható. A törvény az „azonos”, illetve „összetéveszthető” fogalmakkal szemben biztosított védelmet, ezek körülhatárolása nem volt minden esetben könnyű. Nyilván egyszerű a kérdés, ha a két összehasonlított elnevezés szó szerint megegyezik, mint a fent idézett döntésben. A bírósági gyakorlat ezenkívül kizárólagosan a Magyar Katolikus Egyházra vonatkozóan tekintette a „katolikus” kifejezést (ez kiterjesztendő egyébként a „római katolikus” és a „görög katolikus” megjelölésekre is), és egyértelműnek tűnik a helyzet pl. a „református”, az „evangélikus” és „baptista”³⁴⁹ fogalmak esetében.

Ahol azonban már több egyház is „osztozik” egy-egy megjelölésen (ilyen „történelmi” egyházak is vannak, pl. „ortodox”, „zsidó”, „izraelita”, „unitárius”, illetve ilyen az „iszlám-muszlim-muzulmán”, „adventista”, „metodista”, „hindu”, „püünkösdi” jelző) a helyzet bonyolultabb. Az egyháztól eltérő jogi személy típusok alapítása esetén ilyenkor előfordulhat, hogy akár több jogosulttól is be kellene szerezni hozzájáruló nyilatkozatot – ezt legalábbis meg kellene kísérelni, ha a jogosultak száma nem nagy. Ha csak egyházakról, egyházi jogi személyekről van szó, a név kérdésében való

³⁴⁸ Az egyház a továbbiakban Duna-Tisza Menti Unitárius Szórványegyházközség néven folytathatta működését.

³⁴⁹ A Magyarországi Baptista Egyház a „baptista” elnevezésre vonatkozó kizárólagosan igényén a nyilvántartó bíróságnak írásban bejelentette (ld. Föv.B. 6.Pk.63.364/3. sz. irat). Úgy tűnik, ezt az igénye mindezidáig nem is sérült, legalábbis ami az egyházakat illeti, hiszen más egyház nevében nem hordozza a kifejezést. Megjegyzem, aligha indokolható, hogy ha a „baptista” megjelölés kizárólagos, akkor az „unitárius” pl. miért nem az (ld. a fent elemzett jogesetet).

döntés is különösen egyházszakadásakor lehet fontos. A helyes álláspont ilyenkor véleményem szerint, hogy a kiváló közösség (vagy a különvált közösségek) elnevezésének a korábban egységes egyházétól különböznie kell, legalább egy utalással.³⁵⁰ Nem tekinthetők „védett” kifejezésnek pl. a „keresztény”³⁵¹, „keresztyén”, (ideértve a Jézus Krisztus nevére való utalásokat is), „evangéliumi”, „ökumenikus”, „protestáns”, melyek voltaképp gyűjtőfogalmak. Bizonyos kifejezések a nevükben azokat hordozó közösségek nagy száma miatt szintén ide sorolhatók pl.: „buddhista”.

Az egyesületek és más jogi személyek nevei esetében a gyakorlat, illetve külön jogszabályok is követelményeket támasztanak a névszabatosság, vagyis a név magyar nyelven, magyar helyesírás szabályai szerinti, rövidítésmentes írásmódja, illetve a jogi személy típus feltüntetése tekintetében. A Lvt. ilyen szabályokat nem tartalmazott, a nyilvántartásba vett egyházak nevei gyakran tartalmaztak idegen szavakat, rövidítéseket, és sem az egyház, sem a Lvt. által azzal azonos értelemben használt megjelölések valamelyike sem volt feltétlenül része a neveknek. (Gyakori pl. a „gyülekezet”, „közösség”, „hitközség”, „egyházközség” megjelölés.) A tervezett új Ptk. a jogi személyekre általában kiterjesztette a névszabatossági követelményeket.³⁵² E szabályoknak az egyházi jogi személyekre történő alkalmazandósága a fentebb jelzett okok miatt szintén legalább kérdéses.

Rövidített név nyilvántartásba vételéről a Lvt. és a végrehajtási rendeletek hallgattak. Egyes egyházak esetében a nyilvántartás tartalmazott illet³⁵³. Itt is irányadó a közhiteles nyilvántartásokra általában vonatkozó elv, hogy a nyilvántartásba csak a törvény által megjelölt adatokat lehet (és egyben kell) felvenni.

³⁵⁰ Itt is alkalmazható a társadalmi szervezetekre irányadó jogértelmezés: „Nincs akadálya annak, hogy különböző társadalmi szervezetek elnevezésében azonos szavak szerepeljenek, ha a név egyediesítésre alkalmas és kizárja az összetévesztés lehetőségét.” LB Kpkf.I.25.727/1993 idézi: LOMNICI 167.

³⁵¹ SCHANDA 2005 86. – utal ugyancsak a szentek neveire, amelyek szintén nem „védettek.”

³⁵² 2:43. § (2) A jogi személy típusára vonatkozó elnevezést a jogi személy nevében fel kell tüntetni. (3) A jogi személy nevében – ha törvény eltérően nem rendelkezik – a jogi személy típusát, ha pedig a név a jogi személy tevékenységét is tartalmazza, akkor a tevékenységet is magyar nyelven, a magyar helyesírás követelményeinek megfelelően kell feltüntetni.

³⁵³ A baptista egyház kifejezett ez irányú kérelmére került bejegyzésre (ld. Föv. B. 7. Pk. 63.363/1990/16. sz. írat). Mivel a rövidített név önálló nyilvántartásba vételére a Fővárosi Bíróság szerint az Lvt alapján nem volt lehetőség, de – iránymutatása szerint – a rövidítésnek a teljes név mellett zárójelben történő feltüntetésére igen, ez utóbbi módon, nem külön rovatba, hanem a teljes név részeként jegyezték be. Így szervezet „neve” a bírósági nyilvántartásban: „Magyarországi Baptista Egyház (rövidítve: MBE).”

A Fővárosi Bíróság az egyházak nyilvántartásba vételekor a fővárosra utaló megnevezés bejegyzéséhez kérte a Fővárosi Közgyűlés névhasználati engedélyét a „Budapest” név felvételéről és használatáról szóló 59/1994. Főv. Kgy. rendelet előírasi szerint.³⁵⁴ (Ilyen rendeletei más helyi önkormányzatoknak is vannak.) A rendelet általában minden jogi személyre vonatkozik, a névhasználatot csak fővárosi székhelyű szervezetek kérhetik, és az engedély kiadása széles körben megtagadható (pl. „egyéb, különösen indokolt esetben.” 5. § c) pont). Véleményem szerint az egyházi szervezeti autonómiát sértené, ha a rendelet alapján egyébként jogszerűen működő budapesti székhelyű egyházi jogi személytől megtagadnák a névhasználatot, akár még a szabály alkotmányellenessége is felmerülhet. Helyesebb volna ezért az ilyen tárgyú önkormányzati rendeletekben az egyházi jogi személyekre különös, megengedőbb jellegű szabályt alkotni.

4.2.4. Eljárási kérdések

A nyilvántartásba vételi eljárásról a Lvt. 10–12. §-i rendelkeztek röviden, a törvény nem utalt kifejezetten a Pp.-re, csupán a 105/1952. (XII. 28.) MT rendelet 13. § (3) bekezdése értelmében kellett erre a nemperes eljárásra is a Polgári perrendtartás szabályait megfelelően alkalmazni.

Az eljárással kapcsolatban sokszor elhangzott, hogy az szinte teljes egészében formális volt, a bírósági gyakorlat alapján azonban ezt a képet valójában árnyalni kell. A nyilvántartásba vételi kérelemhez az „elfogadott alapszabályt”, a 9. § (1) bekezdésének d) pontja szerinti (8. § mindkét bekezdésére vonatkozó), valamint a képviselők személyére vonatkozó nyilatkozatot kellett csatolni. Megemlítendő, hogy a képviselők nevét ennek értelmében nem kellett az alapszabálynak tartalmaznia – a tervezett új Ptk. általános szabályai szerint viszont igen. A Lvt.-nek megtagadási okokra vonatkozó 11. § első fordulata tartalmi jellegű volt: kizárta az egyház 8. § szerinti törvényi fogalmának nem megfelelő kérelmezőket. A második fordulat utalt a bejegyzési feltételek be nem tartására, vagyis a formai okokra. Kérdés, hogy a 8. § szerinti követelmények tekintetében a bíróság hagyatkozhatott-e csupán a kérelmező nyilatkozatára, vagy végezhetett-e, és ha igen, milyen körben érdemi vizsgálatot. A törvény 11–12. §-hoz fűzött indoklás utóbbi értelmezést látszott alátámasztani.³⁵⁵ Ebbe az irányba muta-

³⁵⁴ Ld: a Budapesti Görög Alapítású Magyar Orthodox Egyházközség idézett ügyét.

³⁵⁵ A javaslat alapján az egyház nyilvántartásba vételét csak akkor lehet megtagadni, ha a létrehozott szervezet nem tekinthető egyháznak, vagyis azt nem az azonos hitelveket követők

tott az újabb bírósági gyakorlat is. Egy eseti döntés szerint a bíróságnak vizsgálnia kellett a kérelmező hitvallásának lényegét, szertartásrendjét, valamint szervezeti rendjét is.³⁵⁶ Az LB itt is meglehetősen progresszív módon ítélkezett, tekintettel arra, hogy a Lvt. indoklása a hitvallás tekintetében szinte szó szerint ezzel ellentétesen fogalmazott.³⁵⁷ A határozat értelmében az alapszabálynak, vagy ennek hiányában a kérelmező nyilatkozatának tartalmaznia kellett azokat az elemeket, amelyek alapján a bíróság megítélheti, hogy fennáll-e a vallásos jelleg. A közzétett további bírósági határozatokból az is kitűnik, hogy a bíróság mérlegelhetett: a megjelölt cél valójában vallásosnak vagy másnak (pl. gazdaságinak³⁵⁸ vagy csupán „mágikus tevékenységnek”³⁵⁹ – ld. az 1.4.1. pontot is) tekinthető-e. E tekintetben az újabb döntések valószínűleg a 2000–2001-es törvényjavaslat vallási célra vonatkozó szabályainak hatását is tükrözték.

A 12. § (2) bekezdése értelmében az alapszabálynak az egyház nevére, székhelyére, szervezeti felépítésére, az egyház jogi személyiségű szervezeti egységeire vonatkozó változásait, valamint a képviselő(k) személyében beálló változást kellett a bíróságnak bejelenteni, vagyis nem általában valamennyi alapszabály-változást. Kérdés, hogy ezt a szabályt hogyan kellett értelmezni a hivataltól bejegyzett egyházak esetében. Esetükben is nyilván csak ezeket a változásokat kellett jelezni, vagyis ha pl. egy szervezeti egység (egységtípus) a belső szabályok alapján elveszítette jogi személyiségét, vagy megszerezte azt, vagy ha módosultak az egyház adatai. Véleményem szerint hiba volt, hogy a 12. § (2) általában megkövetelte az (amúgy is bizonytalan jelentésű) szervezeti felépítésre vonatkozó módosulások bejelentését is, mivel ideérthető lehetett bármilyen szervezeti átalakítás, szerv, szervezeti egység, intézmény, tisztség stb. létesítése, megszüntetése, ami különösen a nagy egyházak esetében volt értelmezhetetlen és alkalmazhatatlan.

Az egyház nyilvántartásba vételére vonatkozó bejelentést a képviselőre jogosult személy nyújthatta be (10. § (1) bekezdés) – ez vonatkozott a változásbejegyzési kérelemre is (a törlési kérelemre azonban nem, mert a 20. § (1)

hozták létre a közös vallásgyakorlatuk céljából, valamint, ha az egyház vallási tevékenysége alkotmányellenes, vagy törvénybe ütköző, végül, ha az alapítók nem tettek eleget az alapítással kapcsolatos előírásoknak.

³⁵⁶ KGD1998. 136 (ld. fent az 1.4.1. pontot is)

³⁵⁷ „A bíróság az egyház hitelveit nem vizsgálja, csupán arról kíván megbizonyosodni – az alapítók ilyen tartalmú nyilatkozata alapján –, hogy vallási közösséget kívánnak létrehozni, és a közösség tervezett tevékenysége törvénybe nem ütközik.”

³⁵⁸ EBH1999. 159

³⁵⁹ KGD1999. 211

a „magyarországi legfőbb szervről” szólt – ld. később). A bírósági gyakorlatban az egyházakra is alkalmazták a társadalmi szervezetekre vonatkozóan kidolgozott³⁶⁰ elveket, miszerint ennek alapján a bíróságnak vizsgálnia kellett, hogy a változást az arra jogosult személy jelentette-e be, és az arra hatáskörrel rendelkező szerv határozta-e el.³⁶¹ Adott esetben pl. hogy megvolt-e – az alapszabály és a belső egyházi szabályok ilyen rendelkezése szerint – a változást megalapozó, megfelelő szerv, testület által hozott határozat, döntés. A bíróság pusztán formális vizsgálatot végezhetett, ami annak megállapítására irányult, hogy a nyilatkozat az arra jogosulttól származik-e – ez, ellentétben Ferenczy Rita véleményével³⁶², az eljárás nemperes jellegéből következett, és nem az egyházi autonómiából. A nyilvántartási eljárásban nem vizsgálhatók a határozat meghozatalának körülményei, annak tartalmi valósága, megfelelősége³⁶³, nem bírálható el ezzel kapcsolatos jogvita. A vizsgálat köre ennyiben a társadalmi szervezetek nyilvántartásba vételi eljárásához hasonló. Annyiban viszont más a helyzet, hogy itt az alkalmazandó egyházi szabály nem feltétlenül kellett, hogy formalizált, ellenőrizhető döntéshozatali eljárást írjon elő, nem is volt biztos, hogy minden esetben rendelkezésre állt határozat, döntés, illetékes szerv, stb.

A társadalmi szervezetekkel ellentétben azonban a bíróság az egyházi autonómiából fakadóan még peres (kontradiktórius) eljárásban sem dönthetett a változást megalapozó egyházi határozat jogszerűsége tárgyában, vagy pl. az egyház és szervezeti egysége között e kérdésben kialakult jogvitáról (15. § (2) bekezdés).

4.3. Az egyházak elismerése és nyilvántartásba vétele az Ehtv. szerint

Az Ehtv. egyházi jogalanyiság megszerzését merőben új alapokra helyezte. Az egyház a továbbiakban nem az egyesületekhez hasonló bírósági nyilvántartásba vétellel jön létre, hanem az Országgyűlés általi elismeréssel. Az elismerés egyebek mellett várakozási időhöz és támogatói küszöbhez (de nem taglétszámküszöbhez!) kötött.

³⁶⁰ LB Kny.III. 27.617/1995. idézi: LOMNICI 121., illetve ld. a LB KK. 1. sz. állásfoglalást is.

³⁶¹ BH1997. 367.

³⁶² FERENCZY 1999 523.

³⁶³ A társadalmi szervezetekre: LB Kny.III.26.938/1995. idézi: LOMNICI 124.

Amint arra már történt utalás, az egyházi elismerés nem létrehozza a jogalanyt, hanem egy különleges minőséggel, jogállással ruházza fel: az Ehtv. szerinti elismerés előtt az elismert jogalany minden esetben már létezett, és jogutóda a korábbi szervezetnek: az Lvt. szerinti egyháznak vagy a vallási egyesületnek.

Az elismerést „alapcélként vallási tevékenységet végző egyesületek” kérhetik. Az elismeréshez az Ehtv. módosítása, tehát kétharmados többség szükséges (de nem az összes országgyűlési képviselő kétharmadának szavazata, vagyis alkotmányozó többség, ahogy azt a megsemmisített Ehtv. írta volna elő). Ezt követően jegyzi be az egyházakkal való kapcsolattartás koordinációjáért felelős miniszter az egyházat a nyilvántartásba.

4.3.1. Az egyházként való elismerésre irányuló eljárás

Az egyesület egyházként való elismerését legalább ezer fő aláírásával a népi kezdeményezésre vonatkozó szabályok alkalmazásával az egyesület képviselőjére jogosult személy kezdeményezheti (14. § (1) bekezdés). Amint már említettük, közömbös, hogy az egyesületnek mekkora a taglétszáma vagy ebből hányan kívánnak az egyház tagjaivá válni. Az elismerés feltételei a következők:

Ehtv. „14. § (2) bekezdés: Az egyesület akkor ismerhető el egyházként, ha

- a) alapcélként vallási tevékenységet végez,
- b) tanításának lényegét tartalmazó hitvallása és rítusa van,
- c) legalább százéves nemzetközi működéssel rendelkezik vagy legalább húsz éve szervezett formában, egyesületként működik Magyarországon, amely húszéves időtartamba beszámít az e törvény hatálybalépése előtt a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvény alapján nyilvántartásba vett egyházként való működés is,
- d) alapszabályát, létesítő okiratát, belső egyházi szabályát elfogadta,
- e) ügyintéző és képviselői szerveit megválasztotta vagy kijelölte,
- f) képviselői nyilatkoznak arról, hogy az általuk létrehozott szervezet tevékenysége nem ellentétes az Alaptörvénnyel, jogszabályba nem ütközik, valamint nem sérti más jogait és szabadságát, és
- g) az egyesülettel szemben – működése során – nemzetbiztonsági kockázat nem merült fel,
- h) tanai és tevékenységei nem sértik az ember testi-lelki egészségéhez való jogát, az élet védelmét, az emberi méltóságot.”

A várakozási időnél a törvény nem szól annak folyamatosságáról – ezzel kapcsolatban adódhat majd jogbizonytalanság. A várakozási időbe a korábbi hazai működésből csak az egyesületi és az Lvt. hatálya alá eső egyházi formában kifejtett működés számít bele. A megsemmisített Ehtv. szerint még „a törvény hatálybalépése előtt egyházként történő működés” volt beszámítható. Nem számítható be jelenleg tehát az 1990. előtti elismert vallásfelekezeti formában történt működés, ezért a rendelkezéssel a jogalkotó nyilvánvalóan érvénytelennek tekinti a Kádár-korszak idején hozott elismerési döntéseket.

Az Ehtv. korrigálta az Lvt. kifogásolható rendelkezését, amely egyházak esetében is a tisztviselők választására utalt. Az új törvény „megválasztásról” vagy „kijelölésről” szól. Mivel azonban a Ptk 61. § (3) bekezdés egyesületek esetében továbbra is csak választást tesz lehetővé, külön szabály a vallási egyesületekre nincs, ezért a jelen szabályok értelmében a „kijelölt” szervek vagy személyek nem lehetnek egyben magának az egyesületnek ügyintézői, képviselői (kivételt ez alól az átmeneti szabály értelmében az Lvt. szerinti egyházak jogutód-egyesületei képeznek).

Az elismerési eljárást az Ehtv. a következőképpen szabályozza:

„14. § (3) Az Országgyűlés vallásügyekkel foglalkozó bizottsága (a továbbiakban: bizottság) a népi kezdeményezés alapján az egyesület egyházként történő elismerésére vonatkozó törvényjavaslatot terjeszt az Országgyűlés elé. Ha a (2) bekezdésben meghatározott feltételek nem állnak fenn, azt a bizottság a törvényjavaslathoz kapcsolódóan jelzi.

(4) A bizottság felhívására az egyesület a (2) bekezdés a)–f) pontja szerinti feltételeket igazolni köteles. A (2) bekezdés a)–c) pontjában meghatározott feltételek fennállásáról a bizottság a Magyar Tudományos Akadémia elnökének állásfoglalását kéri.

(5) Ha az Országgyűlés a (3) bekezdés szerinti törvényjavaslat alapján valamely egyesület egyházként történő elismerését nem támogatja, az erről szóló döntést országgyűlési határozat formájában kell közzétenni. A közzétételtől számított egy éven belül az egyesület egyházként való elismerésére irányuló ismételt népi kezdeményezés nem indítható.

15. § Az egyesület az e törvénynek az adott egyház bejegyzésére vonatkozó módosítása hatálybalépésének napjától minősül egyháznak.”

Az MTA szakértő bizottságot hozott létre a (4) bekezdés szerinti állásfoglalás kialakításához. Az elismerési eljárás feltételei nem különösebben korlátozóak, a kisebb vallási közösségek meghatározó többsége számára is

bizonyára könnyedén elérhetők. Az elismerés kulcsa ezen túlmenően az Országgyűlés kezében van, lényegében politikai döntés.

4.3.2. Az Ehtv. szerinti nyilvántartás

„16. § A miniszter az e törvénynek az adott egyház bejegyzésére vonatkozó módosítása hatálybalépését követő 30 napon belül az egyházat nyilvántartásba veszi.

17. § (1) A nyilvántartás tartalmazza az egyház

- a) nevét, rövidített nevét, illetve a köznyelvben meghonosodott elnevezését,
- b) székhelyét,
- c) képviselőjének nevét, lakóhelyét és a képviselet módját,
- d) ha az egyház ilyennel rendelkezik, címerének és logójának tartalmi leírását.

(2) A nyilvántartásba az egyház létesítő okiratának módosítása esetén be kell jegyezni a létesítő okirat módosításának időpontját, valamint a módosítás nyilvántartásba vételéről szóló határozat számát és jogerőre emelkedésének időpontját.

(3) A nyilvántartást a miniszter vezeti.

(...)

18. § (1) A nyilvántartásba bejegyzett adatok változását, valamint a 17. §

(4) bekezdése szerinti nyilvántartásba vételhez szükséges adatokat – a változástól, illetve a létesítő okirat módosításától számított tizenöt napon belül – az egyház egészének, legfőbb szervének vagy a belső egyházi jogi személy közvetlen felettes egyházi szervének képviselője a miniszternek bejelenti.

(2) Az egyház és a belső egyházi jogi személy nyilvántartásba bejegyzett adatai nyilvánosak.”

A megyei bíróságok helyett a továbbiakban a miniszter vezeti az egyházak nyilvántartását. Az Ehtv. az Lvt.-vel ellentétben rendelkezik az egyház rövidített nevééről is – más kérdés, hogy ésszerű-e annak bejegyzését kötelezővé tenni. A fokozottabb névvédelem indokolhatja a „köznyelvben meghonosodott elnevezés” bejegyzését is, ennek előírása azonban nehéz feladatot ró a nyilvántartás vezetőjére. A nagyobb egyházak esetében nagyszámú ilyen elnevezés, megjelölés lehet, esetenként pedig akár bizonytalanság adódhat abból is, hogy egy-egy elnevezést több egyház is használ.

A 18. § (1) szankció nélküli norma.

A nyilvántartás egyértelműen tisztán deklaratív hatályú, hiszen az egyházak esetében az Ehtv. módosításával keletkezik az egyházi jogalanyiség, a belső egyházi jogi személyek esetében pedig a belső egyházi szabály erejénél fogva, és utóbbiakat nem is kötelező bejegyeztetni. (ld. még a 4.5 pontot is). Nem egészen világos, hogy így vajon mire lesz jó a törvény felhatalmazása alapján készülő rendelet szerint a nyilvántartásból kérhető elektronikus kivonat.

4.3.3. Az átmeneti rendelkezések

Az Ehtv. kihirdetés és hatályba lépése között csupán egyetlen nap telt el, felkészülési idő az alkalmazására alig volt, ezért a jogalkalmazás számára igen fontosak az egyébként meglehetősen részletes átmeneti szabályok. Nyilván az idő rövidsége indokolta azt, hogy a jogalkotó tekintettel volt a megsemmisített és teljes egészében hatályba sem lépett Ehtv.-re is, hiszen annak alapján a korábban egyházként nyilvántartásba vett szervezetek 2011. december 31-ig nyilatkozhattak volna a továbbműködésről (megsemmisített Ehtv. 36. § (3) bekezdés). Ezt a nyilatkozatot 82 egyház határidőben, az megsemmisített Ehtv. hatályvesztéséig meg is tette.³⁶⁴

A törvény erejénél fogva elismert egyházakat (és belső egyházi jogi személyeiket) a miniszter az Ehtv. hatályba lépésétől számított 30 napon belül veszi nyilvántartásba. (Ehtv. 33. § (1)–(2) bekezdés). Az Lvt. alapján nyilvántartásba vett szervezetek és azok „vallásos célra létrejött önálló szervezetei” – együtt „szervezetek” – közül azok, amelyek az Ehtv.-ben nem szerepelnek és 2011. december 20-ig nem kérték az elismerést, 2012. január 1-jétől ipso iure egyesületnek minősülnek (34. § (2) bekezdés). Ebbe körbe tehát a törvény megfogalmazásából következően az Lvt. szerinti egyházak, önálló szervezetek és egyházi szövetségek tartoznak, ezek mindegyike önálló egyesületté válik. A nyilvántartásba nem vett jogi személyiségű szervezeti egységekről hallgat a törvény, nem egyértelmű, hogy azok önálló jogi személyisége megszűnik-e vagy a jogutód egyesület szervezeti egységeként fennmarad.

A megsemmisített Ehtv. hatályvesztéséig (2011. december 20.) „annak az egyházkénti elismerésre vonatkozó szabályaira tekintettel a miniszterhez kérelmet benyújtó egyház e törvény szerinti elismeréséről az Országgyűlés – a népi kezdeményezésre vonatkozó szabályok kivételével – a 14. § (3)–(5) bekezdése szerinti eljárás keretében 2012. február 29-éig dönt” (34. § (3) be-

³⁶⁴ MTI hír 2012. január 10.

kezdés). Ebben az átmeneti eljárásban tehát a megsemmisített Ehtv. és az új Ehtv. szabályait vegyesen kell alkalmazni. Némileg szokatlan kodifikációs metódus, hogy a törvény egy AB által egészében megsemmisített és már hatályon kívül helyezett jogszabály rendelkezéseit rendeli részben alkalmazni. Ugyan az AB eljárási és nem tartalmi okokból, közjogi érvénytelenség miatt semmisítette meg a korábbi Ehtv.-t, helyesebb lett volna az alkalmazni kívánt szabályokat újrakodifikálni. A két törvény szabályainak összeegyeztetése sem lesz a gyakorlatban egyszerű.

Ha az Országgyűlés az elismerést ezen egyházak tekintetében elutasítja, a szervezet 2012. március 1-jétől az egyesületnek minősül, és esetükben a továbbműködéssel kapcsolatos jogcselekmények elvégzésére rövidebb határidők irányadóak, mint általában (Ehtv. 34. § (2)–(5) bekezdés).

Ha a korábbi egyház 2012. február 29-éig nyilatkozik továbbműködési szándékának hiányáról vagy – továbbműködési szándék esetén – az egyesületre vonatkozó szabályok szerint változásbejegyzési eljárást indít, arra a Civiltv. 37. § átalakulási szabályai vonatkoznak. (Ehtv. 35. § (1) bekezdés).

A szervezet az egyesület nyilvántartásba vételéhez szükséges feltételeket legkésőbb 2012. június 30-áig könnyített módon teljesítheti, ugyanis

„ha a szervezet vallási tevékenységét 2012. január 1-jétől a 2011. december 31-én hatályos belső egyházi szabályában meghatározott szervezeti keretek között változatlanul végzi, a bíróság az egyesület bírósági nyilvántartásba vétele során a Ptk. 62. § (4) bekezdés b) pontja szerinti feltételekkel kapcsolatosan nem vizsgálja, hogy a szervezet létesítő okirata megfelel-e a legfőbb szerv, az ügyintéző szerv és a képviselői szerv létrejöttére és hatáskörére vonatkozó törvényi szabályoknak.” (Ehtv. 35. § (2) bekezdés).

A törvény általános jelleggel mondja ki a szervezetek általános jogutódlását, és hogy a jogutódok autonóm jogai az egyházakéval megegyezők, vagyis szélesebb körűek, mint más (vallási) egyesületeké. (Ehtv. 36 § (1)–(2) bekezdés).

A bíróság a szervezetet a Ctv. szabályainak alkalmazásával kényszervégelszámolási eljárás keretében jogutód nélkül megszünteti, ha a szervezet a változásbejegyzési eljárásban meghatározott feltételeket nem teljesíti, vagy 2012. február 29-éig a továbbműködéséről nem vagy nemlegesen nyilatkozik. Adatait törölni kell, és a törlésről nem kell végzést hozni, tehát azzal szemben nem lehet jogorvoslattal élni. (Ehtv. 35. § (3)–(6) bekezdés).

A törvény felhatalmazó rendelkezései szerint a miniszternek rendeletben kell meghatároznia a nyilvántartási eljárás részletes szabályait, egyebek között az elektronikus kivonat tartalmát is (31. §). A nyilvántartás körültekintő szabályozása ezért is lényeges, mert az Ehtv.-nek jelenleg nincs mögöttes

eljárási szabálya, a törvényben nincs utalás az eljárási törvények valamelyikére, az eljárás jellegénél tekintve nem is tartozik a polgári nemperes eljárások közé, de az államigazgatási eljárás körébe sem.

A törvény erejénél fogva el nem ismert Lvt. szerinti egyházak számára igen lényegesek az Ehtv.-nek az állami támogatással és a termőföld-tulajdonnal kapcsolatos átmeneti rendelkezései is.

4.3.4. Névvédelem az Ehtv.-ben

Az Ehtv. speciális módon szabályozza az egyházak névvédelmének kérdését. Tulajdonképpen nem is névvédelemről, hanem egy fokozott név- és jelképvédelemről beszélhetünk.

„25. § (1) Az egyház elnevezése, jelképrendszere, szertartásrendje, valamint köznyelvben meghonosodott neve fokozott jogvédelemben részesül. Más szervezet elnevezése és jelképei nem kelthetnek olyan benyomást, hogy a szervezet, illetve tevékenysége más, korábban nyilvántartásba vett egyház működéséhez kapcsolódik.

(2) Ha valamely egyházi személy nem egyháztag számára végez szolgálatot vagy szolgáltatást, és akár közvetlen, akár közvetett módon a tevékenysége egyházával kapcsolatba hozható, köteles az adott egyház nevét a szolgálat vagy szolgáltatás felajánlása előtt jól látható módon feltüntetni, nyilvánvalóvá tenni.

(3) Az egyház elnevezését, a hozzá közvetlenül köthető jelképrendszerét és a köznyelvben meghonosodott elnevezését – erre vonatkozó kifejezett írásbeli hozzájárulás nélkül – más szervezet nem használhatja.”

Az Ehtv. már nem tartalmazza a megsemmisített Ehtv. rendelkezését, miszerint „az egyház elnevezést csak e törvény szerint nyilvántartásba vett szervezet viselheti” (megsemmisített Ehtv. 7. § (4) bekezdés). Az újonnan létesülni kívánó egyházaknak először egyesületi formában kell működni, és nevükben tehát erre a formára kell utalni. Nem egészen világos azonban, hogy az Lvt. szerint bejegyzett, ám a törvénnyel elismert 14 közé nem tartozó, egyesületi formában továbbműködő korábbi egyházak megtarthatják-e korábbi elnevezésüket – kizáró szabály hiányában inkább úgy tűnik, hogy igen.

4.4. Az egyházi jogi személy típusok az Lvt.-ben

4.4.1. Egyház önálló képviseleti szervvel rendelkező szervezeti egységei

E jogi személy típus jogalanyiságával kapcsolatban volt a gyakorlatban a legtöbb probléma, elsősorban az alapszabályban történő megnevezéssel, a képviselettel, a névviselés kérdéseivel, az adatok megismerhetőségével összefüggésben. Az itt tapasztalható jogbizonytalanság azért is adhatott okot aggodalomra, mert jogi személyek igen nagy számát érintette.

A Lvt. nem definiálta, csupán példákat (szervezet, intézmény, egyházközség stb.) említett arra nézve, hogy mik lehetnek az egyházak szervezeti egységei. A törvényi példák alapján, illetve a gyakorlatban is ezek bármiféle egyházi szervek, testületek, szervezetek, intézmények, részegységek lehettek, nem csak a szűkebb értelemben vett vallásgyakorlás szervezeti keretei, pl. helyi közösségek, csoportok. A 13. § (3) bekezdés szerinti szervezetekkel ellentétben sem „önállóságuk”, sem vallásos céljuk nem volt követelmény, tartozhattak tehát ide akár technika, gazdasági, műszaki stb. háttérintézmények is.

Amint arról a 4.2.2.2. pontban már szó esett, a hivatalból nyilvántartásba vett egyházaknál az alapszabály helyett a belső szabályok (egyházi jog, szabályzatok stb.) rendelkezhetnek a szervezeti egységek jogi személyiségéről. Jogi személynek mindazonáltal álláspontom szerint a szervezeti egység csak akkor volt tekinthető, ha ezt a bírósággal közölték, vagyis ha erre a nyilvántartásban (illetve az okirati mellékletekben) adat volt. Formai megkötés nincs, a közlés történhetett egy csatolt szabályzat, egyéb egyházi jogforrás formájában, külön nyilatkozattal, a lényeg az volt, hogy az tartalmazza az állami jog szerinti jogi személyiség elnyerésére irányuló szándékot, a jogi személy pontos adatait, és kiderüljön belőle az is, hogy a Lvt. 13. § (2) bekezdés szerinti szervezeti egységről (és pl. nem önálló szervezetről van szó). Ha a közlésből mindezek hiányoztak, a bíróságnak a hiánypótlásra kellett volna felszólítani a bejelentőt. A jogi személyiség nem nyilvántartásba vétellel, hanem véleményem szerint magával a közléssel jött létre, ez mindaddig azonban nem volt megállapítható, amíg a fenti minimális adatok hiányoztak.

Jó néhány eseti döntés is foglalkozott már a 13. § (2) bekezdés szerinti egységek nyilvántartásba vehetőségével, több ügy a MAZSIHISZ tagegyházközségeit érintette (amelyre még az 5.4 pontban kitérek.) Mivel a szervezeti egységek jogi személyisége nem nyilvántartáson, hanem az alapszabályon

(belső egyházi jogon) alapul, egyedileg nem kellett és nem is lehetett bejegyezni őket (BH 1992.200., BH 1997.252.). Sajnálatos módon a bíróságok, főleg még a 90-es évek elején gyakran alkalmazták tévesen a Lvt. vonatkozó rendelkezéseit, és (egyéb hibák közt) külön is nyilvántartásba vettek szervezeti egységeket. Az újabb joggyakorlat szerint ez a hiba nem is volt azáltal orvosolható, hogy a felettes egyház utólag kérte a szervezeti egység törlését, esetleg visszavonta korábbi hozzájáruló nyilatkozatát (KGD 2008.149 – a határozat indoklása elsősorban az eljárás nemperes jellegére hivatkozik). Ezért például úgy sem érthette el az egyház, hogy töröljék a nyilvántartásból az oda tévesen bejegyzett szervezeti egységét, ha utóbbi önálló jogi személyisége a belső egyházi szabályok alapján már megszűnt. Az LB ennek kapcsán arra mutatott rá, hogy csak ügyészi perindítás esetén lennének vizsgálhatók a törvényellenesen működő egyházi jogi személy nyilvántartásból való törlésének feltételei. Véleményem szerint mindazonáltal aggályos volt, hogy egy egyház az állami bíróság korábbi téves jogalkalmazása következtében nem tudja érvényre juttatni alapszabályának szervezeti egysége jogi személyiségére vonatkozó rendelkezését.

A Lvt. sem a jogi személyiségű szervezeti egységek képviselőjéről, sem azok székhelyéről nem rendelkezett, valamint arról sem, hogy harmadik személyek hogyan ismerhetik meg ezeket az adatokat, illetve a bíróságnak csak típus szerint közölt szervezeti egységek nevét és egyéb adatait. A gyakorlat az egyházra bízta, hogy ezekről hogyan ad tájékoztatást, ami azt jelentette, hogy (harmadik személynek, jogi képviselőnek, hatóságnak) általában minden jognyilatkozat-tételnél, ügyletkötésnél be kellett szerezni az egyház képviselőjének nyilatkozatát a szervezeti egység jogalanyiságáról (az egyes egyházak megoldásait ld. a 5. részben).

A Ptk. a jogi személyiségű belső szervezeti egységek nevének, képviselőjének és székhelyének megismerhetőségét általában véve nem szabályozza kellően pontosan. A Ptk. 29. § (4) bekezdése: „Ha jogszabály a jogi személy létrejöttét nyilvántartásba vételhez köti, a bejegyzett körülmények megváltoztatása harmadik személyek irányában csak akkor hatályos, ha a változást a nyilvántartásba bevezették” a Lvt. 13. § (2) szerinti jogi személyekre nyilván nem vonatkozott, hiszen azok létrejötte éppenséggel nem volt nyilvántartásba vételhez kötve.

A tervezett új Ptk. jogi személyekre vonatkozó szabályai a korábbiaknál lényegesen pontosabbak lettek volna, különös tekintettel a belső szervezeti jogi személyiség kérdéskörére, amely a tervezet körüli szakmai vitában is nagy figyelmet kapott. Az új szabályok szerint a jogi személy szervezeti egységének jogi személlyé nyilvánítása esetén a jogi személy létesítésé-

nek és működésének szabályait megfelelően kellett volna alkalmazni azzal, hogy a szervezeti egység létesítő okiratában meg kellett volna határozni az annak törvényes képviselőjére jogosultakat (2:47. § (2) bekezdés). Kérdés, hogy ez a szabály a Lvt. szerinti jogi személyekre közvetlenül alkalmazandó lett volna-e. Bizonyára nem, hiszen az speciális szabály, melyet az tervezett új Ptk., mint egyszerű törvény nem írhatott felül. A forgalom biztonságát azonban nagyban szolgálta volna egy hasonló szabály, amennyiben az megfelelő megoldást tartalmaz a nagy egyházak számára. Véleményem szerint megoldás például annak előírása lehetne, hogy az egyházi alapszabály (a hivatalból bejegyzett egyházak esetében az egyházi belső szabály, amelyről a bíróságnak bejelentést kellene tenni) állapítsa meg a jogi személyiségű szervezeti egységek nevét és székhelyét, valamint kategória szerint képviselőre jogosult egyházi tisztségek, hivatalok megnevezését és a képviselőre jogosultak: az egyházközségi lelkész és gondnok együttesen). Ebben az esetben a képviselő személyére vonatkozó, legváltozékonyabb adatot nem volna szükséges bejelenteni. A belső szervezeti egység jogalanyiséga ettől még továbbra is az egyházi szabályon alapulna, de védeni lehetne a jóhiszemű harmadik személynek a nyilvánosan hozzáférhető adatokon alapuló jogszerzését.

A szervezeti egység és az egyház közötti jogviszonnyal kapcsolatban a tervezett új Ptk. fontos újítást hozott volna: 2:47. § (3) bekezdés alapján a jogi személy önálló jogi személyiséggel rendelkező szervezeti egységének a szervezeti egység vagyonából ki nem elégíthető tartozásaiért a jogi személy kezesként felel. A Lvt. nem tartalmazott felelősségi szabályt erre az esetre, ez tehát vonatkozott volna a 13. § (2) szerinti jogi személyek által vállalt kötelezettségekre és védte a velük szerződő harmadik személy hitelezők érdekeit. Mivel azonban a tervezett új szabály csak a szervezeti egységekről szólt, az egyházak önálló szervezeteire nem lett volna alkalmazható.

4.4.2. Egyház önálló szervezetei

Az Lvt. 13. § (3) bekezdés szerinti szervezetek „önállóak” és „vallásos célra” létesültek. A törvényi példa (szerzetesi szervezet) álláspontom szerint nem korlátozta az egyházakat abban, hogy a szerzetesi szervezetektől teljesen eltérő jellegű önálló szervezeteket hozzanak létre (pl. helyi vallási közösségeket, csoportokat stb.), vagy szerzetesi intézményeiknek akár ettől eltérő más jogi formát (pl. a (2) bekezdés szerinti szervezeti egység) adjanak. A szervezet „önállósága” nehezen értelmezhető fogalom, az egyházi bel-

ső szabályozástól függ. (Megjegyzem, a meghatározatlanság miatt kérdéses, hogy volt-e egyáltalán értelme ennek a megkötésnek.) A szervezetnek mindenestre vallásos célra kellett alakulnia, vagyis nem lehetett pusztán technikai, kisegítő (pl. gazdasági, műszaki, informatikai stb.) jellegű háttérintézmény. Véleményem szerint a „vallásos cél” túl mehetett a szűk értelemben vett vallásgyakorláson, ezért pl. egyházi bíróság, irányító-döntéshozó testület, hitéleti oktatási intézmény stb. is ölthetett ilyen formát.

E szervezetek jogi személyisége a (2) bekezdés szerintiakkal ellentétben a nyilvántartásba vétellel keletkezett, és a képviselő bejelentésen, illetve az illetékes egyházi szerv nyilatkozatán alapult. Gyakran a (2) és a (3) bekezdés szabályainak összekeverése okozott a gyakorlatban problémát. A bejelentésre az Lvt. szerint az önálló szervezet képviselője, és nem az egyház képviselője volt jogosult (ld. BH 1996.282.). Az egyház részéről viszont a törvény nem a képviselő, hanem az „illetékes szerv” nyilatkozatát követelte meg. Ez bonyolította az eljárást, hiszen így a Lvt. szövegének megfelelően azt is vizsgálni kellett, hogy a nyilatkozattevő a belső egyházi szabályok szerint rendelkezett-e illetékességgel (pontosabban illetékességgel és hatáskörrel). Az LB konkrét ügyben az erre, mint az egyházi belső ügyek körébe eső kérdésre vonatkozóan – véleményem szerint a hatályos jog alapján tévesen – kizárta hatáskörét.³⁶⁵ Az még nem sértette az autonómiát, ha a bíróság a Lvt. szabályainak végrehajtása során az egyházi szabályok alapján meggyőződött az egyházi szerv illetékességéről és hatásköréről. Az 13. § (3) bekezdésben azonban talán célszerűbb lett volna az illetékes szerv helyett az egyház képviselőjének nyilatkozatát megkövetelni.

A Lvt. nem szólt arról, hogy az önálló szervezetek szervezeti egységei rendelkezhetnek-e a 13. § (2) bekezdés szerint jogi személyiséggel. A 13. § (3) bekezdés nem utalt vissza az előző bekezdésre, a 12. § bekezdésre viszont igen, ebből a contrario következhetett, hogy a törvény szándékosan nem tette ezt lehetővé. Kifejezett tiltó szabály hiányában azonban pl. a Magyar Katolikus Egyház egyes önálló szervezetei kánonjogi jogi személyiségű szervezeti egységei számára (pl. szerzetesházak) az állami jog szerint is jogi személyiséget vindikált.³⁶⁶

³⁶⁵ KGD 1998.75. „A kérelmező fellebbezésének abban a kérdésében, hogy a K. Egyház mely szerve illetékes a szerzetesrend bírósági nyilvántartásba vétele ügyében nyilatkozni, mint az egyház belső ügyében a bíróság döntést nem hozhat, az illetékes egyházi szerv kérelmét kell figyelembe venni.”

³⁶⁶ Ld. „Az egyházi jogi személyek bírósági bejegyzésének és egyházi nyilvántartásának szabályzata”

Míg a szervezeti egységeknél a téves nyilvántartásba vétel, az önálló szervezeteknél a bejegyzés elmulasztása okozott problémát. A Komárom-Esztergom Megyei Bíróság pl. a szerzetesrendek hivatalból történő nyilvántartásba vételére irányuló törvényi rendelkezésnek azért nem tett eleget, mert tévesen a 13. § (2) szerinti szervezeti egységeknek tekintette a szerzetesrendeket³⁶⁷ (ld. KGD 1998.75), a változásbejegyzési bejelentések alapján úgy értesítette az egyházat, hogy a változásokat a nyilvántartáson átvezette, s csak a törlési kérelem kapcsán derült a hibára fény. A szerzetesrendeket az LB jogértelmezése alapján a székhelyük szerint illetékes bíróságon kellett (volna) nyilvántartásba venni. A 11/1990 IMr. szerint ugyanis „az egyházat, az egyház vallásos célra létesült önálló szervezetét, valamint az egyházak szövetségét (...) a székhelye szerint illetékes megyei bíróság, illetőleg a Fővárosi Bíróság (...) veszi nyilvántartásba” (1. § (1) bekezdés). Véleményem szerint – bár az IMr. idézett szabályából szó szerint valóban ez következett – logikusabb lett volna azt előírni, hogy az egyház valamennyi önálló szervezetét az egyházzal azonos bíróságon kell nyilvántartásba venni.

4.4.3. Egyházak szövetségei

Az egyházak társulásainak sajátos formája volt az egyházak szövetsége.³⁶⁸ A Lvt. nem szólt arról, hogy milyen célra alakíthatnak szövetséget az egyházak, csak annyit szögezett le, hogy elsődlegesen gazdasági-vállalkozási tevékenység végzése céljából nem (14. § (2) bekezdés). Egy ilyen szervezet például az ökumenikus együttműködést vagy a közös érdekek védelmét szolgálhatta leginkább, a fenti szabály alapján úgy tűnik, a vallási célnak itt is elsődlegesnek kellett lennie – bár a (3) bekezdés a megtagadási okok körében nem utalt erre, – az egyházakra vonatkozó szabályokra való általános utalás a (4) bekezdésben ezt támasztja alá.

Az a Lvt. alapján egyértelmű, hogy csak nyilvántartásba vett egyház lehetett a szövetség tagja, más egyházi jogi személy például nem. Ezt az LB KGD1999.210 számon közzétett döntése is megerősítette, a részben magyarországi református egyházkerületek, részben külföldön működő egyházkerületek és egyházak által létrehozott Magyar Református Egyházak Tanácskozó Zsinata kapcsán (erre, illetve a Kárpát-medencei Magyar Református

³⁶⁷ Ebben közrejátszhatott a 11/1990. (VI. 13.) IM rendelet kissé félreérthetően megfogalmazott 1. § (2) bekezdése, mely az önálló szervezetekről nem is szólt: „Az egyházat az országos székhelye szerint illetékes bíróságon egy jogi személyként kell nyilvántartásba venni, a szervezeti egységek jogi személyiségéről [Ltv. 13. § (2) bek.] az egyház alapszabálya rendelkezik.”

³⁶⁸ Megjegyezhető, hogy az egyházi jogi személyek alapíthatnak egyesületet is.

Generális Konventre még az 5.3. pontban visszatérek). A bíróság leszögezte: sem egyházi szervezeti egység, szervezet, sem külföldi egyház nem lehet alapító.

Felmerülhetett a kérdés, hogy az egyházak szövetségének szervezeti egységei, szervezetei szerezhettek-e jogi személyiséget az egyházakra vonatkozó szabályok szerint. A Lvt. nem zárta ki ennek lehetőségét. Véleményem szerint azonban ez feleslegesen növelte a nyilvántartásban nem szereplő jogi személyek számát, ezért helyesebb lett volna a 13. § (2)–(3) bekezdéseket, amelyek az egyházak működését szolgálják, kivenni az egyházak szövetségére is alkalmazandó szabályok köréből.

4.4.4. Elhatárolási kérdések

Az egyházi jogi személyek más jogi személyektől való elhatárolásának elméleti kérdéseit már érintettük (ld. 1.3.1.), most gyakorlatiasabb nézőpontból közelítve vizsgáljuk meg, hogy hogyan viszonyulnak egymáshoz az egyházi és az egyéb jogi személyek.

Ebben a témában az egyházi kiegészítő támogatások körül keletkezett jogvitákból származott figyelemre méltó ítélkezési gyakorlat. A közfeladatot ellátó intézményt fenntartó egyházi jogi személyek kiegészítő támogatásra jogosultak³⁶⁹, az erre irányuló kérelem kapcsán pedig az állami szervnek döntenie kell arról, hogy a fenntartó egyházi jogi személynek tekinthető-e.

Viszonylag egyszerű annak megítélése, hogy a gazdálkodó szervezeteket (pl. a közhasznú társaságot), már csak más céljuk miatt sem lehet egyházi jogi személynek tekinteni.³⁷⁰ Két szempont is felmerült ennek kapcsán: először is magának a fenntartónak kell egyházi jogi személynek lennie, nem jogosult a kiegészítő támogatásra, ha közvetve, nem egyházi jogi személyen, hanem pl. az általa alapított (tulajdonában álló) közhasznú társaságon keresztül tartja fent az intézményt. Másfelől ezekben az ügyekben is érintette az LB azt a kérdést, hogy az egyházi jogi személy lehet-e egyidejűleg más típusú jogi személy is, és erre itt tagadó választ adott.³⁷¹

³⁶⁹ Ld.: 1997. CXXIV. törvény 6.§, ennek alapján a költségvetési törvényeket, aktuálisan a 2008. évi CII. törvény 30. § (2), (4) bekezdését, illetve az ágazati jogszabályokat. Utóbbiak több esetben az „egyházi fenntartó” kifejezést használják.

³⁷⁰ LB Kfv.IV.37.018/2008/12.szám, Kfv.IV.37.584/2008/2.szám, Kfv.VI.37.046/2009/10.szám, BH 2009. 94.

³⁷¹ „A Legfelsőbb Bíróság osztja a Fővárosi Bíróság azon okfejtését, miszerint az egyházi jogi személy a jogi személynek egy önálló típusa, amelyre az Lvt. vonatkozik, míg a közhasznú társaságra vonatkozó előírásokat a Ptk. és a Gt. tartalmazza. A hatályos jogszabályok kizár-

Egy másik ügyben arról kellett döntenie a bíróságnak, hogy egy társadalmi szervezetként nyilvántartásba vett (Lvt. szerint be nem jegyzett) fenntartó egyházi jogi személynek volt-e tekinthető.³⁷² Az LB itt is vizsgálta a „kettős” jogi személyiség kérdését, mivel az egyház nyilatkozatot adott ki arról, hogy az említett szervezet az egyházi szabályok alapján jogi személy, és a bíróság tiltó szabályok hiányában azt állapította meg, hogy a társadalmi szervezet lehet egyidejűleg egyházi jogi személy is. Indoklásában korábbi közzétett határozatára utalt, miszerint az egyházi jogi személyiség kérdésében kizárólag az egyház szervei jogosultak dönten.³⁷³ Az ügyben felperes szervezet valójában véleményem szerint nem volt egyházi jogi személynek tekinthető, mert bár az egyház nyilatkozott egyházi szabályok szerinti jogi személyisége tárgyában, sem a Lvt. 13. § (2), sem a (3) bekezdés szerinti kritériumok nem álltak fenn. Az LB az egyház önálló szervezetének tekintette a felperest, ám ez csak akkor állhatott volna meg, ha a nyilvántartásba vételére a Lvt. szabályai szerint került volna sor. Nem volt elegendő a szervezet állami jog szerinti jogi személyisége elnyeréséhez, hogy az egyház „valamikor, valahol” nyilatkozzon erről, ezt a Lvt. szerinti eljárásban kellett megtennie. Az egyháznak természetesen szabadságában állt tetszése szerint nyilvánítani szervezeti egységeit, szervezeteit jogi személynek, de ahhoz, hogy azok el is nyerjék e jogi minőséget meg kellett felelni a jogszabályi követelményeknek. Az „egyházi jogi személy” kategóriába kizárólag a Lvt. szerinti jogi személy típusok tartozhattak bele.

Az LB határozatával helybenhagyott „kettős” jogi személyiség a gyakorlatban problémákhoz vezethetett, ugyanis ha ugyanazon szervezet több jogszabály alapján egyidejűleg többféle jogi személynek is tekinthető, mi alapján lehet kiválasztani a reá alkalmazandó jogot? Mi a teendő, ha a jogalanyiságára vonatkozó szabályok ellentmondanak egymásnak? Melyik jogszabályt kell alkalmazni a jogi személy működése, megszűnése, stb. során? Dogmatikailag helyesebbnek tűnne az az álláspont, hogy egy jogi személy csak egyféle jogszabály alapján jöhet létre. Ám kizáró szabály hiányában ma léteznek más jogi személy típussal egybeeső egyházi jogi személyek. Főleg egyházi intézmények tartozhatnak ide, ilyen pl. a Pázmány Péter Katolikus Egyetem is, amely az Ftv. és a Lvt. szerint is jogi személyiséget élvez, ugyanis azt a Magyar Katolikus Egyház későbbiekben még részletesebben ismertetett (ld. 5.2.

ják, hogy egy szervezet egyidejűleg egyházi jogi személy és gazdálkodó szervezet is lehessen.” Kfv.VI.37.046/2009/10.szám

³⁷² Kfv.IV.37.304/2007/4.szám

³⁷³ BH 1996.58

pont) szabályzata a jogi személyiséggel bíró önálló szervezetek között felsorolja. Jelenleg a gyakorlatban ezeknek az intézményeknek kettős jellege különösebb problémát nem okoz.

A vallási közösségek maguk vagy szervezeteik számára az Lvt.-ben meghatározottaktól különböző jogi személyiségi formát is választhatnak.³⁷⁴ Nincs és nem is volt olyan megszorító szabály, melynek alapján vallási tevékenység csak egyházi formákban látható el vagy vallási céljai kizárólag egyházi szervezeteknek lehetnek. A vallási közösségek számára legkézenfekvőbbnek korábban is az egyesületi forma tűnhetett, ennek lehetőségét a jog nem zárta ki. Az egyesületek ugyanis bármilyen célra irányulhattak, amely összhangban állt az Alkotmánnyal és amelyet törvény nem tiltott (Etv. 2. § (3) bekezdés), vagyis vallásos célra is. A gyakorlatban azonban számos problémát okozhatott a vallásos közösséget szervezeti formától függetlenül megillető jogok érvényesítése (ld. az autonómia kapcsán 1.4.3. pontot is). Pl. egy vallásos célú egyesület alapítása kapcsán a bíróságok minden bizonnyal nem tekintettek volna el a demokrácia követelményének érvényesítésétől. A meglévők mellé a vallásos egyesület mint önálló jogi személy típus bevezetését nem tartottam indokoltnak, mivel a Lvt. megfelelő jogi formát biztosított a kisebb létszámú vagy újabb vallási közösségek számára is.

Ami az alapítványokat illeti, a helyzet más. Mivel az alapítványok jelleghűknél fogva nem személy-, hanem vagyonösszességek, és tartós, közérdekű célra alakulhatnak (Ptk. 74/A.), kevésbé alkalmasak vallási közösségek számára jogi formát adni. Az tervezett új Ptk. a célt tekintve megengedőbb, csupán negatív meghatározást tartalmaz, az új szabályok szerinti körbe a kizárólagos vallási cél is beleférhetett volna.³⁷⁵ Az alapítvány a tartós közérdekű célok *mellett* irányulhat vallási célra *is*, a közérdekű célokat az alapító a vallásos meggyőződéshez kapcsolhatja.³⁷⁶ A gyakorlat nem állapított meg mindezidáig mércét arra nézve, hogy pl. a közérdekű jellegnek mennyiben kell meghatározó mértékűnek vagy elsődlegesnek lennie.

A közhasznú szervezetekről szóló 1997. évi CLVI. törvény szerinti nyomán még ennél is szorosabbra vonható a kapcsolat a közhasznú cél és az egyházi cél között. Az LB közhasznúnak tekinti az egyházi célú oktatást,

³⁷⁴ A krisztushívők magántársulásai kánonjogi fogalma kapcsán elemzi ezt a lehetőséget Schanda Balázs: SCHANDA 2005a. 84–85.

³⁷⁵ 2:50 § (2) Alapítvány nem hozható létre jogszabályba ütköző, jogszabály megkerülésére irányuló vagy a jó erkölcsöt sértő célra, nem hozható létre továbbá elsődlegesen üzletszerű gazdasági tevékenység folytatására sem.

³⁷⁶ BH 1999.480

kutatást elősegítő tevékenységet is.³⁷⁷ Egyházak ugyan nem kaphatnak közhasznú minősítést, és a törvényben felsorolt közhasznú tevékenységek között sem szerepel vallási tevékenység. Adott esetben azonban közhasznúnak tekinthető az ott felsoroltak közül az is, amely egyházi, vallási célra irányul, mivel a törvény nem határozza meg, hogy milyen területeken kell kutatni, oktatni stb. Figyelemre méltó, hogy a megjelölt tevékenységek között van néhány, amely közvetlenül is irányulhat vallási tárgyra: pl. az emberi és állampolgári jogok védelme (26. § c) 12. pont) értelemszerűen magában kell, hogy foglalja a lelkiismereti és vallásszabadság védelmét, elképzelhető ennek alapján, hogy pl. egy egyházi érdekvédelmi szervezet tevékenysége közhasznúnak minősíthető. A határon túli magyarsággal kapcsolatos tevékenység (13. pont) pedig elvileg kiterjedhet pl. akár a határon túli magyarság anyanyelvű vallásgyakorlására is.

Az Ehtv. csökkentette a jogbizonytalanságot, a 11. § (2) bekezdés ugyanis kimondja: „Nem minősül belső egyházi jogi személynek az egyház belső egyházi szabálya szerint egyházi jogi személyiséggel nem rendelkező, az egyház által létrehozott, jogszabály alapján jogalanyisággal rendelkező szervezet.” Az egyházi intézmény pedig az egyház belső egyházi szabálya szerint rendelkezhet egyházi jogi személyiséggel (12. § (2) bekezdés). A törvény alapján azonban továbbra is lehetséges, hogy egy jogi személy egyfelől belső egyházi jogi személy legyen a belső egyházi szabály alapján, másrészt jogi személy más jogszabály alapján.

4.4.5. Az egyházi jogi személy jogképessége, cselekvőképessége, elkülönült jogalanyisága

Az egyházi jogi személyek jogképességére elsősorban a Ptk. 28. § (4) vonatkozik: az abszolút, kiterjed minden olyan jogra és kötelezettségre, amely általában a jogi személyeké, vagyis azokra, amelyek jellegüknél fogva nem csupán az emberhez fűződhetnek, vagy amelyeket jogszabály nem vesz ki jogképességük köréből.

Az Ltv.-nek, illetve az Ehtv.-nek az egyház tevékenységeire vonatkozó szabályai jelentetik egyben a jogképesség körének meghatározását. A jogképességre vonatkozó szabályok megsértése, pl. a tevékenységi kör túllépése önmagában azonban még nem vezet az így megkötött szerződés érvénytelenségére.

³⁷⁷ KGD 2000.291.

Az egyházi jogképeség megközelíthető tehát egyfelől, úgy mint az egyház számára a törvény által megengedett tevékenységek összessége. Az egyházi tevékenységek a következő módon rendszerezhetők:

1. Első helyen áll a vallási tevékenység, amelynek az egyház működésében elsődlegesnek, döntően meghatározónak kellett és kell ma is lennie. Mint említettük, arra nézve korábban sem volt kizáró szabály, hogy elsődleges vallási célra egyesület alakuljon, az új állami egyházjog ezt kifejezetten meg is engedi. Vallási tevékenység bármi lehetett, ami megfelel a törvényi meghatározásnak.
2. Nevelési-oktatási, kulturális, szociális, egészségügyi, sport, illetőleg gyermek- és ifjúságvédelmi stb. tevékenység, melynek egyedüli korlátját a kizárólag az államnak fenntartott területek jelentik. Semmi nem korlátozza azonban azt sem, hogy az egyházak az itt felsoroltakon túlmenő bármilyen egyéb tevékenységet fejtsenek ki, abszolút jogképeségük keretében (pl. természetvédelem, érdekképviselés stb.), legyen az közérdekű tevékenység, közfeladat vagy más. Jogunk nem tiltja az egyházak politikai tevékenységét sem. Az elválasztás, illetve a különvált működés elvéből elsősorban az állam és az egyház intézményes összekapcsolódásának tilalma következik, illetve az elv főleg az állam elé állít korlátot. Az egyházak általában messzemenően önkorlátozóak ezen a téren, de jogi akadályuk nem volna a nagyobb mértékű politikai aktivitásuknak.³⁷⁸
3. Gazdasági-vállalkozási tevékenység, mely az Ltv. értelmében kizárólag a vallási célok megvalósításához szükséges gazdasági feltételek megteremtésére korlátozódhatott (Lvt. 18. § (2) bekezdés), vagyis nem lehetett elsődleges, és a fenti szabálynak csupán a vallási tevékenységgel *arányos* gazdálkodás felelt meg. A vallási célokon túlmutató mértékű vagyonfelhalmozás, profitszerzés már önmagában sértette a törvényt.

Az Ehtv. ennél némileg nagyvonalúbban rendelkezik: „Az egyház céljai megvalósítása érdekében jogosult gazdasági-vállalkozási tevékenységnek nem minősülő tevékenységet, valamint alaptevékenysége mellett gazdasági-vállalkozási tevékenységet is folytatni.” (19. § (3) bekezdés).

³⁷⁸ A választási eljárásról szóló 1997. évi C. törvény pl. sem a kampány végzése, sem az ajánlószervény gyűjtése körében nem tartalmaz tilalmat az egyházi létesítményekre. Úgy tűnik viszont, hogy jelölő szervezet nem lehet egyházi jogi személy, csak társadalmi szervezet, ugyanis az 51. § (1) bekezdés szerint a jelölő szervezetet a társadalmi szervezetek bírósági nyilvántartásából kiállított kivonat csatolásával kell bejelenteni.

A gazdasági-vállalkozási tevékenység meghatározásánál az Lvt. és az Ehtv. a vallási tevékenységhez kapcsolódó esetekben egyaránt széles körben enged meg kivételeket.

A jogi személyiségű egyházi szervezeti egységek, szervezetek jogképességét az egyházi belső jog igen gyakran korlátozza. Pl. a kánoni részleges jog, amely a plébániák rendelkezési jogát bizonyos összeghatár felett korlátozza, vagy a Református Egyház esetében a Magyarországi Református Egyház gazdálkodásáról szóló 2002. évi I. törvény, mely általános jelleggel kimondja: az egyházi jogi személy jogképességét törvény (ti. egyházi törvény) korlátozhatja. Az ilyen jellegű belső szabályok jóhiszemű harmadik személyek irányába hatálytalanok, az egyházi jogi személy helytállni köteles az általa vállalt kötelezettségeikért akkor is, ha arra az egyház saját szabályai szerint nem terjedt ki jogképessége.

Az tervezett új Ptk. a jogi személyekre vonatkozó általános szabályok körében az elkülönült jogalanyiság alól kivételes szabályt állapított meg – a gazdasági társaságokra vonatkozó jogban a korlátozott felelősség áttöréseként már ismert elvet kiterjesztve a jogi személynek a tagjaitól, illetve alapítótól elkülönült jogalanyiságára nem hivatkozhatott volna a jogi személy tagja, részvényese vagy alapítója, ha ezzel joggal való visszaélést követne el (2:41. § (4) bekezdés). Az egyházak esetében ez nyilvánvalóan csak az egyház alapítóra volt alkalmazható – de egy ilyen szabály hatályba léptetése a jövőben is indokolt lehet.

Az egyházi jogi személy nevében képviselője tehet jognyilatkozatot, végezhet egyéb jogcselekményeket, akinek cselekedetei általában a jogi személyt jogosítják, illetve kötelezik. Képviselőként az alapszabály (belső szabályok) szerinti személy járhat el, illetve számításba jöhet az alkalmazott, mint képviselő is (Ptk. 220. (1) bekezdés). Az alkalmazottal véleményem szerint egy tekintetben kellett venni az egyházi szolgálati viszonyban lévő egyházi személyt is.

Az egyház tagjának képviseleti joga már nehezebb kérdés. Amint azt láttuk, az állami egyházjog nem ismerte az egyháztag fogalmát. Jogi kritériumok hiányában nem volt eldönthető, hogy adott személy az egyház tagjának tekinthető-e vagy sem, ezért véleményem szerint az egyházat „tagja” még a Ptk. 220. § szerinti szokásos ügyletek során sem képviselhette. A képviseleti jognak ezért az alapszabályon (belső szabályon) alapuló képviseleten túlmenően minden esetben külön jogügyleten vagy jognyilatkozaton (munka-, polgári szerződésen, meghatalmazáson) kellett alapulnia.

Felmerül a kérdés, hogy a Ptk. 220. § (1) bekezdés alkalmazása szempontjából tekinthető-e az egyház adott esetben „áru adásvételével vagy egyéb szolgáltatás nyújtásával rendszeresen foglalkozó jogi személynek”?

Véleményem szerint, az egyházi jogi személyre az általa folytatható gazdasági tevékenységre tekintettel esetenként kiterjedhet a szabály hatálya. (Az tervezett új Ptk. alapján a helyzet világosabb lett volna, az 5:62. § (2) bekezdése egyértelműen vonatkozhat egyházi jogi személy alkalmazottjára is.³⁷⁹) Vizsgálni kell itt azonban az egyházi szolgáltatás kérdését is.

Az egyházi szolgáltatás kapcsán létrejövő jogviszonyra az egyházi autonómiából fakadóan az állami jog nem terjed ki. Ezért az ilyen nyújtására irányuló szerződésre a polgári jogi szabályok nem alkalmazhatók, pl. annak teljesítése vagy az ellenszolgáltatás állami kényszerrel nem kényszeríthető ki, az abból fakadó igények bíróság előtt nem peresíthetők stb. A Ptk. fenti szabálya sem alkalmazható tehát akkor, ha az adott helyen csupán egyházi szolgáltatás nyújtása történik. Véleményem szerint polgári jogi szempontból egyházi szolgáltatás alatt a szűkebb értelemben vett vallási szolgáltatásokat kell érteni, pl. egyházi személy közreműködését, vallási szertartásokat. Az egyházügyi törvény szerinti gazdasági-vállalkozásinak nem minősülő tevékenységek nem voltak automatikusan kizárhatók ebből a körből, az ugyanis csupán az egyházak tevékenységi körét értelmező szabály volt. A vallásgyakorláshoz szükséges eszközök előállítása és értékesítése nyilvánvalóan vallási jellegű szolgáltatás. De pl. az egyházi célra használt épületeket részlegesen hasznosítása, harmadik személy részére, világi célra történő bérbeadása már nem tartozik ide. A temetők fenntartása nem számít gazdasági tevékenységnek. De pl. teljesen indokolatlan lenne a sírhely értékesítést, sírgondozási szolgáltatást kivenni a polgári jog hatálya alól.³⁸⁰

Ide tartozik a képviselő és az alkalmazott munkaviszonnyal összefüggő károkozásának kérdése is (Ptk. 348–350. §) amelyért főszabály szerint harmadik személlyel szemben a jogi személy felel. Alkalmazott alatt véleményem szerint itt is érteni kellett az egyházi szolgálati viszonyban álló személyt is.³⁸¹

³⁷⁹ 5:62. § (1) A termék adásvételével vagy szolgáltatás nyújtásával foglalkozó vállalkozás azon alkalmazottját vagy tagját, akiről munkakörénél fogva alappal feltételezhető, hogy az ezzel összefüggő jognyilatkozatok megtételére is jogosultsággal rendelkezik, képviselőnek kell tekinteni.

(2) Ha jogszabály eltérően nem rendelkezik vagy a körülményekből más nem következik, az (1) bekezdés megfelelően alkalmazandó a természetes vagy jogi személynek az ügyfél-forgalom számára nyitva álló helyiségeiben dolgozó alkalmazottjára vagy tagjára az ott szokásos szerződések megkötésével és lebonyolításával kapcsolatban.

³⁸⁰ A közigazgatási jellegű szabályokat tartalmazó, a temetőkről és a temetkezésről szóló 1999. évi XLIII. törvény 25. § az egyházi temetőkkel kapcsolatos temetkezési szolgáltatási tevékenységekre is kiterjed – az egyházi szertartás szerinti búcsúztatás kivételével.

³⁸¹ Az tervezett új Ptk. e körben alkalmazottról és foglalkoztatásra irányuló jogviszonyról, illetve a vállalkozás tagjának és vezető tisztségviselőnek jogviszonyáról rendelkezik, és az állandó megbízást már nem vonja ide. 5:553.–5:555. §

Kivételesen előfordulhat az is, hogy a képviselő cselekményei által nemcsak a jogi személy, hanem a képviselő természetes személy is jogviszonyba kerül. A személyiségvédelem körében a bírósági gyakorlat szerint³⁸² (kimondottan egyházat érintő jogeset is van³⁸³) a képviselő által elkövetett jogsértésért a jogi személy és a természetes személy képviselő is felel.³⁸⁴ Mindazonáltal hangsúlyoznám (mivel az idézett jogesetekben ez nem mindig kapott kellő figyelmet), hogy az egyházi jogi személy felelőssége ilyenkor is csak akkor állapítható meg, ha a jogsértést elkövető természetes személy valóban a jogi személy képviselője volt, tehát az alapszabály, egyházi szolgálati jogviszony, munkaviszony vagy állandó megbízás alapján járt el. Véleményem szerint a hatályos jog alapján nem felel az egyházi jogi személy a vele foglalkoztatásra irányuló, egyházi szolgálati stb. jogviszonyban nem álló, csupán a hitelvek, egyházi szabályok alapján körülírható kapcsolatban lévő tagja magatartásáért.

4.5. Egyházi jogi személyek az Ehtv. szerint

Az Ehtv. jelentősen leegyszerűsítette az Lvt. szerinti jogi személy típusrendszert. Az új törvény az egyházi jogi személyek típusainak számát kétfőre csökkentte: egyházak és belső egyházi jogi személyek. Az egyszerűsítés helyeselhető, mivel négy egyházi jogi személy típus megkülönböztetésére nem volt jelentős gyakorlati igény, a szabályozás belső ellentmondásokkal volt terhes, bonyolult volt, mégsem tudott igazán jól illeszkedni az egyházak sokszínű szervezeti rendszereihez. Az egyházak szövetsége kategória megszűnik, az egyházak a továbbiakban az Ectv. szabályai szerint hozhatnak létre szövetséget, ám az már nem minősül egyházi jogi személynek. A korábbi önálló szervezet és szervezeti egység kategóriát a „belső egyházi jogi személy” típus váltja fel:

„11. § (1) Az egyház belső egyházi szabálya szerint jogi személyiséggel rendelkező egysége vagy szervezete jogi személy (a továbbiakban: belső egyházi jogi személy).

³⁸² LB Pfv.IV.21.895/2007/4: Ha a jogi személy képviseletében eljáró személy nyilatkozata sérti más személyhez fűződő jogát, azért a jogi személy is felelősséggel tartozik.

³⁸³ LB Pfv.IV.21.103/2009/5.szám: Egyházi bíróság tagjai által elkövetett jogsértésért az egyház, mint jogi személy mellett, a jogsértést elkövető természetes személyek is felelnek.

³⁸⁴ Az LB megállapította a bíróság hatáskörét arra az esetre is, ha személyiségi jogsértést egyházi tevékenységgel összefüggésben követik el. BH 2004.180.

(2) Nem minősül belső egyházi jogi személynek az egyház belső egyházi szabálya szerint egyházi jogi személyiséggel nem rendelkező, az egyház által létrehozott, jogszabály alapján jogalanyiséggel rendelkező szervezet.

(3) A belső egyházi jogi személyt az egyházakkal való kapcsolattartás koordinációjáért felelős miniszter (a továbbiakban: miniszter) az egyház egészének vagy legfőbb szervének képviselője kérelmére nyilvántartásba veszi. A nyilvántartás a belső egyházi jogi személyeket az adott egyház szerveként tartalmazza.

(4) A (3) bekezdés alapján nyilvántartásba nem vett belső egyházi jogi személy jogi személyiségét az egyház egészének, illetve legfőbb szervének vagy az adott jogi személy közvetlen felettes egyházi szervének a miniszternél bejelentett képviselője vagy az egyház belső egyházi szabálya szerint erre feljogosított tisztségviselője igazolja.”

17. § (4) A belső egyházi jogi személy 11. § (3) bekezdése szerinti nyilvántartásba vételére, valamint a nyilvántartásba bejegyzett adatok változására a következő szabályokat kell alkalmazni:

- a) a belső egyházi jogi személy nyilvántartásba vételére vonatkozó kérelmet az egyház egészének, legfőbb szervének vagy a belső egyházi jogi személy közvetlen felettes egyházi szervének képviselője terjesztheti elő, amelynek tartalmaznia kell a belső egyházi jogi személyre vonatkozó (1) bekezdés a)–c) pontja szerinti adatokat,
- b) a nyilvántartás az egyház nyilvántartási száma alatt történik,
- c) a miniszter a belső egyházi jogi személy nyilvántartásba vételére vonatkozó kérelmet kizárólag abból a szempontból vizsgálja, hogy az az a) pontban foglaltaknak megfelel-e.”

4.6. Az egyházak megszűnése az Lvt.-ben

4.6.1. Általános kérdések

A Lvt. az egyház (egyházi jogi személy) megszűnésének a következő eseteit ismerteti:

- jogutódlással történő megszűnés:
 1. egyházak egyesülése,
 2. két vagy több egyházra történő szétválás

- jogutód nélküli megszűnés:
 3. feloszlás (20. § (1) bekezdés),
 4. törlés, mint negatív jogkövetkezmény (20. § (2) bekezdés),
 5. megszűnés bírósági megállapítása (20. § (3) bekezdés).

A megszűnés 1–3. esetben az egyház elhatározásán alapult, a 4–5. esetekben pedig ügyészi kereseten alapuló bírósági határozaton.

Az egyházak megszűnésének, törlésének joggyakorlata alig volt, illetve az csupán a 13. § (2) és (3) bekezdés szerinti egyházi jogi személyekre korlátozódott. A Lvt. szabályai a megszűnés körében számos helyen pontatlanok, ellentmondásosak vagy hiányosak voltak.

Az egyházi jogi személyek esetében – a társadalmi szervezetekkel szemben – a törvény egyértelmű volt atekintetben, hogy azok jogi személyisége a nyilvántartásból való törléssel szűnik meg, a határozat meghozatalának napjával (13. § (1) bekezdés).³⁸⁵

Szembetűnő, hogy a Lvt. a törlési szabályok körében az „egyház magyarországi legfelsőbb szervét” nevezte meg, mint nyilatkozattételre jogosultat. A fogalom okozhatott bizonytalanságot, egyéb helyütt a törvény az egyház képviselőjét, illetve képviseleti és ügyintéző szerveit említette. Úgy tűnik, ennek értelmében az egyháznak szervezete kialakításánál létre kellett hoznia egy országos irányító, vezető szervet. Nehezen értelmezhető ez pl. olyan szervezeti struktúrában, mely független, autonóm, mellérendelt viszonyban álló, helyi vagy területi egységekből áll. Véleményem szerint kérdéses, hogy erre valóban szükség volt-e, nem lett volna inkább elegendő itt is az egyház képviselőjének nyilatkozataira támaszkodni. Egyes egyházak esetében a belső szabályok folytán nem is biztos, hogy egyértelműen el lehetett ezeket a szerveket egymástól különíteni, illetve problémát okozhatott, hogy melyik minek tekintendő.

Jogunkban nem volt arra nézve szabály, hogy az egyház megszűnése (illetve fizetéseképtelensége) esetén hogyan történjék a hitelezők kielégítése. A társadalmi szervezetekre vonatkozó jog is csupán annyit írt egyébként elő, hogy a hitelezők kielégítése után – vagyonukról az alapszabály előírása, vagy a legfelsőbb szervének döntése szerint kell rendelkezni, és az ezzel kapcsolatos teendők ellátása a felszámolók feladata volt (Etv. 21. § (1) bekezdés). A Ptk. értelmében az egyesületek (valamint az alapítványok és a legfontosabb közjogi jogi személyek) gazdálkodó tevékenységével összefüggő

³⁸⁵ A társadalmi szervezetek esetében e tekintetben számos, gyakran bírált jogbizonytalanság volt, csak a KPJE 2/2008. jogegységi határozat tette egyértelművé a jogértelmezést (egyébként az egyházi jogi személyekre vonatkozó szabályozásra is hivatkozva), illetve általános jelleggel rendezte volna ezt a kérdést a tervezett új Ptk. 2:48. § (1) bekezdése.

polgári jogi kapcsolataira általában a gazdálkodó szervezetre vonatkozó rendelkezéseket kellett alkalmazni (Ptk. 685. § c) pont).³⁸⁶ Az egyesületek sem tartoztak azonban a csődről, a felszámolásról és a végelszámolásról szóló 1991. évi II. törvény (Cstv.) hatálya alá³⁸⁷, a vagyoni kérdések rendezése megszűnés esetén az egyesületi szervekre tartozott, a bíróság nem jelölhetett ki felszámolót, nem dönthetett a vagyon felosztásáról, nem volt kielégítési sorrend, stb. Csupán a Btk.-nak a tartozás fedezetének elvonása (297. §) és a hitelsértés (330. §) tényállásai jöhettek számításba, mint a hitelezőket védő büntetőjogi eszközök,³⁸⁸ illetve tekintettel kellett lenni a fedezetelvonó szerződések tilalmára vonatkozó polgári jogi szabályokra is. Az egyházakra is vonatkozott ezért, amit az ítélezési gyakorlat az egyesületekre vonatkozóan kimondott, vagyis hogy az alapszabály a felszámolást – mint megszűnést eredményező okot – nem tüntethette fel.³⁸⁹

A Lvt. a hitelezővédelemről a Etv.-nél szűkszavúbban, a vagyonfelosztásról részletesebben rendelkezett. Csupán a felosztás és a megszűnés megállapítása, és csak egyházak esetén (más egyházi jogi személyek esetén nem) írta elő a hitelezők követeléseinek kielégítését (21. § (2) bekezdés) – még a szankciós törlés esetében sem³⁹⁰, ami akár kodifikációs hibának is tekinthető volt.

A társadalmi szervezetek, alapítványok kapcsán az irodalomban többször kifogásolták a szabályozás hiányosságait, rámutatva a gyakorlati problémák sokaságára és sürgetve a nonprofit szektorra vonatkozó fizetőkép-

³⁸⁶ Ezzel analóg szabályt tartalmazott a tervezett új Ptk. 7:2§ 53. a vállalkozás fogalmáról.

³⁸⁷ Megjegyezném mindazonáltal, hogy a Cstv. (1991. évi XLIX. törvény a csődeljárásról és a felszámolási eljárásról) 3. § (1) a) értelmében a törvény hatálya az uniós joggal összhangban kiterjed valamint mindazon jogi személyek vagy jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaságokra, amelyek fő érdekeltégeinek központja a Tanács fizetéseképtelenségi eljárásokról szóló 1346/2000/EK rendelete alapján az Európai Unió területén található. Az említett rendeletet az összes fizetéseképtelenségi eljárásra alkalmazni kell, függetlenül attól, hogy az adós természetes vagy jogi személy, kereskedő vagy magánszemély (preambulum 9). A rendeletet „valamennyi hitelezőre kiterjedő (kollektív) fizetéseképtelenségi eljárásokra kell alkalmazni, amelyek az adós vagyon feletti rendelkezési jogának részleges vagy teljes elvonását és felszámoló kijelölését foglalják magukban” (1. cikk (1). „Kijelölés” alatt a preambulum 10) értelmében pedig nem csupán a bíróság általi kijelölést kell érteni. A hazai irodalomban nem találni arra nézve véleményt, hogy az egyesületek felszámolására kiterjed-e a rendelet hatálya, de véleményem szerint ez valószínű. Ebben az esetben azonban a Etv. rendelkezéseit a rendelettel is összhangba kellett hozni, illetve esetleg felmerülhetett az a kérdés is, hogy az Lvt. szabályai összhangban vannak-e az uniós joggal.

³⁸⁸ A csődbüntettet (290. §), illetve a 2007. június 1-ig hatályban volt hitelező jogtalan előnyben részesítése tényállást a Cstv. hatálya alá tartozó szervezetekkel kapcsolatban lehet elkövetni.

³⁸⁹ LB Kny. IV. 27.042/1998 idézi: LOMNICI. 320.

³⁹⁰ Abba, hogy a „bíróság a megszűnését megállapította”, nem volt beleérthető a szankciós törlés, erre a 21. § (3) is külön, bekezdésre hivatkozással utalt.

telenségi, vagyonszámolási jog megalkotását.³⁹¹ Ha mindez az egyházak esetében a szervezeti és működési autonómia tiszteletben tartásával csak szűkebb körben lehetséges is, a fizetéseképtelen, illetve megszűnő egyházak hitelezőit védő szabályok törvénybe iktatása mindenképp indokolt volt.

A megmaradó vagyont az egyháznak megszűnés elhatározása (feloszlás) és megszűnés megállapítása esetén is közérdekű célra kellett fordítani. A Lvt. 21. § (3) értelmében akkor kellett a vagyonból alapítványt létrehozni, ha az egyház vagyonáról a megszűnéstől számított kilencven napon belül *nem intézkedett*. A két rendelkezés együttes értelmezéséből, amit az indoklás is alátámasztott³⁹², úgy tűnt, az egyház maga dönthetett megszűnése esetén vagyonáról, ám csak korlátozott körben, a törvényben megjelölt közérdekű célra. Nyilvánvalóan nem lett volna helyes, illetve visszaélésekre sarkallhatott volna – különös tekintettel az egyháznak nyújtott számos pénzügyi kedvezményre és állami támogatásra –, ha a megszűnő egyház vagyona az alapítók vagy tagok között felosztható lett volna. Ám az is megfontolandó, hogy akik az egyház számára vagyont juttattak, azok ezt elsősorban vallási célra, és nem oktatási, szociális, egészségügyi, sportcélra stb. tették. Ezért véleményem szerint helyesebb lett volna a megszűnt egyházak vagyonát pl. a vallásszabadság érvényesülésére, vallástudományi célú oktatásra, kutatásra, ismeretterjesztésre, a vallási tolerancia előmozdítására stb. fordítani – illetve egyházi rendelkezés hiányában ilyen célú (állami alapítású) alapítványnak juttatni azt. A korábbi szabályok mellett azonban igencsak kérdéses, hogy hogyan lehetett biztosítani, hogy a megszűnő egyház vagyonát valóban a törvény szerinti célra fordítsa. Szankciója a szabálynak nem volt, de annak betartása nem is volt ellenőrizhető, mivel pl. vagyonmérleget benyújtani a bírósághoz nem kellett, a vagyonszámolást nem külső személy bonyolította stb. Esetleges visszaélések csak a vagyonszámolás rendjének szigorúbb szabályozásával lettek volna elkerülhetők.

A társadalmi szervezetek megszűnése két lépcsőben bonyolódott: a legfőbb szerv kimondta a feloszlást és kijelölte a felszámolót. Ezt követően a szervezet vagyonával már nem rendelkezhetett, csak a felszámoló tehetett a nevében jognyilatkozatot. Majd a hitelezők kielégítését és a vagyonszámolást követően a bíróság törölte a nyilvántartásból, és ezzel megszűnt a

³⁹¹ Ld.: PERÉNYI, TÓTH. Az AB-hez érkezett ilyen tárgyú (egyébként elbírálásra alkalmatlan) panaszokra pl: 188/D/2002 AB végzés

³⁹² „A vagyonról általában maga az egyház dönt, és csak kivételesen állami szerv (Minisztertanács, illetve a művelődési miniszter), akkor ha az egyház nem rendelkezett vagyonáról, vagy az egyházat törölték a nyilvántartásból.”

jogalanyisága.³⁹³ Hasonló volt a helyzet akkor is, ha bírósági ítéleten alapult a megszűnés: akkor is ki kellett jelölni felszámolót, és lebonyolítani a vagyonszámolást, és csak ezt követően volt a szervezet a nyilvántartásból törölhető.

Egyházak esetében a törvény nem szabályozta (nem is szabályozhatja), hogy hogyan döntsön az egyház a megszűnésről, egyfajta lépcsőzetesség mégis volt. A Lvt. 21. § (2) értelmében, ha az egyház feloszlott, illetőleg ha a bíróság a megszűnését állapította meg, vagyonát a *hitelezők követeléseinek kielégítése után* kellett az ott meghatározott célokra fordítani. Ebből arra lehetett következtetni, hogy egy elszámolási eljárás itt is követte a megszűnésre vonatkozó döntést. Ezt erősíti a Lvt. 21. § (3) bekezdése is, mely a megszűnő egyház számára a vagyonról való rendelkezésre kilencven napos időtartamot állapított meg. Nem volt világos azonban, hogy ezt mikortól kell számítani. Ugyanis a törvény szerint, ha a *megszűnéstől számított* kilencven napon belül került sor a rendelkezésre, akkor államilag kellett erről intézkedni. A „megszűnés” itt a Lvt. 13. § (1) bekezdéssel ellentétben nem lehetett azonos a törléssel, mert a törölt egyház már nem tud a vagyonról rendelkezni. Feloszlás esetén annak bíróság felé történő bejelentésétől lehetett volna a határidőt számítani (mivel az egyházi döntés időpontja a korábbi szabályok alapján jogilag nem volt értelmezhető). Ha pedig a bíróság állapította meg a megszűnést, a törvény értelmében úgy tűnik, a bíróságnak a megszűnés megállapításakor kilencven nap határidőt kellett engedni az egyház számára, hogy vagyonáról – a Lvt. 21. § (2) szerinti korlátozással – rendelkezzen. Törlésre (törlés elrendelésére) csak ezt követően kerülhetett sor.

Arról is hallgatott a törvény, hogy az egyház nevében annak megszűnésekor ki, mikor és meddig tehetett jognyilatkozatot pl. a vagyonról, nem szól felszámoló, végelszámoló kijelöléséről. Ha feloszlást jelentettek be vagy a bíróság állapította meg a megszűnést, ezt követően az egyház még kilencven napig rendelkezhetett vagyonával, tehát az egyházi képviselő tehetett érvényes jognyilatkozatokat. Ha a 20. § (2) szerinti szankcióként vagy büntetőjogi intézkedésként szüntették meg az egyházat, ez nyilvánvalóan nem lett volna helyénvaló, ezért ki kellett volna mondani, hogy ezekben az esetekben a bíróság kijelöli a felszámolót, aki az egyházat annak törléséig képviseli.

Egyáltalán nem rendelkezett a törvény az egyéb egyházi jogi személyek megszűnésének vagyoni természetű kérdéseiről. Az egyértelműség kedvéért nem ártott volna kimondani, hogy az egyház megszűnő jogi személyiségű szervezeti egységeinek és szervezeteinek jogutóda az egyház (egy az

³⁹³ Ptk. 63. § a), Etv. § 20–21. §, 2/2008. KPJE, BH 2005.323, BDT 2007.1714

tervezett új Ptk. fent idézett, kezesi felelősségre vonatkozó 2:47. § (3) bekezdéséhez hasonló szabály általános jelleggel, a megszűnés esetén kívül eső hitelviszonyokra lehetett volna irányadó). Az egyházak szövetségének megszűnése esetére célszerű lett volna megengedni a vagyon alapítók, tagok között történő felosztását.

4.6.2. Megszűnés önkéntes elhatározásból

A Lvt. 20. § (1) sorolta fel az egyház saját elhatározásából történő megszűnésének okait. Egyesülés vagy szétválás esetén a Lvt. 21. § (1) bekezdés értelmében jogutódlásról volt szó. Helyesebb lett volna, ha a törvény nem csupán a vagyon tekintetében, hanem általános jelleggel rendelkezett volna a jogutódlásról. Az egyháznak az egyesületek, alapítványokhoz hasonlóan nem volt részletes „fúziós joga”, a részleteket a gyakorlatnak kellett kialakítania. A Lvt. tágabban szabályozott, mint az Etv., mivel lehetővé tett a szétválással történő jogutódlást is. (Az ítélkezési gyakorlat alapján az egyesületek nem is tüntethették fel alapszabályukban a szétválást, mint megszűnési okot.³⁹⁴) Bár a törvény kifejezetten nem szólt róla („...az egyházat törli a nyilvántartásból...”), úgy tűnik, lehetséges volt az egyházak be- és összeolvadása, illetve ki- és különválása is, vagyis beolvadás esetén csak beolvadó, illetve különválás és kiválás esetén a jogelőd egyházat, míg összeolvadás esetén mindkét jogelőd egyházat kellett törölni, a jogutód bejegyzése mellett.

Arról is hallgatott a Lvt., hogy egyesülés és szétválás esetén az újonnan bejegyzésre kerülő egyházak tekintetében nyilvánvalóan teljesülnie kell az alapítási feltételeknek. Szétválás esetén a vagyon megosztásának arányát az egyház határozta meg (Lvt. 21. § (1) bekezdés), amely alatt természetesen a jogelőd egyházat kellett érteni. Fontos megjegyezni, hogy a szétválás is az egyház elhatározásából történő jogutódlás, a jogutód nyilvántartásba vételéhez szükséges volt a jogelőd nyilatkozata. Egyház részének olyan kiválását, amely a jogelőd egyház egyetértése nélkül történt, vagyis ha szétválás vitás (klasszikus értelemben vett „egyházszakadásról” van szó), nem lehetett a Lvt. szabályai szerint jogutódlásként lebonyolítani.

Nem pusztán elméleti kérdés, hogy egy egyházból kiváló, jogi személyiségű rész, pl. egy egyházközség, gyülekezet csatlakozhat-e egy másik egyházhoz, s ha igen, ez hogyan bonyolítható le.³⁹⁵ A Lvt. megfogalmazása arra utalt,

³⁹⁴ LB Kny. III. 28.507/1996 idézi: LOMNICI. 330.

³⁹⁵ Ilyen jellegű, még tisztázatlan helyzetben vannak egyes görög eredetű ortodox egyházközségek (ld. 5.4 pontnál).

hogy a jogutódlásnak ezt a lehetőségét a jogszabály nem ismeri, ugyanis „két vagy több egyházra történő szétválásról” lehet csak szó. Az egyházak törlésére vonatkozó szabályokat pedig a törvény csak a Lvt. 13. § (3) bekezdés szerinti szervezetekre rendelte megfelelően alkalmazni. Ennek értelmében tehát ilyen esetben jogutódlás csak úgy következhetett be, ha az egyházból a rész önálló egyházként vált ki és került nyilvántartásba vételre, majd ezt követően önálló egyházként a jogutód egyházhoz csatlakozott (abba beolvadt). Itt is irányadó, hogy a kiváláshoz a jogelőd egyház egyetértése volt szükséges. Ám ha a jogelőd és jogutód egyház az egyházzs rész „átvételéről” meg is állapodik, kérdéses, hogy ez a Lvt.-nek megfelelően közvetlenül lebonyolítható volt-e. Véleményem szerint – még ha ez indokolatlannak tűnhet is – az Lvt. szerint nem, esetleg még az egyház jogi személyiségű önálló szervezete esetében igen.

A bíróság törölte az egyházat akkor is, ha az „a feloszlását kimondta”. Ennek, a bizonyára a társadalmi szervezetekre vonatkozó jogból kölcsönzött kifejezésnek a használata talán nem volt a legszerencsésebb. Az egyesületeknél ugyanis a legfőbb szerv „mondja ki” a feloszlásra vonatkozó döntést. Az egyházaknál a szervezeti autonómiából fakadóan nem lehet előírni, hogy mely szervnek kell erről dönteni, ehhez képest legalábbis furcsa, hogy a törlést kérelmezni a „magyarországi legfelsőbb szervének” kellett, „a feloszlást kimondania” viszont magának az egyháznak. Az egyház részéről nyilatkozattételre viszont általában az egyház képviselője volt jogosult, így tehát végképp zavaros volt a szabályozás. A többi egyházi jogi személyre vonatkozóan a törvény csupán annyit mondott, hogy a szabályokat megfelelően alkalmazni kell a Lvt. 13. § (3) szerinti jogi személy esetén is (azzal, hogy a nyilvántartásból való törlést a jogi személyen kívül az illetékes egyházi szerv is kérhette a bejegyzéshez általa adott nyilatkozat visszavonása esetén). Vagyis kiterjesztette az önálló egyházi szervezetekre a feloszlásra, egyesülésre és szétválásra vonatkozó szabályokat is. Ezeknek a jogi személyeknek jogalanyisága az egyházétól függött. Indokolt lett volna tehát kimondani, hogy az egyház megszűnése esetén a szervezeti jogalanyok jogi személyisége is megszűnik. A jogszabály nem volt egyértelmű a tekintetben, hogy egyház önálló szervezete csak ugyanazon egyház másik önálló szervezetével egyesülhet-e, illetve visszaolvadhat-e az egyházba vagy egyesülhet-e más egyházzal is. Az önálló szervezet törlését kérelmezhetette annak képviselője, vagy „az illetékes egyházi szerv” is. A két nyilatkozat között adott esetben ellentmondás is lehetett. Az LB egyik közzétett jogesetében pl. az egyház kérte a törlést, ami ellen a szervezet tiltakozott.³⁹⁶

³⁹⁶ BH1996. 58.

Ebben az esetben döntő az volt, hogy ha a bejegyzéshez adott egyházi nyilatkozatot megvonták, akkor a szervezetet törölni kellett. Előfordulhatott az is, hogy a szervezet képviselője kérte a törlést, és az egyház nyilatkozata volt ezzel ellentétes. Véleményem szerint ebben az esetben vizsgálni kellett volna (az egyház nyilatkozatát kellett volna kérni arról), hogy a szervezet képviselőjének fennáll-e még a képviseleti joga, illetve, hogy az önálló szervezet továbbra is az egyház keretében működik-e. Ha igen, nem volt helye törlésnek, de ha a képviselő jogosultsága megszűnt, az új képviselő személyének bejelentésére kellett felhívni az egyházat.

A Lvt. 13. § (2) bekezdés szerinti szervezetek jogi személyisége az alapszabályon, illetve a belső szabályokon alapult, és attól függött, annak megfelelően szűnhetett meg, jogutódlással vagy anélkül. Fontos volt, hogy ha egyszer egyházi szabály jogi személyiséggel ruházott fel egy szervezeti egységet, akkor annak sorsa, pl. más egyházi egységgel való egyesülése nyomon követhető legyen.

Egyház (egyházi jogi személy) véleményem szerint nem jöhetett létre átalakulással más jogi személy típusból mint jogelődből, más típusú jogi személlyé sem alakulhatott át. Ha az LB fent 4.4. pontnál elemzett (Kfv. IV.37.304/2007/4. számú) döntése helyes lett volna, vagyis ha pl. a társadalmi szervezeti formában bejegyzett egyházi szervezet egyidejűleg egyházi jogi személy is lehetne, (tágan értelmezve azt az elvet, hogy kizárólag az egyház jogosult dönteni az egyházi jogi személyiség kérdésében), akkor indokolatlan lett volna kizárni a társadalmi szervezetből egyházzá (egyházi jogi személlyé, illetve az ellenkező irányba történő) alakulás lehetőségét. Véleményem szerint de lege lata az egyházak sajátos, minden más jogi személytől eltérő jellege kizárta ezt. De lege ferenda legfeljebb a kifejezetten és elsődlegesen vallási célra alakult egyesületek és az egyházi jogi személyek között tartom elképzelhetőnek ilyen fajta átjárhatóságot, de erre is csekély lehetett gyakorlati igény.

Az egyes egyházi jogi személy típusok között esetleg indokolt lett volna biztosítani az átalakulással történő jogutódlás lehetőségét. Miért ne folytathatná egy egyház önálló szervezete jogi személyiségű szervezeti egységként a működését és fordítva?

Amint azt láttuk, az egyházi jogi személyek szétválásának Lvt. szerinti szabályozása körül sok volt a bizonytalanság. A gyakorlatban ilyen jogutódlásra alig-alig került sor. Ha ugyanis ekörül belső vita van, az állami fórumra nem tartozik, a dolog természetéből fakadóan a jogelőd egyetértésével pedig ritkán történik szétválás. A magam részéről a szétválás jogutódlási forma lehetővé tételét az egyházi jogi személyek számára de lege

ferenda feleslegesnek, illetve már elvi szinten is túlságosan sok jogalkalmazási problémát okozónak, ezért azt a társadalmi szervezetekhez hasonlóan esetükben is mellőzendőnek tartottam.

4.6.3. Törlés mint negatív jogkövetkezmény és a nem működő egyház törlése³⁹⁷

Arról, hogy a „szankciós” törlés a gyakorlatban nem működött, illetve ennek okairól többen, többször szóltak, a 2000–2001-es módosító javaslat is a szabályozás hatékonyabbá tételére irányult.³⁹⁸

Az Lvt. értelmében ügyészi kereset alapján akkor törölte a bíróság az egyházi jogi személyt, ha annak tevékenysége a 8. § (2) bekezdésébe ütközött, vagyis nem vallási tevékenységet végzett (elsődlegesen), vallási tevékenysége az Alkotmánnyal vagy törvénnyel ellentétes volt. A törvény szó szerinti, az ügyészség felfogásával is egybevágó értelmezése³⁹⁹ alapján csak ezek az okok vezethettek törlésre. Így azonban az Lvt. 16. § (2) bekezdésében megfogalmazott törvénysértés esetére az ügyészségnek általában biztosított keresetindítási lehetőségnek nem is volt értelme, *lex imperfecta* marad, mert nem voltak meghatározva a bíróság által alkalmazható szankciók. Törlésre nem kerülhetett sor, ha az egyház vallási tevékenysége nem volt törvénytelen, csupán az egyéb, járulékos tevékenységei kapcsán követett el jogsértéseket.

A bíróságnak a jogellenes tevékenység megszüntetésére fel kellett hívnia az egyházat, egyházi jogi személy, szervezeti egység vagy önálló szervezet jogellenes működése esetén az egyház magyarországi legfőbb szervét. Jogsértő működés esetén mind a négy egyházi jogi személy típus megszüntethető volt. Ha a jogsértés csak a szervezeti egység vagy önálló szervezet működésére terjedt ki, az érintett jogi személy törlése volt indokolt, az egész egyházé nem feltétlenül (illetve vizsgálandó volt a szervezet működésének az egész egyházához viszonyított mértéke).

³⁹⁷ A szankciós törlés kapcsán szükséges utalni a büntetőjogi intézkedésként történő törlés lehetőségére is. Ld. SCHANDA 2003. 96–99.

³⁹⁸ SCHANDA 2003. 95–97, FERENCZY 1999 532-f. A Javaslát törlési okként kifejezetten nevesítette, ha az egyház nyilvánvalóan nem vallási tevékenységet folytat (2. § (2) bekezdés), az ügyészség tájékozódását elősegítő szabályt tartalmazott, illetve annyiban pontosította a törvény szövegét, hogy nem működő egyház törlésére is ügyészi kereset alapján kerülhet sor (8. § (1) bekezdés). T/3521.

³⁹⁹ SCHANDA 2003. 96.

Furcsamód (bizonyára csak jogalkotói figyelmetlenségből) a Lvt. nem tartalmaz (s a 2000–2001-es módosító javaslat sem tartalmazott) az ügyész által indított perekre az Etv. 16. § (1) bekezdésében foglalthoz hasonló különös hatásköri szabályt. A Pp. megyei bírósági hatáskörökre vonatkozó szabályai között sem volt erről rendelkezés, mivel az csupán a megyei bíróság által nyilvántartásba vett, cégnek nem minősülő szervezetekkel kapcsolatos perek közül az ilyen szervezetek ellen a *törvényességi felügyeletet gyakorló szerv* által indított pereket említette (23. § (1) bekezdés fa) alpont)⁴⁰⁰, márpedig az egyházak esetében az ügyészség nem minősült ilyen szervnek⁴⁰¹. Ezért a törlési perre az általános szabályok alapján az egyházi jogi személy székhelye szerinti helyi bíróság rendelkezett hatáskörrel és illetékességgel.

Az Lvt. 20. § (3) bekezdés értelmében a bíróság megállapította az egyház megszűnését és törölte azt a nyilvántartásból, ha tevékenységével felhagyott, és vagyonáról nem rendelkezett. A társadalmi szervezetekkel szemben az egyházaknál sem a törvény által megkívánt létszám, sem a működés egy évet meghaladó hiánya nem volt kifejezett megszüntetési ok. A Lvt. a törlés feltételül a tevékenység megszűnését és *egyszersmind* a vagyon meglétét szabta, aminek értelmében nem lehetett volna az egyházat törölni, ha „csak” nem működött, ám vagyona nem volt. Ez egyfelől alátámasztható lehetett azzal, hogy az egyházi jogalanyiságra elsősorban a polgári jogképesség, szerzőképesség miatt van szükség, és ha az egyháznak nincs vagyona, nincs is jelentősége annak, hogy nyilvántartásba van-e véve vagy sem. Másfelől azonban nem helyes, ha a nyilvántartás nem működő „fantomegyházakat” tartalmaz, függetlenül attól, hogy azok szereplői-e még a vagyoni forgalomnak vagy sem. Ha másért nem, azért, mert foglalja a nevet, elzárva pl. a vallás híveit attól a lehetőségtől, hogy esetleg ugyanazon néven újjáalakítsák egyházat. Véleményem szerint de lege ferenda a megszűnés megállapításához a tevékenység hiányának önmagában elegendőnek kellett volna lennie.

A társadalmi szervezetek esetében a bírósági gyakorlat szerint a taglétszám és a tevékenység hiánya mellett a törvényes képviselő hiánya is megszűnési ok lehetett, mint amely a működés akadálya.⁴⁰² Ezek a szempontok akkor is irányadóak lehettek, ha a bíróságnak az egyház megszűnéséről kellett döntenie. Ha tartósan nem vett részt az egyház vallási tevékenységében

⁴⁰⁰ Illetve még az ilyen szervezetek és tagjaik (volt tagjaik) közötti, illetve a tagok (volt tagok) egymás közti a tagsági jogviszonyon alapuló perek (fb) alpont.)

⁴⁰¹ SCHANDA 2003 96.

⁴⁰² LB. Kf. III. 38.071/2001.

legalább száz fő, nem volt az egyháznak a belső szabályoknak megfelelő és a nyilvántartásba bejelentett képviselője, az a tevékenység megszűnésének bizonyítéka lehetett. Mivel a törvény nem határozott meg időtartamot, az egyesületeknél irányadó egy év itt nem volt mérvado, indokolt lehetett volna ennél hosszabb idő vizsgálata, és jelentősége lehetett a hitelveknek és egyházi szabályoknak is (pl. a tekintetben, hogy milyen időszakonként, milyen gyakorisággal kerül sor vallási cselekményekre). A megszüntetés kritériumait mindazonáltal a jogbizonytalanság mérséklése érdekében nem ártott volna pontosítani.

4.7. Az egyházak megszűnése az Ehtv.-ben

Az egyházak megszűnésének eddigi típusai az Ehtv.-ben is nagyrészt megmaradtak, a legfontosabb eltérések, hogy a szankciós törlés és a megszűnés megállapítása is az Országgyűlés hatáskörébe került, és az eljárásban a Kormány, a miniszter és az Alkotmánybíróság is szerepet kapott, és a törvény a továbbiakban nem az egyházak „szétválását”, hanem a csupán a „különválást” engedi meg, vagyis a szétválás azon formáját, amikor a jogelőd egyház megszűnik. Bár a törvény nem definiálja ezeket az átalakulási formákat, de az általános fúziós jogi terminológia, illetve az Ehtv. 26. § (2) bekezdés alapján egyértelműnek tűnik, hogy a továbbiakban nincs lehetőség arra, hogy egyházak kiválással alakuljanak át, vagyis egyházból való kiválással nem szerezhet új szervezet egyházi jogalanyiságot:

„26. § Az egyház jogutód nélkül szűnik meg, ha az egyház

- a) legfőbb szerve az egyház feloszlásáról határoz,
- b) tevékenységével felhagy és vagyonáról nem rendelkezik,
- c) tevékenysége – az Alkotmánybíróság elvi véleménye alapján – az Alaptörvénybe ütközik.

27. § (1) Az egyház jogutódlással – az egyház képviselőjének kérelmére – szűnik meg más egyházzal való egyesülése (beolvadás, összeolvadás) és különválás esetén.

(2) Az egyház vagyona az egyház más egyházzal való egyesülése, illetve két vagy több egyházra való különválása esetén a jogutód egyház tulajdonába kerül. Ha az egyházból személyek vagy személyek csoportjai kiválnak, de a nyilvántartásba vett egyház fennmarad, a kiválással keletkező új szervezetet a korábbi egyház vagyonából részesedés nem illeti meg.

28. § (1) A Kormány a miniszter előterjesztésére a 26. §-ban és a 27. §-ban meghatározott megszűnési ok fennállása esetén kezdeményezi az Országgyűlésnél az érintett egyház mellékletből való törlését, illetve egyesülés vagy különválás esetén a melléklet módosítását.

(2) Az egyház a mellékletnek az adott egyház törlésére vonatkozó módosítása hatálybalépésének napján szűnik meg.

29. § (1) Az egyház jogutód nélküli megszűnése esetén elszámolási eljárásnak van helye, amelyre a cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról szóló 2006. évi V. törvény VIII. Fejezetét kell alkalmazni.

(2) Az egyház jogutód nélküli megszűnése esetén vagyona – a hitelezők követeléseinek kielégítése után – az állam tulajdonába kerül, és azt közcélú tevékenységre kell fordítani.

30. § (1) Az egyház jogutód nélküli megszűnése esetén az egyház belső egyházi jogi személye is jogutód nélkül megszűnik.

(2) Belső egyházi jogi személy megszűnése esetén a vagyoni kérdéseket az egyház belső egyházi szabálya határozza meg.”

Egyesülés vagy különválás is csak az Ehtv. módosításával mehet végbe, vagyis az Országgyűlés minősített többségű döntése szükséges az egyházak jogutódlással történő átalakulásához is.

Ahogy az Ectv. a civil szervezetek esetében, úgy most már az Ehtv. is rendezi a jogutód nélküli megszűnés esetére az elszámolás szabályait, jelen esetben egyszerű utalással a Ctv.-re.

5. A HAZAI SZABÁLYOZÁS: A „KÜLÖNÖS RÉSZ”

5.1. Bevezető megjegyzések

A továbbiakban tekintsük át a „történelmi” egyházak belső szabályozásának az egyházi jogi személyek jogalanyisága szempontjából lényeges rendelkezéseit, illetve azok összefüggéseit az állami jogszabályokkal, figyelemmel a problematikus kérdésekre. Amint azt a 4. részben láthattuk, az egyházi belső szabályok közül relevanciával elsősorban a belső (szervezeti, származtatott) jogi személyiségre és a képviselőre vonatkozó előírások bírnak. A „történelmi egyházak” többségének belső szabályozása széles körben biztosít jogi személyiséget szervezeti egységeinek, szervezeteinek.

Szükséges itt röviden az egyes egyházjogok elemzésre történő kiválasztásáról szólni. Az irodalomban az egyházjogokat vagy felekezeti jogokat bemutató összefoglaló munkák a három legnagyobb keresztény egyház jogát az ortodox és izraelita⁴⁰³, illetve az ortodox, izraelita és az unitárius⁴⁰⁴ egyházzal kiegészítve tárgyalják. A válogatás az első esetben önkényesnek tűnik, és nem meghatározott szempontok következtetés érvényesítésének következménye. Ugyanis, ha a történelmi szempontot helyezzük előtérbe, akkor lehet az elemzést például valamennyi korábbi bevett (mint a fent idézett második esetben), vagy az 1945. előtt bevett és elismert felekezetekre szűkíteni. A történelmi szempontú válogatás eredménye azonban nyilvánvalóan nem vág egybe az egyes egyházak mai társadalmi súlyával. A 2001-es népszámlálási adatokat alapul véve a három nagy keresztény egyházat (vallást) a sorrendben a Jehova Tanúi, baptisták, ortodoxok (együtt), izraeliták, pünkösdisták, unitáriusok, adventisták, buddhisták (együtt), Hit Gyülekezete követői, muzulmánok követik (az 1%-os felajánlások számát tekintve előkelő helyet elfoglaló Krisna-tudatú hívők közösségét számos más kisegyház megelőzi).⁴⁰⁵ A történelmi szempont és a társadalmi súly

⁴⁰³ SZATHMÁRY 2004

⁴⁰⁴ Ld.: RÁCZ

⁴⁰⁵ http://www.nepszamlalas.hu/hun/kotetek/18/tables/load2_38_1.html (2010.03.14.) Az 1%-os személyi jövedelemadó-hányad felajánlások során 2009-ben a három nagyot a felajánlók számát tekintve a Hit Gyülekezete, Krisna-tudatú hívők, baptisták, Jehova Tanúi, izraeliták követték. A felajánlások összegét tekintve sorrendben a Krisna-tudatú hívők közössége, a baptisták, az izraeliták, a Hit Gyülekezete követik, az unitáriusok a 10. helyen

együttes figyelembevételével olyan nagy számú egyház szabályait kellené tárgyalni, ami meghaladja e kötet kereteit. Jelen elemzést ezért a „történelmi” egyházakra szűkítjük, értve ez alatt felfogásunk szerint az 1945. előtt bevett és elismert felekezeteket is.⁴⁰⁶ Ez a szempont tárgyunk kapcsán azért is használható, hogy ezeknek az egyházaknak van történetileg kidolgozottabb belső normarendszere, történelmi eredetű (ingatlan-) vagyonuk révén a magánjogi viszonyokban is jelentősebb szerepet játszhatnak, és mivel a bírósági nyilvántartáshoz esetükben többnyire nem tartozik „alapszabály”, belső jogukat kell általában véve alkalmazni. Ugyanakkor ez a belső jog nem minden esetben ismerhető meg könnyen, részint a kodifikáltság, részint a nyilvánosságra hozatal hiánya miatt.

Ami az egyházak szervezeti felépítését illeti általában, a katolikus és a keresztény ortodox egyházak alapvető szervezeti egysége a püspökség (ún. episzkopális rendszer), a protestáns és a zsidó felekezetek alapegysége a több-kevesebb autonómiával rendelkező gyülekezet, illetve hitközség. Az országos egyházi vezető személy (pl.: a katolikus prímás), illetve testület (pl. a református, evangélikus zsinati, ill. országos elnökség), joghatósága a részegyházak, gyülekezetek tekintetében korlátozott – az izraelita felekezet esetében pedig ilyen vallási vezető nincs is.

A katolikus és az ortodox egyházakban a tisztségviselők általában ki nevezéssel, a többi itt tárgyalt egyházban többnyire választással nyerik el megbízatásukat. A katolikus és az ortodox egyházak és szervezeti egységeik esetében az önálló képviseleti mód, míg a református, evangélikus, baptista egyházban két képviselő együttes képviseleti joga a jellemző, az izraelita egyházban önálló és együttes képviselet egyaránt előfordul.

A megyei bírósági nyilvántartások tartalma az egyházjogi rendelkezésekkel, illetve a belső egyházi szabályozás a Lvt.-vel nem volt mindig teljes mértékben összhangban, a kettő ellentmondásai gyakorlati problémákhoz is vezettek. Ez a kérdés persze megközelíthető volna akár úgy is, hogy a jogalkotó, illetve annak végrehajtása során a jogalkalmazó bíróság nem volt maximálisan tekintettel az egyházi szervezetrendszerek sokféleségére.

állnak. www.apeh.hu. Nyilvánvaló, hogy az 1%-os felajánlások és az egyházak társadalmi súlya közötti kapcsolat megítélése összetett szociológiai kérdés. Az egyes egyházak anyagi, társadalmi támogatottsága és az állampolgárok vallási hovatartozása sem feltétlenül tükrözi egymást. Ezért is fontos, hogy a népszámlálások során felvegyenek adatokat a vallási hovatartozásról, mivel jelenleg ez az egyetlen megbízható adatforrás.

⁴⁰⁶ Részint az 1.4.2. pontban már említett indokok miatt, részint mert a több mint száz éve elismert egyházként folyamatosan működő, a korábbi bevett felekezetek nagy részét számban jelentősen felülmúló baptista egyház elhagyása hiányérzetet kelthet.

A törvény hatálybalépését követően 1990. június 30-ig csaknem fél év állt rendelkezésre, hogy a művelődési miniszter megtegye a korábban elismert egyházak és bejegyzett szerzetesrendek nyilvántartásba vételére vonatkozó előterjesztést, és ennek alapján a megyei bíróságok hivatalból nyilvántartásba vegyék azokat. Az érintett szervezetek száma nem volt nagy, így leginkább talán a belső egyházi szabályok megfelelő ismeretének hiányával, illetve részben a Lvt. rendelkezéseinek félreértésével magyarázhatók a bejegyzés hibái és hiányosságai.⁴⁰⁷ A pontatlanságokra jellemző példa, hogy a Lvt. hivatalbóli nyilvántartásba vételről rendelkező 22. §-a „az e törvény hatálybalépésekor törvényesen elismert egyházként” működő szervezetekről szól, amikor ilyen „egyházak” akkor nem is léteztek.

5.2. Magyar Katolikus Egyház⁴⁰⁸

A katolikus egyházi jogi személyek tekintetében a kánonjog (ideértve a keleti kánonjogot is) szabályai az irányadók. A hivatalbóli nyilvántartásba vételkor a művelődési miniszter a bíróságnak küldött átirata mellékleteként megküldte a Magyar Katolikus Egyház szervezetéről, intézményeiről készített összeállítást. A melléklet szerint az egyházon belül önálló jogi személy valamennyi érsekség, püspökség (székes és társas) káptalan, plébánia, lelkeszség, templom-, illetőleg kápolnaigazgatóság. Itt – valamint a református és evangélikus egyházaknál is – alkalmazták azt a technikai megoldást, hogy az egyházmegyéket nevesítve, az egyházmegyei szint alatti szervezeti egységeket kategória szerint közölték. A melléklet a bejegyzett szerzetesrendeket tételesen felsorolta.

A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia által 1994-ben kiadott „Az egyházi jogi személyek bírósági bejegyzésének és egyházi nyilvántartásának szabályzata” (a továbbiakban: szabályzat) rendezett néhány bizonytalan kérdést és meghatározta a nyilvántartásba vétellel kapcsolatos belső eljárást.

Ennek alapján:

- a) Az Ltv. 13. § (2) bekezdés szerinti szervezeti egységek közül nagy számuk és a képviselő személyében bekövetkező gyakori változás miatt

⁴⁰⁷ Bár a bíróságok vonatkozásában a megfelelő idő hiánya is magyarázatot adhat: a miniszter pl. a Magyar Katolikus Egyház esetében csak 1990. június 15-én kelt átiratában kérte a nyilvántartásba vételt, amelynek a bíróság egyébként már négy napon belül eleget tett. Ld. KGD 1998.75

⁴⁰⁸ Komárom-Esztergom Megyei Bíróság 60060/1990.160.

- a bírósággal csupán *kategória szerint* közölték a plébániákat, lelkeszségeket, szerzetesházakat és egyes további jogi személyeket.
- b) Az Ltv. 13. § (2) bekezdés szerinti szervezeti egységek közül a bíróságnak tájékoztatásul *nevesítve* is bejelentették az „önálló képvisellel rendelkezőket”⁴⁰⁹: a Magyar Katolikus Püspöki Konferenciát (a továbbiakban: MKPK), az érsekségeket és püspökségeket, az egyházmegyék önálló intézményeit, a Katonai Ordinariátust, az MKPK Püspökkari Titkárságát és annak önálló intézményeit.
- c) Az egyház a Ltv. 13. § (3) bekezdés szerinti szervezetei, melyeket az egyház a bíróságnak bejelentett: a Magyar Karitás és önálló intézményei, a férfi, illetve a női szerzetesi előjárói konferencia, a szerzetesrendek és önálló intézményeik, a szerzetesi konferenciák, egyes további társulások, egyesületek.

A Magyar Katolikus Egyház mint egységes jogi személy nyilvántartásba vételével – annak kánonjogi összefüggéseivel – kapcsolatos ellentmondásokra már többen rámutattak,⁴¹⁰ a helyzetet azonban az egyház a „technikai kezelhetőség kedvéért” tudomásul vette (ld. a szabályzatot).

Jelen kötet tárgyán túlmutat a jogi személyiséggel kapcsolatos részletes kánonjogi előírások⁴¹¹, a nagy számú jogi személy típus és a hozzájuk kapcsoló belső szervezeti és működési (pl. jogképességi, hatásköri, képviseleti) szabályok elemzése. Állami egyházz jogi szempontból elegendő csupán annyit kiemelni, hogy a katolikus egyházszervezet minden szintjén (érsekség, püspökség, plébánia/görög katolikus parochia) az egyházi jogi személy képviselőjének (érsek/metropolita, megyéspüspök, plébános/görög katolikus parochus, stb.) képviseleti joga minden esetben önálló, és a képviselő megbízatását a hierarchikus szervezeti rendszerben csak nagyon kivételes esetben nyeri el választással (pl.: az MKPK elnöke).

A Lvt. alkalmazása szempontjából problémát okozhatott hogy a Lvt. 20. § (1) és (4) bekezdéseinek alkalmazása szempontjából ki minősült az egyház „magyarországi legfőbb szervének” – elsősorban természetesen az esztergomi prímás és az MKPK (és elnöke) jöhet számításba. (A két tisztség egybeesése az állami egyházz jogi nézőpontból valamennyire egyszerűsíti

⁴⁰⁹ Megjegyzem a fogalomnak a szabályzat szerinti értelme kétséges, „önálló képvisellel” valamennyi jogi személy típus bír, legyen az szervezeti egység vagy önálló szervezet.

⁴¹⁰ ERDŐ – SCHANDA 56.f., FERENCZY 1999. 524f.

⁴¹¹ A jogi személy fogalma maga is kánonjogi eredetű, erről bővebben vö. FERENCZY 518–529.

a helyzetet.) A kérdés eldöntése a kánonjog alapján sem egyszerű.⁴¹² A gyakorlatban eddig csak a Lvt. 20. § (1) bekezdésének második mondata alkalmazására került sor, ahol ez nem okoz problémát, mert az egyház önálló szervezetéinek megszűnése esetén a prímás mint „illetékes szerv” a bejegyzéshez adott hozzájárulás visszavonásával kérhette a szervezet törlését, ezért (BH 1996.58.), tehát a „legfőbb szerv” nyilatkozatára nem volt szükség. Az MKPK saját önálló intézményei tekintetében az MKPK is „illetékes szervként” nyilatkozhat (BH 1996.282). A szabályzat az egyházi jogi személyek változásbejegyzési és a törlési kérelmeinek benyújtását is az MKPK Titkárságának hatáskörébe helyezi, ami technikailag jó megoldás, de az elméleti ellentmondásokat nem küszöbölte ki. Az egyházi jogi személyek „létezéséről és az adott ügyletre való képességéről” a fölérendelt egyházi jogi személy ad ki igazolást (pl. az egyházmegye, szerzetesrend, az MKPK stb. – ld. szabályzat), országos nyilvántartást az MKPK Titkársága vezet. Az egyház szervezeti egységeit, önálló szervezeteit a Komárom-Esztergom Megyei Bíróságnak jelentette be, a szerzetesrendeket az LB eseti döntésének (illetve az egyébként kifogásolható szabályozásnak – ld. 4.3.2.) megfelelően (KGD 1998.75) az annak hazai központja szerint illetékes bíróságon kellett nyilvántartásba venni. A megszentelt életnek a „szerzetesrendeken” (a kánonjogi „szerzetesi intézményeken”) túlmenő egyéb kánoni formáit, azaz a világi intézményeket és az apostoli élet társaságait a szabályzat szerint a Komárom-Esztergom Megyei Bíróságon kellett bejelenteni. Ez azonban ellentmond a 11/1990. IMr. 1.§ (1) bekezdésének, amely az egyház valamennyi önálló szervezetére vonatkozott, ennek alapján ezért valamennyit a „székhelye” szerinti megyében kellett volna nyilvántartásba venni. Az állami jogszabályok által használt „szerzetesrend” fogalomnak a kánonjogi „szerzetesi intézményekkel” való azonosítása is megkérdőjelezhető, hiszen pl. az 1988-ban „szerzetesrendként” elismert (majd a Lvt. alapján hivatalból nyilvántartásba vett) Magyarok Nagyasszonya Társaság egyházi jogi státusa (egyházmegyei jogú női) apostoli élet társasága.

⁴¹² Püspöki karnak egyházkormányzati hatalma nincs – ld. ERDŐ 2007. 108., hatásköre korlátozott – ld. ERDŐ 2005 337–345. A prímás korlátozott kormányzati hatalmáról ld. ERDŐ – SCHANDA 57.

5.3. Magyarországi Református Egyház⁴¹³

Az egyház szervezeti felépítést az ún. zsinati-presbiteri elv határozza meg, amelyet számos szerző a protestáns egyházak egyik legfontosabb jellemzőjének tart, és amellyel a reformáció a polgári demokráciák kialakulására meghatározó hatást gyakorolt.⁴¹⁴ Az elv egyik leglényegesebb összetevője, hogy az egyház „kormányzatát a lelkészek és a világi egyháztagok közösen végzik”⁴¹⁵

Az református egyház önkormányzati jogú testületeinek, valamint erre felhatalmazott intézményeinek önálló jogalanyiséga van.⁴¹⁶ Az egyház törvény az egyházi szervezetrendszer valamennyi szintjén együttes képvisleti módot ír elő. (Az egyházi intézményekre ez már nem vonatkozik – így pl. a református közoktatási intézményt az intézményt vezetője képviseli.⁴¹⁷) Az anya-, társ-, misszió egyházközség jogi személy, a leányegyházközség nem az.⁴¹⁸ A lelkész az egyházközségi főgondnokkal vagy gondnokkal együtt képviseli az egyházközséget.⁴¹⁹ Jogi személyiséggel bír az egyházmegye és az egyházkerület.⁴²⁰ Az egyházmegyét az esperes és az egyházmegyei gondnok együtt képviseli.⁴²¹ Külön megbízás alapján az egyházmegyei jogtanácsos képviselheti az egyházközségeket és -megyéket a bíróságok és más hatóságok előtt.⁴²² Az egyházi szabály fogalmai szerinti „jogtanácsos” a világi jog szerint ügyvéd, és az ügyvédekre vonatkozó szabályok szerint is látja

⁴¹³ Főv. B. 63367/1990.12

⁴¹⁴ Id. pl.: A *Confessio* c. folyóirat „Demokrácia, presbiteri rendszer, testületi kormányzás a református egyházban” tematikus számának cikkei, 2007/3. (elektronikus kiadás: <http://www.reformatus.hu/confessio/?ev=2007&szam=3> 2010.03.10.); az állam- illetve alkotmányelméleti és -történeti szakirodalomból pl: Samu Mihály: Államelmélet. Budapest, Püski, 1992. 40.; Kisteleki Károly, Lövétei István, Nagyné Szegvári Katalin, Pomogyi László, Rácz Lajos: Egyetemes állam- és jogtörténet. Polgári kor. Budapest, HVG – ORAC, 2002. 16.

⁴¹⁵ SZATHMÁRI, 2004. 113.

⁴¹⁶ 1994. évi II. törvény a Magyarországi Református Egyház alkotmányáról és kormányzatáról

⁴¹⁷ 2005. évi II. törvény a Magyarországi Református Egyház 1995. évi I. közoktatási törvényének módosításáról a módosítással és a végrehajtási utasítással egységes szerkezetben 56. §

⁴¹⁸ 1994. évi II. törvény a Magyarországi Református Egyház alkotmányáról és kormányzatáról 14–17. §

⁴¹⁹ Uo. 45. § b)

⁴²⁰ Uo. 75. §, 103. §

⁴²¹ Uo. 82. § (1), 86. § (1)

⁴²² Uo. 88. § (2) b.

el feladatát.⁴²³ Az egyházkerületet a püspök és az egyházkerületi főgondnok képviseli együttesen.⁴²⁴

A Magyarországi Református Egyházat a zsinat elnöksége képviseli⁴²⁵, amely választott püspökökből és egyházkerületi főgondnokokból áll. Az egyházi törvény nem határozza meg kifejezetten a zsinati elnökség létszámát, és nem is mondja kifejezetten ki, hogy az azonos a zsinat ún. lelkeszi és világi elnökével, a gyakorlatban azonban a zsinati elnökség a lelkeszi és világi elnökből áll.

A gyakorlatban e szabályok alkalmazása körül zavar tapasztalható. A Fővárosi Bíróság nyilvántartásában csupán a zsinat lelkeszi elnöke szerepelt képviselőként az Lvt. hatálya idején. Alacsonyabb szinten, az egyházközségek, -megyék és -kerületek képviselete során sem volt egyértelmű a gyakorlat: a képviselők személyéről kérelemre ún. „egyházfőhatósági igazolást” ad ki a Zsinati Iroda Hivatala (egyházközségek esetében az esperesi hivatal közreműködésével)⁴²⁶. Ezek az igazolásokon azonban igen gyakran csak a lelkész képviseleti jogát igazolták, a második (világi) képviselőt nem tüntetik fel, egyáltalán nem utalnak az együttes képviseletre. Az egyházzal jogviszonyba kerülő felek, illetve az állami jogalkalmazók ezekből az igazolásokból tájékozódhattak az egyházi jogi személy képviseletéről. Az együttes képviseleti szabályok ilyen megsértése álképviseletet alapozhat meg (Ptk. 221. § (1)–(2) bekezdés).

Az igazolások kiadásának gyakorlatát és a képviseleti jog gyakorlását ténylegesen és feltétlenül az egyházi szabályokhoz kellene igazítani. Ami az országos egyházat illeti, a bírósági nyilvántartásban a zsinat világi és lelkeszi elnökét együttesen kellene feltüntetni az egyház képviselőjeként.

Fentebb (ld. 4.3.3 pont) már utaltam a Kárpát-medencei magyar reformátusok határon átnyúló szerveződésének jogalanyiséga körüli problémákra, arra, hogy az LB döntése értelmében a Magyar Református Egyházak Tanácskozó Zsinata egyházi szövetségként nem volt nyilvántartásba vehető. A szervezet végül a Magyar Reformátusok Világszövetségéhez hasonlóan egyesületi formában került bejegyzésre. 2004-ben létrejött a Kárpát-medencei Magyar Református Generális Konvent. A Konvent keretei között

⁴²³ Uo. 150. §, 88. § (2) e.

⁴²⁴ Uo. 113. § (1)

⁴²⁵ Uo. 162. § (1)

⁴²⁶ Zs-133/2007. számú Zsinati Határozat az egyházfőhatósági igazolások kiadásának rendjéről – egyes számban szól a képviselőről.

a magyar református tagegyházak/egyháztestek/országos egyházak⁴²⁷, vagyis összességükben a „Magyar Református Egyház” számára közös alkotmánytervezetet dolgoztak ki, melyet közös zsinaton fogadtak el 2009-ben. A magyar jogban nincsen megfelelő jogi kategória a határon átnyúló egyházi szervezetek számára, a Tanácskozó Zsinathoz hasonlóan a Konvent sem volt ezért egyházak szövetségeként nyilvántartásba vehető. Az új egyházalkotmány szerinti „Magyar Református Egyház” egyházként nem volna nyilvántartásba vehető, mert annak szervezeti egységei a „működés helye szerint állami nyilvántartásba vett országos egyházak.”⁴²⁸ Az ilyen nemzetközi együttműködések jogalanyiséga általában véve is problematikus, az egyes államok joga nem rendelkezhet külföldi jogi személyek jogalanyiságáról. (Egy az európai társasági jogi formákhoz hasonló jogi személy kategória egyházak számára az európai jogban még a beláthatatlanul távoli jövőbe vész.) Így azonban a Konvent és a „Magyar Református Egyház” nem rendelkezik jogi személyiséggel. Ettől függetlenül az egyház közös alkotmánya, mint amelyet a Magyarországi Református Egyház is alaptörvényének tekint, véleményem szerint az egyház belső szabályának tekinthető, állami jogszabály egyházi szabályra történő utalása esetén alkalmazható.

Hasonló határok feletti szervezetek létrehozására törekszik az evangélikus és az unitárius egyház is (ld. később). Ezeknek a nemzeti egyházi szervezeteknek a helyzete annyiban speciális, hogy a magyar állami egyházjogban újdonságot jelent a jelentős egyházak állami jog szerint jogalanyiséggel nem rendelkező szervezeti, illetve egyesületi formában való működése. Ezek megfelelő kezelése a jogalkalmazás számára minden bizonnyal kihívást fog jelenteni.⁴²⁹

5.4. Magyarországi Evangélikus Egyház⁴³⁰

Az egyház törvényei a zsinat-presbiteri elvet kifejezetten nem említik, Bole-
ratzky Lóránd szerint azért, mert az evangélikus egyházban az nem tisztán,

⁴²⁷ Az anyaországán kívül a Romániai Református Egyház, a Szlovákiai Református Keresztény Egyház, a Kárpátaljai Református Egyház, a Szerbiai Református Keresztény Egyház, a Horvátországi Református Egyház (csatlakozása folyamatban) és a Szlovéniai Református Keresztény Egyház.

⁴²⁸ Magyar Református Egyház alkotmánya 18. §

⁴²⁹ Pl. már pusztán az is, hogy a Magyar Református Egyházat ne tévesszék majd össze a Magyarországi Református Egyházzal, a Magyar Unitárius Egyházat a Magyarországi Unitárius Egyházzal.

⁴³⁰ Főv. B. 63366/1990.17.

hanem képviseleti elvekkel keverten érvényesül.⁴³¹ Rögzíti a törvény viszont a paritás elvét, mely szerint egyházban az egyházi szervek összetételénél a lelkészi és nemlelkészi elem azonos mértékű befolyása érvényesül.⁴³²

Az egyház önkormányzattal rendelkező szervezeti egységei az egyház közgyűlésének határozata vagy törvény alapján nyerhetnek jogi személyiséget, melyekről az egyház Országos Irodája nyilvántartást vezet, és annak alapján igazolást ad ki.⁴³³

Az egyház törvénye alapján jogi személyiségű szervezeti egység az evangélikus egyházköztség. Az egyházköztség részei (anya- társ-, leány- fiókegyház és a szórvány) az országos presbitériumtól kérhetik önálló jogi személlyé történő nyilvánításukat.⁴³⁴ Az evangélikus egyházmegye is kérheti önálló jogi személlyé nyilvánítását.⁴³⁵ Az egyházkerületek jogi személyiségéről az egyházi törvények hallgatnak, azok tehát nem rendelkeznek jogi személyiséggel.

Az egyházközséget az egyházközségi elnökség tagjai, vagyis a lelkész és a felügyelő (együttesen) képviselik.⁴³⁶ Az egyházmegyét az egyházmegyei elnöksége, vagyis az esperes és az egyházmegyei felügyelő (együttesen) képviselik.⁴³⁷ (Az egyházkerületet az egyházkerületi elnökség tagjai, a püspök és az egyházkerületi felügyelő közösen képviselik.⁴³⁸)

A Magyarországi Evangélikus Egyház (az „országos egyház”) „legszélesebb körű döntéshozó, legfőbb képviseleti és törvényhozó testülete” a zsinat. A zsinat elnöksége egy-egy lelkészi és nemlelkészi elnökből, egy-egy lelkészi és nemlelkészi alelnökből, valamint a zsinati bizottságok elnökeiből áll. A zsinat – vagyis azon keresztül az országos egyház – képvisellete a zsinat „elnökeinek feladata” (és nem a „zsinat elnökségének” hatásköre), akik azt az alelnökökre átruházhatják.⁴³⁹ Megjegyzem, felmerül a kérdés, hogy itt is alkalmazandó-e az az általános jogelv, hogy a szervezeti képviseleti jog

⁴³¹ BOLERATZKY 1998. 80.

⁴³² 1997. évi I. törvény a Magyarországi Evangélikus Egyházról 12.§

⁴³³ 1997. évi I. törvény. 10. § A jogi személyiségre vonatkozó szabályokat 2005-ben átfogóan újraszabályozták, hatályon kívül helyezve a korábbi 1997. évi II. törvényt az egyház szervezetről és igazgatásáról.

⁴³⁴ 2005. évi IV. törvény az egyház szervezetéről és igazgatásáról 5. § (4).

⁴³⁵ Uo. 42. §

⁴³⁶ 2005. évi IV. törvény. 25. § (2)

⁴³⁷ Uo. 56. § (1)

⁴³⁸ Uo. 85. § (2)

⁴³⁹ 2005. évi IV. törvény az egyház szervezetéről és igazgatásáról 109. § (3) e).

egészeiben nem ruházható át, vagyis a bírósági nyilvántartásba is bejegyzett képviselők csak meghatározott ügyekre vonatkozóan ruházhatják át képviselői jogukat. A kérdés megválaszolásához a forgalom nyilvántartáson alapuló biztonsága és az egyházi szervezeti autonómia elvét kell ütköztetni. Az egyházi törvény a képviselet módjáról nem szól, nem egyértelmű, hogy a képviseleti jog önálló vagy együttes-e. (Amint arra már utaltam, a bírósági nyilvántartás nem tartalmaz adatot a képviselet módjáról, arról legalább az egyházi törvényekben kifejezetten és pontosan rendelkezni kellett volna). Az országos egyházzal kapcsolatban képviseleti hatásköre van számos más szervnek: az országos elnökségnek (az országos felügyelő és az elnökpüspök)⁴⁴⁰, az országos irodaigazgatónak, „jogi vonatkozású ügyekben” az egyházat az országos ügyész képviseli.⁴⁴¹ Az evangélikus országos ügyész a világi jog szerint a református zsinati jogtanácsoshoz hasonlóan ügyvéd. A bírósági nyilvántartásba képviselőként 2011-ben öt tisztviselő: mindhárom püspök, köztük az elnökpüspök, az országos felügyelő és az országos irodaigazgató is be volt jegyezve. A nyilvántartásból nem derült ki, hogy közülük ki, milyen ügyben, kivel együtt és milyen módon járhatott el képviselőként. Konkrét esetben ennek ellenőrzése nem egyszerű, csak az egyháztörvények elemzése alapján igazolható – a képviselet önálló vagy együttes jellege még annak alapján sem mindig –, illetve a gyakorlatban a jogalkalmazók itt is csak az országos iroda eseti igazolására támaszkodhatnak.

A Kárpát-medencében és a világon máshol élő magyar anyanyelvű evangélikus (protestáns) egyházak, gyülekezetek, magyar anyanyelvű evangélikusok egyesítésére 2006-ban alakult a Magyar Evangélikus Konferencia, melyet egyesületként vettek nyilvántartásba.⁴⁴² (jogalanyiságáról ld. a hasonló református szervezetnél írtakat, fenti pont).

5.5. A keresztény ortodox egyházak

A hazai ortodox kereszténység szervezetileg rendkívül széttagolt, részint a nemzeti egyházak sokfélesége miatt, részben azért, mert az egyes nemzeti(ségi) egyházak sem minden esetben egységesen vannak nyilvántartásba véve. Az ortodox egyházszervezet önálló, „autokefál” helyi egyházakból tevődik össze, a hazai egyháztestek az illetékes külföldi

⁴⁴⁰ Uo 131–134. §

⁴⁴¹ Uo. 142. §

⁴⁴² Főv.B. 60765 / 2006 . 5

patriarchátus joghatósága alá tartoznak.⁴⁴³ Az ortodox egyházmegyék élén megyéspüspökök, esperességeken esperes, egyházközségeken parochus áll.⁴⁴⁴

A következő egyházak szerepeltek a bírósági nyilvántartásban, mindannyiukat elismerte az Ehtv. is:

- szerb:
 1. Budai Szerb Ortodox Egyházmegye⁴⁴⁵,
- román:
 2. Magyarországi Román Ortodox Püspökség /Gyula/⁴⁴⁶
- orosz (illetve görög eredetű, magyar):
 3. Orosz Orthodox Egyház Magyar Egyházmegyéje (Moszkvai Patriarchátus)⁴⁴⁷
- görög (illetve görög eredetű, magyar):
 4. Konstantinápolyi Egyetemes Patriarchátus – Magyarországi Orthodox Exarchátus⁴⁴⁸
 5. Budapesti Görög Alapítású Magyar Orthodox Egyházközség⁴⁴⁹
- bolgár:
 6. Magyarországi Bolgár Ortodox Egyház⁴⁵⁰

A Lvt. hatálybalépésekor csak a Magyarországi Ortodox Egyházat és a román ortodox egyházmegyét vették hivatalból nyilvántartásba, mint elismert felekezeteket. A 2. világháború után is működött azonban (ha korlátok között is) a szerb egyházmegye és két bolgár egyházközség is, ezeket az egyházakat azonban csak *kérelemre* jegyezték be 1991-ben.⁴⁵¹

⁴⁴³ Id. BERKI 2004. 103–138., SZATHMÁRY 2004. 302. Egyikük sem tesz említést a görög patriarchátus joghatóságáról, illetve az azzal kapcsolatos vitás kérdésekről.

⁴⁴⁴ BERKI 2004. 131.

⁴⁴⁵ Pest Megyei Bíróság 61148/1991.3s

⁴⁴⁶ Békés Megyei Bíróság 20543/1990. 8/I

⁴⁴⁷ Főv. B. 63354/1990.16

⁴⁴⁸ Főv. B. 61190/1995.15

⁴⁴⁹ Főv. B. 60280/2007.3

⁴⁵⁰ Főv. B. 67585/1991.53

⁴⁵¹ A szocialista állam valójában csak a Magyar Ortodox Egyházat – illetve részben a román egyházmegyét – kezelte félként, az Egyházak Ökumenikus Tanácsának pl. egyedüli ortodox tagja volt.

A román egyházmegye korábban vikariátus volt, 1999. óta van saját püspöke.⁴⁵² A szerb egyházmegye püspöke 1990-ben tudta ténylegesen újra elfoglalni helyét.⁴⁵³

A Magyarországi Ortodox Egyházhoz, mint esperességhez (esperes-adminisztrátorral az élén) tartoztak a görög eredetű, illetve magyar egyházközségek az oroszokkal együtt, 1949. óta a Moszkvai Patriarchátus joghatósága alatt. Már a 2. világháború előtt is voltak azonban arra – sikertelen – törekvések, hogy a görög egyházközségek a Konstantinápolyi Patriarchátushoz csatlakozzanak.⁴⁵⁴ Az egyház 1998-as szabályzatában felsorolt, jogi személyiségű egyházközségek: a budapesti magyar (Nagyboldogasszony), budapesti orosz, a miskolci, nyíregyházi, szentesi és szegedi, az alapszabály felsorol továbbá gyöngyösi, kecskeméti, karcagi ingatlanokat. Az egyházközségeket a parochus és főgondnok együtt képviseli. Az egyházmegyei rangra emelt⁴⁵⁵, új nevet kapott egyház 2000-ben kelt új alapszabálya a szentesi egyházközséget már nem említi, a gyöngyösit viszont igen, és utal a jogi személyiséggel nem rendelkező egyházközségekre is. Tartalmazza azt az előírást, hogy az egyház megszűnése esetén vagyona az Orosz Ortodox Egyház „rendelkezésébe kerül,” és az dönt további sorsáról. Ehhez hasonló szabályt tartalmaznak a többi hazai ortodox egyház szabályzatai is a saját nemzeti patriarchátus vonatkozásában, kikötve annak vagyoni természetű jogutódlását. Ezek a rendelkezések véleményem szerint ellentmondottak a Lvt.-nek. Az egyházmegye kormányzásával jelenleg (a bécsi és ausztriai egyházmegyékkel együtt) a jegerjevszki érsek van megbízva, de a bírósági nyilvántartás 2011-ben még az immáron nyugdíjba vonult korábbi képviselő bécsi metropolita nevét tartalmazta.

1995-ben került bejegyzésre a Konstantinápolyi Patriarchátus hazai exarchátusa, élén az ausztriai metropolitával. Szabályzata nem szól kifejezetten az egyházközségek jogi személyiségéről, illetve nem sorolja fel azokat tételesen, annak melléklete példálózva említi a belioanniszi egyházközséget. 1999-ben a bíróság tudomásul vette az egyház tájékoztatását arról, hogy a karcagi, kecskeméti, szentesi ortodox egyházközségek csatlakoztak hozzá. A bíróság nem vizsgálta meg, hogy ezek azonosak-e (legalább a Fővárosi Bíróságnál bejegyzett) más egyház szabályzata szerinti egyházközségekkel, és ha igen, van-e arra lehetőség, hogy ezek a görög egyházmegyéhez

⁴⁵² Ld. DUJMOV 343.; SZATHMÁRY 2004. 302. szerint tévesen vikariátus, vikáriussal az élén.

⁴⁵³ Ld. DUJMOV 343.; SZATHMÁRY 2004. 302. szerint tévesen püspöki vikárius vezetése alatt.

⁴⁵⁴ Ld. BERKI 2007. 51–66.

⁴⁵⁵ BERKI 2007. 65.; SZATHMÁRY 2004. 302. szerint tévesen még esperesség.

csatlakozzanak. Álláspontom szerint erről a bejelentést követően dönteni kellett volna. Az újabb orosz szabályzat már nem nevezi meg a három egyházközség közül egyiket sem, bár kánoni hovatartozásuk továbbra sem tisztázott.⁴⁵⁶ A jogutódlás kérdése – tekintettel a jelentős ingatlanvagyonra – vitatott, illetve jogviták forrása.⁴⁵⁷ 2000-ben a három egyházközség „jogi személyiségének, történelmi vagyoni jogi autonómiájának egyenkénti és teljes megőrzésével” közös parochiát alapított (a görög exarchátus Alföldi Görög Keleti Parochiája – képviseli a szentesi parochus), ennek alapszabályában van az egyház bíróságnak csatolt okiratai közül az egyedüli (közvetett) utalás az egyházközségek jogi személyiségére.

2007-ben a budapesti görög alapítású egyházközséget önálló egyházként is nyilvántartásba vették. A görög exarchátus korábban (tévesen) kérelmezte ennek szervezeti egységként történő nyilvántartásba vételét is, de szabályzata továbbra sem nevesíti az egyházközségek között. Amennyiben az mégis a görög exarchátus tagegyházközségének is tekinthető, hasonló problémákkal szembesülünk, mint a MAZSIHISZ önálló egyházként nyilvántartásba vett taghitközségei esetén (ld. 5.5. pont). Az egyházközséget annak elnöke képviseli, „ideiglenes székhelyen” működik. Ennek bejegyzésekor sem vizsgálta a bíróság az egyházközség viszonyát az orosz egyház-megyéhez. Az egyházközség a 2. világháború előtt létrejött Budapesti Görög-alapítású Görögkeleti Magyar Egyházközség jogutódának tartja magát.

1991-ben kérelemre vette nyilvántartásba a bíróság a Magyarországi Bolgár Ortodox egyházat. A kérelemben utaltak rá, hogy az egyház 1916-ra (a budapesti egyházközség megalapítása), illetve 1979-re (a budapesti székhelyű Nyugat-európai Bolgár Egyházmegye kánonjogi megalapítása) visszamenő jogelődökkel rendelkezik. Két, jogi személyiséggel nem rendelkező, budapesti és pécsi egyházközségből áll, korábbi önálló képviselője helyett ma a bejegyzett három tisztségviselőből ketten együttesen képviselik.⁴⁵⁸ A szabályzat sajátos – Lvt.-be ütköző – jogutódlási rendelkezése szerint az egyház vagyona megszűnés esetén fele-fele arányban a bolgár patriarchátusra ill. a Magyarországi Bolgárok Egyesületére száll.

⁴⁵⁶ Moszkvától történő elszakadásuk és a görög patriarchátushoz történő csatlakozásuk kánoni érvényességét Berki Feriz és Dujmov Milán megkérdőjelezi.

⁴⁵⁷ DUJMOV 345. Évekig tartó pereskedés folyt Budapest, Petőfi téri ingatlanok (Nagyboldogasszony székesegyház és lelkészlakás) tulajdonjoga iránt, amely a felperes görög fél pervesztességével zárult: a bíróság nem tartotta megállapíthatónak az exarchátus jogutódlását.

⁴⁵⁸ 2000 és 2006 között a felülvizsgálati szakaszt is többször megírt jogviták zajlottak az egyházat vezető lelkész utódlása körül.

Az hazai keresztény ortodox egyházak és egyházközségeik jogalanyisága körül tehát jelenleg rendkívül sok a bizonytalanság. A viták ellenére az érintettek már többször kinyilvánították szándékukat a közeledésre. Az elképzelések között szerepel a szervezeti egységesülés is pl. egy autonóm magyarországi érsekség létrehozása útján,⁴⁵⁹ de ezek megvalósulása teljesen bizonytalan. Véleményem szerint a magyar államnak is fűződik ahhoz érdeke, hogy a hazai ortodox egyházközségek kánoni hovatartozásának kérdése rendeződjön⁴⁶⁰, ahogy ahhoz is, hogy a hazai ortodoxok egységes képviselője – ezáltal egyházi részről megfelelő tárgyalópartner – biztosított legyen, ezért ezt a diplomácia eszközeivel is elő kellene mozdítani.

Sem szervezeti, sem hitbéli egységben sincsenek az itt tárgyalt ortodox egyházakkal az örmény és a kopt nemzeti egyházak – a nyilvántartásba bejegyzett Magyarországi Örmény Apostoli Egyház és Örmény Apostoli Ortodox Egyház, Magyarországi Kopt Ortodox Egyház.

5.6. Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége⁴⁶¹

A magyarországi zsidóság legnagyobb, állam részéről is partnernek tekintett szervezetének megnevezése némiképp félrevezető. A MAZSIHISZ ugyanis nem egyházak szövetségként, hanem egyházként szerepelt a Fővárosi Bíróság nyilvántartásában. Az egyházakra is alkalmazhatónak tűnt egyébként a társadalmi szervezetekre kidolgozott bírósági jogértelmezés, miszerint a szervezet elnevezésében szereplő „szövetség” szó önmagában nem feltételezi, hogy alapítók szervezetek szövetségét kívánták volna létrehozni.⁴⁶² A név bejegyzésére egyébként már a Lvt. alapján került sor a – korábbi három önálló, kongresszusi-neológ, ortodox és statusquo ante hitközségi szervezet állami gyámkodás alatt történő egyesítésével 1950-ben létrehozott – Magyar Izraeliták Országos Képviselője (MIOK) 1991-es átalakulása kapcsán.⁴⁶³

⁴⁵⁹ DUJMOV 346.

⁴⁶⁰ A Nagyboldogasszony-székesegyház körüli per kapcsán pl. a magyar állam ígéretet tett arra, hogy az orosz egyházak meglehetősen esetlegesen anyagilag fogja támogatni egy új templom felépítését.

⁴⁶¹ Főv. B. 63365/1990.26

⁴⁶² LB Kny.VI.37.568/2001/3 Idézi: LOMNICI 167–170.

⁴⁶³ SZATHMÁRY 2003 110.

A MAZSIHISZ tagjai az önálló hitközségek és szórványok. A taghitközségei egyfelől az alapszabály alapján kaphatnak jogi személyiséget. Az alapszabály azonban kifejezetten megengedte azt is, hogy a taghitközségek – amennyiben azok a Lvt.-ben foglalt önálló egyházalapítási feltételeknek megfelelnek – saját hatáskörükben döntsenek arról, hogy kéri-e bírósági bejegyeztetésüket az illetékes bíróságtól (10. §). Az alapszabály melléklete felsorolja a taghitközségeket, jelezve, hogy ezek közül melyik van önállóan egyházként is nyilvántartásba véve (ezek a budapesti – a Budapesti Izraelita Hitközséget 1990-ben hivatalból vették nyilvántartásba, a debreceni, a kaposvári, – az időközben kivált – keszthelyi és a Magyarországi Autonóm Orthodox Hitközség). A MAZSIHISZ így voltaképp részben egyházként, részben egyházak szövetségeként működött, ami a gyakorlatban problémákhoz vezethetett, illetve vezethet, és elméleti alapon is kifogásolható volt. A Lvt. ugyan nem tiltotta, hogy egyháznak önállóan nyilvántartásba vett egyházak legyenek a tagjai, de célját tekintve az egyház az azonos hitelveket valló magánszemélyek vallásgyakorlási célú közössége, az egyházi szövetség pedig az önálló (nem származtatott) jogi személyiségű egyházak szervezete volt. Az egyház tagközösségeinek megfelelő jogi formát nyújtott a belső, származtatott jogi személyiség (a Lvt. 13. § (2) bekezdése fel is sorolta a szervezeti egységekre példaként az egyházközségeket) vagy a 13. § (3) bekezdés szerinti önálló szervezeti forma, az egyházi szabályokban számukra bármilyen széles körű autonómia biztosítható volt.

A MAZSIHISZ alapszabálya nem tartalmaz egyértelmű rendelkezést arra nézve, hogy a taghitközségek a jogi személyiséget csak egy-, vagy akár mindkétféleképpen megszerezhetik-e, de inkább utóbbi irányába mutat.⁴⁶⁴ Véleményem szerint az egyházi szervezeti egységek „kettős” jogi személyisége ebben az esetben sem kívánatos⁴⁶⁵. A keszthelyi hitközség kiválása kapcsán kialakult jogvitában már megmutatkoztak az ebből fakadó ellentmondások (KGD 2008.149). Az érintett hitközség ugyanis önállóan is nyilvántartásba volt véve, annak kiválása után a MAZSIHISZ kérte a hitközség törlését arra hivatkozással, hogy annak jogi személyisége a szövetség alapszabályán alapult. A nyilvántartásba vétel során azonban a hitközséget té-

⁴⁶⁴ A melléklet az ott felsorolt egyházközségeknél azt jelzi, hogy önálló egyházként „is” szerepelnek a nyilvántartásban. A KGD 2008.149. számon közzétett jogesetben a MAZSIHISZ a külön is nyilvántartásba vett tagegyházközsége kilépését követően annak törlését kérte – az egyházközség jogi személyiségét az alapszabályból is levezetve.

⁴⁶⁵ Néhány példa a felmerülő kérdésekre: az „anyaegyház” megszűnése hogyan hat ki az önálló egyházként bejegyzett „tagegyházra”? A tagegyház megszűnése esetén annak jogutódja-e az anyaegyház? Az anyaegyház alapítója lehet-e a tagegyházé is?

vesen szervezeti egységként jegyezték be, az LB viszont a MAZSIHISZ kérelme alapján nem tartotta a hibát orvosolhatónak. Ez a helyzet a továbbiakban is nyilvánvalóan komoly problémák és jogviták forrása lehet.⁴⁶⁶

Az önálló egyházként bejegyzett taghitközségek és a szövetség viszonyában is számos nehezen feloldható ellentmondás adódhat. Azok a taghitközségek, melyek önálló egyházként volta nyilvántartásba véve, nyilvánvalóan akkor sem veszítik el jogi személyiségüket, ha kiválnak az anyaegyházból, törlésüknek nem volna helye. Az szövetség alapszabályának 15. § szerint a taghitközség megszűnése esetén annak összes ingó és ingatlan vagyona a szövetségre száll, a szövetség a megszűnt taghitközség általános jogutódja, a taghitközség ezt alapszabályában köteles rögzíteni. Önálló egyházként nyilvántartásba vett taghitközségre ez a szabály azonban nem alkalmazható. A „hitközség-egyház” feloszlás vagy kereset alapján történő törlés esetén jogutód nélkül szűnik meg. Az alapszabály a jogutód nélküli megszűnést voltaképp kizárja, a megszűnés lehetőségét a beolvadásra korlátozva – ami a Lvt.-nek ellentmondott.

Véleményem szerint a megoldás az lehetett volna, ha a szövetség (választása szerint) az egyházra vagy az egyházi szövetségre irányadó szabályokat következetesen érvényesítette volna alapszabályában. A másik elméleti lehetőség esetleg a Lvt. olyan irányú módosítása lehetett volna, amely az ilyen „vegyes” szervezeti formájú egyházra is tekintettel van (pl. azzal, hogy kifejezetten megengedi, hogy egyház egyháznak tagja legyen), egyúttal rendezve az ebből adódó kérdéseket.

A Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetségét a szövetség elnöke képviseli általában, kivéve a szövetségi adminisztrációval összefüggő ügyeket. Képviselési jogát esetileg átruházhatja az általa meghatalmazott tisztségviselőre, vagy közgyűlési tagra. (72. §) A szövetséget az ügyvezető igazgató képviseli minden, a szövetség adminisztrációjával összefüggő kérdésben a (84. § (3) l) pont), meghatározott ügyekben az elnök és az ügyvezető igazgató pedig együttesen jár el.

A taghitközségek alapszabályukban állapítják meg szervezetüket (21. § (1) bekezdés), legalább három fős elöljáróságot kötelesek választani. A vezetők közösség által történő megválasztása vallási előírás.⁴⁶⁷ A hitközség

⁴⁶⁶ Az ítélet is utal rá, hogy a jogellenesen működés esetén helye lehet az ügyészi kereset alapján való törlésnek. Mivel a keszthelyi hitközség önálló nyilvántartásba vétele jogszabálysértő volt, és származtatott jogi személyisége a kiválással megszűnt, bizonyára sikerrel járna a törlési kereset. Ez esetben a MAZSIHISZ válna a hitközség jogutódává. A hitközség önálló egyházként történő nyilvántartásba vételével sem lehet biztosítani számára a jogfolytonosságot.

⁴⁶⁷ OLÁH 198., 213.

legfőbb döntéshozó szerve által választott, hitközséggel munkaviszonyban álló rabbi feladatkörébe a vallási kérdések tartoznak. A hitközségek ifjúsági csoportjai jogi személyek (37. § (1) bekezdés). A hitközségek képviseletéről a MAZSIHISZ alapszabálya nem tartalmaz rendelkezést, önálló és együttes képviselet egyaránt előfordul. (Tradicionálisabb a hitközségi elnök önálló képviseleti joga, de a Statusquo Ante hitközséget a vezető rabbi képviseli). A hitközségek alapszabályait a bírósági nyilvántartáshoz csatolni nem kellett, azokat nyilvánosságra sem minden esetben hozták, ezért azokról harmadik személyek nem tudnak tájékozódni.

Az elmúlt években egyre nagyobb számban kerültek bejegyzésre a MAZSIHISZ-től független zsidó hitközségek és egy hitközségi szövetség is: 2004-ben az EMIH Egységes Magyarországi Izraelita Hitközség (Statusquo Ante)⁴⁶⁸, mely a nevében jelzett irányzat folytatójának tekinti magát és a Szim Salom Progresszív Zsidó Hitközség⁴⁶⁹, 2006-ban a Debreceni és Dunamenti Zsidó Hitközségek Szövetsége⁴⁷⁰, 2007-ben a Bét Orim Reform Zsidó Hitközség⁴⁷¹. Ennek következtében már az Ehtv. hatályba lépése előtt kérdésessé vált, hogy a MAZSIHISZ mennyiben tekinthető-e még a zsidó vallásúak kizárólagos hazai képviselőjének. Mindenesetre az a megállapítás, miszerint a MAZSIHISZ lenne „a zsidóság állam által elismert egyháza”⁴⁷² már az Ehtv. hatályba lépése előtt sem volt pontos. Az Ehtv. a fentiek közül három zsidó egyházat ismert el ipso iure.

5.7. Magyarországi Baptista Egyház⁴⁷³

Az első hazai elismert vallásfelekezet hatályos alapító okirata (alapszabálya) értelmében jogi személyiséggel az a belső szervezeti egység rendelkezik, amelyet az egyház legfőbb határozathozó szerve annak nyilvánít, és amelyeket az alapító okirat melléklete ilyenként feltüntet. A gyülekezetek mellett a Baptista Teológiai Akadémia és a Baptista Szeretetszolgálat is az egyház jogi személyiségű szervezeti egysége. A belső szabályok részletesen

⁴⁶⁸ Pest Megyei Bíróság 60298/2004. 12/1

⁴⁶⁹ Főv. B. 60975/2004.11

⁴⁷⁰ Hajdú-Bihar Megyei Bíróság 60175/2006.9

⁴⁷¹ Főv. B. 60953/2007.2

⁴⁷² SZATHMÁRY 2005. 445., BALOGH – GERGELY 2005. 898. Megjegyzendő, hogy az „állam által elismert egyház” kategória fogalmilag sem pontos, mivel elismerés jogunkban nincs.

⁴⁷³ Főv. B. 63364/1990.17

rendezik a gyülekezetek jogi személylé válásának rendjét, valamint a jogi személyiségű gyülekezetek tulajdonosi és egyéb jogait.

A gyülekezet és az országos egyház közötti szervezeti szintek (egyházkerület, tagszövetség stb.) nem rendelkeznek jogi személyiséggel. Az alapszabály nem ruház fel jogi személyiséggel önálló szervezetet.

A gyülekezeteket a lelkipásztor és a gyülekezetvezető együttesen képviseli (egyes ügyekre a gyülekezet önálló képviselőre is meghatalmazást adhat) (4. § (9) b) pont). Az országos egyházat az egyházelnök és az egyház főtitkára együttesen képviselik (13. §), ők ketten szerepeltek a bírósági nyilvántartásban. Gazdasági ügyekben a gazdasági igazgató az egyház „megbízott képviselője” (SzMSz 21. § 4) b) pont), illetve a főtitkárral együtt utalványoz. 21. § 2) a). pont). Megjegyzem, ez a szabály ellentmondásos, hiszen a gazdasági igazgató képviselői jogáról a szabályzat rendelkezik, a megbízásra utalás azonban mégis külön jogügyletet feltételez, annál is inkább, mivel az igazgató a bírósági nyilvántartásba képviselőként nem volt bejegyezve.

5.8. Magyarországi Unitárius Egyház⁴⁷⁴

Az egyház alaptörvénye szerint az egyház intézményei a zsinat döntése alapján válhatnak jogi személyekké (5. §). A gyülekezetek nem rendelkeznek jogi személyiséggel.

Az egyház képviselője a püspök és a főgondnok „együttesen vagy külön-külön.” (Az „Egyházi Képviselő Tanács” nem képviselői szerv, hanem az egyház végrehajtó-felügyeleti-irányítási hatáskörű főhatóságának neve.) Az alaptörvény a képviselői jog terjedelmét mindkét egyházi vezető tekintetében szó szerint azonos módon, általános jelleggel állapítja meg (161. § 1., 164. § 1.)⁴⁷⁵ Ebből a – meglehetősen pontatlan – szabályozásból arra lehet következtetni, hogy a két legfőbb tisztviselő általában egyaránt önállóan, azonos módon képviseli az egyházat. A jogtanácsos képviseli az egyházat „a püspök és a főgondnok által reá bízott ügyekben” (178. §f).

A Duna-Tisza Menti Unitárius Szórványegyházközség⁴⁷⁶ nyilvántartásba vételéről, illetve az „unitárius” elnevezéssel kapcsolatos kérdésekről a névvédelem körében esett szó (ld. 4.2.3).

⁴⁷⁴ Föv. B. 63355/1990.17

⁴⁷⁵ „Képviseli az Egyházat az állami hatóságok és bíróságok előtt, továbbá más egyházakkal, önkormányzatokkal, jogi és magánszemélyekkel szemben minden, az Egyházat érintő kérdésben.”

⁴⁷⁶ Föv. B. 60302/2007.5

A közelmúltban hozták létre az erdélyi és a magyarországi unitárius közösségek a „Magyar Unitárius Egyházat” kolozsvári székhellyel (jogalanyiságáról ld. a hasonló református szervezetnél írtakat, 5.3. pont).

Az Ehtv. az országos egyházat végül is „Magyar Unitárius Egyház Magyarországi Egyházkerülete (Magyarországi Unitárius Egyház)” megjelöléssel ismerte el.

5.9. Az iszlám

Az iszlám hazánkban 1916. óta törvénnyel „elismert vallás”, ilyenként a hazai jogban egyedülálló. „Hitköztség” – a tulajdonképpeni vallásfelekezet – a törvény alapján, az abban foglalt eltérésekkel volt megalakítható, más vallásfelekezetekhez képest a legfontosabb eltérés volt, hogy a szabályzat jóváhagyásakor a hitelveket már nem kellett bemutatni. Az iszlám vallás gyakorlása a „fennálló törvények korlátain belül a törvényesen elismert vallást megillető jogvédelemben részesült.” Az iszlám tényleges társadalmi jelentősége kezdettől fogva csekély volt. 1931-ben Budapesten alakult egy vallásközség⁴⁷⁷, mely azonban még a második világháború előtt megszűnt.⁴⁷⁸ A közösség újjászervezése már a rendszerváltást megelőzően megkezdődött, 1988-ban került sor a Magyar Iszlám Közösség⁴⁷⁹ nevű vallásfelekezet elismerésére.⁴⁸⁰

A Magyar Iszlám Közösséghez alapvetően magyar származású, magyar állampolgárságú hívők tartoznak. (Alapszabálya szerint eredetileg csak magyar állampolgárok lehettek tagjai, később ezt a szabályt módosították.) Képviselője korábban a sejk volt, jelenleg a háromtagú elnökség (a nyilvántartásban nem szerepelt az alapszabályi rendelkezés, miszerint tagjai közül ketten együttesen eljárva) képviseli.

⁴⁷⁷ Szabályzata szerint „Gül Babáról elnevezett független magyar autonóm vallásközség vagy a Gül Babáról elnevezett budai független magyar autonóm iszlám vallásközség” Ld.: MEDRICZKY

⁴⁷⁸ KÖBEL 2005. 27. 79. lábjegyzet. Elismert (nyilvántartásba vett) vallásfelekezet, közösség hiányában az elismert vallás kategória lényegében tartalom nélküli maradt.

⁴⁷⁹ A Fővárosi Bíróság 63352/1990.34 számon bejegyezve.

⁴⁸⁰ Véleményem szerint KÖBEL Szilviával ellentétben nem „az iszlám vallást ... nyilvánították ismét törvényesen elismert vallásfelekezetté”, mert az iszlám vallás elismertsége az 1916. évi XVII. tc. alapján mindvégig fennmaradt, hanem csupán a Magyar Iszlám Közösséget ismerték el vallásfelekezetként, jogalanyiságot biztosítva számára. Ahogy azt annak idején a budapesti vallásközösség esetében is külön aktussal kellett volna megtenni – úgy tűnik erre akkor végül egyáltalán nem is került sor Ld.: Medriczky-hagyaték. Budapest Fővárosi Önkormányzat Levéltára XIV.: 24. 52., 55. old. (1935) idézi UDVARVÖLGYI 37.

A mohamedán vallásúak hazai száma a becslések szerint növekszik (pontos adatok nincsenek), az utóbbi években több más muszlim közösséget is nyilvántartásba vettek, ezek inkább külföldiek, illetve külföldiek magyar származású családtagjaik vallásgyakorlását szolgálják:

- Magyarországi Muszlimok Egyháza (2000. óta, székhelye: Budapest),⁴⁸¹
- Iszlám Egyház (2003. óta, székhelye: Budapest),⁴⁸²
- Magyar Síta és Szunnita Iszlám Egyház (2006. óta, székhelye: Tata-bánya).⁴⁸³

Nagyszámú iszlám alapítvány és egyesület működik, ezek közül több istentiszteleti helyet is fenntart,⁴⁸⁴ egy az Iszlám Egyházhoz kötődő alapítvány tervezi a fővárosi Budaörsi úton az első hazai modern kori, kifejezetten erre a célra létesülő mecset építését. Az NBH évkönyve szerint „a Magyarországon élő iszlám közösség tagjai – egyes nyugat-európai példaktól eltérően – a szélsőségesesség jeleit nem mutatják.”⁴⁸⁵

Az Ehtv. elfogadásakor nem ismert el iszlám közösséget.

5.10. Az egyházi jogalanyiség történetisége, jogfolytonossága

Az itt tárgyalt egyházak közül, amint azt láttuk, több semmiképp sem volt „történelminek” tekinthető, még ha az adott valláshoz már a Lvt. hatályba lépése előtt is tartozott elismert felekezet. Történelmi egyháznak tekintheti magát egyébként a Lvt. hatályba lépése előtt elismertek közül a Magyar Iszlám Közösség. Az 1990. után kérelemre bejegyzettek közül a szerb, bolgár, a két görög ortodox egyház és a Statusquou Ante hitközség is igényt formál (az 1990. előtti, illetve) a 2. világháború előtt időkre visszavezethető jogfolytonosság elismerésére. A jogfolytonosság-jogutódlás kérdésének nagyon komoly anyagi következményei lehetnek. Az ekörül kialakult jogvitában született ítéletek a jogfolytonosság el nem ismerése irányába mutatnak, de a körülmények nyilvánvalóan minden egyes egyház esetében eltérőek, és egyedileg megítélendők.

A jogfolytonosság kapcsán megfogalmazódhat a kérdés, hogy a szocialista pártállam időszaka hogyan vehető figyelembe. Bár a rendszerváltás

⁴⁸¹ Főv. B. 60667/2000.13

⁴⁸² Főv. B. 60083/2003.3

⁴⁸³ Komárom-Esztergom Megyei Bíróság 60002/2006.1

⁴⁸⁴ KISS Enikő 6f.

⁴⁸⁵ A Nemzetbiztonsági Hivatal Évkönyve 2008. www.nbh.hu (2010.01.21.)

az általános jogfolytonosság jegyében zajlott le, ez az egyházak jogalanyisága tekintetében igencsak ellentmondásos következményekkel járt. Amint azt az itt ismertetett példákban is láttuk, egyes vallásfelekezetek, felekezeti szervezetek elismertséget élveztek a kommunista diktátúra hatalomra jutása előtt, azt követően azonban ezt számukra nem biztosították. Számos kisebb felekezet pedig a vallásszabadság korlátozására, egyházak elnyomására létrehozott állami apparátus döntésével nyert elismertséget, általában önkényes politikai szempontok alapján.⁴⁸⁶ A Lvt. az 1990-es állapotot rögzítette, szélesre tárva a kaput a jogalanyiság kérelemre történő megszerzése előtt, ezzel rövid úton megkerülve a jogfolytonosság kérdésének jogállami dilemmáit. Csupán egyszer történt egy partikuláris és rövidéletű jogalkotási kísérlet konklúzió levonására, amikor az egyházak hitéleti és közcélú tevékenységnek anyagi feltételeiről szóló 1997. évi CXXIV. törvény 2001. január 1. és 2003. január 1. között hatályos szövege szerint az adományok utáni adókedvezmény igénybevétele jogosító idő (minimum 30 év elismert egyházként, vallásfelekezetként) számításánál az 1948. január 1. és 1990. május 2. közötti időszakot *figyelmen kívül kellett hagyni* (2. § (3) bekezdés c) pont).

Helyesebb lett volna már a Lvt. elfogadása idején általánosságban rendezni a jogfolytonosság kérdését, melyre véleményem szerint az 1947-es alapokra történő visszatérés lett volna a helyes megoldás. Természetesen azzal, hogy tisztázni kellett volna a pártállam idején ténylegesen nem vagy csak korlátozottan működő felekezetek, valamint az azóta elismert felekezetek jogalanyiságával kapcsolatban felmerülő kérdéseket.

5.11. A Lvt. és a belső egyházi szabályok összhangja

A Lvt. rendelkezései, illetve a bírósági nyilvántartások tartalma és a belső egyházi szabályok közötti számos zavaró ellentmondás volt. A nyilvántartásba a Lvt. szabályainak téves alkalmazása folytán került hibás vagy hiányos, hivatalból tett bejegyzéseket a bíróságnak hivatalból ki kellett volna javítania, illetve egészítenie⁴⁸⁷, miközben az időközben bekövetkezett változásokra is tekintettel kellett volna lennie, ahogy arra az LB a KGD 1998.75. számon közzétett határozatban rámutatott. A jogszabálysértően nyilvántartásba vett egyházi jogi személyek törlésére azonban csak ügyészi kereset alapján kerülhetett volna sor (ld. KGD 2008. 149. határozat).

⁴⁸⁶ Ld. KÖBEL 2001, 2005.

⁴⁸⁷ Pp. 224–226. §

Láthattuk, hogy több egyház esetében a belső, származtatott jogi személyiségre vonatkozó egyházi előírások nem voltak teljesen összhangban a Lvt.-vel, illetve a jogi személyekre általában vonatkozó joggal. A legjelentősebb hazai egyházakat a maguk egészében vizsgálva is megfigyelhettük, hogy az egyházi önmeghatározás szerinti egyház gyakran nem esett egybe az állami egyházjog által meghatározott egyházzal, méghozzá esetenként sajátos, az adott egyházra jellemző okból: a Magyar Katolikus Egyház esetében az egyház nemzetek feletti jellege, a református, unitárius egyházak esetében éppenséggel az egyház magyar nemzeti jellege, a MAZSIHISZ esetében a sajátos alulról építkező egyházszervezet stb. miatt.

Amikor az egyház állami jogi értelemben vett jogi személyiséggel ruház fel szervezeti egységeket, akkor a jogi személyekre általában vonatkozó szabályokra tekintettel kell lenni. Ennek hiányában az egyházi szabály nem lesz „működőképes”, adott esetben például állami jogi eszközzel nem jutható érvényre (ld. pl. a MAZSIHISZ alapszabályának a taghitközségek jogutódlására vonatkozó rendelkezését).

Arra a felvethető kérdésre, hogy a Lvt. elég rugalmasan szabályozott-e, vagyis kellő mértékben figyelembe vette-e az egyházak eltérő szervezeti és működési sajátosságait, a válaszom igen. Az kétségtelenül megfigyelhető, hogy a törvénynek az egyházi szervezetre vonatkozó szabályaira hatott a nagy keresztény egyházak, elsősorban a katolikus egyház felépítése (ill. arra vonatkozó szabályrendszer, „egyházi alkotmányjog”), gondoljunk például a szervezeti egységeknek (egyházközségeknek) vagy a „szerzetesrendek” mint „önálló szervezetek” számára biztosított jogi személyiségre. De az egyházak szervezeti autonómiája így is minden más jogi személyénél szélesebb körű, nagyon tág mozgásteret biztosít a szervezet önmeghatározására. Ha ennek ellenére előfordul az, hogy az egyházi belső szabályok szerinti jogi személy az egyházi szabályozás hiányossága (illetve az állami jognak való meg nem felelés) miatt nem tud az állami jog szerint jogi személyként működni, az nem tekinthető az egyházi autonómia sérelmének. Az is előfordulhatott, hogy az egyházi belső jog szerint egy szervezet jogi személyiséggel bírt, de az egyház, illetve a szervezet nem kívánta az állami jog szerinti jogi személyiséget is megszerezni.⁴⁸⁸ Az egyházi önértelmezés szerinti és az állami jogi személyiség nem is kell, hogy feltétlenül egybeessen. Álláspontom szerint magukon az egyházakon túlmenően a jogi személyiség biztosítása az egyházi szervezetek, szervezeti egységek, szövetségek

⁴⁸⁸ Pl. a kánonjog szerinti krisztushívók magántársulásai, amennyiben nem kérik egyházi jogi személyként vagy egyesületként történő nyilvántartásba vételüket. Ld. SCHANDA 2005. 84.

számára nem is fakad közvetlenül a vallásszabadsághoz való jogból. Az állam biztosíthat az egyházaknak jogi személyiséget akár (országos szinten) egyetlen egészként is, vagy pl. akár csupán az egyházközségi, gyülekezeti, hitközségi stb. – „helyi” – szinten is, ezzel is eleget tenne a vallásszabadságból fakadó követelményeknek. Az egyházak szerveik, szervezeteik, szervezeti egységeik működőképességét biztosíthatnak az egyházi jogi személyiségen túl egyéb eszközzel is, más jogi személy típusok létrehozásával, szervezeti képviseleti módokkal stb. Más kérdés, hogy a magyar jog hagyományosan jogi személyiséget biztosít a „történelmi egyházak” önértelmezése szerinti szervezeteknek (történetileg elsősorban a kánonjogi jogi személyeknek). De ez nem jelenti azt, hogy az állami jogi értelemben vett jogi személyiség feltétlenül és automatikusan „járna” minden olyan egyházi szervezetnek, amelyet egyházi szabály egyházi jogi értelemben jogi személynek nyilvánít. Sőt maguknak az egyházaknak sem biztos, hogy minden esetben érdeke, hogy az állami jog teljes mértékben tükrözze a sajátos egyházi szabályozást. Valószínűleg technikailag nem is lehetséges olyan állami szabályozás, amely teljes mértékben és hézagmentesen igazodni tud valamennyi egyházi szervezeti rendszerhez.⁴⁸⁹ Ha az állami jog megfelelően rugalmas, vagyis használható jogi formát biztosít az egyház számára működéséhez, továbbá azt is biztosítja, hogy az egyház könnyedén szervezhessen belső szervezetei, intézményei stb. számára jogalanyiságot, akkor az elfogadható lehet.

⁴⁸⁹ A jogalanyiség kérdéskörében mindenképpen érvényes Erdő Péternek a vallási közösségekre vonatkozó állami szabályozásra általában tett megállapítása: „teljesen egységes, minden vallási közösség számára egyaránt kényelmes állami szabályozás aligha elgondolható” ERDŐ 1999. 131.

6. AZ EHTV. VONATKOZÓ SZABÁLYAINAK ÉRTÉKELÉSE ÉS DE LEGE FERENDA JAVASLATOK

A rendszerváltást követő hazai egyházügyi szabályozás nemzetközi szinten is kiemelkedően megengedő, a vallási kisebbségekkel szemben toleráns jellege közismert volt. Európai összehasonlításban, illetve alapjogi szempontból aligha érhetne kritika. Ha például a W. Cole Durham és társai által kifogásolhatónak tartott előírásokat vesszük sorra, a hazai joggal kapcsolatban egyik sem merült fel.⁴⁹⁰

A bírálat éppen ellenkező irányból érte az Lvt-t. A törvénymódosító indítványok nagy és az irodalmi javaslatok jelentős része is az alapítási feltételek szigorítását célozta. A kritika és a restriktív javaslatok elsődleges indoka az egyház jogi személy típussal járó kedvezmények és támogatások igénybevételére megnyíló lehetőségek miatt való visszaélés volt. Ezekre kevés volt a konkrét adat⁴⁹¹, leginkább csak az egyházak számának indokolatlan növekedése és a vallásinak aligha tűnő elnevezések árulkodtak, valamint az olyan jelenségek, hogy már a közvéleményben is teret nyert a gondolat: „jó üzlet” egyházat alapítani⁴⁹², „eklézsiabizniszt” folytatni, a szakmai zsargonban pedig kezdenek gyökeret verni az „álegyház”, „pszeudoegyház”, „profitorientált egyház”, stb. kifejezések.⁴⁹³ A helyzetben csak részben segített volna a bejegyzési gyakorlat szigorítása,⁴⁹⁴ vagy a bírósági jogértelmezés támogatása.⁴⁹⁵ A már megvalósult visszaélések a jogalanyiség rendszerének érintetlenül hagyása mellett csak hatékonyabb

⁴⁹⁰ Túlzottan megszorító létszámkövetelmények, túlzó honossági követelmények, alapító okiratok tartalmi értékelése, indokolatlan eljárási idők, elégtelen jogorvoslati eljárások, közigazgatási önkénynek utat engedő bizonytalan szabályok, autonómiát sértő szabályok, kisebbségek hátrányos megkülönböztetését okozó szabályok, vallási közösségek hátrányos megkülönböztetése világi civil szervezetekkel szemben. DURHAM – FERRARI XLII.

⁴⁹¹ Néhány gyanús esetről írt a sajtó: Pl.: <http://www.hirextra.hu/2008/02/04/naci-egyhazatis-tamogat-az-allam/>, <http://www.sonline.hu/somogy/kek-hirek-bulvar/csak-az-allamitamogat-alkult-az-egyhaz-272834> (2010.03. 24.)

⁴⁹² http://premier.mtv.hu/Hirek/2010/02/08/07/Ugy_fest_jo_uzlet_kisegyhazat_alapitani.aspx. (2010.04.20.)

⁴⁹³ Arra, hogy a helyzet már szinte köznevetség tárgya, jó példa a <http://vallaskritika.virtus.hu/index.php?id=room&aid=1198> (2010.06.12.) blog ötletbörzéje: „Alapíts Te is Vallást, Egyházat! Javasolt vallás/egyház alapítási ötletek, mert vallást alapítani jó és mindenkinek joga van hozzá.”

⁴⁹⁴ Ld.: SZOBOTA.

⁴⁹⁵ Pl. jogértelmezést segítő eszközökkel, „sorvezetővel”. Ld. <http://www.stacio.hu/evfordulo/ket-evtizedes-alapok> (2010.07.20.)

ellenőrzés és szankcionálás, illetve az állami támogatáshoz való hozzáférés szigorúbb feltételekhez kötése útján lehetnek volna orvosolhatók.

Az egyházi jogalanyiség megszerzésének megengedő szabályozása kedvező volt a vallási kisebbségek számára, de azt a többségi egyházak is tudomásul vették⁴⁹⁶, annak ellenére, hogy érdekeiknek nem ez felelt meg leginkább – számukra a közelmúltban az egyházfinanszírozás terén, elsősorban a kiegészítő állami támogatás nyújtásának elmulasztásával okozott súlyos jogsértések⁴⁹⁷ messze felülmúlták az egyházalapítás kérdésnek jelentőségét. A szabályozás reformra tehát elsősorban a nem vallási célú szervezetek kiszűrése és a meghatározó egyházak jogainak védelme érdekében, mindkét irányból pedig az állami támogatások jogszerű igénybevétele, illetve biztosítása miatt volt szükség.

A vallás törvényi definiálását sem tartottam elengedhetetlenül szükségesnek, mivel kérdéses, hogy alkotható-e a vallásra egyáltalán megfelelően rugalmas, ugyanakkor egységesen értelmezhető jogszabályi meghatározás. Kétségtelen, hogy a vallás jogilag releváns fogalmi elemeit le-, illetve körül lehet és szükséges írni, és az egyházi önértelmezésen túl objektív kritériumokat, külső jegyeket is figyelembe lehet venni, azonban azoknak egy kodifikálhatóan tömör definícióba sűrítése valószínűleg mindenképp kétes eredményre vezet. (Ezért ezt csak kevés jogrendszer kockáztatja ezt meg.) További elemzést igényelne, hogy a vallás meghatározása hogyan hat ki az egyházügyi törvény körén túli jogviszonyokra.

Az egyház jogalany alkotmányban történő nevesítését, melyet az irodalomban legfőképp Ádám Antal szorgalmazott⁴⁹⁸ a magam részéről szintén indokoltnak tartottam, és az egyházak autonómiáját is javasoltan nevesíteni az alkotmányban. Az egyes független szervezetek autonómiája az állam hatalmának fontos korlátja, ezért célszerű hogy az Alaptörvény mondja ki ezt az „önkorlátozást”.

Álláspontom szerint az egyházi jogállással való gazdasági visszaélések elkerülése érdekében nem lett volna feltétlenül szükséges több státuszkategória létrehozása. Az ügyészi felügyelet megerősítése, a nyilvántartásba vételi eljárás

⁴⁹⁶ A „status quo” elfogadottságáról ld. még SCHANDA 2010a.

⁴⁹⁷ Ld. az ÁSZ jelentéseit (pl.: 2008. június: <http://www.asz.hu/ASZ/www.nsf/jelentesek.html> (2011.02.19.) és az AB 1260/C/2007 sz. határozatát is.

⁴⁹⁸ Szövegszerű javaslata: „Az azonos hitelvet követők vallásuk gyakorlása céljából önkormányzattal rendelkező vallási közösséget, vallásfelekezete, egyházat (a továbbiakban együtt: egyház) hozhatnak létre és tarthatnak fenn. A hivatalosan nyilvántartásba vett, ezáltal jogi személyiséget nyert egyházakat azonos jogok illetik meg és kötelezettségek terhelik.” ÁDÁM 2007. 332.

rás során alkalmazott szigorúbb és következetesebb bírósági gyakorlat vagy a pusztán pénzügyi-gazdasági jellegű kedvezmények és támogatások feltételekhez kötése útján is el lehetett volna érni ezt a célt. A jogalkotót azonban az alapvetően új egyházügyi rendszer létrehozása során más célok is vezérelték, bár a törvény általános indokolása a jogtörténeti előzmények ismertetése és az Alaptörvényre való hivatkozás mellett csupán erre az egyetlen célra utal.

Javasoltam, hogy a forgalom biztonsága, a jóhiszemű harmadik személyek jogainak védelme érdekében szükséges volna, hogy az egyházi jogi személyek nyilvántartásából legalább a jogi személy neve, képviselője és a képviselő módja megismerhető legyen. Az új törvény egységesíti a belső szervezeti jogi személyekre vonatkozó szabályokat, de a nyilvántartásból ezek az adatok továbbra sem lesznek teljes körűen megismerhetők.

Érintettük már az új Polgári Törvénykönyv kapcsán felmerült kérdéseket is. A jogi személyekre vonatkozó általános szabályok reformja során tekintettel kell lenni az egyházi jogi személyekre is, ha a Ptk. jogi személyek fő típusait megnevezi, ezekre is utalni szükséges. Fontos tisztázni az általános polgári jogi szabályok és az Ehtv. viszonyát

A korábbi, formálisan egyszintű rendszerrel szemben érthető volt a bírálat, hogy az nem tükrözi az egyházak eltérő társadalmi valóságát, és leplezi a ténylegesen ki is alakult kategóriákat. Az új törvény rendszere első pillantásra átláthatóbbnak tűnik, azonban az egyházak egyértelműen meghatározott jogállása mellett alig van szabályozva a vallási egyesületek helyzete, ezen belül pedig a korábban egyházi formában működő, közfeladatokat ellátó szervezeteké, amelyekkel a Kormány megállapodást köthet. Ahogy tehát a korábbi státuskategória sem volt homogén, úgy a jelenlegi szintek között is lesz átmeneti kategória vagy akár több kategória, melynek tartalma az állammal kötött megállapodásoktól is függeni fog – hasonlóan az eddigiekhez.

Az új státuszrendszer létrehozása véleményem szerint nem volt feltétlenül szükséges. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az nem lehetne hasznos. A törvény az elismert egyházak korábbi jogait megerősíti, garanciális szabályokat rendelve hozzájuk, néhány újabb joggal ruházza fel őket, megerősíti önállóságukat. Ezzel az egyházak és a vallásos emberek meghatározó többsége számára minden bizonnyal kedvező változásokat hoz. A vallási kisebbségek közül az egyházi jogalanyiságot elvesztő, de valóban vallási jellegű közösségek, jogi helyzetén, vagyis a vallási egyesületek jogállására vonatkozó néhány lakonikus szabály érvényesülésén, az Országgyűlés elismerési gyakorlatán, illetve az esetleges további szabályozáson és a megállapodásokon fog múlni, hogy a rendszer egésze kiállja-e majd a jogállamiság próbáját.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Magyar állami egyházjog

- ÁDÁM Antal: Az egyházak alkotmányjogi helyzetéről. In: Dolgozatok az állam és jogtudomány köréből. (20) 1989. 5–29
- ÁDÁM Antal: Az Alkotmánybíróság egyházakkal kapcsolatos határozatai. In: BITSKEY Botond (szerk.): Tíz éves az alkotmánybíróság, Budapest, 2000, 121–135.
- ÁDÁM Antal: Az állami egyházjog fogalma, jellemzői és problémái Magyarországon In: Magyar Közigazgatás 2000/9. 539–551 (ÁDÁM 2000a)
- ÁDÁM Antal: Az állami egyházjogról. In: Jura 2000/1–2. 18–34. (ÁDÁM 2000b)
- ÁDÁM Antal: Staatskirchenrecht in Ungarn. In: Jahrbuch für Ostrecht. 45. (2004)/2. 313–339.
- ÁDÁM Antal: Az egyházak és a magyar állam alkotmányos viszonyáról. In.: Ünnepi kötet – Tanulmányok Schmidt Péter 80. születésnapja tiszteletére. Szerk.: FÜRÉSZ Klára, KUKORELLI István. Rejtjel, Budapest. 2006.19–27.
- ÁDÁM Antal: Bölcsélet, vallás, állami egyházjog. Dialóg Campus, Budapest–Pécs. 2007.
- BITSKEY Botond: Antidiszkrimináció és egyházi autonómia. In: Fundamentum, 2004/2. 71–79.
- BOLERATZKY Lóránd: Az egyházak mint közjogi testületek. In: Valóság 1999/5. 76–84.
- BOLERATZKY Lóránd: Az állami egyházjog alapjai. In: Valóság 2000/1. 49–58.
- CSIZINÉ SCHLOSSER Annamária: Egyházak és egyházi szervezetek képviselete. In: Közjegyzők Közlönye. 2005/12. 28–31.
- CSIZINÉ SCHLOSSER Annamária – CSIZI István: Egyházak az öröklési jogban. In: Közjegyzők Közlönye. 2007/10. 14–21.
- ERDŐ Péter: Az egyházak és egyházi jogi személyek bejegyzése és képviselete. In: Az európai államok és az egyházak kapcsolata a megváltozott világban. Budapest, 1993. 375–378.

- ERDŐ Péter: A vallási közösségek és jogi kezelésük. In: Jogtudományi Köz-
löny 1999, 127–131.
- ERDŐ Péter: Az egyházak és a magyar állam alkotmányos viszonya. In:
Vallástudományi Szemle. 2006/2. 5–19.
- ERDŐ Péter – SCHANDA Balázs: Egyház és vallás a mai magyar jogban.
Budapest, 1993.
- FERENCZY Rita: Kérdések az egyházak és szervezeteik jogi személyiségé-
nek köréből. In: Magyar Jog 1999/9. 518–529.
- FERENCZY Rita – SZUROMI Szabolcs Anzelm: Az egyházak, valamint
önálló képvisellel rendelkező egységeik jogi helyzete és a non-profit
szervezetek státusza közötti különbségek a magyar magánjogban. Ká-
nonjog 2003. 93–94.
- HÁVER VARGA Marianna: Szekták és kétségek. In: Belügyi Szemle,
2001/4–5. 97–112.
- KÖBEL Szilvia: Egyenlőbbek? Az egyházak és a közoktatás. In: Fundamen-
tum 2004/2. 80–87.
- KUKORELLI István: Az Alaptörvény és az egyházakról szóló sarkalatos
törvény kapcsolata. In: ERDÉLYI László (szerk.): Egyházügyi, vallássza-
badtsági tudományos konferencia. 2011. Budapest, „Boldog Élet Alapít-
vány” 2011. 25–27.
- MÉSZÁROS István László: A vallási jogegyenlőség védelmében. In: Funda-
mentum 1999/2. 99–104.
- MÉSZÁROS István László: Az egyházi autonómia nem holmi. A Károli-
vitáról. In: HETEK 2004. 01. 23. (VIII/4)
- PACZOLAY Péter: A lelkiismereti és vallásszabadság. In: HALMAI Gá-
bor és TÓTH Gábor Attila (szerk.): Emberi jogok. Osiris, Budapest, 2003.
527–576.
- PÁNCZÉL Áron: Az egyházak magánjogi jogalanyisága. Az egyházi jogi
személyek és tevékenységük a magyar társadalomban. In: Polgári jogi
tudományos diákköri évkönyv 2001, 201–222.
- RIXER Ádám: Religion and law. Vallás és jog. Károli Gáspár Református
Egyetem, 2010.
- RIXER Ádám: Az állam és a civil társadalom kapcsolatainak jogi aspektu-
sai Magyarországon. PhD értekezés (kiadatlan) Károli Gáspár Reformá-
tus Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, 2005
- RUFF Tibor: Fórum. Egyház és autonómia In: Fundamentum, 2004/2. 59–63.

- SAJÓ András: A „kisegyház” mint alkotmányjogi képtelenség. In: Fundamentum 1999/2. 87–98.
- SÁRI János: Alapjogok. Alkotmánytan II. Budapest, Osiris, 2004.
- SCHANDA Balázs: Világi jog az egyházi jogban – egyházi jog a világi jogban? In: Kánonjog 1999/1–2. 79–88.
- SCHANDA Balázs: Az egyházi státusz rendezésének lehetséges irányai. In: Egyházforum 1999/3–4. 8–21.
- SCHANDA Balázs: Szakmai koncepció a lelkiismereti és vallásszabadságról valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvény módosítására. In: Magyar Jog 2000/1. 10–17.
- SCHANDA Balázs: A vallási közösségek jogi szabályozásáról. In: Vigilia 2001/7. 492–500.
- SCHANDA Balázs: Magyar állami egyházjog. Szent István Társulat, Budapest, 2003. 2. átdolg. kiad.
- SCHANDA Balázs: A krisztushívők magántársulásai a világi jogban. In: Kánonjog, 2005. 83–86. (SCHANDA 2005a)
- SCHANDA Balázs: Vallásszabadság és egyenlő bánásmód a magyar jogrendszerben. In: Jogtudományi Közlöny 2005/12, 517–523. (SCHANDA 2005b)
- SCHANDA Balázs: Állam és egyház a jogszabályok tükrében. 2002–2006. In: Kánonjog, 2007. 71–77.
- SCHANDA Balázs: Stabilitás és bizonytalanság a magyar állami egyházjogban. Húsz évvel az 1990. évi IV. törvény után. In: Jogtudományi Közlöny 2010/1. 3–12. (SCHANDA 2010a)
- SCHANDA Balázs: Az Alkotmány megújításának kihívása. In: SCHANDA Balázs – VARGA Zs. András (szerk.): Láttelek közjogunk elmúlt évtizedéről. Budapest, PPKE JÁK, 2010. 53–60. (SCHANDA 2010b)
- SCHANDA Balázs: Néhány megjegyzés a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi C. törvényről. In: Jogtudományi Közlöny 2011/10. 515–520.
- SCHWEITZER Gábor: A lelkiismereti és vallásszabadság, valamint az egyházak jogállásának alkotmányos keretei. In: Acta Humana 2006/1. 3–16.
- SZATHMÁRY Béla: Az egyház mint jogi közösség In: Théma 2000/2–3. 47–68.
- SZATHMÁRY Béla: Az egyháztagság problémái. In: Collega. 2001/6. 37–44.
- SZATHMÁRY Béla: Az állami egyházjog fogalma. In: Magyar Jog 2006/6. 342–349.

- SZATHMÁRY Béla: Az egyházi autonómia határai. In: Jogtudományi Köz-
löny 2007/3. 87–99.
- SZATHMÁRY Béla: Az appellatio ab abusu a magyar jogrendszerben. In:
Magyar Jog. 2010/7. 416–422. (SZATHMÁRY 2010a)
- SZATHMÁRY Béla: Egyházak az államban. Hernád Kiadó, Sárospatak,
2010. (SZATHMÁRY 2010b)
- TILK Péter: Az állam és az egyház viszonyának néhány aspektusa az alkot-
mánybíróság újabb döntése alapján. In: Jogtudományi Közöny, 2004/7–
8. 239–246.
- VERES András: A Katolikus Egyház és az állam kapcsolata Magyarorszá-
gon. Budapest : Szent István Társulat, 2005. (Haza a magasban: előadá-
sok a Szent István Társulatnál)
- WALTER Tibor: Das Verhältnis zwischen Staat und Kirche in Ungarn –
Staatskirchenrechtliche Aspekte. In: Osteuropa Recht 45. (1999)/3. 238–248.

Egyházjog, egyes egyházak

- ALMÁSI Mihály: Ezredfordulók. Budapest, KIT Kft., 2001.
- BERKI Feriz: Az ortodox kánonjog. In: ANTALÓCZY Péter és sokan má-
sok: Felekezeti egyházjog. Budapest, HvgOrac, 2004. (átdolg., bőv. kiad.)
103–138.
- BERKI Feriz: Magyar ortodoxok. In: DONCSEV Toso, SZŐKE Lajos (szerk.)
A keleti kereszténység Magyarországon. Budapest, 2007. 51–66.
- BOLERATZKY Lóránd: A magyar evangélikus egyházjog alapjai és jogfor-
rásai. Budapest, 1. rész 1991., 2. rész 1998.
- DUJMOV Milan: A magyarországi ortodoxia 1945 után. In: BALOGH Mar-
git (szerk.): Felekezetek, egyházpolitika, identitás Magyarországon és
Szlovákiában 1945 után. Budapest, Kossuth, 2008. 341–346.
- ERDŐ Péter: Egyházjog. Szent István Társulat. Budapest, 2005. 4. jav. kiad.
- ERDŐ Péter: Kirchenrechtliche Aspekte der Bischofssynode. In: Thetrum
legale mundi. Symbola Cs. Varga oblata. Szent István Társulat. Buda-
pest, 2007. 107–122.
- HEKA László: A zsidó jogrendszer alapjai. Szeged, Pólay Elemér Alapít-
vány, 2009.

- JANY János: Klasszikus iszlám jog. Egy jogi kultúra természetrajza. Budapest, Gondolat, 2006.
- KISS Enikő – ANWAR Aimen – CSISZÁR Anita: Az iszlám Magyarországon és a Közel-Keleten. Budapest, MTA, 2002.
- OLÁH János: Judaisztika. Budapest, Gabbiano Print Kft. 2009. 2. átdolg. kiad.
- SCHWEITZER József – SCHWEITZER Gábor: A magyarországi zsidók és az izraelita felekezet jogállásának alakulása. In: RÁCZ Lajos (szerk.): Felekezeti egyházjog. Budapest, Unió. 1994, 215–244.
- SZATHMÁRY Béla: A zsidó jog alapjai. Budapest, Századvég – LUX, 2003.
- SZATHMÁRY Béla: Magyar egyházjog. Budapest, Századvég, 2004.
- SZUROMI Szabolcs Anzelm: A kegyes alapítványok jogállása Magyarországon a korábbi és hatályos egyházjog, valamint az állami egyházjogi normák tükrében. In: Jogtörténeti Szemle: 2004/4. 16–20.

Történet

- BOZSÓKY Pál Gerő – LUKÁCS László: Az elnyomatásból a szabadságba. Az egyház Magyarországon. 1945–2001. Budapest, Vigilia 2005.
- CSIZMADIA Andor: A magyar állam és az egyházak jogi kapcsolatainak kialakulása és gyakorlata a Horthy-korszakban. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1966.
- CSIZMADIA Andor: Egyházügyi igazgatás. Jegyzet. Budapest, Államigazgatási Főiskola, 1979.
- CSIZMADIA Andor (szerk.): Magyar állam- és jogtörténet. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2003. 14. kiad.
- BALOGH Margit (szerk.): Felekezetek, egyházpolitika, identitás Magyarországon és Szlovákiában 1945 után. Budapest, Kossuth, 2008.
- BALOGH Margit – GERGELY Jenő: Egyházak az újkori Magyarországon 1790–1992. Adattár. Budapest, MTA. 1996.
- BALOGH Margit – GERGELY Jenő: Állam, egyházak, vallásgyakorlás Magyarországon, 1944–2005. Dokumentumok. Budapest, MTA. 2005.
- ECKHART Ferenc: Magyar alkotmány- és jogtörténet. Budapest, Osiris, 2000. (1946)
- FAZEKAS Csaba: Kisegyházak és szektakérdés a Horthy-korszakban, Budapest, TEDISZ–SzPA, 1996.

- FAZEKAS Csaba: A felekezetalapítás kérdése a két világháború közötti Magyarországon. In: DÖBÖR András – KISS Gábor Ferenc (szerk.): Magyarország és Európa, 1919–1939. Szeged, 2001. (Belvedere kiskönyvtár, 14.), digitálisan: <http://www.uni-miskolc.hu/~bolfazek/felekezetalapitas.htm>
- GERGELY Jenő: Egyházpolitikai törvények a Magyarországon a polgári korban (1848–1948). In: Állami és egyházi igazgatás Magyarországon a 19. és 20. században. Budapest, 1996. (A történelemtanári továbbképzés kiskönyvtára, VIII.) 40–54.
- GERGELY Jenő: Felekezetek és egyházak. In: História 1996/5–6. 19–22.
- KÖBEL Szilvia: Vallásfelekezetek törvényes elismerése a Kádár-korszakban. In: Jogtudományi Közlöny 2001/6. 287–297.
- KÖBEL Szilvia: „Oszd meg és uralkodj!” Az állam és az egyházak politikai, jogi és igazgatási kapcsolatai Magyarországon 1945–1989 között. Budapest, Rejtjel, 2005.
- LÁSZLÓ T. László: Egyház és állam Magyarországon. 1919–1945. Budapest, Szent István Társulat, 2005.
- MEDRICZKY Andor: A budapesti magyar mohamedán egyházközség megalakulásának jogi előzményei. In: Városi Szemle 1934/1. 101–124.
- MEZEY Barna (szerk.): Magyar alkotmánytörténet. Budapest, Osiris. 1999. 3. átdolg., jav. kiad.
- RAJKI Zoltán: A kisegyházak és az 1947. évi XXXIII. törvény. In: Egyházak és tolerancia Magyarországon : tudományos konferencia az 1947. évi XXXIII. törvény megszületésének 60. évfordulója alkalmából: 2007. december 5. Budapest, Oktatási és Kulturális Minisztérium Egyházi Kapcsolatok Titkársága, 2008. 83–107
- RAJKI Zoltán: A magyarországi történelmi kisegyházak társadalmi és emberjogi helyzete az elmúlt 50 év során. In: ATF Szemle, 2002/2. 35–42.
- RÁCZ Lajos: A felekezetek kialakulása és jogállása Magyarországon. In: ANTALÓCZY Péter és sokan mások: Felekezeti egyházjog. Budapest, HvgOrac, 2004. (átdolg., bőv. kiad.) 9–28.
- SARNYAI Csaba Máté (szerk.): Állam és egyház a polgári átalakulás korában Magyarországon 1848–1918, Budapest, Magyar Egyháztörténet Enciklopédia Munkaközösség, 2001.
- SCHOLLER, Heinrich: Von der Kirche der „spaltigen Religion” des Augsburger Religionsfriedens zur modernen Garantie des Pluralismus von Religionsgesellschaften. In: Jura, 2007/2. 155–162.

TOMKA Ferenc: Halálra szántak, mégis élünk! Egyházüldözés és az ügy-nők-kérdés. 1945–1990. 3., jav., átdolg. kiad., Budapest, Szent István Társulat, 2005.

UDVARVÖLGYI Zsolt: A magyar iszlám vallásszociológiája (szakdolgozat, ELTE, Szociológiai Intézet 1998., <http://www.terebess.hu/keletkultinfo/udvarvolgyi1.html>) 37.

Jogi személy elméletek, és más jogi személyek

BESZENYEI Lajos – BÍRÓ György: Személyek joga. Miskolc, Novotni, 2006.

FAZEKAS Marianna: A közjog alanyai és a Ptk. tervezet (Egy közigazgatási jogász kérdőjelei a Ptk. tervezet jogi személy részéhez) in: Magyar Jog. 2000/1. 17–26.

FICSOR Mihály: Közjogi jogi személyek a magyar polgári jogban. In: Magyar Jog 1993/6. 321–331.

JOBBÁGYI Gábor: Személyi jog. Miskolc: Novotni Alapítvány, 1999.

KECSKÉS László: Polgári jog. A személyek joga. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2007. 3. átdolg. bőv. kiad.

LOMNICZI Zoltán: Egyesületek. Budapest, HVGOrac. 2006. 2. hatályosított, bőv. kiad.

PERÉNYI Ödön: A társadalmi szervezetek, egyesületek megszűnésének vitás jogalkalmazási kérdései. In: Magyar Jog 1993/7. 419–423.

SÁRKÖZY Tamás: A jogi személy elméletének átalakulása. Vizsgálódás a szervezetek komplex jogalanyiságáról. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1985.

SÁRKÖZY Tamás: Közjogi személyek a Ptk-ban? Jogállam 2/1993.

SZLADITS Károly: Magyar magánjog. Általános rész – Személyek joga. Budapest, Grill. 1941

TAMÁS András: A közjogi jogi személy. In: FICZERE Lajos (szerk.): *Tanulmányok a közigazgatás szervezeti és jogi intézményei köréből*. Budapest, Unió, 1995, 119–126.

TÓTH Éva: Felszámolhatók-e a nonprofit szervezetek? In: *Ügyészek Lapja* 2002/4 35–48.

VADÁL Ildikó: A közigazgatási jog kodifikációja: stabil kormányzás, változó közigazgatás. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2006.

Külföldi állami egyházjog, nemzetközi normák és az Európai Unió joga

- ANTALÓCZY Péter: Az állam és egyház kapcsolatrendszerének főbb típusai: Franciaország, Spanyolország, Itália, Németország. In.: RÁCZ Lajos (szerk.): Kormányzás és kodifikáció. ELTE ÁJK – Új Ember, Budapest, 2006. 129–169.
- BEROV, Hristov P.: Das bulgarische Religionsgesetz von 2002. In: Österreichisches Archiv für Recht und Religion 2006/3 388–395.
- BERTEN, Ignace: A vallási intézmények és az Európai Unió. In: Az egyházi intézmények szerepe az európai integráció fejlesztésében, valamint a belga és magyar társadalomban. Budapest, 2002.
- CACHIA, Therese Comodini: School – Religion Relations: The Position of Malta. In: European Review of Public Law 2005/1. 431–436.
- CAMPENHAUSEN, Axel von – WALL, Heinrich de: Staatskirchenrecht: eine systematische Darstellung des Religionsverfassungsrechts in Deutschland und Europa. Ein Studienbuch. München, Beck, 2006. 4. átdolg. bőv. kiad.
- CSIZINÉ SCHLOSSER Annamária: Legal Status of Churches and Religious Communities in Serbia according to the New Law (with a comparative analysis) <http://www.revacern.eu/exchange-programme/ep-2-final/EP2%20%20schlosser.pdf> (2008. szeptember)
- DURHAM, W. Cole Jr. – FERRARI, Silvio (szerk.): Laws on Religion and State in Post-Communist Europe. Leuven, Peeters. 2004.
- DURAND, Jean-Paul: A vallási és szerzetesi közösségek Franciaországban. In: FORRAI Tamás (szerk.): Az állam és az egyház elválasztása, 1995. 59–70.
- ERDŐ Péter: Typen des Verhältnisses zwischen Kirche und Staat in den Beitrittsländern. Die Kirchen als Partner der Europäischen Union. In: Egység a különbözőségben. A 60 éves Bolberitz Pál köszöntése. Budapest, Szent István Társulat, 2002.
- ERDŐ Péter: Az Európai Unió jogának hatása az egyházjogra. In: Egyházakkal az Európai Unióba. Tatabánya, 2004.
- FEDOR Tibor: Az állam és az egyházak kapcsolata Ausztriában. In: Acta Humana 2000/39–40, 52–63.
- FLECK, Gunter : Verleihung des Körperschaftsstatus an Religions- und Weltanschauungsgemeinschaften in einer multikulturellen Gesell-

- schaft: ein Vorschlag de lege ferenda zu Art. 140 GG i.V.m. Art. 137 Abs.5 S. 2 WRV Frankfurt am Main, Bécs, stb., Lang , 2005.
- GALAMBOS Gábor: Vallásszabadság az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában. In: http://www.ajk.elte.hu/TudomanyosProfil/kiadvanyok/elektronikus/seminarium/inter_cuncta/GalambosGabor-Vallaszszabadsag.pdf (csak elektronikus kiadás 2011. január 31.)
- GLÓZER Rita – HAMP Gábor – HORÁNYI Özséb (szerk.): A vallások és az európai integráció. Budapest, Balassi Kiadó. 2000.
- GOZDECKA, A. Dorota: Towards a Legal Definition of Religion in Europe. Religious Problems in Contemporary Europe. In: 6th International Conference of PhD Students University of Miskolc, Law. 2007.103–110.
- GRECH, Alfred: Religion, Tolerance and Discrimination in Malta. In: XUEREB, Peter G. (szerk.): Working for an Inclusive Society (konferenciakötet). Msida, Malta 2005.195–209.
- HOLLERBACH, Alexander: Grundlagen des Staatskirchenrechts. In: ISENSEE, Josef (szerk.): Handbuch des Staatsrechts der Bundesrepublik Deutschland. VI. 138. § Heidelberg, Müller. 1989.
- KALB, Herbert: Die Anerkennung von Kirchen und Religionsgemeinschaften in Österreich. In: POTZ Richard – KOHLHOFER, Reinhard: Die „Anerkennung“ von Religionsgemeinschaften. Bécs, Verl. Österreich , 2002. (Schriftenreihe Colloquium, 6) 39–64.
- KALB, Herbert – POTZ, Richard – SCHINKELE, Brigitte: Religionsrecht. Wien, WUV-Univ.-Verl., 2003.
- KIRÁLY, Miklós: Egység és sokféleség. Az Európai Unió jogának hatása a kultúrára. Budapest, Új Ember. 2006.
- KOHLHOFER, Reinhard: Commentary: Away with Legal Discrimination – Serbia Shouldn't Follow Austria, Forum 18 News Service: http://www.forum18.org/Archive.php?article_id=403 (2004-09-02)
- KOMAN, Angelika: Vergaberecht und gemeinnützige Aktivitäten der Kirchen. In: Österreichisches Archiv für Recht und Religion. 2003/1. 84–95.
- KOVACEVIC, Emir: Die Rechtsstellung der Kirchen und Religionsgemeinschaften in Bosnien und Herzegowina. In: Österreichisches Archiv für Recht und Religion 2006/3 364–375.
- KOVÁCS Péter: A rodopi mufti esete a nemzetközi joggal. Kisebbségi autonómiabarát ítélet az Emberi Jogok Európai Bíróságán: magányos fecske vagy új tendencia? (Széljegyzet a Szérif c. Görögország ítélet margójára) In: Acta Humana 2000/41–42. 63–74.

- KÖBEL Szilvia: A lelkiismereti és vallásszabadság jogi szabályozása néhány volt szocialista országban 1945–1989 között. In: Levéltári Szemle, 2005./2, 53–61.
- LEFKÁNITS György: Az egyházra vonatkozó szabályozás Franciaországban. In: Acta Humana, 2000/39–40. 83–98.
- LIENEMANN, Wolfgang – REUTER, Hans-Richard (szerk.): Das Recht der Religionsgemeinschaften in Mittel-, Ost- und Südosteuropa. Nomos, Baden-Baden, 2005.
- LISTL Joseph: Az állam és az egyház jogviszonya Németországban. In: FORRAI Tamás (szerk.): Az állam és az egyház elválasztása, 1995. 46–58.
- LISTL, Joseph – PIRSON, Dietrich (szerk.): Handbuch des Staatskirchenrechts der Bundesrepublik Deutschland. Berlin, Duncker & Humblot. 1995. 2. átdolg. kiad.
- LISTL, Joseph – SCHMITZ, Heribert (szerk.): Handbuch des katholischen Kirchenrechts. Regensburg, Pustet, 1999. 2. átdolg. kiad.
- LUGOSI Győző: Vallásszabadság és közhatalom Európában. In: Valóság, 2001/3. 19–30.
- MAGEN, Stefan: Körperschaftsstatus und Religionsfreiheit: zur Bedeutung des Art. 137 Abs. 5 WRV im Kontext des Grundgesetzes. Tübingen, Mohr Siebeck, 2004.
- MANSEN, Gerrit – BANASZAK, Boguslaw (szerk.): Religionsfreiheit in Mittel- und Osteuropa zwischen Tradition und Europäisierung. Frankfurt a. M., Peter Lang, 2006.
- MESSNER, Francis (szerk.): The Status of Religious Confessions of States Applying for Membership to the European Union. Giuffrè Editore, Milano, 2002. (European Consortium for Church-State Research – meeting 2000)
- MÉZES Zsolt László: Állam és egyház viszonyának változásai Franciaországban. Budapest, Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány, 2004.
- MORTANGES, René Pahud de (szerk.): Die Zukunft der öffentlich-rechtlichen Anerkennung von Religionsgemeinschaften. Freiburg, Univ.-Verl., 2000.
- MUCKEL, Stefan: Religionsgemeinschaften als Körperschaften des öffentlichen Rechts. Zur aktuellen Diskussion um die Verleihung der Körperschaftsrechte, In: Der Staat Bd. 38 (1999), 569–593
- MÜCKL, Stefan : Europäisierung des Staatskirchenrechts. Baden-Baden, Nomos, 2005.

- MÜCKL, Stefan: Einwirkungen des Europarechts auf das deutsche Staatskirchenrecht. [www. bertelsmann-stiftung.de](http://www.bertelsmann-stiftung.de)
- NOLL, Jürgen: Jehovas Zeugen als Bekenntnisgemeinschaft: Rechtsfragen um eine religiöse Minderheit. Bécs, Univ., Diss., 2001.
- OSTERKAMP, Jana – SCHULZE, Renate (szerk.): Kirche und Sozialismus in Osteuropa. Recht und Religion in Mittel- und Osteuropa Sonderband 1. Bécs, Facultas. 2007.
- PLESNER, Ingwill Thorson: State Church and Church Autonomy in Norway. In: ROBBERS, Gerhard (szerk.): Church Autonomy: A Comparative Survey. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2001. <http://beta.religlaw.org/document.php?DocumentID=3854>
- POTZ, Richard et al. (szerk.): Recht und Religion in Mittel- und Osteuropa. Bécs, WUV-Univ.-Verl. 1. Slowakei, 2001. 2. Tschechien 2004.
- POTZ – KOHLHOFER (szerk.): Die „Anerkennung“ von Religions-gemeinschaften. Verl. Österreich, Wien. 2002.
- ROBBERS, Gerhard: Staat und Kirche in der Europäischen Union. In: ROBBERS, Gerhard (szerk.): Staat und Kirche in der Europäischen Union. Baden-Baden, Nomos. 2005. 2. kiad. 629–640.
- RÜFNER, Wolfgang: Die Rolle der religiösen Institutionen im künftigen Europa – noch einmal zur Debatte um die Präambel der EU-Verfassung. http://www.ev-akademie-rheinland.de/ekir/dokumente/EAir_Ruefner.pdf
- SCHANDA Balázs: Az Európai Emberi Jogi Bíróság gyakorlatának hatása a vallásszabadság érvényesülésére. In: Acta Humana 2000/41–42. 75–80. (SCHANDA 2000b)
- SCHANDA Balázs: Újabb fejlemények az Európai Emberi Jogi Bíróság vallásszabadsággal kapcsolatos gyakorlatában. In: Acta Humana 2001/44–45. 125–129. (SCHANDA 2001b)
- SCHANDA Balázs: Állam és egyház Németországban. In: Acta Humana 2000/39–40. 99–110. (SCHANDA 2003a)
- SCHANDA Balázs: Állam és egyház az Európai Unió tagjelölt államaiban. In: Jogtudományi Közlöny 2003/1. 46–54. (SCHANDA 2003b)
- SCHANDA Balázs: Állami egyházjog a bővülő Európai Unióban. In: Jura 2003/2. 88–105. (SCHANDA 2003c)
- SCHANDA Balázs: Románia új vallásügyi törvénye. In: Jogtudományi Közlöny 2007/6. 277–281.

- SCHANDA Balázs: Religious Entities as Legal Persons – Eastern Central Europe (Czech Republic, Hungary, Poland, Slovakia, Slovenia). Religious Entities as Legal Persons – Hungary. In: Lars FRIEDNER (szerk.): Churches and Other Religious Organisations as Legal Persons. Leuven: Peeters, 2007. (SCHANDA 2007a)
- SCHANDA Balázs – CSIZINÉ SCHLOSSER Annamária: Újabb fejlemények az Európai Emberi Jogi Bíróság vallásszabadsággal kapcsolatos gyakorlatában. In: Iustum, Aequum, Salutare. 2009/2. 67–81.
- SCHOLLER, Heinrich: Der Status der Kirchen als öffentlich-rechtliche Körperschaft in der Bundesrepublik. In: Jura. 2001/1. 78–86.
- SPIELBAUER, Bernhard : Der öffentlich-rechtliche Körperschaftsstatus der Religionsgemeinschaften in der Bundesrepublik Deutschland: Wesen und aktuelle Legitimation. Hamburg, Kovač , 2005.
- SZABÓ László: Az állam és az egyházak közti viszony az 1989 utáni Romániában. In: Romániai m. évkönyv, 2005. 317–335 p.
- TOMKA Miklós – ZULEHNER, Paul M.: Religionen und Kirchen in Ost-(Mittel)Europa. Entwicklungen seit der Wende. Aufbruch 2007. Tabellenband. Bécs–Budapest, 2008.
- TORFS, Rik: Warum das EU-Recht für Kirchenjuristen immer wichtiger wird? In: Österreichisches Archiv für Recht und Religion 2003/1. 21–42.
- TROIANI, Giovanni: Az állam és a katolikus egyház, valamint a többi vallásos felekezet közötti kapcsolat Olaszországban. In: Az európai államok és az egyházak kapcsolata a megváltozott világban. Budapest, 1993. 177–194.
- VACHEK, Marcel: Das Religionsrecht der Europäischen Union im Spannungsfeld zwischen mitgliedstaatlichen Kompetenzreservaten und Art. 9 EMRK, Frankfurt, 2000
- WENINGER, Michael: Religionsrechtliche Aspekte des EU-Verfassungsvertrages. In: Österreichisches Archiv für Recht und Religion 2003/1. 96–102.
- ZUBERT, Bronislaw W.: Az állam és az egyház viszonya Lengyelországban az új konkordátum alapján. In: FORRAI Tamás (szerk.): Az állam és az egyház elválasztása, 1995. 71–79.
- Österreichisches Archiv für Recht und Religion 2006/3 szám: Neue Religionsgesetze in Südosteuropa

Internetes források

Egyházi honlapok

www.katolikus.hu
www.reformatus.hu
www.evangelikus.hu
www.maek.hu
<http://mazsihisz.hu/>
www.zsido.hu
www.zsido.com
www.baptista.hu
www.unitarius.hu
www.hit.hu
www.krisna.hu
www.magyariszlami.hu
www.iszlamegyhaz.net
www.ortodox.hu
[www. magyarorthodoxia.org](http://www.magyarorthodoxia.org)
www.patriarchatus.hu
www.szimandron.hu

Tudományos honlapok, adatbázisok, jogforrás- és hírgyűjtemények

Hazai

www.vallastudomany.hu
www.kisegyhazkutato.hu
www.apologia.hu
www.stacio.hu

Külföldi

<http://aei.pitt.edu>
www.churchstate.eu
www.eurel.info
www.euresisnet.eu

www.europarl.europa.eu
www.forum18.org/
<http://homepage.bluewin.ch/libertas-ecclesiae/>
www.hrw.org/
www.ihf-hr.org
www.kirchenrecht.net
<http://lawreview.byu.edu>
www.religlaw.org
<http://www.risu.org.ua>
<http://beta.religlaw.org>
www.staatskirchenrecht.de
www.state.gov/g/drl/rls/irf/index.htm

Sajtó

- BOROS Tamás: Vallásszabadság – visszaélési szabadság nélkül. In.: Népszabadság 2009. március 25. www.nol.hu (2009.03.25.)
- KACSOH Dániel: Húsz év vallásszabadság. In: Magyar Hírlap 2010. január 23. http://www.magyarhirlap.hu/pp_hir_nyomtat.php?hir_id=187671 (2010.01.23.)
- LASS Gábor: Fizetett áldás. In: Demokrata. 2010. február 22. <http://www.demokrata.hu/heti-hir/fizetett-aldas> (2010.02.22.)
- SZOBOTA Zoltán: Régi lemez: Előkerült az egyházi kártya. In: HETEK 2010. 02.12. www.hetek.hu (2010.02.12.)
- Beváltotta a reményeket a vallásszabadságról szóló törvény In: Magyar Kurír. http://www.magyarkurir.hu/?m_op=view&id=31697&rovat=1 (2010.03.19.)
- Interjú Balog Zoltánnal (Kiss Sándor) http://www.reformatus.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=24598%3Aegyhaziak-szabadlabon-husz-ev-telt-el-az-1990-evi-iv-toerveny-elfogadasa-ota&catid=133%3Ahatteer&Itemid=508&lang=hu (2010.08.31.)
- Interjú Csepregi Andrással (Rónay Tamás) In: Stáció Portál <http://www.stacio.hu/aktu%C3%A1lis/b%C3%BCrokr%C3%A1cia-%C3%BAtveszt%C5%91j%C3%A9ben> (2010. 06.30.)
- Interjú Platthy Ivánnal (Mirák Katalin) <http://www.lutheran.hu/z/ujsgok/evelet/archivum/2009/34/21> (2010.08.01.)

A L'Harmattan Kiadó kötetei megvásárolhatók:

- L'Harmattan Könyvesbolt
1053 Budapest, Kossuth L. u. 14-16.
Tel.: (1) 267-5979
www.harmattan.hu
harmattan@harmattan.hu
- Párbeszéd Könyvesbolt
Párbeszéd Háza, 1085 Budapest, Horánszky u. 20.
Tel.: (1) 445-2775
www.konyveslap.hu
parbeszedkonyvesbolt@gmail.com
Rendszeres könyvbemutatókkal,
dedikálásokkal várjuk az érdeklődőket.

Tanárok és diákok részére 10% engedményt adunk árainkból.

A L'Harmattan Kiadó könyveiből 15% kedvezményt biztosítunk, illetve további időszakos kedvezményekkel várjuk vásárlóinkat.

Nyitva tartás: hétfő-péntek 10-18 óra.

Felelős kiadó: Gyenes Ádám, Orosz András Lóránt OFM

Borítóterv: TANGRAM Reklámügynökség

Tipográfia: Takács Zita

Nyomdai munkálatok: Robinco Kft.

Felelős vezető: Kecskeméthy Péter

ISBN 978-963-236-515-2

ISSN 2061-7879

SAPIENTIA IURIS

L'Harmattan

„Csiziné Schlosser Annamária doktori értekezése nagyon aktuális kérdéssel, az egyházak jogalanyiségének kérdésével foglalkozik. A kérdés aktualitását nemcsak az adja, hogy a törvényhozás is most foglalkozik az egyházak jogállásának kérdésével, hanem az is, hogy a jogalanyiség kérdése tudományos vonalon ilyen alapos feldolgozást még nem nyert.”

Dr. Boleratzky Lóránt egyetemi magántanár

„A vallásszabadság kérdéseivel kapcsolatban sok vélemény és kevés elemzés van forgalomban. Az egyházak jogalanyiségével kapcsolatban Magyarországon eddig nem született olyan átfogó feldolgozás, mint a jelen mű. Cs. Sch. A. doktori értekezése, mely a legújabb jogszabályi változásokat is figyelembe veszi, hasznos forrás a világi és az egyházi jogalkalmazó számára, és hasznos segítséget jelenthet a kérdéskör iránt érdeklődő, tárgyilagos ismeretekre törekvő szélesebb közönség számára is.”

Dr. habil. Schanda Balázs, tanszékvezető egyetemi docens, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának dékánja

2 300 Ft

ISBN 978-963-236-515-2

9 789632 365152